

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI

SOSYAL HİZMET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ALT SOSYO-EKONOMİK DÜZEYE SAHİP KADINLARIN
YOKSULLUKLA BAŞ ETME STRATEJİLERİ VE YAŞAM MÜCADELESİ
ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA: ÜMRANIYE ÖRNEĞİ**

RUKİYE AKALIN

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Abdulhakim BEKİ

İSTANBUL-2019

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ALT SOSYO-EKONOMİK DÜZEYE SAHİP KADINLARIN
YOKSULLUKLA BAŞ ETME STRATEJİLERİ VE YAŞAM MÜCADELESİ
ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA: ÜMRANIYE ÖRNEĞİ**

RUKİYE AKALIN

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Abdulhakim BEKİ

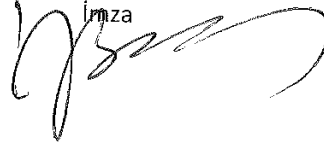
İSTANBUL-2019

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

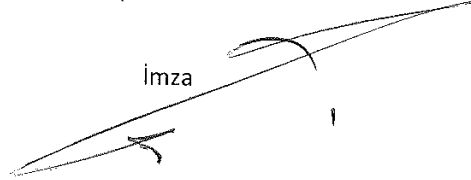
Anabilim Dalı : Sosyal Hizmet Anabilim Dalı
Program : Yüksek Lisans Programı
Öğrenci No : 174205071
Öğrenci Adı Soyadı : Rukiye AKALIN

Alt Sosyo-Ekonomik Düzeye Sahip Kadınların Yoksullukla Baş Etme Stratejileri ve Yaşam Mücadelesi Üzerine Nitel Bir Araştırma: Ümraniye Örneği isimli çalışma aşağıdaki jüri tarafından 01.08.2019 tarihinde yapılan sınavda Yüksek Lisans Tezi olarak oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı : Doç. Dr. İsmail BARIŞ
(Üsküdar Üniversitesi)

İmza

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Abdulhakim BEKİ
(Üsküdar Üniversitesi)

İmza

Üye : Doç. Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN
(Sakarya Üniversitesi)

İmza

ONAY

Bu tez, yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu'nun tarih ve sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Doç.Dr. Türker Tekin ERGÜZEL
Enstitü Müdürü V.

ÖZET

Kadın, toplumsal yaşamdaki ikincil konumu nedeniyle ve bunun sonuçları ile birlikte birçok sorunla karşılaşmaktadır. Bu çalışmada, toplumsal cinsiyet bakış açısıyla kadınların yoksulluk deneyimleri, yoksulluktan nasıl etkilendikleri, neden yoksulluğa düştükleri, yoksullukla baş etme stratejileri, kendilerine sunulan hizmetler hakkındaki farkındalık düzeyleri ve sunulan hizmetlerin yeterliliğine ilişkin görüşlerine yer vererek yoksulluğu nasıl deneyimlediklerini anlamak amaçlanmıştır. Kadınların yoksullukla baş ederken güçlü/güçsüz yönlerine değinilerek yoksulluk alanında sosyal hizmet perspektifiyle yürütülen çalışmalarda güçlendirme yaklaşımının uygulamadaki görünürlüğüne yansıtması açısından çalışmanın önemli olduğu düşünülmektedir. Çalışma nitel araştırma yöntemi ile yürütülmüş olup kartopu örnekleme yöntemi ile ulaşılan Ümraniye’de ikamet eden 20 yoksul kadın ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Çalışmada yukarıda belirtilen konular hakkında katılımcıların deneyimlerini ve algılarını ortaya koyabilmek için yarı-yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla derinlemesine mülakat yöntemi tercih edilmiştir.

Çalışmanın sonucunda, kadınların yoksulluk olgusundan psiko-sosyal durumlarının oldukça etkilendiği, eğitime erişim ve istihdama katılımda ciddi sıkıntılar yaşadıkları, hemen hemen hepsinin çocuklarının yoksulluktan kurtulabilmesi adına eğitimin gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Görüşülen bireylerin çoğunda kendilerine ait bir gelirinin bulunmadığı, önemli bir bölümünün küçük yaşlarda evlendikleri ve bu konudaki kararda özgür olamadıkları, çoğunluğunun göç öyküsünün bulunduğu, geleceğe ilişkin bir planlarının olmadığı ve gelecek konusunda karamsar oldukları, yoksulluk nedeniyle sosyo-kültürel ihtiyaçların karşılanamadığı, yoksullukla baş etme stratejileri arasında çoğunlukla kamu kurumlarından yardım almak, ev içi üretim modelleri yanında merdiven ve ev temizliğine gitmek, tasarruf yapmak, öğün sayısını azaltmak, komşuda veya akrabada vakit geçirmek, marketlerden, pazarlardan, çöpten atık ürünler almak olduğu ulaşılan sonuçlardır.

Anahtar Kelimeler; yoksulluk, kadın, kadın yoksulluğu, yoksulluğun kadınsılaşması, toplumsal cinsiyet

A QUALITATIVE RESEARCH ON STRATEGIES AND STRUGGLE FOR LIFE AGAINST POVERTY FOR LOW SOCIO-ECONOMIC LEVEL OF WOMEN: CASE OF ÜMRANIYE

ABSTRACT

Woman faces many problems due to her secondary position in social life and their consequences. This study was made to understand women's experiences of poverty from a gender perspective, how they are affected by poverty, why they fall into poverty, strategies to cope with poverty, awareness levels about the services offered to them and the adequacy of the services provided. Study is important in terms of reflecting the visibility of the empowerment approach in the studies conducted with the perspective of social work in the field of poverty by addressing the strengths / weaknesses of women in dealing with poverty. The study was conducted with qualitative research and snowball sampling method which was proceed by face-to-face interviews with 20 poor women living in Ümraniye.. In order to reveal the experiences and perceptions of the participants about the subjects mentioned above, in-depth interview method via semi-structured interview form was preferred.

As a result of the study, it was emphasized that the psycho-social conditions of women was affected by poverty and they had serious problems in accessing to education and participation in employment, and the necessity of education in order to get their children out of poverty. Most of the interviewed individuals do not have their own income, a significant portion of them get married at young age and cannot be free in this decision, most of them have a history of migration, they have no plans and they are pessimistic about the future; Among the strategies in which they cope with poverty is mostly to get help from public institutions, domestic production models as well as clean stairs and houses, save money, decreasing the number of meals, spend time in neighbors or relatives houses and to get waste products from markets, bazars, or garbage cans.

Keywords; poverty, women, women poverty, feminisation of poverty, gender

TEŞEKKÜR

Araştırmaya başladığım ve çalışmayı yürüttüğüm süreç boyunca ilgi, anlayış ve desteği ile beni motive eden, engin bilgi ve tecrübeleriyle çalışmama katkı sunan değerli hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Abdülhakim BEKİ'ye,

Savunmamda yer alarak çalışmama katkılarını sunan değerli hocalarıma,

Araştırmama yaşam deneyimleriyle katkı sunan, bana evlerinin kapılarını ve güzel yüreklerini açan, sorularıma içtenlikle cevap veren değerli katılımcılara,

Beni yetiştiren ve bugüne gelmemde çok emeği olan sevgili anne ve babama, manevi desteklerini esirgemeyen can kardeşlerime, bu süreçte kendisine zaman ayıramayıp büyümesine tanıklık edemediğim minik yeğenim Ebrar'a,

Yüksek lisans eğitimine birlikte başladığımız, eğitim ve tez yazım sürecini birlikte geçirdiğimiz, bu süreçte benden her türlü desteğini esirgemeyen, mesleki süreçte de hep yanımda olan değerli dostum Gülşah Ece PAYZA'ya,

Araştırmam süresince desteğini esirgemeyen dostlarım Muzaffer TELİMEN, Anas KHARSA, Elif KARACA ve tüm arkadaşlarıma,

Teşekkürlerimi sunarım.

BEYAN FORMU

Bu çalışmanın kendi tez çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar hiçbir aşamasında etik dışı davranışımın olmadığını, tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

16.07.2019

Rukiye AKALIN

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
BEYAN FORMU	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar DİZİNİ	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	x
1.GİRİŞ	1
2.GENEL BİLGİLER	6
2.1.Yoksulluk Kavramı	6
2.2.Yoksulluk Sınıflandırmaları	9
2.2.1.Mutlak yoksulluk.....	9
2.2.2.Görelİ Yoksulluk	10
2.2.3.Objektif Yoksulluk-Subjektif Yoksulluk	11
2.2.4.Kırsal Yoksulluk-Kentsel Yoksulluk	12
2.2.5.İnsani Yoksulluk	12
2.2.6.Gelire Bağlı Yoksulluk.....	13
2.3.Yoksulluğun Nedenleri	14
2.3.1.Demografik Unsurlar.....	15
2.3.1.1.Hızlı Nüfus Artışı	15
2.3.1.2.Göç	16
2.3.1.3.Hane Halkı Özellikleri	18
2.3.2.İşgücü Piyasasından Kaynaklanan Nedenler.....	19
2.3.2.1.İşsizlik	20
2.3.2.2.Kayıt Dışı İstihdam	20
2.3.3.Yapısal ve Sosyo-Ekonomik Sisteme İlişkin Faktörler.....	21
2.3.3.1.Gelir Dağılımının Eşitsizliği	21
2.3.3.2.Enflasyon ve Ekonomik Krizler	23
2.4.Türkiye’de Yoksulluk Gerçeği.....	23
2.5.Yoksulluğun Aile İşlevlerine ve Toplumsal Alana Yansımaları	27
2.5.1.Sağlık Sorunları ve Yetersiz Beslenme	27

2.5.2.Şiddet.....	28
2.5.3.Suç.....	29
2.5.4.Eğitim Olanaklarından Yeterince Yararlanamama	30
2.5.5.Sosyal Dışlanma.....	31
2.6.Kadın Yoksulluğu	33
2.6.1.Kadın Yoksulluğunun Nedenleri.....	34
2.6.1.1.Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında İş Bölümü	35
2.6.1.2.Eğitim Olanaklarının Dışında Kalma.....	38
2.6.1.3.Hane Reisinin Kadın Olması.....	39
2.6.1.4.İstihdam Sürecine Dâhil Olmada Yaşanan Problemler	41
2.7.Yoksulluk, İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet İlişkisi	42
2.8.Sosyal Hizmette Güçlendirme Yaklaşımı	45
2.9.Yoksullukla Baş Etme Stratejileri	49
2.9.1.Dolaylı Mücadele Yaklaşımı.....	49
2.9.2.Doğrudan Mücadele Yaklaşımı.....	50
2.9.3.Radikal Reform Yaklaşımı.....	51
2.9.4.Yoksullukla Mücadelede Uluslararası Aktörler	52
2.9.4.1.Dünya Bankası ve IMF'nin Yoksullukla Mücadele Çalışmaları	52
2.9.4.2.Birleşmiş Milletler ve Yoksulluk	53
2.10.Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Çalışmaları	57
2.10.1.Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.....	57
2.10.1.1.Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları.....	57
2.10.1.1.1.Aile Yardımları	59
2.10.1.1.2.Eğitim Yardımları	59
2.10.1.1.3.Sağlık Yardımları	60
2.10.1.2.Sosyal ve Ekonomik Destek.....	61
2.10.2.Vakıflar Genel Müdürlüğü	63
2.10.3.Belediyeler	64
2.10.4.İl Özel İdaresi	66
2.10.5.Sivil Toplum Örgütleri	66
3.GEREÇ ve YÖNTEM.....	68
3.1.Araştırma Modeli	68
3.2.Araştırmanın Evren ve Örneklemi	69
3.3.Verinin Toplama Araç ve Teknikleri	70
3.4.Verinin Toplama Süreci	70

3.5.Verilerin Analizi.....	71
3.6.Araştırmanın Sınırlılıkları	71
3.7.Araştırmanın Etik Boyutu	72
4.BULGULAR	73
4.1.Görüşmecilerin Demografik Özellikleri.....	73
4.1.1.Eğitim Durumu ve Yoksulluk İlişkisi	74
4.1.2.Evlilik Şekli ve Aile Yapısına İlişkin Bulgular.....	78
4.1.3.Yoksulluk ve Göç Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular	81
4.1.4.İstihdama Dâhil Olma ve Yoksulluk İlişkisine Dair Bulgular	90
4.2.Görüşmecilerin Sosyo-Kültürel Özellikleri	95
4.2.1.Görüşmecilerin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Düşünceleri	95
4.2.2.Gelecek Hakkındaki Değerlendirmeleri, Planları ve Hayalleri.....	102
4.2.3.Sosyal Aktiviteler	106
4.3.Görüşmecilerin Yoksulluk Olgusuna İlişkin Algıları	110
4.3.1.Görüşmecilerin Yoksulluğu Tanımlamaları ve Yoksulluk Deneyimleri	110
4.3.2.Görüşmecilerin Beslenme ve Sağlık Durumlarına İlişkin Bulgular.....	122
4.3.3.Yoksulluğun Sebeplerine Yönelik Algıları	128
4.3.4.Yoksul Ailelerin Gelir Kaynakları ve Yoksullukla Baş Etme Stratejileri.....	130
4.3.5.Görüşmecilerin Devletin Yoksullara Sunduğu Hizmetlere Yönelik Farkındalık Düzeyleri	135
4.3.6.Görüşmecilerin Kamu Kurumları Tarafından Sunulan Hizmetlere İlişkin Değerlendirmeleri.....	137
4.3.7.Görüşmecilerin Yakınları ve Çevresi Bağlamında Sosyal Destek Algılarına Dair Bulgular	143
4.3.8.Yoksulluk Sorununun Çözümüne Yönelik Düşünceleri	149
5.TARTIŞMA	157
6.SONUÇ VE ÖNERİLER.....	166
6.1.Sonuç	166
6.2.Öneriler.....	169
7.KAYNAKLAR.....	172
EKLER.....	183
Ek 1.Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	183
Ek 2.Etik Kurul Formu	186
ÖZGEÇMİŞ.....	187

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: Eşdeğer Hane halkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Gini Katsayısı ve P80/P20 oranı, 2006-2017.....	22
Tablo 2: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları, 2002-2013.....	26
Tablo 3: Cari Satın Alma Gücü Paritesi Cinsinden Yoksulluk Sınırlarına Göre Fert Yoksulluk Oranları, Türkiye, 2007-2015.....	26
Tablo 4: Görüşmecilerin Demografik Özellikleri.....	73
Tablo 5: Görüşmecilerin İlk Evlilik/Birliktelik Deneyimleri.....	78
Tablo 6: Kadınların Çalışma Deneyimlerine İlişkin Bulgular.....	90
Tablo 7: Görüşmecilerin İstihdama Dâhil Olup Olmamasına İlişkin Bulgular.....	91
Tablo 8: Görüşmecilerin Meslek Edindirme Kursları Hakkında Bilgi Düzeyleri.....	109
Tablo 9: Görüşmecilerin Mevsime Uygun Giyinme Hakkındaki Görüşleri.....	114
Tablo 10: Görüşmecilerin Beslenme Düzeylerine İlişkin Algıları.....	122
Tablo 11: Görüşmecilerin Sosyal Güvencesine İlişkin Bulgular.....	127
Tablo 12: Kadınların Yoksulluğun Sebepleri Hakkındaki Düşüncelerine Dair Bulgular.....	129

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Cinsiyete ve Eğitim Durumuna Göre Yıllık Ortalama Brüt Kazanç, 2014.....	42
--	----

KISALTMALAR DİZİNİ

- AÇSHB** : Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
- BM** : Birleşmiş Milletler
- DAWN** : Development Alternatives with Women for a New Area
- FAO** : Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
- GSMH** : Gayri Safi Milli Hâsıla
- GSS** : Genel Sağlık Sigortası
- GYSİH** : Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
- HPI** : İnsani Yoksulluk Endeksi
- IASSW** : Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği
- IFSW** : Uluslararası Sosyal Hizmet Çalışanları Federasyonu
- ILO** : Uluslararası Çalışma Örgütü
- IMF** : Uluslararası Para Fonu
- İGE** : İnsani Gelişme Endeksi
- İHH** : İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
- NASW** : Amerikan Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği
- SED** : Sosyal ve Ekonomik Destek
- SGK** : Sosyal Güvenlik Kurumu
- SYDGM** : Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
- SYDV** : Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
- ŞNT** : Şartlı Nakit Transferi
- TDK** : Türk Dil Kurumu
- TÜİK** : Türkiye İstatistik Kurumu
- UNDP** : Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
- UNESCO** : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
- UNICEF** : Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
- WHO** : Dünya Sağlık Örgütü

1. GİRİŞ

Yoksulluğun birçok sosyal sorunla arasında güçlü bir bağı vardır. Yoksulluk, toplum ve toplumsal kurumlar açısından istenmeyen bir olgu olup önlenmeye çalışılan ancak insanlığın var olduğu bu dönemden bu yana şiddetini artırarak varlığını sürdürmeye devam eden bir durumdur.

Yoksulluğun yaşanma biçiminin ve etkilerinin içinde bulunulan zaman, mekân ve kültüre göre değişmesi, net bir tanımının yapılmasını güçleştirmektedir. Geçmiş dönemlerde temel ihtiyaçların karşılanmasındaki yetersizlik, yani mutlak yoksulluk kavramı ile tanımlanan yoksulluk olgusu için yapılan, salt gelir yetersizliği ile açıklanan bu tanımın yetersiz olduğunun anlaşılmasıyla bireylerin içinde bulunduğu topluma sosyo-kültürel ihtiyaçların karşılanması bakımından yeterli katılımı sağlayamaması da yoksulluk tanımlamasına dâhil olmuş, yoksulluğun çok boyutlu etkileri sebebiyle de konu hakkında birçok tanımlama yapılmasını beraberinde getirmiştir.

Yoksulluk olgusundan toplumdaki tüm bireyler eşit düzeyde etkilenmemektedir. Toplumda dezavantajlı konumda bulunan kadınlar, çocuklar, engelliler, yaşlılar ve çeşitli sebeplerle ülkesini terk etmek zorunda kalan göçmen ve mülteciler yoksulluk olgusunu daha derinden deneyimleyebilmektedirler.

Çalışma kapsamında bir sosyal sorun olarak yoksulluk olgusu, kadın perspektifinden ele alınmıştır. Yoksulluk olgusundan kadın ve erkeklerin farklı yoğunlukta etkilendiği, yoksullukla baş etme stratejilerinin de toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde geliştiği düşünülmektedir. Kadınların, erkeklerden farklı olarak eğitim, sağlık, iş/istihdam gibi toplumsal kaynakları kullanması bakımından ikinci plana itilmesi kadının yaşamını ev içi alanla sınırlandırmakta, kadını ihtiyaçlarının karşılanması bakımından eşe veya aile büyüğüne bağımlı kılmakta, bu durum ise kadının, yoksulluğu daha yoğun biçimde yaşamasına sebebiyet vermekte, bu bakımdan erkeklere oranla yoksullaşma süreci ve etkilerini yaşayış biçimi de daha farklı olabilmektedir. Kadının, temel tüketim maddelerine aile içerisinde en son erişimi de kadının eşitsizliğini ve yoksulluğu diğer aile bireyelerine oranla daha fazla yaşadığını düşündürmektedir.

Büyükşehirlerde yaşayan kişiler açısından da yoksulluğun etkileri ve sonuçları küçük şehirlerde yaşayanlara oranla daha fazla hissedilmektedir. Özellikle büyükşehirlerde daha fazla hissedilen gelir dağılımı adaletsizliği, kişileri ya ihtiyaçların karşılanamaması nedeniyle sosyal alandan tecrit etmekte ya da sapma ve suç olarak nitelendirdiğimiz olumsuz davranış biçimlerine yöneltebilmektedir. Haneye giren gelire aile bireylerinin ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğunu üstlenen kadın, kaynakların yetersizliği ile ihtiyaçların karşılanma çabası arasında oldukça yıpranmaktadır.

Hiç şüphesiz aile kurumu, toplumun en önemli yapıtaşlarından biridir. “Yuvayı dışı kuş yapar” söylemi ile aileyi ayakta tutma görevi omuzlarına yüklenen kadın, çok önemli ve ağır bir vazifeyi üstlenmiştir. Bu görevi yerine getirirken kadının içinde bulunduğu zorlu yaşam şartları, kadının yıpranmasına neden olmakta, kimi zaman da bu görevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirmesini engellemektedir.

Güçlü kadın, güçlü toplum demektir. Bu bakımdan kadın yoksulluğunun anlaşılması, yoksulluğun kadının üzerinde bıraktığı etkileri ve sonuçları anlamak, yoksullukla mücadele ederken kadınların ne gibi desteğe ihtiyaç duyduğunun tespitinde sosyal hizmet mesleğinin önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Toplumda sosyal dışlanmaya maruz kalan kişileri toplumsal alana katma, bireylerin kendi kişisel güçlerinin farkına varmasını sağlayarak geleceği hakkında karar alma konusunda güçlendirme ve kendisini gerçekleştirme fırsatı tanıma, bu sayede toplumsal eşitsizlikleri giderme ve daha adil bir toplum düzeni oluşturma, sosyal hizmet çalışmalarının ana temasını oluşturmaktadır. Bu çalışma ile, sosyal hizmet uygulamalarında yoksulluk ve kadın odağında sunulan hizmetler ele alınacak olup sosyal hizmet uygulamalarının kadını güçlendirme çabaları değerlendirilecektir.

Çalışmanın birinci bölümünde araştırmanın konusuna ilişkin bilgi verilmiş olup ikinci bölümde yoksulluk ve yoksulluk sınıflandırmalarının açıklandığı kavramsal çerçeve, yoksulluğun nedenleri, Cumhuriyet döneminden itibaren yoksulluğun Türkiye’deki görünümü, yoksulluğun aile kurumuna ve toplumsal alana yansımaları, kadın yoksulluğunun nedenleri, insan hakları bağlamında yoksulluk ve sosyal hizmet ilişkisi, güçlendirme yaklaşımının sosyal hizmet mesleğinde önemi, yoksullukla mücadelede ulusal ve uluslararası çalışmalar ele alınmıştır. Üçüncü bölümde araştırmanın metodolojisi açıklanmış, dördüncü bölümünde derinlemesine görüşme yöntemi ile araştırma soruları kapsamında elde edilen

bulgular yorumlanmıştır. Beşinci bölümde, kadın yoksulluğu konusunda yapılan diğer çalışmalarla bu araştırma sonuçları karşılaştırılmış olup son olarak da altıncı bölümde ise ulaşılan sonuçlar ve bu sonuçlar kapsamında kadınların ihtiyaç duyduğu desteklere ilişkin önerilere yer verilmiştir.

Çalışmanın problemi: Araştırmanın problemi kadının, ataerkil sistem ve toplumsal cinsiyet bakış açısına göre toplumsal yaşamdaki ikincil konumu nedeniyle toplumsal kaynaklara ulaşmada yaşadığı engeller ve bu engellere bağlı olarak yaşamda karşılaştığı zorluklarla baş etmede savunmasız kalmasıdır.

Çalışmanın konusu: Çalışmanın konusu, tüm dünyanın müşterek sorunu olan yoksulluk olgusunu kadın odağında ele almaktır. Toplumsal alanda dezavantajlı konumda bulunan kadının, yoksulluğu nasıl deneyimlediği ve yoksulluktan nasıl etkilendiği çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmanın amacı: Ümraniye ilçesinde yaşayan yoksul hanelerin yoksulluğunun nedenlerinin saptanması, kadınların yoksulluğu nasıl deneyimledikleri, yoksulluk karşısında baş etme stratejilerinin neler olduğu, yoksulluk ve buna bağlı olarak yaşadıkları sorunlar, kendilerine sunulan hizmetler hakkında farkındalık düzeyleri ve sunulan hizmetlerin yeterliliğine ilişkin düşüncelerini saptamak, ulaşılan bilgiler doğrultusunda ortaya çıkan sonuçlarla alanda yapılan çalışmalara katkı sağlamak ve yoksulluğun azaltılması için önerilerde bulunmaktır.

Araştırma kapsamında, yoksul kadınların genel özellikleri nedir, yoksulluğu nasıl deneyimlemektedirler, kendilerine sunulan hizmetlere ilişkin düşünceleri nedir, güçlü ve güçsüz yanları nelerdir, toplumsal cinsiyet rolleri ile sosyal alana dâhil olmaları arasındaki ilişki nedir, eğitim durumu ile yoksullukla baş etme stratejileri arasında ilişki var mıdır sorularına cevap aranmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın önemi: Yoksulluk, tüm insanlığın ortak sorunu olmakla birlikte, bu sorundan en fazla etkilenen grup kadınlar olmaktadır. Araştırmanın, kadınların toplumda halen içinde bulunduğu eşitsiz ve adaletsiz konumu nedeniyle yaşadığı dezavantajı, sosyal hizmet kuramları içerisinde yer alan güçlendirme yaklaşımının sosyal hizmet kapsamındaki uygulamalarda, dezavantajlı gruplar arasında yer alan kadının güçlendirilmesi açısından görünürlüğünü yansıtması, dolayısıyla kadın odağında yapılan çalışmalara bulunacağı katkı bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

Yoksulluk, özelinde ise kadın yoksulluğu farklı disiplinler tarafından ele alınan bir konu iken, sosyal hizmet bakış açısıyla kadın yoksulluğu hakkında çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Bu bakımdan araştırmanın sosyal hizmet alanındaki çalışmalara katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Çalışmanın yöntemi: Konuya ilişkin kavramsal çerçeveyi oluşturmak amacıyla bilimsel araştırmalardan, kanunlardan ve yönetmeliklerden, istatistiki verilerden ve kurumların web sitelerinden yararlanılmıştır.

Kadın yoksulluğu odağında yapılan çalışma için Ümraniye’de ikamet eden, Türk vatandaşlarından oluşan kadınlara ulaşabilmek için kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın modelini nitel araştırma yöntemi oluşturmuştur. Nitel araştırma yöntemleri içerisinde en çok tercih edilen görüşme yöntemi ile kadınlarla araştırmacı tarafından hazırlanan sorular kapsamında derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş, görüşmelerin kayıt altına alınmasında ses kayıt cihazından yararlanılmıştır. Ses kayıtları yazılı ortama aktarıldıktan sonra verilerin analizinde ise betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleri kullanılmış olup veriler temalar halinde yorumlanmıştır.

Alanda yapılan akademik çalışmalar:

Çamur Duyan (2006) tarafından “Sosyal hizmet bakış açısından yoksul kadınlar: Altındağ örneği” isimli çalışmada 458 kadına anket uygulanmış olup yoksul kadınların yaşam deneyimleri yansıtılmaya çalışılmıştır.

Çoban (2007) tarafından “Gecekondu kadınının yoksulluğu: Ankara-Altındağ örneği” isimli çalışma nitel araştırma yöntemi ile yürütülmüş, 20 kadın ile yarı yapılandırılmış görüşme yapılmış, kadınların yaşam deneyimleri Bourdieu’nün sosyolojisinde bulunan ekonomik, sosyal, kültürel ve simgesel sermaye kavramları ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Aksan (2009) tarafından “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri” adıyla yapılan çalışma 1080 kişiye görüşme cetveli yöntemi ile yürütülmüştür.

Yusufoğlu (2010) tarafından “Kadın yoksulluğu üzerine sosyolojik bir araştırma: Elazığ örneği” adıyla yürütülen çalışmada, Elazığ il merkezinde yaşayan 100

yoksul kadın ile yapılan çalışmada anket yöntemi ile kadın yoksulluğunun nedenleri araştırılmıştır.

Arpacıoğlu (2012)'nin “Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele” adıyla yaptığı çalışma kitaplar, dergiler, tezler ve makalelerden yararlanarak kaynak tarama yöntemi ile yoksulluk olgusu ele alınmıştır.

Bayat (2015) tarafından “Kadın yoksulluğu-Enformel istihdam ilişkisi: Uygulamalı bir araştırma” adıyla yürütölen, 388 kadına uygulanan anket sonuçlarının değeriendirildiği çalışmada enformel sektörde çalışmanın kadın yoksulluğuna etkisi ele alınmıştır.

Güzel (2017) tarafından “Malatya’da kadın yoksulluğu” adıyla yürütölen çalışmada Malatya ilinde yaşayan 20 düşük gelir düzeyine sahip, 20 yüksek gelir düzeyine sahip toplamda 40 kadın ile nitel araştırma yöntemi ile görüşme sağlanarak farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip kadınlar açısından değeriendirme yapılarak yoksulluk olgusu anlaşılmaya çalışılmıştır.

Bayir (2018)'in “Kadın yoksulluğunun sosyo-ekonomik önemi: Türkiye-Avrupa Birliği karşılaştırması” adlı çalışmada kadın yoksulluğuna etkide bulunan ekonomik, sosyal ve politik göstergeler karşılaştırmalı analiz yöntemiyle 2000-2015 arasındaki dönemi ele alarak Türkiye ve Avrupa Birliği ölkeleri arasında karşılaştırma yapılmıştır.

Çiçek (2018)'in “Kadınların Yoksulluk Deneyimleri ve Baş Etme Stratejileri” isimli çalışması nitel araştırma yöntemi ile sosyal yardımlardan yararlanan sekiz kadınla derinlemesine görüşme şeklinde yürütölmüştür.

Göktaş (2019) tarafından “Kadın yoksulluğu üzerine bir alan araştırması: Kars örneği” adıyla yürütölen çalışmada 400 kadına anket uygulanarak kadın yoksulluğu araştırılmıştır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1.Yoksulluk Kavramı

Tarihsel olarak ele alındığında, insanlığın var olduğu zamandan bu yana yoksulluk, insanın varlığını devam ettirmesi açısından bir tehlike arz etmiştir. Açlıkla yaşam arasında savaş verme, hastalık hallerinde tıbbi tedavi imkânlarının yetersizliği, barınma imkânlarının yokluğu ve yetersizliği gibi faktörlerle insanlık mücadele etmiştir. Bununla birlikte yoksulluk, tek başına maddesel ihtiyaçlara yeterli ulaşımı sağlayamama ve temel ihtiyaçları karşılayamamanın yarattığı tehlike olarak ele alınmamalıdır. Yoksulluk bunlarla birlikte sosyal ve psikolojik boyutları olan bir durumdur. İnsan, yaşamını varlığını sürdürdüğü toplumun refah yaşam ölçüleri ile mukayese ettiğinde, bu imkânlardan yoksun olan kişi, utanç, sıkıntı, keder, suçluluk gibi olumsuz duygular içerisine girebilmekte, özgüven eksikliği yaşayarak toplumdan kendisini soyutlayabilmektedir (Bauman, 1999: 59-60). Bu nedenle, yoksunluk yaşayan kişi, sağlıklı bir yaşam sürdürememekte, toplumsal yaşama yeterli katılımı sağlayamamakta, yaşadığı umutsuzluk düşüncesiyle problemlerine ilişkin sesini duyurma ve çözüm üretme noktasında kendisini yetersiz hissedebilmekte ve toplumdan izole olabilmektedir.

Yoksulluk, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkeleri hem nedenleri hem de sonuçları bakımından sosyal, psikolojik ve ekonomik boyutlarıyla etkileyen, toplumda birçok sosyal problemin oluşumunu tetikleyen, hakkında çeşitli çözüm yolları üretilmeye çalışılan evrensel bir sorundur. Yoksullukla mücadelede yüzyıllar boyunca türlü türlü çözümler üretilip mücadele edilmeye çalışılsa da çok boyutlu yapısı ve değişen toplumsal koşullarla beraber farklılık arz eden ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel unsurlara bağlı olarak yoksulluk, zamanla daha da karmaşık bir hale bürünmüştür (Aksan, 2009: 1).

Çok boyutlu ve karmaşık bir unsur olması nedeniyle uluslararası alanda kavramsal olarak henüz üzerinde görüş birliğine varılabilmemiş bir yoksulluk tanımından bahsedilememektedir. Yoksulluk, bir toplumdan diğer topluma, bir kültürden diğer bir kültüre, yaşanılan mekânın özelliğine göre, içinde bulunulan zamana ve sosyo-

ekonomik şartlara göre, hatta bireylerin kişisel algılamalarına göre değişebilen bir olgu olması sebebiyle dünya üzerinde konuya ilişkin birçok tanımlama yapılmıştır (Şenses, 2017: 62). Bir taraftan yeterli ve dengeli beslenme, temiz su kaynaklarına erişim, sağlık hizmetlerine ulaşım, barınma gibi imkânlardan mahrum olma gibi yoksulluk mutlak boyutta ele alınırken diğer yönden yoksulluğun daha muğlak yönleri ele alınmaktadır (Karakaş, 2010:2; Baran, Benjamin vd., akt. Sarıipek, 2018: 39).

Yoksulluğun bilimsel açıdan bilinen ilk tanımı 1901 yılında Seebahn Rowntree tarafından yapılmış, Rowntree “toplam kazançların, biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim vb. asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi” şeklinde yoksulluk tanımlamasını yapmıştır (Friedlander, Walter, A., 1968: 39; Alcock, 1997:7; akt. Benli ve Yenihan, 2018: 2).

Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde yoksulluğun tanımı, “yoksul olma durumu, yoksuzluk, varyetsizlik, sefillik, sefalet, fakirlik” şeklinde yapılmıştır (TDK, 2019). Yani yoksulluk, yaşamını rahat bir şekilde sürdürebilmek için yeterli imkânlardan yoksun olma durumu olarak da ifade edilebilir.

Erdoğan (2002: 364)’a göre yoksulluk genel olarak “insanların temel gereksinimlerini karşılayamama durumu” şeklinde tanımlanır. Ona göre yoksulluk iki açıdan ele alınabilir: Birincisi; dar anlamıyla yoksulluk “açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama” iken, geniş anlamıyla yoksulluk “gıda, giyim ve barınma gibi olanakları, yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin altında kalma halidir”.

Giddens (2008: 392)’a göre yoksulluğun farklı boyutları nedeniyle yoksul kişiyi betimlemek güç bir iştir. Yine, zaman içerisinde toplumsal yapılarda meydana gelen değişimler de yoksul kişinin profilini belirlemeyi ve sınırlarını çizmeyi zorlaştırmaktadır. Ancak yine de toplumdaki bazı kişilerin dezavantajlı konumları nedeniyle yoksulluk riski ile karşı karşıya kalma ihtimalleri daha yüksektir. Bu gruptaki kişiler; çocuklar, kadınlar, etnik azınlıklar, sosyal dışlanmaya maruz kalanlar, yaşlı insanlar, engelliler, tek ebeveynli ailelerden oluşmaktadır.

Adam Smith (1986) yoksulluğu, “doğa veya gelenekler tarafından gerekli kılınan ihtiyaçları satın alamama hali” olarak tanımlamıştır (akt. Sarıipek, 2018: 42).

Hunter, yoksul kişiyi “herhangi bir sebepten dolayı kendisi ve kendisine bağımlı yakınları için saygın bir yaşam standardı sağlayamayan birey” olarak tanımlar (akt. Sarıipek, 2018: 41). Simmel ise yoksulu toplumsal bir tip olarak ele alırken, yoksulluğun kendi içinde tanımlanamayacağını fakat sosyolojik açıdan toplumsal tepki bağlamında ele alınabileceğini savunur (Erdoğan, 2001: 9, akt. Ak, 2016: 297).

Lewis ise, yoksulluğun bireysel yetersizliklerden ziyade, daha geniş boyutuyla kültürel ve toplumsal ağların etkilerinden oluştuğunu açıklamakta, yoksulluğu “yoksulluk kültürü” ile kavramsallaştırarak nesilden nesile aktarılan ve aza kanaat edilen bir davranış biçimi olduğunu savunmuştur (Giddens, 2005: 314, akt. Ak, 2016: 300). Yoksulluk kültürü tanımlamasını yapan Lewis (1965, LIII), bu kültürün içinde büyüyen çocukların, bu kültürün değer ve davranış örüntülerini öylesine benimsediklerini ve bu olumsuz şartlardan kurtulmak için karşısına çıkan fırsatları değerlendiremeyecek kadar özümstediklerini ifade etmiştir (akt. Polat, 2017: 20).

Bauman (1999: 60) yoksulluğu, “normal yaşam olarak kabul edilen her şeyden mahrum bırakılma, istenilen düzeyde olmama” şeklinde tanımlar. Peter Townsend ise, “toplum tarafından yaygın biçimde kabul edilen geleneklere, faaliyetlere katılmak ve aynı şekilde toplumun karar verdiği olması gereken beslenme düzeyine erişmek için gereken kaynaklara tam olarak sahip olamama hali” şeklinde tanımlama yapmıştır (Davis ve Sanchez-Matinez, akt. Sarıipek, 2018: 47).

Dünya Bankası, yoksulluk hakkında daha çok maddi gelirler açısından bir tanımlama yaparken Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), yoksulluğu, salt ekonomik yetersizlikle sınırlandırmamış, refah bir yaşam sürdürmek için elzem olan “hayat boyu sağlık, yaratıcı bir hayat, ortalama hayat standardı, özgürlük, kendine güven” gibi kavramları da yoksulluğun içine dâhil ederek daha kapsamlı bir şekilde kültürel ve öznel boyutlarıyla ele almıştır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 74).

Avrupa Komisyonu da yoksulluk hakkında detaylı bir tanım yapmıştır. Buna göre; “Gelir ve kaynak düzeyi, yaşadığı toplumda kabul edilebilir bir yaşam standardına sahip olmaya yetmeyen bireyler yoksuldur. Yoksulluk nedeniyle bu bireyler işsizlik, düşük gelir, kötü barınma koşulları, yetersiz sağlık hizmeti, yaşam boyu

öğrenme, kültür, spor ve eğlence imkânlarına sahip olamama gibi birçok dezavantaja sahiptir.” (European Commission, 2004, akt. Sariipek, 2018: 51).

Tüm tanımlardan da anlaşıldığı gibi, yoksul kişilere ve yoksulluğa dair çeşitli tanımlar üretilmiş olsa da yoksul kişilerin özellikleri hemen hemen aynıdır.

Yoksulluk, insanlığın var oluşu ile birlikte gözlemlenen bir olgu iken bir sosyal sorun olarak 17. Yüzyılın ilk dönemlerinde ele alınmıştır. Başta John Locke olmak üzere liberal teorisyenler, özel mülkiyeti savunurken bir yandan da sosyal düzenin varlığı için yoksulların toplumdan soyutlanmamalarını, onlara asgari geçim imkânlarının ve sosyal yardımların sağlanmasının gerektiğini, böylece kişisel refahın sağlanmasıyla refahın tüm topluma yansımalarının olacağını savunmuşlardır (Şenses, 2017: 32).

2.2. Yoksulluk Sınıflandırmaları

2.2.1. Mutlak yoksulluk

Mutlak yoksulluk, fiziksel olarak hayatta kalma mücadelesi, asgari boyutta temel ihtiyaçların karşılanması durumundan yoksunluk halidir. Çünkü mutlak yoksulluk, bireyin veya hanenin gelirleri ile temel tüketim ihtiyaçlarını karşılama konusundaki yetersizlikleri ifade eden hâkim görüştür. Kısacası, tüketim için gerekli araç ve fırsatlara sahip olmama şeklinde tanımlanır (Karakaş, 2010: 6). Yani, yaşam serüveninde bireyin kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılama imkânlarından yoksun olması, toplumda asgari refah standartlarının altında yaşam sürdürme hali, yoksulluğun en keskin ve en çetin yaşanma biçimidir.

Mutlak yoksulluk, bir insanın asgari düzeyde hayatını idame ettirebilmesi için gereken günlük kalori ihtiyacının karşılanmasına vurgu yapan tanımlamadır. Tanıma göre, maliyeti en az olan gıdaların ortalama maddi değeri belirlenerek yoksulluk sınırı belirlenmekte, bu besin ihtiyacını karşılayabilecek yeterli gelire sahip olamayanlar ise yoksul olarak tanımlanmaktadır (Şenses, 2017: 63). Yoksulluk sınırı, Dünya Bankası tarafından az gelişmiş ülkeler için kişi başına günde 1 dolar, Latin Amerika ve Karayipler için 2 dolar, Türkiye'nin de bu grubun içine girdiği Doğu Avrupa ülkeleri için 4 dolar, gelişmiş ülkeler için 14.40 dolar

olarak tayin edilmiştir (Aksan, 2009: 28). Arpacıoğlu ve Yıldırım (2011: 63)'a göre, tüm aile bireyleri için ortak bir besin değeri tanımlaması yapmak doğru değildir. Çünkü aile bireyleri arasında bile bu değeri farklılık gösterebiliyorken, uluslararası alanda ortak bir tanımlama yapmak yerine bireylerin, gelişim düzeyleri de dikkate alınmalıdır.

Yardıma edilecekler arasında ilk sırada değerlendirilmesi gereken mutlak yoksul kategorisine giren kişiler, temel gereksinimlerini dahi karşılayamamakta, bu durumdaki kişilere dış kaynaklar tarafından yardım ulaştırılmadığı takdirde ölüm riskinin olduğu bile söylenebilmektedir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 62).

2.2.2. Göreli Yoksulluk

Sürekli değışime uğrayan toplumsal yapıda insanın ihtiyaçları da farklılaşmış, yoksulluğun yalnızca temel besin ihtiyaçları ile giderilebileceği düşüncesinden vazgeçilerek günümüzde, insanın sosyo-kültürel ihtiyaçlarını karşılayamaması da yoksulluk tanımlamasının içine dâhil olmuştur. Toplumların gelişmesiyle birlikte toplumsal ihtiyaçlar da değışmiş, bu doğrultuda yoksunluğun ve yoksulluğun sebepleri de farklılaşmış, insan ihtiyaçları bağlamında yoksulluğun çok boyutlu açılarla bütünlüklü olarak ele alınması gerekliliği düşüncesi hâkim olmuştur.

Toplumda, kaynaklara ve üretim süreçlerine hâkim olan küresel güçlerin varlığı ile beraber kaynaklardan eşit pay alamayanların açlık veya açlık sınırında yaşaması durumu, küresel yoksulluğu mutlak biçimde yansıtırken neoliberal politikalarla küresel güce hâkim olan yeni düzende oluşan tüketim toplumu olgusu ile beraber temel ihtiyaçları haricinde sosyal ve kültürel ihtiyaçları için yeterli tüketimi gerçekleştiremeyenler küreselleşmenin göreli yoksulluğunu yansıtmaktadır (Karakaş, 2010: 7). Adam Smith'e göre de temel ihtiyaçlarını asgari bir şekilde karşılayabilen ancak maddi yetersizlikler nedeniyle toplumsal aktivitelere yeterince katılamayanlar göreli yoksullardır (akt. Arpacıoğlu, 2012: 11).

Bir ülkede ortalama tüketim harcamalarının seviyesi göreli yoksulluk oranının seviyesini belirler (Tireli, 2009: 34). Kapitalizmin küresel etkileri bağlamında şekillenen tüketim kültürünün değışmesiyle gelişen yeni yoksulluk (göreli yoksulluk) kavramı, küresel yoksulluğun tezahürüdür. Kapitalist pazarın etkisiyle tüketim alışkanlıkları da değışmiş ve tüketim alışkanlıkları kitle iletişim araçları

vasıtasıyla şekillendirilmektedir. Toplumda, ortalama bir düzeyde kabul gören tüketim ihtiyaçlarını karşılayamayan bireyler sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedir. Mutlak yoksulluğun sosyal devlet anlayışının gereği olarak kamu politikaları ile azaltılabilme olasılığı var iken görece yoksulluk olgusunun daha derinden, kronik, sosyal ve psikolojik boyutta etkileri vardır (Karakaş, 2010: 1).

Tüketim toplumunda yaşayan birey, tüketimi, temel ihtiyaçlarını karşılamının yanında isteklerini tatmin etme amacıyla gerçekleştirmektedir. Geçmişe bakarak tüketim alışkanlıklarındaki bu değişim, ulaşılabilir fırsatların da çoğalmasıyla bireyin tüketerek tatmin olma ve o nesneyi tüketerek aldığı hazzı kısa süreli yaşamasına ve yerine yeni tatmin olma arzularının eklenmesine yer vermektedir. Yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılayabilen, tüketim hazzını yaşayamayan birey zamanla toplumsal mekânlardan ve süreçlerden kendisini soyutlamaktadır (Karakaş, 2010: 8).

Yoksulluğu, yeterli tüketim imkânlarına sahip olmama olarak tanımlayan neoliberal görüş, bu tanımla görece yoksulluğa vurgu yapmaktadır. Buna göre, bir toplumun sosyo-ekonomik koşullarına göre asgari düzeyin altında gelire sahip olan ve tüketim ihtiyacını gidermede başarısız olanlar görece yoksul kabul edilirler (Karakaş, 2010: 8). Toplumsal eşitsizlikler sebebiyle kişiler bu türden yoksulluk durumuna düşmektedir. Gelir dağılımında görülen eşitsizlikler varlığını sürdürdüğü müddetçe toplumda görece yoksul olarak kabul edilen insanlar da var olmaya devam edecektir. Özellikle kırsal yerleşim yerlerinde geçimini sağlayamayıp kentlere göç eden ve kentin kenar mahallelerinde yaşayan nüfus, iş bulma ve birikim yapma yoluyla zenginleşme hayalleri kurarken günümüz küresel gelişmeleri buna imkân vermemektedir.

2.2.3. Objektif Yoksulluk-Subjektif Yoksulluk

Bireylerin hangi türdeki ürünleri tüketim nesnesi olarak kabul ettiği ve onları tüketim biçimi, mutlaka bir dönemden başka bir döneme, aynı zamanda bir yerleşim yerinden başka bir bölgeye göre farklılık gösterebilir ancak hiçbir canlı tüketmeden varlığını devam ettiremez (Bauman, 1999: 40).

Objektif yoksulluk, yoksulluğu tanımlayan ve kişileri yoksulluk sorunundan kurtarmak için alınması gereken önlemleri tanımlayan kavram iken, subjektif

yoksulluk ise kişinin ya da aile bireylerinin tüketim alışkanlıklarına bağlı olarak kendilerinin yoksul olduğu hakkındaki düşünceleri, subjektif yoksulluğu tanımlamaktadır. Bu iki kavram arasındaki farklılık, subjektif yoksulluk tanımlamasının objektif yoksulluk tanımlamasına göre önceden belirlenen kurallara göre değil, kişisel düşüncelere yer veriyor olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak subjektif değerlendirmelerle yoksulluğun tanımlamasını yapmanın zor olması nedeniyle genellikle objektif yaklaşımın esas alındığı görülmektedir (Topgül, 2013: 280).

2.2.4. Kırsal Yoksulluk-Kentsel Yoksulluk

Kırsal yoksulluk tanımını yapmadan önce kırsal bölgenin açıklanmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Ülkemizde köylerin ilçelere, ilçelerin şehirlere, şehirlerin ise metropol şehirlere göre kıyaslandığında daha kırsal özellikler gösterdiği bilinmektedir ve bu açıdan bakıldığında kırsal alan tanımının bölgesel olarak değişkenlik gösterdiğini söylemek olanaklıdır. Kırsal yoksulluk, çoğunlukla toprak mülkiyeti olmayan, olsa dahi küçük ölçekli topraklara sahip olan veya tarım işçileri arasında görülen yoksulluk türüdür (Kartal ve Demirhan, 2014: 141-142).

Yoksulluk, birçok ülkenin kırsal alanlarında toprak mülkiyetine sahip olmayan köylüler, tarımda çalışan işçiler ve küçük ölçekli toprak sahibi köylüler arasında yaygın görülen bir durumdur. Kapitalizm ve küreselleşme sürecinin etkileri, kırsal yerleşim yerinde geçimini tarımdan sağlayan kişileri olumsuz yönde etkilemiştir (Öztürk, 2008: 268). Kırsal bölgede yaşanan yoksulluk insanları kentlere göç etmeye, göç ise kentsel yoksulluğa neden olan bir dizi süreci beraberinde getirmiştir. Kente göç eden yoksul nüfusa sağlanan sosyal yardımlar vasıtasıyla kente tutunmaları sağlanmaya çalışılmış, kentler, sosyal yardımların en fazla sağlandığı bölgeler olmuştur (Kartal ve Demirhan, 2014: 137).

2.2.5. İnsani Yoksulluk

Yaygın olarak kullanılan tanımlar olmasına rağmen yoksulluk kavramını tam olarak açıklayamadığı, insanın yeteneklerini, kapasitelerini ve değerlerini yeterince açıklayamadığı savunulan mutlak ve göreceli yoksulluk kavramlarının yerine insanın onuru ve değerleri üzerinde duran insani yoksulluk kavramı geliştirilmiştir (Yıldız, 2015: 36). Bu kavram, insanın yalnızca fiziki ihtiyaçlarını karşılayarak yaşamını

sürdürebileceği düşüncesinden ziyade yoksulluk kavramını daha geniş perspektifle ele almış, insanın toplumsal bir varlık olması nedeniyle sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının da bulunduğu, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma, iyi yaşam koşulları ve toplumda refah içerisinde yaşayan insanların sahip olduğu imkânlara ulaşamadıklarından yoksul insanların bu ihtiyaçlarını karşılamaktan yoksun olduğuna dikkat çeker.

İlk kez Birleşmiş Milletlerce yayınlanan 1997 tarihli İnsani Gelişme Raporu'nda insani yoksulluk tanımlaması yapılmıştır (UNDP, 1997 akt. Ak ve ark., 2018: 16). Yoksulluk, gelir azlığı ile tanımlanan bir kavram iken 1990'lı yıllardan itibaren yalnızca maddi imkânsızlıkların yetersizliği değil çok boyutlu sorunları da kapsayan bir anlayışla ele alınması gerekliliği ön plana çıkmıştır (Alptekin, 2014: 22). UNDP, İnsani Yoksulluk Endeksi (HPI) ile insani yoksulluğun ölçülmesini hedeflemiştir. İnsani Yoksulluk Endeksi, insanların hayatta kalma süresi, eğitim hizmetleri ile ekonomik ve sosyal imkânlardan yararlanma gibi perspektiflerden inceleme yaparak, insani gelişimin önüne ket koyan yoksunlukları, yoksulluk oranlarını ve düzeylerini saptamayı amaçlar (Aktan, 2002: 221).

2.2.6. Gelire Bağlı Yoksulluk

Korkat ve Üzümcü (2014: 139) gelir yoksulluğunu, asgari yaşam standartlarında yaşamını sürdürebilmek için bireyin ya da ailenin gereksinim duyduğu temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için yeterli gelirin elde edilememesi hali şeklinde tanımlamışlardır.

Yoksulluğun varlığını çalışmamaya bağlayan yazında yoksulluk, ya iş imkânlarının az olmasıyla ya da çalışma isteğinin olmamasıyla açıklanmıştır. Ancak Charles Booth ve Seebohm Rowntree gibi aydınların, insanların tam istihdam koşullarında dahi yoksul olabileceği, bu sebeple yoksulluk sorununun, çalışma etiğinin insanlar tarafından yeterince benimsenmemesi ve uygulanmamasıyla açıklanamayacağı yönündeki görüşleri İngiliz düşünürlerinde şok etkisi yaratmıştır (Bauman, 1999: 59).

Küreselleşme süreci, yoksulluk kavramını da değişikliğe uğratmıştır. Eski anlamıyla yoksulluk, işgücü piyasasına dâhil olamayan ve sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlanamayan, işsiz kimseler için tanımlanıyorken yeni yoksulluk

kavramı, istihdama katılım ile yoksulluktan kurtulunabileceği düşüncesini çürütmüştür. Çalışan yoksulluğu, 19. yüzyılda kapitalizm süreci ile birlikte işçi kesiminde yaygın bir durum olarak gözlemlenmiş, işçi sınıfının yaşadığı bu olumsuz koşulların ekonomik büyüme, istihdama tam katılım ve refah devleti politikaları ile iyileştirilebileceği öngörülmüştür. Çalışan yoksulluğu mefhumunun 1990'lı yıllardan itibaren gündeme gelmesi, post-fordizme dayalı sistemin neo-liberal politikalar ve refah devleti uygulamalarında görülen daralmalar neticesinde işçi sınıfının büyük bir bölümünün daha çok yoksulluğa sürüklenmesiyle çalışmanın, yoksulluğun yegâne çözümü olmadığı anlaşılmıştır. İstihdam sürecine dâhil olduğu halde yoksulluktan kurtulamayan toplumsal gruplar özellikle gelişmiş ülkelerde kriz zamanlarında, gelişmekte olan ülkelerde ise yaygın görülen bir durumdur. Ancak kriz dönemlerinde gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde de ücretlerde düşüşe gitme, yarı zamanlı veya esnek çalışma gibi uygulamalarla birlikte çalışanların sosyal haklarından da mahrum edilmesi çalışan kesimin yoksulluğunu daha da çok ön plana çıkarmaktadır (Erdoğan ve Kutlu, 2014: 68; Kesgin, 2013: 135; Ofluoğlu ve Balcı, 2016: 12).

Çalışan yoksulluğu da diğer yoksulluk kavramsallaştırmaları gibi önemli olan bir konudur. Ülkemizde yoksulluğa karşı uygulanan asgari ücret ve sosyal politikalar kapsamında uygulanan gıda ve tüketim maddesi transferlerinin özellikle kent merkezlerinde yaşamını sürdüren çalışan yoksulların yoksulluklarını azaltmadaki etkisi önemlidir.

2.3. Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluk, içinde bulunulan zaman ve mekâna göre değişebileceği gibi yoksulluğun nedenlerine ilişkin görüşler zamanla farklılaşabilmektedir. Yine, yoksulluk hakkında farklı toplumlarda yaşayan insanlar tarafından farklı tanımlamalar yapılabileceği gibi aynı toplumu paylaşan insanların görüşleri yaşa, cinsiyete, dini inancına, almış olduğu eğitim düzeyine, gelir seviyesinin değişkenliğine bağlı olarak değişiklik gösterebilir (Şenses, 2017: 146).

Yoksulluğun çok boyutlu bir olgu olması sebebiyledir ki kavramın tanımını yapmanın güçlüğü yanında nedenlerini ortaya koymak da bir o kadar zordur. Ancak hiç şüphesiz bir problemin varlığını tespit etmek kadar nedenlerinin iyi bir şekilde analiz edilmesi soruna doğru çözüm üretmek adına önemlidir.

2.3.1. Demografik Unsurlar

2.3.1.1. Hızlı Nüfus Artışı

Nüfus oranı ve nüfusun ekonomik büyüme etkisi, uzun yıllardır bilim dünyasında araştırma ve tartışma konusu olarak yerini almıştır. Malthus, nüfus arttıkça ekonomik büyümenin bu durumdan olumsuz etkileneceğini ve yoksul insan sayısının da artacağını savunarak tartışmalara yön çizmiştir. Nüfus artışı ve ekonomik büyüme etkisine ilişkin farklı farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerden kimi, hızlı nüfus artışının ekonomiyi olumsuz etkileyeceğini savunurken, kimi görüş, hızlı nüfus artışının ekonomiyi olumlu etkileyeceğini, kimi görüş de hızlı nüfus artışı ile ekonomik büyüme arasında ilişki olmadığını savunmuştur. Son zamanlarda yapılan çalışmalarda ise; yaşanan hızlı nüfus artışı sonucunda oluşan nüfusun yaş yapısındaki değişikliklere odaklandığı görülmektedir. Bu kapsamda çocuklar ve yaşlılar bağımlı nüfusu yani çalışmayan, maddi ihtiyaçlarını karşılamak için bir başkasına ihtiyaç duyan grubu oluşturmada, 15-64 yaş grubu aktif iş gücü olarak kabul edilmekte, çalışma çağındaki nüfusun bakmakla mükellef olduğu bağımlı nüfus oranının azalması, istihdama katılımı artırmada, bu gruba yönelik eğitim ve istihdam imkânlarının da sağlanmasıyla ekonomik büyüme ve yoksulluğun azalmasına katkı sağlayacaktır (akt. Kabaş ve Kandır, 2013: 412).

Nüfus yapısında görülen hızlı artışın bilhassa düşük gelire sahip az gelişmiş ülkelerde yoksulluğun önemli nedenleri arasında yer alan bir unsur olduğu konusunda görüş birliği bulunmaktadır. Bir diğer açıdan ise, yoksulluk ve nüfus artışı arasındaki bağın bu kadar basit bir ifadeyle açıklanamayacağı, bilakis yoksulluğun, nüfus artışının bir sonucu olmasından ziyade nedeni olduğuna da vurgu yapan, nüfus artışı ile yoksulluğa karşı hane halkı bağlamında alınan tedbir olduğuna ve nüfus artış hızının büyümeyi özendirici olumlu etkilerine değinen görüşler vardır (Şenses, 2017: 154-155).

Gelişmiş ülkelerde nüfus artış hızı düşükken, az gelişmiş ülkelerde nüfus artış hızı daha yüksek görülmektedir. Bunun nedeni, gelişmiş ülkelerde görülen teknolojik gelişmelerle birlikte üretim sürecinde insan gücüne duyulan ihtiyacın azalması iken, az gelişmiş ülkelerde geçim kaynağının çoğunlukla tarımsal etkinliklerine dayanması ve tarımda insan gücüne duyulan ihtiyacın fazla olmasından

kaynaklanmaktadır. Nüfustaki artış ile birlikte gelirin daha fazla kişi arasında bölüştürülmesi yoksulluğun şiddetinin artmasına neden olmaktadır (Yücel, 2017: 36).

Başta Güney Sahra ülkeleri ile birçok az gelişmiş ülkede çocukların küçük yaşlardan itibaren çoğunlukla tarımsal faaliyetlerde olmakla birlikte tarımsal etkinlikler haricinde de çalışarak iktisadi faaliyetlerde bulunmaları, ebeveynleri için yaşlılık sürecinde sosyal güvence sağlamaları, nüfus artışı-yoksulluk ilişkisinin tek yönlü olmadığını destekler. Bebek ölüm oranlarının az gelişmiş ülkelerin en yoksul kesimlerinde yüksek oranda görülmesi, doğum oranlarının da fazla görülmesine neden olmakta, bu durum nüfus artışına bağlı olarak yoksulluğun arttığı görüşünden ziyade nedeni olabileceği hakkındaki görüşleri de kuvvetlendirmektedir (Şenses, 2017: 155).

2.3.1.2. Göç

Teknolojik gelişmelerin etkileri tarım sektöründe de kendisini göstermiştir. Teknolojik alet ve araçların kullanımı sonucunda tarım sektöründe de insan emeğine duyulan ihtiyacın azalması ile işsizlik sorunu ile karşılaşan yoksul kesimler yaşadıkları bölgede geçimini sağlayabileceği alternatif iş imkânlarının bulunmaması sebebiyle de yaşamlarını idame ettirebilmek adına kentlere göç etmeye başlamışlardır. Ancak kentte sanayi ve hizmet sektöründe aranan eğitim ve niteliklerin kırdan kente göç eden insanlardaki yoksunluğu bu insanları vasıfsız, marjinal, sürekliliği olmayan enformel sektörlerde düşük gelir düzeyi ve sosyal güvenceden yoksun işlerde çalışmaya mecbur etmiştir (Güloğlu ve Es, 2011: 2; Bayir, 2018: 15). Kırdan kente göç ederek yoksulluktan kurtulacağını düşünen bu insanlar kentte elde ettikleri düşük gelirlerle kent yaşamında barınma, beslenme, eğitim vb. temel ihtiyaçların karşılanması için oluşan giderleri karşılamakta güçlük çekerek yoksulluğun içine hapsolmuşlardır.

Göç konusuna dair iki farklı görüş bulunmaktadır. Birincisi, kırsal kesimde yaşamını sürdüren yoksul kişilerin düşük gelirle yaşamını sürdürmektense kent yaşamının zengin ve refah yaşam sunma imkânı düşüncesinin cazibesıyla kırsal kesimde yoksullukla mücadele eden insanları kente çekmiş ancak hızlı göçe karşın kentteki istihdam sürecinin yavaş bir şekilde ilerlemesiyle enformel sektör ve buna bağlı olarak da bu kişilerin yoksullaşmasının kaçınılmaz olduğunu ileri süren

görüştür. Bu bağlamda kent yoksulluğu, kırsal yoksulluğun yansıması şeklinde ele alınmakta ve hızlı kentleşme ile ilişkilendirilmektedir. Kentte yoksulluğun etkilerini hafifletmeyi amaçlayan sosyal yardım ağları da yoksulların kentte tutunmasını sağlayan ve onları kente bağlayan bir unsur olmuştur. İkinci görüş ise, yoksulluğu göçün üzerinde kısıtlayıcı bir etmen olarak görür. Kırsal kesimde yaşamını yoksul bir şekilde sürdüren kişilerin, göçün maliyetini karşılayacak ekonomik güce sahip olmamaları nedeniyle göçün imkânlarını en az kullanan toplumsal grup olduğunu ileri sürer (Chakroni ve Mitra, 1995: 380 akt. Şenses, 2017: 161-162; Kartal ve Demirhan, 2014: 137).

Kişisel, aile ve toplumsal düzlemde demografik, yapısal ve kurumsal boyutuyla negatif koşulların ve yoksulluğa neden olan etmenlerin bir arada yaşandığı ve bu etmenlerin birbiriyle iletişime girerek güçlendiği ve büyüdüğü ortamlarda, yoksulluğu derinden yaşayan insanları güçlendirecek yeni fırsatların yokluğu da yoksulluğun sürekli bir hal almasına yol açmaktadır (Rodriquez ve Melendez, 1992: 4 akt. Şenses, 2017: 181). Göç ve yoksulluk arasındaki ilişki döngüsel bir niteliğe sahiptir, her ikisi birbirini etkilemekte ve tetiklemektedir. Göçün toplumsal alana yansımaları düşünüldüğünde, insanları göçe iten nedenlerin iyi anlaşılması gerekmektedir.

Kırdan kente doğru göç, iç ve dış göçler, zorunluluktan yapılan göçler, siyasi ve ekonomik sığınmacılar gibi farklı türlerde yapılan göçler de sosyal politikaları etkilemekte ve değişime uğratmakta, özellikle sosyal yardımlara duyulan ihtiyacı artırmaktadır (Kesgin, 2013: 139). Göç ederek kente gelen yoksul kesimin ihtiyaçlarını karşılayamadığında kin, öfke gibi olumsuz duyguları, bu kişileri şiddete yöneltebilmekte, kentsel yaşam alanları daha da karmaşıklaşmaktadır ve bu kişiler zamanla kentte yaşayanlar için bir tehdit unsuruna dönüşmeye başlamıştır. Bu durum ise, devlet tarafından yeni politikalar üretilmesi gerekliliğini gündeme getirmiş, böylelikle yoksul kesime yönelik sosyal politikalar geliştirilmeye başlanmıştır (Buğra, 2015: 37). Ancak sosyal problemler artmadan ve kronikleşmeden önce önlem alınmanın önemi tartışılmaz bir gerçektir.

Yoksulluğa sosyolojik perspektiften bakıldığında; yoksul insanların yoksul olarak dünyaya geldiği ve yoksulluğu çocuklarına miras olarak devrettikleri görülmektedir. Bu kişilerin yaşadıkları coğrafyanın alternatif fırsat ve olanakları

sunamaması da yoksulluk döngüsünden kurtulmalarını güçleştirmekte ve yoksulluğun beslenmesine katkıda bulunmaktadır (Uzun, 2018: 86).

2.3.1.3. Hane Halkı Özellikleri

Hane halkının türü, büyüklüğü, bileşimi, aile bireylerinin yaşı, sağlık ve eğitim durumları gibi faktörler yoksulluk çalışmalarında ele alınan konular arasında yer almaktadır. Çok çocuklu aileler, yoksulluk riski ile daha fazla karşı karşıya kalmakta iken çocuk sayısı daha az olan aileler de çeşitli sebeplerle yoksul duruma düşebilmektedir. Ancak, bugüne kadar yapılan çalışmalarda hane halkı büyüklüğü ile yoksulluk arasındaki ilişki bakımından henüz net bir sonuca ulaşılamamıştır. Örneğin; Tsakloglou'nun yoksulluk üzerine 1990 yılında farklı ülkeler üzerinden yürüttüğü araştırmada yoksulluğun bazı ülkelerde küçük hane halklarında, bazı ülkelerde ise büyük hane halkları arasında görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır (akt. Şenses, 2017: 157).

Toplumun sosyo-ekonomik yapısında görülen değişimlerle beraber aile kurumu da bu değişikliklerden etkilenmiştir. Geniş aile tipinden çekirdek aileye olan yönelim, toplumda boşanma oranlarında görülen artış, bağımlı grubu oluşturan çocuk ve yaşlı sayısının artması gibi unsurlar ailenin yaşam standartlarına etki etmektedir.

Yerleşim yeri ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi ele almakta da yarar vardır. Çünkü imkânların kısıtlı olduğu yerlerde yaşamını sürdüren insanlar eğitim, sağlık, alt yapı hizmetleri gibi temel hizmetlere ulaşmakta sıkıntı yaşamakta, bu hizmetlerin eksikliği insanların yoksulluğa maruz kalmasına ve yoksulluğun bir kısır döngü haline dönüşerek nesiller arasında transfer edilmesine neden olmaktadır.

Eğitim durumu ile yoksulluk arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Eğitim seviyesi yüksek olan kişiler, daha fazla beşeri donanıma sahip oldukları için daha vasıflı işlerde çalışmaktadırlar. Bu bakımdan belirli bir gelir çizgisinin altında gelir elde etmeyi tanımlayan yoksulluk olgusunun, toplumun eğitim seviyesi arttıkça azalması beklenir. Eğitimin kişisel donanımı artırarak yoksulluğu azaltmadaki etkisi, yoksulluk sorununun giderilmesinde eğitim seviyesinin artırılmasını en önemli sosyal politika aracı yapmıştır (Çalışkan, 2007: 303). Aynı zamanda, düşük eğitim düzeyine sahip anne-babalar, çocuk yetiştirme konusunda yeterli bilgi ve beceriye sahip olamayabilirler, bu da nitelikli ve sağlıklı bir toplumun

yetiştirilmesinde, aile fertlerinin gelişmesinin önünde bir engel teşkil edebilmektedir.

Yoksulluk konusuna değinirken ele alınması gereken bir diğere etmen de kişilerin sağlık durumları ile yoksulluk arasındaki ilişkidir. Sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamayan aileler, hastalıklarla baş etmede de güçlük çekmekte, dolayısıyla da bu kişilerin yoksulluk seviyesinde artış görülmektedir. Özellikle ailenin geçimini sağlayan kişinin çalışamayacak durumda hastalığa yakalanması, aile içinde gelir kaybına neden olmaktadır. Buna ek olarak aile bireylerinden birinin hasta olması ve sağlık giderleri ailenin gelirini aşağıya doğru çekmektedir. Sağlık masraflarına ayrılan bütçe nedeniyle diğere ihtiyaçların karşılanmasına ayrılan bütçe de azalmaktadır (Kırlıoğlu, 2015: 29-33).

Aile bireylerinin yaşamlarında karşılaştıkları olaylar şok etkisi yaratabilmekte ve bir anda yoksulluğa düşmelerine neden olabilmektedir. Ailenin geçimini sağlayan kişinin işlerinin iyi gitmemesi sonucu iflas etmesi, ölümü, herhangi bir sebeple cezaevine girmesi veya evi terk etmesi gibi etmenler kişilerde şok etkisi yaratmakta ve aile bireylerini yoksulluğa itebilmektedir. Aynı zamanda kendilerinin dışında gelişen deprem, sel gibi doğa olayları sonucunda da insanlar mal ve can kaybına uğrayarak yaşadıkları şokun etkisinden uzun bir süre kurtulamayabilmekte ve yoksulluğa maruz kalabilmektedir (Şenses, 2017:171-173).

2.3.2. İşgücü Piyasasından Kaynaklanan Nedenler

Yoksulluğun nedenlerinin başında gelen bir başka unsur da işgücü piyasalarından kaynaklanan nedenlerdir. İşgücü piyasaları gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde de yoksulluğa etki eden en önemli faktörlerden birisidir. İşgücü piyasalarındaki durumun hane halkı büyüklüğü, tahsil durumu, ayrımcılık gibi demografik etkenlere de dolaylı olarak etkide bulunduğu savunulabilir. İşgücü piyasaları ile yoksulluk arasındaki ilişki “bir işe sahip olmayan kişiler”, “çalıştığı halde yoksul olan kişiler” ve “işgücüne hiç katılmayan kişiler” olarak üç farklı kategoride değerlendirilebilir (Şenses, 2017: 164-170).

Bazı mesleklerin önemini yitirmesi, işsizlik sorunu, enformel sektörde ve düşük gelir getiren işlerin ve aynı zamanda belirli süreli işlerin yaygın olması yoksulluğu

artıran etmenler arasında sayılabilir (Selman ve ark., 2005 akt. Arabacı Yüksel, 2012: 125).

2.3.2.1. İşsizlik

Türkiye'nin en önemli sorunlarından bir tanesi de işsizliktir. İşsizlik sorunu, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler gibi ülkemizin gündeminde yer alan konulardandır. TÜİK'in 2018 Kasım ayı işgücü istatistiklerine göre, Türkiye genelinde 15 yaş ve üzeri grupta işsiz sayısı geçen yılın aynı dönemine bakarak 706 bin kişi olarak artış göstermiş ve 3 milyon 981 bin kişinin işsiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İşsizlik oranının ise 2 puanlık artış ile % 12.3 olduğu, tarım dışı işsizlik oranının tahminen % 14.3 olduğu, 15-24 yaş aralığındaki genç nüfustaki işsizlik oranının 4,3 puan artışla % 23.6'ya ulaştığı, 15-64 yaş grubunda ise 2.1 puan artış ile işsizliğin % 12,6 seviyesinde olduğu, istihdam oranında 0.8 puanlık azalma ile % 46.5 olduğu açıklanmıştır (TÜİK, 2019).

Gelişmiş ülkeler içerisinde 1980'lerden sonra görülen ve hızlı bir şekilde artan işsizlik problemi karşısında meydana gelen yeni yoksulluğa karşı yoksulluk ile yapısal uyum programları ile mücadele etmeye çalışan az gelişmiş ülkelerde de geleneksel yoksullara bu süreçte işini kaybeden yeni yoksullar eklenmiştir. Bunun neticesinde, taleplerini dile getirmek amacıyla bir araya gelen sosyal örgütlenmelerden, temel kaynaklara erişimde güçlükler yaşayan ve eğitim düzeyi düşük, yoksulluğu diğer nesillere transfer eden "kronik yoksullar" ile büyüme hızına duyarlı olan "yeni yoksullar" şeklinde iki farklı yoksul grubundan bahsedilebilir (Rosenthal, 1996: 19 akt. Şenses, 2017: 138).

2.3.2.2. Kayıt Dışı İstihdam

Bir ülkenin ekonomik yapısı, gelişmişlik düzeyi, nüfus artış hızı, istihdam ve gelir olanakları, enflasyon oranı, vergi sistemi gibi unsurlar enformel sektörün varlığını ve büyüklüğünü etkiler (Koç, 2016: 89). Enformel sektörde çalışan bireyler iş sağlığı ve güvenliği, iş kazaları, mesleki hastalıklarla karşılaştığında sosyal haklardan yararlanamamakta, emeklilik ve tazminat gibi diğer haklardan da yararlanamamakta, günü kurtarmak için çabalarken geleceğine yönelik sosyal güvencelerden mahrum kalmaktadır. Kayıt dışı istihdam, kaçak işçi ve çocuk sayısının her geçen gün artmasına, emeğin sömürüsüne, çalışanların verimliliğini

azaltmaya, çalışanın ve ailesinin gelecek kaygısı yaşamalarına neden olabilmektedir (Dam ve ark., 2018: 302-303).

TÜİK verilerinde Türkiye’de enformel sektörde çalışanların oranına bakıldığında, 2018 yılının kasım ayında yapılan istatistiğe göre herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmaksızın çalışanların oranının geçen yılda tespit edilen orana göre değişim göstermeyerek % 33,6 olduğu, tarımsal etkinlikler dışında kayıt dışı çalışanların oranının ise geçen yıla göre 0,8 puan artışla % 22,8 olduğu açıklanmıştır (TÜİK, 2019).

2.3.3. Yapısal ve Sosyo-Ekonomik Sisteme İlişkin Faktörler

2.3.3.1. Gelir Dağılımının Eşitsizliği

Gelir dağılımı eşitsizliği, bir ülkede, insanların kazandıkları gelirler arasındaki farkı ifade eden kavramdır. Ekonomik büyüme ile yoksulluğun azaltılabileceği düşüncesi hâkimdir ancak gelir dağılımında adaletin sağlanamaması yoksulluğun azaltılmasının önünde engel teşkil eder. Öztürk ve Çetin (2009: 2668)’e göre yoksulluk, yeterli üretim imkânlarına sahip olamamaktan ve aynı zamanda yapılan üretim sonucunda elde edilen gelirlerin bireysel, bölgesel anlamda eşit dağılamaması sonucunda ortaya çıkan bir problemdir. Yoksulluk ve gelir dağılımının eşitsizliği arasında çift yönlü bir ilişki vardır. Ekonomik büyüme, yalnızca belli grupların gelirinde artış sağlıyorsa, gelir dağılımı eşitsizliğindeki artış ve yoksulluk sorunu var olmaya devam edecektir.

Neoliberal ekonomi politikaları sayesinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki aynı zamanda bu ülkelerin kendi bünyesindeki gelir dağılımı arasındaki fark ciddi biçimde artış göstermiştir. Güneydoğu Asya’nın kırsal kesiminde yaşayan bir ailenin gelirine göre orta düzeyde bir gelire sahip Paris’te yaşayan bir ailenin gelirinin yüz kat fazla olması, New York’ta mesleğini icra eden bir avukatın bir saatte elde ettiği gelirin Filipinlerin bir köyünde yaşayan kişinin iki yıllık gelirine tekabül etmesi, Amerika Birleşik Devletleri’nde bir yıl gibi bir süreçte yalnızca kola harcamalarına bakıldığında, yüz milyonu aşkın nüfusa sahip Bangladeş’in GSMH’sinin yaklaşık olarak iki katına ulaşması, dünyadaki toplam nüfus içerisinde en zengin %20’lik kesimin dünyadaki toplam üretiminin % 84’ünü, en yoksul olarak nitelendirebileceğimiz % 20’lik kesimin ise % 1.4’ünü tüketmesi dünyadaki

gelir dağılımındaki eşitsizliğini gözler önüne sermektedir. (Chossudovski, 1991: 2527 akt. Şenses, 2017: 20).

Ülkemizde ise 1980’li yıllar önemli değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bir süreç olmuştur. 24 Ocak 1980 ekonomik kararları ile ihracata dayalı ekonomi anlayışı benimsenmiş ancak 1990’lı yıllarda üst üste yaşanan ekonomik krizler sonucunda ekonomimizin küçülmesiyle işsizlik sorunu gündeme gelmiştir. Dünyada yaşanan küreselleşme süreci, neoliberal politikalar ve ülkedeki ekonomik krizlerin etkileriyle gelir dağılımında adaletsizliğe, toplumsal gruplar arasındaki gelir eşitsizliği arasındaki farkın artmasına ve yoksul insan sayısının çoğalmasına yol açmıştır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 68).

Gelir dağılımını ölçmek için kullanılan ölçüm Gini katsayısıdır. Bu hesaplama yöntemine göre Gini katsayısı “0” ile “1” arasında değer alır. Alınan değer 1’e yaklaşması gelir dağılımındaki eşitsizliğin arttığını, 0’ya yaklaştıkça gelir dağılımı eşitsizliğinin azaldığını göstergesidir (Pire, 2011: 16). Gini Katsayısının 1987 yılında 0.43’ten 1994 yılında 0.49’a yükselmesi, ülkemizde gelir dağılımı eşitsizliğinin zamanla arttığını gözler önüne sermektedir (Aktan, 2002: 633).

Tablo 1: Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine göre gini katsayısı ve P80/P20 oranı, 2006-2017.

		Yıllar – Years											
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Gini katsayısı													
- Gini coefficient		0,428	0,406	0,405	0,415	0,402	0,404	0,402	0,400	0,391	0,397	0,404	0,405
P80/P20 oranı													
- S80/S20 ratio		9,6	8,1	8,1	8,5	7,9	8,0	8,0	7,7	7,4	7,6	7,7	7,5

Kaynak: TÜİK, 2019

TÜİK verilerine göre 2006-2017 yılları arasında Gini katsayısının durumuna bakıldığında 2006 yılında Gini katsayısının 0,428 puanla en yüksek değeri aldığı, yıldan yıla azalarak 2014 yılında 0,391 değeriyle en düşük puanı alarak gelir dağılımındaki eşitsizliğin azaldığı ancak bu yıldan sonra gelir dağılımındaki eşitsizliğin yeniden artmaya başladığı bilgilerine ulaşılmıştır. P80/P20 oranı ise, en yüksek gelire sahip yüzde 20’lik grubun gelirinin en düşük gelire sahip yüzde 20’lik grubun gelirine oranını ifade etmektedir.

2.3.3.2. Enflasyon ve Ekonomik Krizler

Enflasyon, bir ülkede fiyatların sürekli ve hissedilir bir biçimde artmasına karşın para biriminin değerini yitirmesi sonucunda bireylerin satın alma potansiyelinin düşmesi şeklinde tanımlanır. Enflasyon, en çok düşük gelirli grupları etkilemektedir. Kazandığı gelire ancak temel ihtiyaçlarını karşılayabilen grubun enflasyonun yükselmesiyle temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamayacak düzeye getirmekte, enflasyonun yükselmesinden büyük payı alan kesim yine zengin kesim olmakta, enflasyon ile gelirden daha büyük pay alarak daha da zenginleşmektedir (Yıldırım, 2018: 105-106).

Bir ülkede yaşanan ekonomik krizin etkileri yine hiç şüphesiz en fazla yoksul kesimin üzerinde hissedilmektedir. Kriz dönemlerinde birçok kişi işsiz kalabilmektedir. Yoksul kesimin çalıştığı dönemde kazandığı gelir ile kendisinin ve ailesinin temel ihtiyaçlarını güçlüklerle karşılandığı düşünüldüğünde bu insanların tasarruf yapabileceği olanaklarından yoksun olması, kriz durumlarında ekonomik yetersizlikle baş etmesini güçleştirmektedir. Hatta çoğunluğunun enformel sektörde çalışması, işsizlik karşısında kendisini daha da korumasız duruma getirmektedir.

2.4. Türkiye’de Yoksulluk Gerçeği

Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkenin savaştan yeni çıkmış olması nedeniyle sanayileşememiş olması, ekonomik büyümeyi gerçekleştirememesi, devletin vergi ve diğer gelirlerinin yetersiz olması gibi sebeplerden ötürü ülkenin toparlanma sürecinde sosyal hizmet ve sosyal yardımlara ayrılan pay çok az olmuştur (Buğra, 2015: 100-109). 1926 yılında yürürlüğe giren Medeni Kanun’da da ailenin muhtaç ferdine yardım etme görevi, nafaka yükümlülüğü kapsamında aile içi sorumluluğun bir parçası olarak değerlendirilmiştir (Kesgin, 2013: 168).

Türkiye, 1929 dünya ekonomik krizinin ardından dünyada yaşanan gelişmelerle uyumlu, özel sektörle birlikte ithal ikameci kalkınma anlayışıyla kamunun öncülüğü ile kalkınmayı hedeflemiştir. 1950-1960 arasındaki dönemde Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle ekonomide liberal politikalar uygulanırken 1963-1980 arasında ithal ikameci ve planlı politikalar yürütülmüştür. Bu tarihten sonra yine dünyadaki gelişmelere paralel olarak ithal ikameci politikalardan vazgeçilerek dış dünyaya açık piyasa ekonomisine geçilmiştir. Dışa açık piyasa ekonomisinin

küreselleşme ile birlikte ekonomik büyümeyi beraberinde getireceği, ekonomik büyümenin ise tüm toplumun yararına olacağı düşüncesi hâkim olmuştur. Kamu harcamalarının azaltılması gerekliliği düşüncesinden hareketle devlet, sosyal nitelikli harcamalarının bir kısmını piyasa güçlerine, diğer kısmını ise sivil toplum kuruluşlarına devretmeye çalışmış ve özel sektörün de sosyal alanda sorumluluk alması gerektiğini öngörmüştür (Kesgin, 2013: 144).

1961 Anayasası ile devletin sosyal niteliğine vurgu yapılmışsa da 1960-1980 arası dönemdeki yetersiz uygulamalar devletin “sosyal devlet” değil, “sosyal vaat devleti” şeklinde eleştiri almasına neden olmuştur (Koray, 2005: 178).

1970’lerden sonra batılı ekonomilerin yaşadığı dönüşüm süreci, 1980’li yıllarla birlikte daha fazla güç kazanarak farklı bir boyut almıştır. Neoliberal ekonomi politikaları, küreselleşme ve soğuk savaş sonrasındaki yeni koşullarla birlikte ülkenin hâkim ekonomik ve siyasi yapılarında da değişimler gözlenmiştir. Emek ve sermayenin serbest dolaşımı ülkelerin dünya ekonomisi ile bütünleşmelerini sağlayarak tek bir pazar haline dönüşmeye başlamıştır. Bu dönüşüm süreci ile birlikte kimi ülkelerde refah ve zenginliğin artması gibi olumlu gelişmeler görülürken, kimi ülkelerde ise yoksulluğun artışı ve gelir dağılımında eşitsizlik gibi olumsuz gelişmeler gözlemlenmiştir. Dünya ülkeleri arasında da yine gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklar derinleşmiştir. Ekonomik ve sosyal yapıdaki değişimlerle kimi toplumsal gruplar daha fazla yoksullaşma ve sosyal dışlanmaya maruz kalması sonucunda yoksulluk konusu daha fazla ilgi görmeye başlamış, yoksulluğun farklı boyutları ile ele alınmasına ve yeni yaklaşımların ele alınmasına zemin hazırlamıştır. Artan rekabet ortamında kamusal sosyal yardımlar gereksiz görülmekte veya bu etkinlikleri yeni aktörlere devretmek yeğlenmektedir. İdeolojik açıdan neo-liberalizm, piyasanın yegâne kurtuluşu olarak görülmeye devam ederken, politik açıdan sosyal politika tercihleri belirleyici olmaktan uzaktır. Ekonomi ve istihdam ilişkileri esnek bir yapıda sürdürülürken sosyal alanda ortaya çıkan sorunlara karşı devletin sorumlu olmadığı görüşü yaygınlaşmıştır (Gürses, 2007: 60; Kesgin, 2013: 130; Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 68).

Ülkemizde 1980’li yıllardan itibaren uygulanan ekonomi politikaları ve küreselleşmenin etkileri neticesinde ülke ekonomisi bir yandan hızlı bir şekilde büyürken diğer taraftan gelir dağılımındaki eşitsizliğin ve yoksulluğun günden güne arttığı bir ülke olmuştur. Uzun süren enflasyonlar, üst üste yaşanan ekonomik

krizler, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan terör ve zorunlu yapılan göçlere bağlı olarak yoksulluk özellikle 1990'lı yıllardan itibaren kent yaşamında kendisini daha fazla hissettirir olmuştur. Yaşanan ekonomik ve sosyal gelişmelerle birlikte kentte hayatını sürdüren yoksul grupların yeni sisteme entegre olması gitgide zorlaşmış hatta olanaksız hale gelmiştir. Sosyal güvenceli ve düzenli bir geliri vaat eden formel iş imkanları azalırken, enformel sektör, esnek çalışma biçimleri ve evlere iş verme gibi çalışma modelleri yaygınlaşmıştır. Kent yaşamında geleneksel dayanışma biçimlerinin etkinliğini kaybetmesi, kamu tarafından yapılacak sosyal güvenlik önlemlerine olan ihtiyacı artırmıştır (Gürses, 2007: 65-66).

1980'li yıllar ülkemizde kırsal ve kent nüfusunun oranının birbirine yaklaştığı dönem olmuştur. 1950'li yıllardan itibaren kentlere yaşanan göç karşısında konut yetersizliğinin olması ve devletin konut ihtiyacını karşılayamaması gecekondulaşma ile beraber birçok sorunu gündeme getirmiştir. Kent yoksulluğunun siyasi alanda daha fazla dikkat çeken bir olgu olması nedeniyle bu alanda politika üretilmesini zorunlu kılmıştır. Bu sebeple sosyal yardımlara yönelik faaliyetler yürütülmeye başlanmıştır (Kesgin, 2013: 143).

1990'lı yıllara gelindiğinde devlet ardı ardına gelen ekonomik krizlerle mücadele etmek durumunda kalmıştır. 1994 yılında yaşanan ekonomik kriz hükümeti ve halkı derinden sarsmış, cari açık 1 milyar dolardan 6.4 milyara kadar artış göstermiş, ülke ciddi bir borçlanmanın içine girmiş, ekonomik kriz yarım milyon kişinin işten atılması ve işsiz oranının % 20'ye ulaşması ile sonuçlanmıştır (Bilge, 2009: 93).

2000'li yıllara gelindiğinde 2001 yılında ekonomimizde ciddi bir şekilde küçülme yaşandığı gözlenmiş, Türk lirasının değerinde düşüş olmuş ve milli gelirde azalma olmuştur. Neoliberal ekonomi politikaları ve küreselleşmenin etkileri Türk ekonomisini derinden etkilemiş, hızlı büyümenin ardından yaşanan finansal krizler sonucu ülke yüksek enflasyon, gelir dağılımı eşitsizliği ve ekonomide görülen istikrarsızlıklardan olumsuz etkilenmiştir (Gürses, 2007: 61).

Tablo 2: Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre fert yoksulluk oranları, 2002-2013

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı (%)											
	2002	2003	2004	2005	2006	2007 ⁽²⁾	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Türkiye												
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı ⁽¹⁾	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06	0,06
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı ⁽¹⁾	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27	2,06
Kent												
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı ⁽¹⁾	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04	0,04	0,02	0,02	0,02
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı ⁽¹⁾	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96	0,97	0,94	0,60	0,64
Kır												
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı ⁽¹⁾	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,83	0,57	0,42	0,14	0,13
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı ⁽¹⁾	38,82	32,18	32,62	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92	9,61	6,83	5,88	5,13

Kaynak: TÜİK, 2014

TÜİK, 2013 yılında yaptığı yoksulluk çalışmasında 2002-2013 yılları arasındaki yoksulluk oranlarını incelemeye almış, yoksulluk oranlarını günlük kişi başına düşen geliri 2.15 dolar altında olanlar olarak ve 4.3 doların altında olanlar olarak incelemiş, bu çalışmaya göre yoksulluk oranlarının yıldan yıla azalma eğilimi gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3: Cari satın alma gücü paritesi cinsinden yoksulluk sınırlarına göre fert yoksulluk oranları, Türkiye, 2007- 2015.

Yoksulluk sınırları	Fert yoksulluk oranı (%)								
	2007 ⁽²⁾	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014 ⁽³⁾	2015 ⁽³⁾
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı ⁽¹⁾	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06	0,06	0,03	0,06
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı ⁽¹⁾	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27	2,06	1,62	1,58

Kaynak: TÜİK, 2016

TÜİK tarafından en son yapılan 18.10.2016 tarihli yoksulluk çalışmasına göre Türkiye’de 2013 yılı sonrasında günlük kişi başına düşen geliri 2.15 doların altında olanların 2014 yılında da azalma eğiliminde olduğu ancak 2015 yılında 0.03 oranından 0.06 oranına yükselerek artma eğiliminde olduğu, kişi başı günlük geliri 4.3 doların altında olanların oranları incelendiğinde ise 2013 yılından bu yana azalma eğiliminde olduğu bilgilerine ulaşılmıştır.

2.5. Yoksulluğun Aile İşlevlerine ve Toplumsal Alana Yansımaları

2.5.1. Sağlık Sorunları ve Yetersiz Beslenme

Kadın kendisini iyi hissettiği sürece kendisinden beklenen rol ve sorumlulukları yerine getirebilir. Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kadından beklenen çamaşır yıkama, bulaşık yıkama, ütü, evin toplu ve temiz tutulması, çocukların bakımı ve yetiştirilmesi gibi sorumluluklar, kadınların bu işleri yerine getirirken yanlış hareket etmeleri neticesinde zamanla bel, boyun ve diğer uzuvlarında ağrılar ve rahatsızlıklara yol açmakta, yoksulluğa bağlı sağlığı olumsuz yönden tehdit eden olumsuz yaşam koşulları, bununla birlikte aile içerisinde yaşanan şiddet de kadının ruhsal ve fiziksel sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir (Özçelik Adak, 2002: 169). Kadının ev içindeki rolleri dışında yoksullukla mücadele etmek amacıyla çalıştığı işin yükü de kadını psikolojik ve fiziksel açıdan yıpratıcı etkide bulunmaktadır (Güneş, 2011: 242).

Ailesi tarafından erken yaşta evlendirilen kadınların erken yaşta hamilelik sürecini yaşaması, yeterli besin kaynaklarına ulaşmakta güçlük çeken kadınların bir de bu durumuna eğitim eksikliği nedeniyle sağlıklı ve yeterli beslenme olanaklarından yoksun olmalarının eklenmesi kendisi ve çocuklarının çeşitli hastalıklara yakalanma riskini artırmaktadır.

Geleneksel toplumların birçoğunda mevcut yiyeceklerin önce erkekler tarafından tüketilmesi sonra kalan kısmı ile kadınların ve çocukların karnını doyurması alışlagelen eşitsiz bir durumdur. Kadın merhametli yapısı gereği bu paydan en son ve en az kısmı alandır (Özgüç, 1998: 79).

Yoksulluk ve yetersiz beslenmenin davranışlara etkisi bağlamında yoksul ailelerde büyüyen çocuklarda hırçınlık, öfke, saldırganlık, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, depresyon ve intihar girişimine daha fazla rastlanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca yoksul olarak büyüyen çocukların özgüven eksikliği yaşadıkları, suça yönelimlerinin arttığı, okula duydukları ilginin az olması ve akademik başarılarının düşük olması nedeniyle ilerleyen dönemde iyi bir meslek sahibi olma şansının düşük olduğu, birçoğunun ihmale ve istismara maruz kaldığı da yapılan araştırmaların sonuçlarıdır (Zeybekoğlu, 2018: 57).

2.5.2. Şiddet

Türkiye’de kadına yönelik şiddetle ilgili ilk araştırma 1988 yılında Piar isimli araştırma şirketi tarafından yapılmış ve bu araştırma sonucunda kadınların %75 düzeyinde şiddete maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır (Polat, 2017: 144). Ancak şiddetin uzun yıllar boyunca “aile içi meseledir, aile içinde çözülmelidir” mantığı çerçevesinde ve kadınların yaşadığı, korku, utanç gibi olumsuz duygulardan dolayı gerçekte şiddete uğrayan kadın oranının bu oranın çok daha üzerinde olduğu bilinmektedir.

Ailede yaşanan yoksulluk sorunu, ailenin çeşitli alanlarda rol ve sorumluluklarını ifa etmesine engel olabilmektedir. Yoksulluk sonucunda yaşanan maddi sorunlara aile içi kopmalar, bireyler arası çatışmalar, erkeğin toplumsal rolü olan aile geçimini sağlama sorumluluğunu yerine getirememesi nedeniyle yaşadığı stres ve gerilim, erkeğin aile içindeki iktidarının sarsılması sonucu baskıcı ve şiddete meyilli davranışları aile birlikteliğine zarar vermektedir (Kabaklı Çimen, 2008: 481-482). Kadının iş gücüne dâhil olamaması onu sosyal hayattan tecrit etmekte, ekonomik bağımsızlığını kazanamayan kadın erkeğe bağımlı bir hayat sürdürmekte, bu da kadının özgüven eksikliği duymasına, var olan potansiyellerini geliştirememesine, şiddete uğrasa dahi, kendisini çaresiz hissederek boyun eğmesine sebep olmaktadır (Polat, 2017: 144-145).

Şiddet, kadınlarda çeşitli ruhsal ve fizyolojik rahatsızlıklara sebep olabilmektedir. Şiddete maruz kalan kadınlarda sakatlanmalar, kemik kırıkları gibi fiziksel belirtilerin yanında şiddetin boyutuna bağlı ölümle sonuçlanan hayatlar, intihara kalkışma sonucu hayatına son verme ya da şiddete bağlı olarak depresyon, posttravmatik stres, alkol ve madde bağımlılığı gibi sağlık problemleri görülebilmektedir (Yanikkerem ve ark., 2007: 36).

Şiddet, yoksul kişilerin kendi içlerinde sürdürdüğü yaşam mücadelesinin içinde görülebildiği gibi kimi zaman da toplumsal alanda isyan, karşı gelme ve kargaşanın tezahürü olabilir. Şiddet ve yoksulluk arasındaki ilişki incelendiğinde, az gelişmiş ülkelerde şiddetin yaygın olması, yoksulluğun şiddeti doğuran bir olgu olduğunu göstermektedir (Kesici, 2007: 122).

Sonuç olarak şiddet, kadınların hayatını tehdit eden, çeşitli sağlık problemlerine yol açan, kadının ve çocukların özgüvenini ve yaşam kalitesini düşüren olumsuz etkileri bulunan travmatik bir durumdur.

2.5.3. Suç

İnsanın toplumsal bir varlık olması sebebiyle yaşadığı mekânın özellikleri ve sosyal ilişkileri de bireyin davranışlarına etki eder. Köyde yaşamını sürdüren aileler ile şehirde yaşamını sürdüren yoksul aileler arasında birçok farklılıklar bulunmaktadır. Kırsal bölgede yaşamını sürdüren yoksul aileler, kaderine razı olurken kent hayatında yoksul bir şekilde yaşamını idame ettirmeye çalışan aile, şehir yaşamının bolluğu ve zenginliği ile her gün yüz yüze gelir ancak bu imkânlardan yararlanamaması nedeniyle maddi ve ruhsal yönden yoksunluklar yaşar. Çoğunlukla yoksulluğu kader anlayışı ile değerlendirmez, küçük bir köy ya da kasabaya nazaran şehir hayatında toplumsal ilişkiler bakımından daha bağımsız davranabilen insanların yoksulluğa ve çaresizliğe tepki vermeleri yani suça karışmaları daha kolay olmaktadır (Yörükoğlu, 2007: 189).

Yoksul olmak çocukları da duygusal yönden olumsuz etkilemektedir. Akranlarına bakarak çocuğun yaşadığı yoksunluk çocukta üzüntü, kaygı, korku ve çevresine yönelik şiddet içeren davranışlar da bulunmaya eğilimlidirler. Yoksulluğun getirdiği sıkıntılar, ailenin geçimini sağlama sorumluluğunu üstlenen ebeveynlerde bir baskı oluşturmakta, çoğunlukla maddi ve maddi sorunlara eşlik eden diğer sosyal sorunlar kişileri depresyona sürükleyebilmekte, aile içi problemlerin çözümlenmesinde ebeveynler de bağırma, odaya kapatma, aç bırakma veya fiziksel şiddet uygulayarak sert cezalandırma yöntemlerine başvurabilmektedirler. Sorunları şiddete başvurarak çözmeyi öğrenen çocuk yaşamının ilerleyen dönemlerinde de şiddeti bir çözüm yöntemi olarak kullanmaya devam edecektir. Şiddet ise ilerleyen dönemlerde toplumsal olarak meşru kabul edilmeyen suç işleme biçimine dönüşebilmektedir (Kabaklı Çimen, 2008: 485).

Ailede yaşanan maddi problemlere bağlı olarak birçok imkân ve fırsatlardan mahrum olarak büyümenin yanı sıra çocuklar eğitimini yarıda bırakarak erken yaşta çalışmaya başlayabilmektedirler. Sokakta kendisini birçok tehlike bekleyen çocuk, küçümsenme ve dışlanma gibi sosyal tehditlerle birlikte, sigara, tiner, bali ve madde kullanımı gibi alışkanlıklar edinme, kolay yoldan para kazanma uğruna suç

yönelme, suç işlemeye zorlanma, fiziksel ve cinsel istismara maruz kalma, bulaşıcı hastalıklara yakalanma, sokakta yaşama gibi davranışlarda bulunabilmektedir. Kabaklı Çimen (2008: 458-487)'e göre de, maddi yetersizlikler, eğitimsizlik ve ebeveynlerin yanlış çocuk yetiştirme tutumları da çocukların sokağa itilmesinin sebeplerindendir.

Sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalan bireylerin özelliklerinden bir tanesi de yoksul olmalarıdır. Bu gruba dâhil olan bireylerin veya grupların olumsuz yaşam deneyimleri nedeniyle toplumsal normları içselleştirmesi zor olmaktadır. Bu kişiler, buldukları durumdan kurtulabilmek için toplumsal sapma veya suç olarak nitelendirilebileceğimiz davranışlara yönelebilmektedirler (Uzun, 2018: 91).

2.5.4. Eğitim Olanaklarından Yeterince Yararlanamama

Eğitim bireyin geleceğe daha sağlam adımlarla ilerlemesini sağlamaktadır. Eğitim ve yoksulluk arasında çift yönlü bir ilişki vardır. Eğitim imkânlarından ya hiç ya da yeterince yararlanamayan bireyler arasında yoksulluk oranının daha fazla olduğu, yoksul ailelerde ise eğitim imkânlarına erişimin daha az olanaklı olduğu yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur. (Alpaydın, 2008: 50).

Eğitim ile kadınların sosyal hayata ve istihdama katılım arasında güçlü bir ilişkinin varlığı söz konusudur. Toplumsal yaşamında duygu ve düşüncelerini rahatlıkla dile getirebilmek, mesleki gelişim sağlamak, işgücüne dâhil olabilmek için bireylerin özellikle kadınların eşit eğitim imkânlarından yararlandırılması gerekir. Ancak son yıllarda aradaki fark azaltılmış olsa da yine de ülkemizde bölgeler arasında eğitime erişimde cinsiyet farklılıkları görülmektedir. Ülkenin her yerinde görülmekle birlikte ağırlıklı olarak Türkiye'nin kırsal bölgelerinde kadınların eğitime erişiminin önünde engel olarak duran ataerkil sistem çerçevesinde çizilen toplumsal cinsiyete bağlı olarak oluşan eşitsizliklerle mücadele etmelidir (Alptekin, 2014: 25).

Ailedeki çocuk sayısı ve yoksulluk arasında çift yönlü bir ilişki vardır. Ailedeki çocuk sayısı arttıkça yoksulluk oranının da arttığı görülmektedir. Ekonomik yönden geçinmekte güçlük yaşayan aileler, çocuklarını okula gönderme konusunda isteksiz davranabilmektedirler. Ekonomik durumu iyi olan aileler, çocuklarını maliyeti fazla ve uzun süreli eğitim imkânlarından yararlandırarak toplumun nazarında değerli olan bir meslek kazandırmaya çalışırken yoksul aileler, çocuklarını eğitim

süresi ve maliyeti az olan, kısa sürede karnını doyurabileceği bir mesleğe yönlendirmektedirler (Aslan, 2005: 146).

Köyde ve kentte yaşamını sürdüren yoksul aileler arasında çocuk işçiliğinin yaygın olarak kullanılması, çocukların okula fazlaca devamsızlık yapmalarına ve böylelikle eğitim hayatından uzaklaşmalarına, yoksul aileler içerisindeki eğitim seviyesinin düşmesine, bunun sonucunda aile bireylerinin yoksulluk kısır döngüsü içerisinde yaşamını sürdürmelerine sebep olmaktadır (Rankin ve Aytacı, 2010: 283).

2.5.5. Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma, bireyin mevcut kaynaklardan yoksun kalmasıyla birlikte bir de sosyal ağlardan uzaklaşma/uzaklaştırma nedeniyle bireyi toplumdan izole etmektedir (Uzun, 2018: 84). Sosyal dışlanmaya maruz kalmış yoksul kesimler, her türlü riske açık, savunmasız ve güçsüz, hırsız, dilenci, yan kesici kişiler olarak tanımlanmış, yaşadıkları bu dışlanma durumunu ifade etmede, sosyal hastalık betimlemesi yapılmıştır (Öztürk ve Çetin, 2009: 2669). Yoksunluğa bağlı olarak yaşanan özgüvensizlik, çaresizlik gibi olumsuz düşüncelere bir de dışlanma sorunu eklenince kadınlarda yalnızlık ve tükenmişlik duyguları hâkim olmakta, sosyal hayatından doyum sağlayamayan kadınların topluma aidiyet bağları zayıflamakta kendisini çaresiz ve desteksiz hisseden kadın güven problemi ile birlikte yalnızlaşmakta ve içine kapanmaktadır (Alptekin, 2014: 29). Sağlığın biyo-psiko-sosyal boyutlarıyla bir bütün olduğu düşünüldüğünde sosyal dışlanmaya maruz kalan bir kişinin sağlıklı bir yaşam sürdürebileceği düşünülememektedir.

Toplumsal yaşamda görülen hızlı değişimler, toplumsal kurumları etkilerken bu etkiden aile kurumu da payını almaktadır. Bir toplumda meydana gelen ekonomik krizler, gelir dağılımındaki adaletsizlik, işsizlik gibi etmenler ailenin ekonomik işlevlerine etki etmekte, yoksulluğu derinleştirerek aileyi tüm yönleriyle olumsuz etkilemektedir (Zeybekoğlu, 2018: 56). Yoksullar yaşadıkları yoksunluklar nedeniyle genellikle utangaç, sessiz, kendi kabuğuna çekilmiş halleriyle toplumdan çekilmekte ya da saldırgan ruh hali ve suç işleme eğilimi ile problemlerini çözmeye giderek toplumsal dışlanma sürecine girebilmektedir. Bu durum Avrupa Birliği'nde toplumsal bütünleşmeye engel ve topluma zarar veren bir sosyal

problem olarak görüldüğü için tedavi edilmesi gereken bir durum kabul edilmektedir (Karakaş, 2010: 11-12).

Kapitalizmin günümüzdeki görünümü tüketim tarzının geliştirilmesidir. Tüketicinin hem bireyselleşme eğilimini artırması hem de tüketim konusundaki homojen olma gibi alışkanlıkları benimseterek tüketim tarzını manipüle etmektir. Bu yönlendirmeye bireylerin toplumda kimlik kazanması ve toplumdaki konumu diğer insanların benzer tüketim biçimlerini benimsemesiyle olmaktadır (Fidan, 2016: 15). Tüm dünyada yükselen bir değer olan tüketim kültürü, toplumun kısıtlı bir bölümüne tüketim imkânları sunarken, öbür taraftan tüketilemeyen yoksulluk ve tüketim imkânlarına yeterince dâhil olamayan yoksul kişi sayısı hızla yükselmekte, bireyler eşit üretim ve gelir payına sahip olamadıkları halde eşit tüketici olmaya zorlanmakta, tüketebilen ve tüketemeyenler arasındaki uçurum artmaktadır. Günümüz Türkiye’inde ekonomik büyümeden zengin kesim daha büyük payı alırken yoksul kesime düşen pay ülkedeki bolluğun içerisinde sefaletin sürdürülmesidir. Teknolojik gelişmeler ve sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla tüketimin daha fazla kabul gördüğü bir dünyada tüketemeyenler arasında hâkim olan aşağılanma, dışlanma, yetersizlik, suçluluk gibi negatif duyguların, zenginlerin dünyasına zarar verebileceği düşüncesinden hareketle yoksulluğun kontrol altında tutulması gereken bir eğilim olduğu düşünülmektedir (Bauman, 1999: 60; Karakaş, 2010: 14).

Sosyal dışlanma bireylerde, gerginlik, öfke, kendisini güçsüz hissetme, kendisini ifade etmede ve toplumsal alanda sesini duyurma noktasında kendini yetersiz hissetme gibi olumsuz duygu, düşünce ve davranışlar oluşmasına neden olmakta, bu olumsuz düşünceler bireyin yoksulluktan kurtulmak için çaba göstermesine de engel olmaktadır (Öztürk ve Akdoğanlı, 2018: 87).

Ayrımcılık, ülkeden ülkeye farklı farklı biçimlerde görülebilen ve farklı toplumsal grupları etkileyen çok boyutlu bir olgudur. Kimi zaman uzun zamandan beridir sürüp giden toplumsal eğilimlerin belli başlı dezavantajlı toplumsal gruplara yansıtılmasıyla bu kesimlerin durumlarının daha fazla kötüleşmesine, sosyo-ekonomik yapıdaki değişikliklerden daha çok zarar görmelerine sebep olabilmektedir. Bilhassa; ırk, milliyet ve toplumsal cinsiyete dair yapılan ayrımcılığın kimi ülkelerde ciddi boyutlarda görülmesi bu grupların yoksullaşmasına neden olduğu görülmektedir (Şenses, 2017: 173).

2.6. Kadın Yoksulluğu

Kadın yoksulluğu kavramı ile kadının, karşı cinse oranla yoksulluğu daha derinden yaşadığı anlatılmaya çalışılmaktadır. Birçok unsur, kadının daha fazla yoksul olmasına sebebiyet verebilmektedir. Sorunun ana kaynağı ise kadının toplumda uğradığı cinsiyete yönelik ayrımcılıktır. Kadın, yalnızca cinsiyeti sebebiyle toplumda birçok alanda dışlanmaya maruz kalmakta ve kamusal hizmetlerden daha az yararlanan grubu oluşturmaktadır.

Yoksulluğu kadın odağında değerlendiren ilk isim Diane Pearce olmuştur. 1978 yılında kadın yoksulluğu deyiimiyle, 1950-1970 yılları arasında Amerika'da yaşayan yoksul kesimin üçte ikisini kadınların oluşturduğunu ve 1950-1970 yılları arasında maddi imkânlarının gitgide kötüleştiğine dikkat çekmiştir (Çamur Duyan, 2014: 221; Ünlütürk Ulutaş, 2009: 25).

Dünya genelinde de yoksul nüfusunun büyük bir çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Yoksulluğun etkileri bağlamında, yoksulluk olgusundan en fazla kadınlar ve çocuklar etkilenmektedir. Kadın yoksulluğunun önemli etkilerine ilk kez 1995'te Pekin'de toplanan Dünya Kadın Konferansı'nda değinilmiştir (Polat, 2017: 28). 1990 yılından itibaren Birleşmiş Milletler Konferansı'nda kadın yoksulluğu sorununun tüm dünyanın bir sorunu olduğuna değinilmiş, bu doğrultuda yoksulluk 180 hükümetin çözümlenmeye çalıştığı 10 eylem planı içerisinde ikinci sırada yer almıştır (BPW, 2010: 10 akt. Alptekin, 2014: 19).

Dünya toplam üretiminin 2/3'ü kadınlar tarafından gerçekleştirilirken üretim oranının yalnızca % 5'ini kullanıyor olmaları yoksulluğun kadınsılaşması kavramını çarpıcı bir şekilde yansıtmaktadır. Kadın yoksulluğu yalnızca geri kalmış ülkelerde değil aynı zamanda gelişmiş ülkelerin de bir sorunudur. Kadınlar, yoksullukla baş edebilmek için iş gücü piyasasına dahil olsalar dahi ya enformel sektörde sosyal haklardan mahrum bir şekilde çalışmakta, formel sektörde çalışsa da eşit işe eşit ücretten mahrum bırakılmaktadırlar. Türk toplum yapısında ailenin geçimini sağlamak üzere eve gelir getirme görevi erkeğe verilmişken yoksullukla başa çıkma mesuliyeti ise kadınlara yüklenmiştir (Polat, 2017: 29). Kadınlar, yoksullukla baş edebilmek amacıyla birçok kaynak aramaktadır. Bunlardan biri de sosyal yardımlara başvurmaktır. Kadınların yoksul olduğunu daha kolay itiraf etmeleri nedeniyle sosyal yardımlara başvuranların çoğu kadınlardan oluşmaktadır.

Bir bakıma kültürel kodlara göre evin geçimi sağlama görevi kadına yüklenmediğinden yardım istemeyi kişisel bir başarısızlık olarak algılamamaktadırlar. Erkekler, yardım istemeyi kişisel başarısızlık olarak anlamlandırırken, kadınlar çocuklarını yeterince doyuramamak, isteklerini sürekli ertelemek, ikinci el ürünlerle ve çevre desteği ile sağlanan eşyalarla ihtiyaçları gidermeye çalışmak, evi yaşanılır hale getirememek gibi geçinememenin yükü ile hayatın ağırlığı altında ezilmektedirler. Bu nedenle yardım talep etme işini kadın üstlenmektedir (Bora, 2016: 108). Ailenin gelirinin artmasıyla erkek gelir üzerinde kontrol gücünü kullanırken, gelirin azaldığı durumlarda gelirin kontrolü ve idaresi, özellikle mevcut gelire ailenin temel ihtiyaçlarını giderme görevi kadının omuzlarına yüklenmiştir. Denilebilir ki, zenginliğin idaresi erkeğe, yoksulluğun idaresi ise kadına bırakılmaktadır (Şener, 2009: 4).

Gelirler, kaynaklar ve gücün eşitsiz dağılımı, kadınların kendi yaşamını, kendisi ve ailesi ile ilgili aldığı kararlarla hayatı idame ettirme ve yönetme kapasitesini etkilemektedir. Kendisine sunulan fırsatların yetersizliği nedeniyle kadın, hem yoksulluktan en fazla etkilenen gruplar arasında yer almakta hem de yoksunluklar nedeniyle kadınlar, yaşam üzerindeki kontrolü sağlayamamakta, bağımlı bir şekilde hayatını sürdürmektedir. (Vincente, 2005; Bhat, 2002 akt. Kurt Topuz ve Erkanlı, 2017: 12).

21. yüzyıl bilgi çağında yaşıyor olmamıza rağmen ülkemizde kadınlar halen dezavantajlı konumda bulunmaktadır. Eğitim hakkından yararlanma, işgücüne dâhil olma, herhangi bir mülkiyetinin bulunması, karar alma süreçlerine katılma gibi açılardan ele alındığında kadınlarımızın birçoğu bu haklardan yararlanamamaktadır. Kadının yoksulluğunu azaltmak için öncelikle kadının güçlendirilmesine ihtiyaç vardır.

2.6.1. Kadın Yoksulluğunun Nedenleri

Kadın yoksulluğunun nedenleri toplumdan topluma, bir şehirden bir diğerine göre ya da kent yaşamından kırsal alanda doğru farklılıklar içermektedir. Ancak dünya genelinde genel görüş, kadın, cinsiyeti nedeniyle ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Kadın yoksulluğunun nedenlerine bakılacak olursa birçok unsur kadın yoksulluğuna neden olmaktadır.

2.6.1.1. Toplumsal Cinsiyet Rollerinde İş Bölümü

Cinsiyet, erkek ve kadın arasındaki biyolojik yönden farklılığı ifade ediyorken, toplumsal cinsiyet ise, bireyin cinsiyetine bağlı olarak, toplum tarafından belirlenen kurallar çerçevesinde kişinin cinsiyetine uygun davranış örüntülerinde bulunmasını bekleyen toplumsal kabullerdir.

Toplumsal cinsiyet rolleri ile birlikte bireylerin günlük aktiviteleri, giyim kuşam şekilleri, karar alma mekanizmalarında yer alışı veya almayışı, sosyal hayattaki konumu, ev içindeki ve dışındaki rol ve sorumlulukları belirlenir ve bu rolleri benimseyen ve ona uygun davranan kişiler toplumsal yönden kabul edilir, bu davranış kalıpları kültür yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılır.

Yapıcı (2016: 24) da, toplumsal cinsiyetin, süreç içerisinde toplumsal ve kültürel kabullerin biyolojik özelliklerle harmanlanması neticesinde ortaya çıktığını söyler. Süreç olgusuna vurgu yaparak kız çocuklarına pembe, erkek çocuklarına mavi renkte eşya tercihleri yapılarak toplumsal cinsiyet kalıplarının doğum öncesinden itibaren ortaya çıktığını, sonraki süreçlerde ise daha ileri boyutlara ulaştığını savunur. Kadın ve erkeklerin yapabileceği işler konusundaki hâkim toplumsal paradigmlar, bireylerin toplumsal yaşama nasıl katılım sağlayacağını da belirlemekte, kadınları daha çok ailenin yaşamını idame ettirdiği ev içerisinde evin gündelik işlerini yerine getirme, çocukların ve yaşlıların bakımı sorumluluğunu üstlenme gibi sorumluluklar ile sınırlandırırken erkeği sınırlandırmadan, kamusal alanın her bölgesinde kendini ifade ve temsil etme fırsatı sunar. Erkek, eğitim, istihdam olanaklarından yararlanma ve siyasi yönetim kademelerinde yer alma ve sivil toplum alanında örgütlenme gibi her türlü kamusal alanda yer alırken, kadının konumu ise ev içi alanla sınırlandırılmıştır. Erkeğin çalışıp ailesinin ihtiyaçlarını ve evin giderlerini karşılama görevi kutsal görülürken kadının ev içinde fiziksel, zihinsel, duygusal emeği görünmez kılınmıştır.

Ecevit'e göre (2003: 83-87) toplumsal kurumlar içerisinde toplumsal cinsiyet temelli bakış açısına göre mevcut kaynak ve fırsatlardan eşit şekilde yararlanamama kadın yoksulluğunun sebeplerindedir aynı zamanda hane içerisindeki eşitsiz roller, kadının erkeğe oranla yoksulluğu daha derinden yaşamasına neden olmaktadır.

Sanayi devriminden sonra kadınlar hem ev içi işlerini yerine getirmeye devam etmişler hem de ev dışı alanda gelir elde etmek için mücadele etmişlerdir. Ancak kadının ev dışı alanda çalışırken ev içindeki işleri tek başına üstlenmesi toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sürdürüldüğünün göstergesidir (Alptekin, 2014: 27).

Kadının eğitim seviyesinin düşüklüğü, beceri seviyesinin yetersizliği, anne ve eş olmanın getirdiği sorumlulukların yanına iş yaşamına katılmakla birlikte yeni sorumlulukların eklenmesi kadının istihdam olanaklarından geride kalmasına ve toplumsal alanda düşük statüye sahip olmasına yol açmakta, bu durum kadının hane içerisinde ve sosyal hayatta karar alma mekanizmalarına dâhil olamamasına neden olmaktadır. Kağıtçıbaşı'na göre eşler arasında var olan statü farklılıkları, aile içinde karar alma mekanizmalarına katılımı, tüketim alışkanlıklarını, ekonomik imkânlardan ne ölçüde yararlandığını ve sosyal çevre ile iletişim kalıplarını etkilemektedir (akt. Kabaklı Çimen, 2008: 326).

Donkor, kadın yoksulluğunun toplumdaki kadın algısına bağlı olduğunu, toplumda ikinci planda tutulan kadına, sosyo-kültürel ve politik yapılar tarafından hak ettiği değer verilmeyerek kadının yoksullaştırıldığını savunur. (Donkor, 2006 akt. Kurt Topuz ve Erkanlı 2017: 16).

Ecevit (2003: 85) ise; mülk sahibi olmayan, olsa dahi mülkiyeti hakkında söz sahibi olamayan, gelir ve imkânlara ulaşmada ve kaynakları kullanmada eşitsizliğe maruz kalan, toplumsal kurumlar tarafından da sosyal dışlanmaya maruz kalan kadınların yoksulluğu daha derinden yaşadığını belirtir.

Ünlütürk Ulutaş (2009: 32), yoksulluğun, eğitilmiş birey sayısını düşürmede ciddi bir etkiye sahip olduğunu, yoksul aileler içerisinde ise kız çocuklardan ziyade erkek çocukların eğitiminin önemsendiğini, bu durumun da ilerleyen dönemlerde kadınların istihdam olanaklarına yeterli katılımı sağlayamamasına neden olduğunu ifade etmiştir.

Çocuk ve yaşlıların bakımı hizmetlerine yeterli kaynakların ayrılmaması, bu kişilerin bakımı ve evle ilgili sorumlulukların yerine getirme görevini kadına yükleyen toplumsal bakış açısı, kadına zamanının büyük bir kısmını, toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak benimsenen/benimsetilen anaç rolleri yerine getirerek zamanının büyük bölümünü kendisinden ziyade aile bireylerine ve ailevi sorumluluklara ayırmasını kadının en asli görevi olarak kabul görmekte ve kadının

istihdam sürecine dâhil olmasının önünde engel olarak durmakta ve kadın yoksulluğu daha fazla yaşamasına neden olmaktadır (Kurt Topuz ve Erkanlı, 2017: 32; Ünlütürk Ulutaş, 2009: 31).

Kadınlarımız, toplumsal cinsiyet olgusu dâhilinde, özel hayatında ve tüm sosyal alanlarda kültürel kabullerle de erkek tahakkümüne boyun eğmek durumunda kalmıştır. Erkek hegemonyası, evlilik ve heteroseksüellikle ilgili olmasının yanı sıra, otorite ve fiziksel güçle de ilgilidir. Toplumda kadına biçilen roller, erkek tahakkümünü kabul etmesi ve itaatkâr bir yapıya sahip olmasıdır (Giddens ve Sutton, 2014: 187).

Aristo'ya göre kadın ve erkeğin biyolojik yönleriyle birbirinden farklılaşması eşitsizliği beraberinde getirir. Gücün ve iktidarın sembolü olan erkek, kadını hem bedenî hem ruhsal yönden yönetir. Aristo, doğuştan yönetim becerileri ile dünyaya gelen erkeğin eşini devlet adamı gibi, çocuklarını ise adeta bir kral gibi yönettiğini savunur. Ataerkil sistemin etkilerinin izlerine rastlanılan Aristo'dan günümüze kadının erkekten daha az değer atfedilen konumu değişmemiştir. Bu düşünce yapısına göre kadın kamu alanından soyutlanarak özel alanda sınırlandırılmıştır (akt. Timurturkan, 2018: 135-136). Toplumsal süreçlerle kadına biçilen roller, nesilden nesile aktarılır. Buna bağlı olarak kültürel tutum ve değerler kadının sosyal süreçlerdeki gücünü, konumunu, mesleğini, işverenin cinsiyete karşı tutumunu, aile içindeki rol ve sorumluluklarını, evlilik içerisindeki otorite ve statüsünü etkilemekte ve kadının toplumdaki dezavantajlı konumunu devam ettirmektedir.

Kadının erkekten daha güçsüz olduğuna dair toplumdaki genel görüşler, sosyal yaşamdaki kadın ve erkek arasındaki ayrımcılığı pekiştirerek kadının tüm kamusal alanlarda erkekten daha aşağı bir konumda tutulmasına neden olur (Timurturkan, 2018: 139). Kız çocukların eğitime devamının önündeki kalıp yargılar, kız çocukların erken yaşta evlendirilmesi ve buna bağlı olarak erken yaşta anne oluşu, kadının, toplumda hareket özgürlüğünün kısıtlanması, iş gücü piyasasında ise eşit işe eşit ücret noktasında kadının dezavantajlı duruma düşmesi kadın yoksulluğunun göstergeleridir (Çağatay, 1998: 11 akt. Bayir, 2018: 35).

Toplumumuzdaki geleneksel değer yargıları ve kadına bakış açısı, kadın yoksulluğunu anlamada yol gösterici nitelik arz etmektedir. Toplumumuzda benimsenen ve benimsetilen ataerkil sistem, kadına öncelikli olarak eş olma ve

annelik görevlerini yüklemesinden dolayı kadının iş gücü piyasasına katılımını sınırlandırmakta, bu da kadın yoksulluğuna katkıda bulunan bir durum arz etmektedir (Bayir, 2018: 74). Özellikle kırsal alanda yaşayan kadınların kentlerde yaşayan kadınlara göre yeterli eğitim ve sağlık imkânlarına ulaşamaması, ev işlerinin sorumluluğu yanında aile içi üretimde ücretsiz işçi olarak yer almasına bağlı olarak emeğinin görünmez oluşu, bununla birlikte toplumdaki eril tahakkümün ve ataerkil sistemin baskıcı kalıplarının kırsal alanda daha yoğun bir şekilde yaşanması kadını erkek karşısında güçsüz bırakmaktadır.

2.6.1.2. Eğitim Olanaklarının Dışında Kalma

Kadın yoksulluğunun en önemli nedenlerinden bir tanesi kadınların yeterli eğitim olanaklarına erişememesidir. Yoksul ailelerde eğitim alma önceliğini erkek çocuklar elde etmektedir. Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan geleneksel ailelerde erkek çocuk, yaşlılıkta bakım sorumluluğunu üstlenecek bir güç olarak görülürken kız çocukların ise elindeki geliri ele götüren, kendi gelirini kullanamayan birey olarak görülmesi ve iyi bir yatırım aracı olarak kabul edilmemesi nedeniyle ikincil konuma itilmektedir (Şener, 2012: 56).

Eğitim düzeyi ve yoksulluk arasında karşılıklı bir etkileşim vardır. Eğitim, bireyin kişisel gelişimine katkı sağlarken aynı zamanda ülkenin beşeri sermayesinin kalitesini artırmakta, böylelikle ülkedeki hâkim işgücü piyasasının daha sağlam ve güçlü bir karaktere kavuşmasına katkıda bulunmaktadır (Cerev, 2018: 232).

Yapılan bir araştırmaya göre, kız çocuklarının eğitimine devamının önündeki engellerin nedenleri arasında, kentlerde % 30,2 oranla okul masraflarının fazla olması sonucuna ulaşılmış, aynı nedenle erkek çocukların eğitimine devam edememesinin kentlerdeki oranı % 25,3 olarak, kırdada ise % 12,8 olarak tespit edilmiştir. Bir diğer neden de, kız çocuklara kardeşlerinin bakımı ile ilgilenmesi ve ev işlerine yardımcı olma sorumluluğunun yüklenmesi kız çocuklarının eğitimlerine devamını engelleyen bir durumdur. Çocuk bakımının toplumda kadın işi olarak algılanması, ailedeki erkek bireylerin bakım sorumluluğunu paylaşmaması, kurumsal bakım hizmetlerinin yetersiz kalması, kadının erken yaşlarda eğitimden uzaklaşmasına, ilerleyen yaşlarda ise işgücüne katılımını engelleyerek kadını sınırlandırmaktadır (Ünlütürk Ulutaş, 2009: 32; Gündüz Hoşgör, 2010: 305-306).

Kadının güçlendirilmesinde atılacak en önemli adım, eğitim imkânlarından en üst düzeyde yararlandırılması olmalıdır.

2.6.1.3. Hane Reisinin Kadın Olması

Toplumda kabul edilen toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kadına yüklenen görevler ve davranış kalıpları altında ezilen kadın bir de yoksulluğun getirdiği zorlu süreçte yaşanan sıkıntılara bağlı olarak daha da zorlaşan yaşam şartları altında mücadele vermektedir. Yoksulluk sürecinde kadını anlamak için öncelikle kadının yaşam deneyimlerine değinmeli, nelerden yoksun olduğu, yoksulluğun hayatından neleri alıp götürdüğü, sosyal, psikolojik ve ekonomik anlamda nelere ihtiyaç duyduğu iyi analiz edilmelidir (Topçuoğlu ve ark., 2014: 9).

Yoksul kadın tanımlamasının içine dâhil olan kadınlar arasında yoksulluğu en derinden yaşayan grup eşinden boşanmış, eşi tarafından terk edilmiş, eşi vefat etmiş, hane reisi kadınlardan oluşan kadınlardır. Kadının ev içi sorumlulukların yanında evin geçimini sağlama görevini de üstlenmesi kadını dezavantajlı konuma sokan bir durumdur. Yine bununla birlikte göçmen, engelli ve yaşlı kadınlar da yoksulluk karşısında savunmasız olan gruplardır. Göçmen kadınların kayıt dışı işlerde çalışması, sosyal güvenlikten yoksun olması, düşük ücretler karşılığında çalışması, bulunduğu ülkenin dilini yeterince bilmemesi ve bulunduğu ülkenin hukuksal kurallarını ve kendisinin hukuki statüsünü yeterince bilmemesi kadını yoksulluk karşısında güçsüz bırakmaktadır.

Moghadam, 1997 yılında yapmış olduğu araştırmada kadınları erkeklerden daha yoksul duruma düşüren 3 neden saptamıştır. Birincisi, kadınların kabiliyet ve yetki gücü açısından erkeğe göre daha dezavantajlı olması, ikincisi, daha ağır sorumluluklara sahip olmasına rağmen daha düşük gelire sahip olmaları, üçüncüsü, çeşitli engeller sebebiyle sosyoekonomik hareketlilikte sınırlılıkla karşılaşmalarıdır (akt. Topçuoğlu ve ark., 2014: 39).

Kadınların hane reisi olduğu ailelerde devlet ya da ortada olmayan babadan transfer edilen gelirin ya çok az olması ya da herhangi bir gelir olmaması yoksulluğun nedenlerindedir. Boşanma durumunda hâkim, kadın ve çocukların bu süreçte ekonomik problemlerini azaltmak adına nafaka bağlayabilmekte ancak birçok erkek nafaka ödemeyi reddetmektedir. Kadınların birçoğu da hakkını arama veya

sesini duyurma becerisinden yoksun olduğundan yoksullukla yüzleşmek durumundadır. Bir başka neden de kadınların hane reisi olduğu ailelerde kadınların sosyal bağlarının kopması nedeniyle kendisine sunulan sosyal destek sisteminin güçlü olmamasıdır. Kadının ailesinin, çocukların ihtiyaçlarını karşılamakta isteksiz olması ve çocukların bakım sorumluluğunu üstlenmek istememesi yaygın görülen bir durumdur. Kadının evliliğinde veya birlikteliğindeki sorunlar nedeniyle kendini suçlaması, ailesi ve/ya eşinin ailesi tarafından suçlanması, kadının, kendisinin veya eşinin ailesiyle olan iletişiminin eksik olması gibi nedenlerle kadının sosyal çevresi ile iletişimini koparabilmekte, sosyal destek sisteminin yoksun olması nedeniyle aile ve toplumdaki diğer ağlara güven duymaması sonucunda güvensizlik, aidiyetsizlik, yalnızlık, çaresizlik gibi duygularla toplumdan izole olma süreci başlamaktadır (Topçuoğlu ve ark., 2014: 42).

TÜİK istatistiklerine bakıldığında 2001 yılında boşanma sayısı 91.994 olarak gerçekleşirken, bu sayı yıldan yıla artmış, 2018 yılına gelindiğinde boşanma sayısının 142.448 olduğu sonucuna ulaşılmıştır (TÜİK, 2019). Yapılan araştırmalar sonucu elde edilen bilgilere göre, erkeklerin boşandıktan sonra maddi durumunda düzelme meydana geldiği, kadınların ve çocukların çoğunun gelirlerinde ise ciddi bir düşüşle karşılaşıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Evin sorumluluğunu tek başına üstlenen anne, yaşadığı bu zorlu süreçte çocuklarıyla sağlıklı bir iletişim kurmakta zorlanmaktadır (Zeybekoğlu, 2018: 43-44). Evlilik hayatını başarılı bir şekilde sürdürememiş olmanın yanı sıra ekonomik, duygusal ve sosyal problemlerle baş etmek ve toplumsal çevrenin olumsuz tutum ve davranışlarıyla baş etmek durumunda kalan kadın yaşadığı süreci kontrol etmekte güçlük yaşamaktadır. (Şentürk, 2008: 15).

Hane reisi kadın olan aileler, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun yoğun biçimde yaşandığı hane halkı türü olarak saptanmıştır. ABD’de yapılan bir çalışmada, reisinin kadın olduğu ailelerin ortalama gelirinin, evli çiftlerden oluşan ailelerin gelirinin yarısından daha az bir miktarda olması, kadının hane reisi olduğu ailelerin yoksulluk düzeyinin % 45’lere ulaşması ve bu hanelerden 1/3’ünün yoksulluk çizgisinin alt seviyesinde kalması, “yoksulluğun kadınsılaşması” anlamına gelir (Segol, 1991: 454 akt. Şenses, 2017: 140).

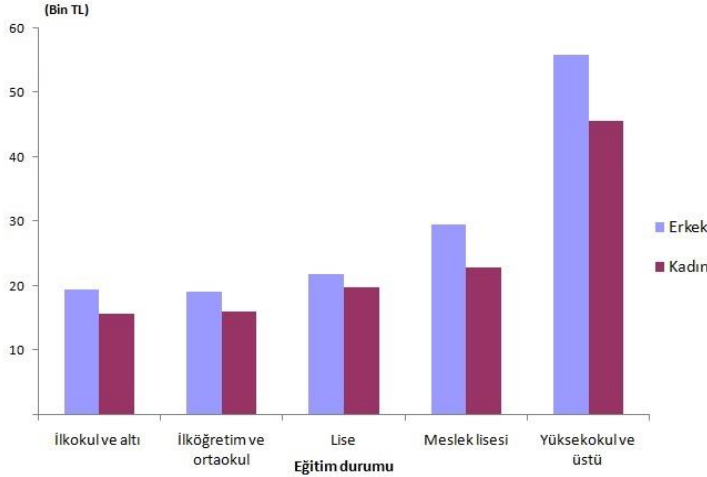
2.6.1.4. İstihdam Sürecine Dâhil Olmada Yaşanan Problemler

Kadının yoksulluğa düşmesinin nedenlerinden bir tanesi de istihdam sürecine dâhil olamamasıdır. Düşük eğitim düzeyinde olan anneler ya istihdam sürecine dâhil olma konusunda sıkıntı yaşamakta ya da istihdam sürecinde kabul görse dahi düşük ücretlerle çalıştırılmaktadır. Bu da kendisinin ve bakımını üstlendiği çocuklarının elverişsiz ve sağlıksız koşullarda, yetersiz beslenerek yaşamlarını yoksulluk temelinde sürdürmelerine sebebiyet vermektedir (Yavuzer, 2013: 23). Kadın işgücü olarak istihdama dâhil olsa dahi karşılaştığı bir diğer problem sosyal güvencesiz ve düşük ücretlerle çalıştırılmasıdır. Şener (2012: 55)' göre, kadının düşük eğitim düzeyi dolayısıyla mesleki beceriye sahip olmaması, toplumsal kabullere göre kadının hanedeki konumu (aileye gelir getirme görevinin erkeğe yüklenmesi sebebiyle kadının daha az gelir elde etmesinin kabulü), istihdam sürecinde uysal bir yapıya sahip olmaları, örgütlenme becerisi gösterememeleri, çalışma saatleri ve sosyal güvencesiz bir şekilde çalışmaya karşın rıza göstermeleri enformel sektörde çalışanların çoğunluğunun kadınlardan oluşmasına sebep olmaktadır. Kayıt dışı çalışma ile yoksulluk arasındaki ilişkiye bakılacak olursa, enformel sektörde çalışma ile birlikte kadının yoksulluğu artmakta, diğer taraftan yoksulluğun artmasıyla bireyler, geçimini sağlayabilmek adına güvencesi olmayan bir işi kabul etmek durumunda kalmaktadır.

Kadınların sosyal güvencesiz olması yaşlılık, işsizlik, malullük, hastalık gibi risk unsurlarına karşı korunmasız kalmalarına sebebiyet vermekte ve böylelikle onları yoksulluktan kaçınılmaz hale getirmektedir. Kadınların büyük çoğunun toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında ücretli iş gücüne dâhil olmaması veya kayıt dışı işlerle meşgul olması, onları sosyal güvenlik hizmetlerinin dışında bırakmakta veya eş ya da babasına bağımlı olmasına sebebiyet vermektedir (Polat, 2017: 34).

Çalışan annelerin çocukların bakım masraflarını karşılamada yaşadığı finansal güçlükler, aynı zamanda sosyal güvencesiz ve düşük ücretli işlerde çalışıyor olmak da yoksulluğu derinleştiren etmenlerdir (Öztürk ve Çetin, 2009: 2672).

Şekil 1:Cinsiyet ve eğitim durumuna göre yıllık ortalama brüt kazanç, 2014

Kaynak: TÜİK, 2015

Kadının işgücüne dâhil olsa dahi yaşadığı bir diğer sorun da erkeklere oranla daha az gelir elde etmesidir. Yukarıdaki şekilden de anlaşıldığı gibi hangi eğitim düzeyinde olursa olsun kadının geliri erkekten daha az olmaktadır. Yüksekokul ve üzeri mezuniyete sahip olanlar arasında ücret farkı daha da artmaktadır. Kadın burada da ayrımcılığa maruz bırakılmaktadır.

2.7. Yoksulluk, İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet İlişkisi

Yoksulluk, toplumda ciddi bir çoğunluğu oluşturan insanların yaşamına ve yaşam kalitesine etkide bulunan, hak ihlallerine yol açan, eşitsizlik boyutuyla önemli oranda neden ve sonuç ilişkisi barındıran çok boyutlu bir sorun olarak varlığını devam ettirmektedir. Yoksulluğun insan yaşamında oluşturduğu maddi ve manevi tahribat, insanın toplumun onurlu ve saygın bir üyesi olarak varlığını sürdürmesini de olanaksız kılmaktadır (Atatanır, 2016: 3-4). Yoksulluk olgusu ile ortaya çıkan çaresizlik, güçsüzlük, bir başkasına muhtaçlık, toplumsal alana yeterince katılamama, kişisel güvenlik ve çevresel etmenler bağlamında karşılaştığı yetersizlikler bireyin kendini gerçekleştirme ve geliştirmesine imkân tanıyan hakların yokluğunu da ifade eder. Yoksulluk nedeniyle kimlik bunalımı yaşayan, kendini gerçekleştirememesi sebebiyle kaygı düzeyi artan insanın aslında en temel insan hakkı olan toplumda kendisi olarak kabul edilme ve birey olma hakkı ihlal edilmiş olmaktadır (Koray ve Alev, 2002: 441; Bilgili ve Altan, 2003: 72).

Yoksul ailelerin dış sistemlerin maddi ve psikolojik yönden destek sağlama, dayanışma ve bilgi verme konularındaki olumsuz ve katı tutumu nedeniyle bu desteklerden mahrum kalması, ailenin kendi kaynaklarıyla baş başa kalmasına sebebiyet verir. Bu durum ise, aile üyeleri arasındaki ilişkilere ve aile bireylerinin diğer insanlarla olan ilişkilerine de olumsuz bir biçimde yansiyabilir, iletişim sürecindeki bozulmalarla birlikte ailenin sorun çözme yönündeki becerileri işlevsiz hale gelebilir ve bireyler sorunlarına çözüm bulabilmek adına profesyonel desteğe ihtiyaç duyar hale gelebilirler.

Bir başka açıdan ise yüzyıllar boyunca geleneksel yöntemlerle manevi tatmin veya öteki dünya için bir yatırım aracı olarak görülen sosyal yardım uygulamaları insanları özgürleştirmek yerine sürekli olarak bu yardımları almaya bağımlı kılmıştır. Sosyal hizmet, yoksul insanların durumunu hak ihlali kapsamında açıklamış ve sosyal yardım uygulamalarını özgürleştirme aracı olarak yeniden tartışmaya açmıştır. Özellikle 1945 yılı sonrasında sosyal yardımlar uluslararası alanda gelişen çeşitli yaklaşımlarla ve bilimsel olarak “hak” olarak görülmeye başlanmıştır. Hak temelli yaklaşım, bireylerin ihtiyaçlarının karşılanarak haklarının yerine getirilmesidir. Bu bakımdan hak temelli yaklaşım, adaletsizliği, eşitsizliği ve ihmal edilmişliği ortadan kaldırarak insan onurunu korumayı, insan haklarını gerçekleştirmeyi ve bireyleri güçlendirmeyi hedefler (Tufan ve ark., 2009: 77-82).

Hak temelli yaklaşımın gündeme gelmesiyle yoksul kişiler “hak sahibi”, devlet ve bazı devlet dışı aktörler de bu hakların sağlanmasında “görev sahibi” olarak tanımlanmıştır (Gneiting ve ark., 2009 akt. Zengin ve Altındağ, 2016: 9). Hak temelli yaklaşımı uygulamalarında esas edinen, hak sahipleri ve bu hakların sağlanmasında görev edinenler arasında adeta bir köprü işlevi gören sosyal hizmet, insan hakları ile karakterize olmuş bir meslek dalıdır. Bu bakımdan sosyal hizmet, insanın yalnız insan olmasından kaynaklı olarak değerli olduğu ve ırk, dil, din, cinsiyet ayırt etmeksizin her insanın haklara sahip olduğu ilkesini kabul eder. Bu anlayış, sosyal hizmet uzmanlarına insan haklarının her insan açısından uygulanabilir olması ve korunması gibi sorumluluklar yükleyerek sosyal hizmeti bir insan hakları mesleği haline getirmektedir (Zengin ve Altındağ, 2016: 12).

Uluslararası Sosyal Hizmet Çalışanları Federasyonu (IFSW) Genel Kurulu ve Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği (IASSW) Genel Kurulu tarafından Temmuz 2014'te yapılan tanıma göre; “Sosyal hizmet, uygulamaya dayalı bir

meslek ve toplumsal değişimi ve gelişmeyi, sosyal uyumu ve insanların güçlendirilmesini ve özgürleşmesini destekleyen akademik bir disiplindir. Sosyal adalet prensipleri, insan hakları, kolektif sorumluluk ve çeşitliliklere saygı, sosyal çalışmaların merkezi konumundadır. Sosyal çalışma teorileri, sosyal bilimler, beşeri bilimler ve yerli bilgi, sosyal çalışma ile desteklenmiştir. İnsanları ve yapıları yaşam mücadelelerini ele almak ve refahı arttırmak için kullanır” (IFSW, 2019).

Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nca 1992 yılında yapılan 134 nolu oturumunda yoksulluğun “insan onurunun ihlali” ve yaşam hakkına yönelik tehdit oluşturduğu kabul edilmiştir (Şahin Taşğın, 2017: 205). Sosyal hizmet, sosyal hizmet faaliyetlerini yürüten kuruluşların hizmet sundukları grupların özelliklerine bakıldığında açıkça görülebildiği gibi toplumda kimi kesimlerin insan haklarının korunması ve insanların kendilerini gerçekleştirmelerinde daha fazla desteğe ihtiyaç duymaları sebebiyle ortaya çıkmıştır. Sosyal hizmet, hem insan hakları bağlamında hem de sosyal adaleti gerçekleştirmeyi hedefleyen bir mesleki disiplin olarak içinde yaşanılan toplumun sosyo-ekonomik düzeninin meydana getirdiği sorunlar hakkında çalışmalar yürütür. Müracaatçıların çoğunluğunun yoksulluk ve buna bağlı sorunlar sebebiyle yardım talep eden kişilerden oluşması yoksullarla çalışan bir meslek olarak tabir edilmesine yol açmaktadır. Elbette bu tabir yanlış değildir ancak asıl dikkat edilmesi gereken nokta sosyal hizmet uzmanının hak savunuculuğu rolüyle mesleki çalışmalarını yürütürken yoksul kişilerin insan haklarını koruması ve sosyal adaletten yararlanmalarını sağlamasıdır (Şahin Taşğın, 2017: 238; Küçükkaraca, 2013: 92-93).

Amerikan Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği (NASW) Etik Kodlar kitabında sosyal hizmet uzmanları çeşitli rollerle tanımlanmıştır, bunlardan ikisi savunucu ve aracı rolleridir. Savunuculuk, “bir ya da daha fazla birey, grup ya da topluluk adına, sosyal adaleti sağlama ya da koruma amacı ile doğrudan temsil etme, savunma, müdahil olma, destekleme ya da bir dizi eylem hakkında tavsiyede bulunma eylemi” şeklinde tanımlanmıştır. Sosyal hizmet uzmanlarının “kurumlarının dâhilinde ve haricinde gerekli kaynakların müracaatçıların ihtiyaçlarını karşılaması ve kaynakların paylaşımında tüm müracaatçılar için açık ve adil bir yöntem izlenmesi” gerektiği belirtilmektedir. Sosyal hizmet uzmanının bir diğer rolü de aracı rolüdür. Sosyal hizmet uzmanı, müracaatçılar ile toplumsal kaynaklar arasında bağlantı kurarak aracı rolünü yerine getirir ve toplumda dezavantajlı

konumda bulunan kişilerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasına ve güçlenmesine katkıda bulunur (Sheafor ve Horejsi, 2015: 76-77).

Başta İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi olmak üzere birçok uluslararası ve ulusal belgenin kabulü, hiç şüphesiz insan haklarının, dünyanın hangi bölgesinde yaşamını sürdürürse sürdürsün her insan için geçerli olduğu yönündedir. Sosyal hizmet disiplininin ve mesleğinin temelinde insan hakları anlayışı bulunmaktadır. Bu bakımdan her müracaatçının, insan olmasından dolayı bazı temel hakları bulunmaktadır. Sosyal hizmet mesleği, bu temel hakları çalışmalarında yol gösterici olarak kabul ederek yaptığı çalışmalarla toplumun tüm bireyleri arasında sosyal adaletin ve eşitliğin gerçekleştirilmesini, bu sayede toplumun yaşam kalitesinin artırılmasını hedefler (İçağasıoğlu Çoban, 2007: 132). Bu bakımdan biyo-psiko-sosyal boyutuyla bireyin bütünlüğü ve çevresiyle olan etkileşimi ile bu etkileşimde meydana gelebilecek ihtiyaç ve sorunları ele alan sosyal hizmet uygulamasının temel amacı, toplumdaki bireylerin sağlıklı, yeterli ve sosyal işlevlerini daha etkili bir biçimde yerine getirebilecek ve onurlu bir yaşam sürdüren bireyler haline gelmelerini sağlamaktır (Alptekin, 2016: 6).

Toplum içerisinde adil bir sosyal yapının oluşması ve insan onur ve haysiyetini koruyarak onlara koruma ve gelişme imkânları sunmayı amaçlayan sosyal hizmet mesleği, yoksulluk sorunu üzerine çalışmalarını yürütürken temel ihtiyaçların karşılanması ve sorunların çözümlenmesi ile ilgilenir ancak bu amaçla çalışırken asıl konuya ilgisi, ihtiyaçların giderilmesi ve sorunların çözümlenmesinin insanlar açısından bir hak olmasıdır. Bu anlayış çerçevesinde bireylerin, ailelerin, grupların ve toplumların yaşadığı sorunlar üzerine yoğunlaşırken sosyal hizmet uzmanı, bireylerin onurlu bir yaşam sürdürmesinin önünde duran engellerle mücadele ederek daha onurlu bir yaşam sürdürmeleri için mesleki çalışmalar yürütür.

2.8. Sosyal Hizmette Güçlendirme Yaklaşımı

Sosyal hizmet, meslek olarak kabul edildiği andan itibaren çeşitli yaklaşımları uygulamalarında kendisine temel almış, kimi yaklaşımlar zaman zaman uygulamadaki ağırlığını daha fazla hissettirir olmuştur. Müracaatçıyı hasta olarak nitelendiren, pasif bir kişiliğe sahip olması nedeniyle içinde bulunduğu durumun sorumlusu olarak gören medikal model 1970'li yılların sonuna doğru eleştirilmeye başlanmış, güçlendirme yaklaşımı medikal modele tepki olarak 1970'li yıllarda

gündeme gelmiş ancak mesleki anlamda ciddi bir şekilde uygulanmaya başlaması 1990'lı yıllarda olmuştur. Ülkemizde ise, sosyal hizmet mesleğinde güçlendirme yaklaşımının uygulamada görünürlüğü 2000'li yılların başında olmuştur. Bu yaklaşım, müracaatçıyı bünyesinde potansiyel güç barındıran, aktif ve katılımcı bir birey olarak görür. Yaklaşımın en önemli özelliği ise “kendi kaderini tayin” ilkesine bağlılığıdır. Sosyal hizmet uzmanı kolaylaştırıcı, müracaatçı ise durumu hakkında en doğru kararı verebilecek kişi olarak kabul edilir (Erbay, 2019: 41-43).

Güçlendirme yaklaşımını kavrayabilmek için öncelikle güç kavramını açıklamak yararlı olacaktır. Greene ve Lee (2002: 182)'ye göre güç, “zorluklarla başa çıkma kapasitesini, stresle karşı karşıya kaldığında işlevselliğini sürdürebilmeyi, belirgin bir travma ile karşı karşıya kaldığında kendini toparlayabilmeyi, dışsal zorlukları gelişim için bir uyarıcı olarak kullanabilmeyi ve sosyal destekleri bir dirençlilik kaynağı olarak kullanabilmeyi” içermektedir (akt. Kondrat, 2015: 50). Güçsüzlük hissi, toplum içerisinde ayrımcılığa maruz kalan grupların ortak durumudur. Bu grupta yer alan kişilere örnek olarak düşük sosyoekonomik düzeyde yaşamını sürdüren insanlar, göçmen ve mülteciler, kadınlar ve engelliler dâhil edilebilir. Ekonomik güvenceden yoksunluk, eğitim ve bilgiye ulaşımındaki yetersizlikler, toplumda sesini duyurabilmek için yeterli örgütlenme becerisi gösterememe, fiziksel ve duygusal stres altında olma gibi faktörler bireylerin zorluklarla baş edebilme gücünü azaltabilmektedir.

Müracaatçıların çoğu, baskıya maruz kalan, yoksulluk ve diğer zararlı yaşam türlerini deneyimlemiş olan insanlardır. Bu kişiler kendileri ve aileleri için daha iyi yaşam koşulları olmasını istemekte ancak kendilerini, yaşamlarında değişiklik yapabilecek güce ve yeterliliğe sahip görmemektedirler. Bazı müracaatçılar yaygın bir başarısızlık hissine sahiptirler, birçoğu kendisini değersiz, yetersiz, başarısız hissetme gibi duygularla birlikte düşük özsaygıya sahiptirler, kendilerini diğerlerinden farklı ve onlar tarafından dışlanmış hissederler. Bu duygular, müracaatçıları olumsuz yönde etkilediği gibi sapma davranışlarına da sebep olabilmektedir. Müracaatçıların olumsuz düşüncelerini, kendilerini sınırlandıran algılarını değiştirmek ve bunlarla mücadele etmede sosyal çalışmacıların, müracaatçıların kendileri hakkındaki düşüncelerini olumlu bir şekilde değerlendirebilmeleri için öncelikle yapması gereken müracaatçıların yeterliliklerinin ve güçlü yönlerinin farkına varmasını sağlamaktır. Sosyal hizmet

alanında güçlendirme yaklaşımı ile insanların kendi yaşamları üzerinde kontrol ve gücü elinde bulundurabilmeleri amacıyla ihtiyaç duydukları, kişisel, kişilerarası ve politik güce sahip olmaları için onlara yardımcı olmaya çalışılırken aynı zamanda müracaatçıların yaşamlarına olumsuz yönde etki eden politikalar, kurumlar ve toplumsal tutumlarla mücadele edilir (Zastrow, 2015: 21; Sheafor ve Horejsi, 2003 akt. Duyan, 2014: 180).

Lee ve Hudson (2011: 163)'a göre, güçlendirme, birbirine bağlı üç boyuta sahiptir. Birincisi; “daha olumlu ve güçlü bir ben hissini geliştirmesi”, ikincisi; “birinin çevresinin toplumsal ve politik gerçeklik ağının daha eleştirel bir biçimde kavranması için bilgi ve kapasitenin inşası”, üçüncüsü; “kişisel ve kolektif toplumsal hedeflerin elde edilmesi ya da özgülleşme için kaynak ve stratejilerin veya işlevsel yeterliliğin geliştirilmesidir (akt. Teater, 2015: 69).

Sosyal hizmet mesleğinin temel ilkelerinden bir tanesi de bireyin “kendi kaderini kendisinin tayin etmesi” dir. Yani, her insan kendi sorun ve gereksinimlerini tanımlama ve sorunların çözümü ya da gereksinimlerinin karşılanması konusunda öncelikle söz hakkına sahip olan kişidir. Sosyal hizmet bireylerin, ailelerin, grupların ve toplulukların kişisel, sosyo-ekonomik ve politik güçlerinin artırılarak mevcut şartlarını değiştirebilmek için aktif rol almalarını sağlamak, bu sayede yaşamlarında karşılaştıkları güçlüklerle mücadele edebilmeleri için güçlendirilmelerini ve yaşamlarında birer “nesne” değil, “özne” olmalarını hedefler, bu sayede bireyin kendi yaşamı üzerinde kontrol gücünün olduğuna dair farkındalık kazandırılmasıyla bireyin kendisini iyi hissettirilmesi sağlanmaktadır. Güçlendirme odaklı sosyal hizmet uygulamasında sosyal hizmet uzmanları müracaatçıların yaşam şartlarına etki edebilmek için seçim yapmaları ve tercih yapabilmek için sorumluluk almalarını sağlamaya çalışır ve kapasitelerini artırmaya çalışır. Aynı zamanda toplumsal kaynakların ve gücün toplumdaki farklı gruplar arasında daha adil bir şekilde dağıtılması için çözüm yolları arar. Sosyal çalışmacıların güçsüz, savunmasız ve dışlanmaya maruz kalmış birey ve gruplarla çalışmalarını yürüttükleri göz önüne alındığında güçlendirme yaklaşımının uygulama süreçlerinde kullanılması ve çıktılarının değerlendirilmesi, sosyal hizmet mesleğinin de güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır (Çamur Duyan, 2006: 52; Zastrow, 2015: 102; Bilgili ve Altan, 2003: 99 cilt 1).

Kadınların güçlendirilmesi, özel ve kamusal alanda görülen eşitsizliğin ve hiyerarşik yapıda kadının ikincil konumunun aşılmasını hedefleyen bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, 1985 yılında Nairobi’de toplanan Dünya Kadın Konferansı’nın öncesinde DAWN (Development Alternatives with Women for a New Area= Yeni Bir Çağ İçin Kadınların Gelişim Seçenekleri) adıyla Üçüncü Dünya Kadınları ve Kadın Kuruluşları Birliği tarafından geliştirilmiştir. Dayanağını, sınıf ve ırk temelli ayrımcılık, yaşamın herhangi bir döneminde sömürgeye maruz kalma, uluslararası alanda ekonomik gücüne bağlı olarak toplumdaki mevcut konumu gibi kriterlere bağlı olarak kadınların baskı altında olması ile açıklar. DAWN’ın, cinsler, sınıflar, uluslararası alanda görülen eşitsizliğin ortadan kaldırılması gibi uzun vadeli hedeflerinin yanında, krizlere tepki gösterebilmek gibi kısa vadeli hedeflerin geliştirilmesi de bulunmaktadır. Toplumdaki baskıcı yapı ve koşulların tümüyle aynı anda mücadele edilmesi gerektiği düşünmektedirler. Toplumsal güç ve kaynakların kadınların lehine iyileştirmeler sağlanması için yeniden dağıtılması, bu sayede kadının güçlendirilmesi temel amaçlarıdır (Çamur Duyan, 2006: 54).

Kadının toplumsal alandaki dezavantajlı konumu ve yoksulluk sorunundan en fazla kadınların etkilendiği gerçeği göz önünde bulundurulduğunda yoksulluk sorunu karşısında yaşam mücadelesi vermeye çalışan kadınlarla güçlendirme yaklaşımı kapsamında çalışmalar yürütmek yararlı olacaktır. Bu bağlamda kadınların kendileri hakkındaki algılarını olumlu hale getirme, güçlenmelerini sağlama, hak talep etme konusunda bilinç düzeylerini artırma ve ekonomik özgürlük sağlama gibi hususlarda mekanizmalar geliştirmek, bunun için de öncelikle kadının eğitim düzeyinin artırılması gerekir (Sallan Gül ve Alican Şen, 2016: 139). Sosyal hizmet çalışmaları kapsamında kadının sorunlarına çözüm üretebilmek adına başvuru yapabileceği kanalların bulunması da kadını güçlendirici etkiye sahiptir. Bu doğrultuda sosyal yardımlar, sosyal hizmet uygulamalarının önemli bir parçasını oluşturur ancak sosyal yardım uygulamalarıyla bağımlı bir nüfus kitlesi oluşturmadan, hak temelli ve sorunun temelinde yer alan ana nedenleri ortadan kaldıracı sosyal politikalara ve sosyal hizmet uygulamalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Aksi takdirde uzun vadeli yardımda bulunmak kadınlar adına eşitliği değil eşitsizliği hatta ayrımcılığı beraberinde getirebilir, kadınların sosyal yardımlar lehine piyasadan uzaklaşmalarına sebep olabilir. Bu bakımdan sosyal yardımlarla kadın bulunduğu dezavantajlı konumdan uzaklaştırılırken bir yandan da güçlü

yönlerinin ortaya çıkarılarak ve kendini gerçekleştirme fırsatları tanıyarak özel ve kamusal alanda güçlendirilmesi, toplumda özsaygısı ve özgüveni yüksek, bağımsız bir şekilde sorunlarına çözüm üretebilecek hale getirilmesi önem arz etmektedir. Kadının güçlendirilmesi demek aynı zamanda çocuk ve gençlerin güçlendirilmesi, bu sayede ailenin ve ailelerin güçlendirilmesi sağlıklı ve güçlü bir toplum yapısının meydana gelmesi demektir.

2.9. Yoksullukla Baş Etme Stratejileri

Yoksulluk sorunu ile mücadele politikaları, yoksul kişileri ve yoksulluk sınırının hemen üzerinde bulunan kişileri beklenmeyen olumsuz gelişmelere karşı korumak, bu gibi durumlarla karşılaştıklarında ise ayni ve nakdi yardımlarla desteklemeyi amaçlayan “koruyucu önlemler” ile bireylerin ve ailelerin, kendilerine sunulan istihdam, eğitim, sağlık gibi olanaklardan daha fazla istifade etmelerini sağlayarak daha uzun vadede güçlenmelerini hedefleyen “geliştirici politikalar” olmak üzere iki grupta ele alınabilir (Drakakismith, 1996: 695 akt. Şenses, 2017: 219).

Yoksullukla baş etme stratejileri, “dolaylı mücadele yaklaşımı” , “dolaysız mücadele yaklaşımı” ve “radikal reform yaklaşımı” olarak üç başlık altında incelenebilir.

2.9.1. Dolaylı Mücadele Yaklaşımı

Dolaylı Yaklaşım; mevcut kaynakların büyüme artışı için kullanılması ve ekonomik büyüme sayesinde yoksul kişilerin gelirlerinin artırılması ve toplumda daha iyi bir refah seviyesi yakalamalarını amaçlayan yaklaşımdır. Büyümenin, toplumda yarattığı olumlu etkilerinin yanında eşitsiz gelir dağılımından doğan olumsuzlukları da ele alır (Bhagwati, 1988: 539 akt. Şenses, 2017: 219).

Bir ülkede kişi başı GYSİH ne kadar yüksekse o ülkenin refah seviyesi de yüksek demektir. Ülkedeki ekonomik büyüme ile vatandaşların sadece gelirlerinin artmayacağı, bununla birlikte onlara sunulan eğitim ve sağlık alanındaki olumlu gelişmelerin yaşanmasını ve alt yapı olanaklarının artmasını sağlayacağı, bu sayede yoksulluğa dolaylı olarak katkı sağlayacağı ve insani yoksulluk göstergelerini pozitif olarak etkileyeceği aşikârdır (Gündoğan, 2008: 49; Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 71-72).

Yoksulluk sorununun yalnızca ekonomik büyümeye odaklanılarak çözülmeye çalışması da doğru bir yöntem olmayacaktır. Ekonomik büyüme ile sermaye sahipleri gücüne güç katıyor, yoksul kesim ile arasındaki gelir uçurumu artıyorsa bu eşitsizliklerin yoksulluk üzerindeki negatif etkilerini derinleştirerek devam ettireceği bir gerçektir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 71-72).

2.9.2. Doğrudan Mücadele Yaklaşımı

Doğrudan mücadele yaklaşımında, devletin yoksulluk sorununa doğrudan müdahil olması söz konusudur. Devlet, vergiler, sosyal güvenlik haklarının sağlanması, sosyal yardımlar, sağlık ve eğitim politikaları yoluyla gelirin muhtaç insanlara ikincil dağıtımını yaparak yoksulluk sorunu ile doğrudan mücadele etmeye çalışmaktadır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 72).

Yoksulluk sorunu ile mücadele etmede kullanılan araçlar; yoksullar tarafından kullanılan mal ve hizmetlere sübvansiyon vermek, bireyin yaşamını idame ettirebilmesi için asgari ücretin sağlanması, istihdamı artırmak için alınan önlemler, yine yoksullara yönelik mikro kredi imkânının sağlanması, çocuklara yönelik eğitim ve beslenme programlarıdır (Şenses, 2001: 328 akt. Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 72). Yine, sağlıklı ve yeterli besin kaynaklarına ulaşma, sağlık hizmetlerinden yararlanma, barınma ihtiyacını karşılama ve eğitim imkânlarından yararlanma gibi temel ihtiyaçlara yönelik devletin uygulamakta olduğu somut nitelikteki program ve politikalar vasıtasıyla yoksul birey ve gruplara sağlanan sosyal transferler de doğrudan müdahale yaklaşımın içine girer (Şenses, 2017: 219).

Şenses (2017: 240)'e göre doğrudan yoksullukla baş etme stratejilerinin etkin ve başarılı bir biçimde yürütülebilmesi için üç koşulun yerine getirilmesi gereklidir. Bunlardan birincisi, yoksulluk sorunu ile mücadele için belirlenen hedeflerin kamuoyunca benimsenmesi ve desteklenmesidir. İkincisi, bu amaca yönelik yoksul kesimin iyi belirlenmesi gereklidir. Üçüncüsü ise, uygulamaların şeffaf bir biçimde yürütülmesi ve bürokratik kararların hızlı bir şekilde alınması gereklidir.

Türkiye, dünyanın ekonomik olarak en hızlı büyüyen ekonomileri arasında yer almasına karşın, ülkemizde yoksullukla mücadele etmede son yıllara kadar benimsenen dolaylı mücadele yönteminin sorunu çözmede yetersiz kaldığının anlaşılmasıyla sosyal devlet olmanın gereği olarak yoksullukla doğrudan müdahale

yöntemlerine ağırlık verilmiştir. Yoksullukla doğrudan mücadelede Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı/ Kredi ve yurtlar Kurumu, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM), Belediyeler ve Sivil Toplum Kuruluşları önemli kurumlardır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 72-73).

Yoksullukla mücadele etmek ve halkın refahını sağlamak devletin en asli görevleri arasındadır. Bu doğrultuda yoksul ailelerin yaşam kalitelerini yükseltmek adına yapılan sosyal destek transferleri önemli bir yer tutmaktadır ancak son dönemlerde sosyal devlet anlayışının gereği olarak doğrudan yapılan yardımların yoksulluk sorununun çözümünde önemini kaybetmiş, yoksullukla mücadelede anlık çözümler yerine uzun vadeli çözümler getirilmesi gerektiği görüşü hâkim olmaya başlamıştır (Aktan, 2002: 158).

Yoksulluk sorunu ile mücadelede etkin bir yok izlenebilmesi için dolaylı ve dolaysız yaklaşımların ikisinin bir arada yürütülmesi konusunda genel görüş hâkimdir. Yalnızca bir yöneme odaklanılarak yoksulluğa yönelik çözüm üretme stratejisi yetersiz kalacaktır. Hızlı büyümenin yanında bireylerin büyümenin etkisiyle elde edilen gelirden eşit payı alması dolaylı yaklaşımın, yoksullara uygulanacak politikalar için kamu harcamalarının artırılması, daha fazla eğitim, sağlık, alt yapı hizmetlerine ulaşımın, kredi ve istihdam olanaklarının ve en önemlisi yoksul kesimin öncelikle toprak mülkiyeti olmak üzere üretim imkânlarının artırılması yoluyla yoksullukla mücadele yöntemleri başarı sağlayacaktır (Şenses, 2017: 260).

Türkiye, yoksullukla mücadele konusunda sorunu bütüncül açılardan ele almalı, yoksulluk sorununun uzun vadeli çözümü için etkin ve verimli politikalar üretilmesi için çaba sarf etmelidir.

2.9.3. Radikal Reform Yaklaşımı

Radikal Reform, üretim araçları üzerindeki mülkiyet ve üretim sürecindeki ilişkilerde köklü bir şekilde düzenleme yapılmasını ve bunların eşitlikçi bir kimliğe büründürülmesini savunur. 1950’li yıllarda Çin’de yoksullukla mücadelede kısa zamanda görülen gelişim, Küba’da ve Doğu Avrupa’da eski sosyalist ülkelerdeki uygulamalar bu kapsamda değerlendirilebilir (Şenses, 2017: 219-220).

2.9.4. Yoksullukla Mücadelede Uluslararası Aktörler

Küreselleşme süreciyle yoksulluk olgusunun tüm dünyanın ortak bir sorunu olması sebebiyle küreselleşen yoksulluğa karşı küresel boyutta önlem alma ve çözüme yönelik işbirliği ortamı oluşturma çabaları vardır. Yoksulluğu, ulus devletlerin meşru gücüyle tek başına çözebileceği düşüncesi artık kabul görmemektedir (Kesgin, 2013: 134).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) 1990 yılından itibaren her yıl İnsani Gelişim Raporu'nu yayınlamaya başlamış ve 1996 yılında ülkelerin mutlak yoksulluk bağlamında yoksulluğun boyutlarını belirleme ve yoksulluk sorunu ile mücadele için strateji geliştirmelerini desteklemek için “Yoksulluk Stratejileri Girişimi” programını başlatmış ve konuya yönelik ülke bazlı çalışmalar yürütmüştür (Şenses, 2017: 24).

2.9.4.1. Dünya Bankası ve IMF'nin Yoksullukla Mücadele Çalışmaları

Dünya Bankası, nüfusunun ciddi bir bölümünün yoksulluk sınırının altında kalan ülkelere kaynak ve teknik yardım sağlayan ve politika önerilerinde bulunan kalkınma amaçlı bir kurumdur (Uzun, 2003: 161).

Dünya Bankasının yoksullukla mücadelede izlediği politikalar zaman içerisinde farklı niteliklere bürünmüştür. 1960'larda yoksulluğun azaltılmasındaki hâkim görüş, gelişmekte olan ülkelerin alt yapı hizmetlerinin desteklenmesi ve bu ülkelerin sanayilerinin geliştirilmesi olmuştur. 1970'lerde bölgesel eşitsizlikleri azaltmak adına kırsal gelişime önem verilmiş, 1980'lere gelindiğinde gelişmekte olan ülkelerin artan borçları sebebiyle yaşanan ekonomik sorunların hafifletilmesi adına devletin piyasa üzerindeki hâkimiyetinin azaltılıp neoliberal politikalarla piyasanın aktif rol oynayacağı model benimsenmiştir (Öztürk ve Çetin, 2009: 2685).

1990 ve 2000'li yıllarda da Dünya Bankası'nın gündeminde yoksullukla mücadele yer edinmiştir. Yoksullukla mücadele için Dünya Kalkınma Raporu hazırlanmış, 1990 yılında hazırlanan raporda yoksulluk tanımlamasına gelir ve tüketim yoksulluğunun yanında eğitim ve sağlık imkânlarına erişim, toplumsal ve politik alana katılma gibi unsurlar da eklenmiş, ekonomik büyüme ile bireylere sosyal

hizmetler ve sosyal güvenlik unsurlarının sağlanması yoksulluğun azaltılması için gerekli olduğu görüşü önem kazanmıştır. 2000 yılında hazırlanan raporda, yoksulluk tanımı; kırılganlık, savunmasız ve risklere açık olma, söz hakkına sahip olmama ve güçsüzlük gibi unsurlarla daha geniş perspektifle ele alınmıştır. Bu yeni raporda büyümenin gerekliliğine, kırsal gelişmenin sağlanmasına ve siyasi sorunlara yer verilmiş, piyasanın yoksullar üzerindeki negatif etkilerinin, alınacak birtakım sosyal önlemlerle minimize edilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur (Maxwell, Urey ve Ashley,2001: 5 akt. Uzun, 2003: 164; Coşkun ve Tireli, 2008: 35).

Yoksullukla mücadele stratejisinde Bretton Woods (ikiz kuruluşlar) olarak nitelendirilen Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin 1990'lı yıllarda özellikle en yoksul durumda olan ülkelerdeki yoksulluk olgusunun azaltılması için ortak hareket etmeye başladıkları, uyguladıkları çeşitli programlarda gelir dağılımı ve sosyal refahın etkilerinin dikkate alınması gerektiğini vurguladıkları ve bu amaçla uygulamaya başladıkları kredi programlarını yakın işbirliği ve ortak bir çerçevede uyguladıkları gözlemlenmiştir. Bu kapsamda, IMF “Artırılmış Yapısal Uyum Kredisi”ni “Yoksulluğun Azaltılması ve Büyüme Kredisi” ne dönüştürmüş, çok borcu olan ülkelerin dış borçlarının azaltılmasını, bu ülkelerin yoksulluğun azaltılması konusunda gösterecekleri çaba ile ilişkilendirmiş, Dünya Bankası da “Yoksulluğun Azaltılması Destek Kredisi” vermeye başlamıştır (Şenses, 2017: 42). Karakaş (2010: 13)'e göre IMF ve Dünya Bankası'nın yoksullukla mücadele stratejisi, yoksulluğu üreten sistemi sorgulamaksızın yoksulluğun ekonomi dışı boyutlarıyla ele alınarak hafifletilmesi ve sistemin içine çekilmesi gerekli olan bir olgu olduğu düşüncesi ile şekillenmektedir. Bu bakış açısıyla geliştirilen yapısal uyum programları, sorunların kaynağına inmek ve yoksulluğa neden olan etmenleri ortadan kaldırmak yerine yoksul ülkeleri, borç sarmalının içine sokmaktadır. Bu durum, yoksulluğu daha da derinleşerek katlanılmaz hale getirmektedir.

2.9.4.2. Birleşmiş Milletler ve Yoksulluk

Yoksullukla mücadelenin 1990'lardan itibaren uluslararası gündeme girmesiyle Birleşmiş Milletler'in konuyla ilgili önemli bir rolü bulunmaktadır. Ancak, ilk yıllarda bu durum yoksulluğun artmasına karşı yalnızca tepki göstermekten öteye gidememiştir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1992 yılında yoksulluk sorununa

dikkat çekmek amacıyla “17 Ekim” gününü “Yoksulluğun Yok edilmesi Uluslararası Günü”, 1996 yılını “Yoksulluğun Yok edilmesi Ulusal Yılı”, 1997-2006 yılları arasındaki dönemi “Yoksulluğun Yok edilmesi Birinci On yılı” olarak ilan etmiştir (Özdek, 2002: 2).

Birleşmiş Milletler (BM)’in yoksulluk sorununun çözümü konusunda çalışmalar yürüten kurumu Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)’dir. 1965 yılından itibaren çalışmalarını yürüten UNDP, küresel kalkınma ile birlikte bireylerin daha iyi yaşam şartlarına kavuşmasını amaçlar. Bu amaçlara ulaşmak maksadıyla ortaklarıyla birlikte 166 ülkede faaliyet göstermektedir (Tireli, 2009: 99). Yoksullukla mücadelenin kalkınma gündeminde yer edinmesinde, Birleşmiş Milletler tarafından 1995 yılında Kopenhag’da düzenlenen “Toplumsal Kalkınma Dünya Zirvesi” kurucu bir rol oynamıştır. Zirve, yoksulluğun önlenmesini “insanlığın etik, sosyal, politik ve ekonomik bir zorunluluğu” olarak kabul etmiştir (Özdek, 2002: 2). Mutlak yoksulluk kavramını daha da geliştirerek yoksulluğu “iyi yaşam standartlarında uzun, sağlıklı ve üretken bir hayat sürdürebilmek için iktisadi, sosyal ve kültürel fırsat ve seçeneklerinden yoksun olma” şeklinde açıklayarak insani yoksulluk kavramını gündeme getirmiştir (UNDP, 1997 akt. Coşkun ve Tireli, 2008: 28).

Bu doğrultuda yoksullukla mücadelede yeni bir strateji oluşturabilmek için 1990 yılında “İnsani Gelişme Endeksi” ni geliştirmiştir. İnsani Gelişme Endeksi (İGE), gelir, eğitim ve sağlık göstergelerinden oluşmakta, sosyo-ekonomik göstergeleri ekonomik büyüme ile ilişkilendirerek gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin durumlarını uluslararası kıyaslamalar yaparak açıklamaktadır. İnsani Gelişme Endeksi’nin, İnsani Yoksulluk Endeksi ve Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi olmak üzere iki farklı versiyonu bulunmaktadır. İnsani Yoksulluk Endeksi, sağlanan gelişmenin dağılımı ve geriye kalan yoksulluk düzeyini yansıtmayı amaçlar ve ekonomik kaynaklara ulaşımın göstergesi olarak kaliteli su kaynaklarına erişme ve çocukların beslenme düzeylerini öne çıkarmaktadır. İnsani Yoksulluk Endeksi’nin ikinci versiyonu, gelişmiş ülkelerdeki göreceli yoksulluk oranını ve toplumsal alandan dışlanma göstergesi olarak uzun süreli işsizlik oranını birlikte ele almaktadır. Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi ise, yoksulluk konusuyla cinsiyet bakış açısıyla ilgilenmekte, İnsani Gelişim Endeksi’nde bulunan

göstergeleri kadınlar ve erkeklerin ulaştıkları imkânlar oranında ele almaktadır (Şenses, 2017: 100-103).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'nin 2015 İnsani Gelişme Endeksi (İGE) Türkiye Raporu'nda 0,761'lik değerle 188 bölge ve ülke içerisinde 72. sırada yer almıştır. 2016 raporunda ise 0,767 puanla yine aynı ülke ve bölge arasında 71. Sırada yer almıştır. 2018 yılında yapılan İnsani Gelişme Endeksi İstatistiksel Güncellemesine göre bu yıl içinde en yüksek İGE değerine sahip ilk üç ülke 0,953 puanla Norveç, 0,944 puanla İsviçre ve 0,939 puanla Avustralya olurken, en düşük İGE değerine sahip üç ülke ise, 0,388 puanla Güney Sudan, 0,367 puanla Orta Afrika Cumhuriyeti ve 0,357 puanla Nijer olmuştur. İstatistiki bilgilerde son yapılan güncelleme ile 189 ülke sağlık, eğitim ve gelir olmak üzere insani gelişmenin temel boyutlarında kaydettikleri ilerlemeye ve aldıkları İGE puanına göre sıralamaya alınmış, Türkiye, 0,791 puan ile bu ülkeler içinde 64. sırada yer almıştır. Türkiye'nin İGE değeri 1990 yılından bu yana %36.6 artışla 0,579'dan 0,791'e yükselmiştir. Ancak eşitsizlikler hesaba dâhil edildiğinde Türkiye'nin İGE değeri % 15.4 kayba uğrayarak 0,669'a gerilemektedir (UNDP, 2018).

UNDP, cinsiyetler arasındaki eşitsizliği ölçmek amacıyla Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'ni kullanmaktadır. Üreme sağlığı, kadının güçlendirilmesi ve ekonomik etkinlik değerlerinin karşılaştırıldığı 160 ülke arasında yürütülen çalışmada, Türkiye 0,317 puan ile 69. sırada yer almıştır. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi 2017 verilerine göre Türkiye'de meclisin %14.6' sını kadınlar oluşturmaktadır. Yetişkin kadınlar içinde en az ortaöğrenim görmüş olanların oranı % 44.9 iken bu oran erkeklerde % 66'dır. Her 100.000 canlı doğumda 16 kadın hayatını kaybetmekte ve ergenler arasındaki doğurganlık oranı ise 15-19 yaşları arasındaki her 1000 kadında 25,8 olarak dikkat çekmektedir. Kadınların işgücü piyasasına katılım oranı %32,4 iken, erkeklerde %71,9 düzeyinde seyretmektedir (UNDP, 2018).

BM tarafından 189 ülkenin ve 147 devlet veya hükümet başkanlarının katılımıyla 2000 yılının Eylül ayında düzenlenen Binyıl zirvesinde Binyıl Kalkınma Hedefleri oluşturulmuş, 2015 yılına kadar belirlenen sekiz amacın ve on sekiz hedefin gerçekleştirilmesi planlanmıştır (UNDP, 2006a akt. Tireli, 2009: 100). Bu sekiz hedef: aşırı açlığın ve yoksulluğun yok edilmesi, evrensel düzeyde ilkokul

eğitiminin sağlanması, cinsiyet eşitliğini sağlayarak kadınları güçlendirmek, çocuk ölümlerinin azaltılması, anne sağlığının artırılması, HIV/AIDS, Malaria ve diğer hastalıklarla mücadele edilmesi, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması, büyüme için küresel düzeyde ortaklıkların geliştirilmesi temel amaçları olmuştur (UNDP 2003 akt. Coşkun ve Tireli, 2008: 32). Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin başarıları, 1990 yılından bu yana 1 milyardan fazla insanın aşırı yoksulluktan kurtulması, çocuk ölüm oranlarının ve okulu yarıda bırakan çocuk sayısının yarıdan fazla azalması, 2000 yılından bu yana ise HIV/AIDS bulaşma oranının yaklaşık % 40 oranında azalması olarak belirlenmiştir (UNDP, 2019).

UNDP'nin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, 2012 yılında Rio de Janeiro'da toplanan Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nda doğmuş olup onur kırıcı yoksulluğu ortadan kaldırmak amacıyla 2000 yılında küresel seferberlik başlatan Binyıl Kalkınma Hedeflerinin yerini almıştır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, 2016 yılının ocak ayında yürürlüğe girmiş olup 15 yıl boyunca UNDP'nin politika ve finansmanına rehberlik edecektir. Vizyonu, Binyıl Kalkınma Hedefleri kapsamında kaydedilen ilerlemenin daha da hızlanması için 2030 yılına kadar yoksulluğu sona erdirmek, refahı ve insanların esenliğini desteklemek ve çevreyi koruma amacı gütmektedir. 2030 yılına kadar ulaşılması beklenen 17 hedef; yoksulluğun ve açlığın sonlandırılması, AIDS, verem ve diğer bulaşıcı hastalıkları ortadan kaldırmak, herkes için nitelikli ve kapsayıcı eğitimin sağlanması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, herkesin temiz su ve sıhhi koşullara kavuşturulması, erişilebilir enerjiye herkesin kavuşmasını sağlamak için güneş, rüzgâr ve termal gibi temiz enerji kaynaklarına yatırım yapmak, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme olanaklarını sağlamak, ekonomik büyüme için sanayi yenilikçilik ve altyapı, eşitsizliklerin azaltılması, sürdürülebilir şehir ve yaşam alanları, ekonomik büyüme için sorumlu tüketim ve üretim, daha yaşanabilir bir gelecek için iklim eylemi hareketi, deniz ve kıyı eko-sistemlerini korumayı ve yönetmeyi, karasal eko-sistemi korumayı ve eski haline getirmeyi sağlamak, şiddetin her türüsünü önemli ölçüde azaltmak, çatışma ve güvensizliğe kalıcı çözümler bulmak için hükümetler ve toplumla çalışmak, tüm bu hedeflere ulaşabilmek için küresel işbirliği ve ortaklığı sağlamaktır (UNDP, 2019).

Birleşmiş Milletler Örgütlerinden Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) gerek gelişmiş ve gerekse gelişmekte olan ülkelerde açlıkla mücadelede ve

yoksulluğun önlenmesinde uluslararası düzeydeki çalışmalar yürütürken, UNICEF çocuk yoksulluğu alanına yoğunlaşmaktadır. UNESCO, insan hakları açısından yoksulluk konusuna değinirken, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) istihdam sürecinden dışlanan ve olumsuz çalışma şartlarında çalışan işçilerin hakları üzerine, aynı zamanda herkes için sosyal korumanın sağlanması gerekliliği hususlarında yoksulluk konusuna yaklaşmakta, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ise sağlığın geliştirilmesi, özellikle yoksul ülkelerde görülen bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilmesi, savunmasız konumda olan insanlara hizmet etmek için çalışmalarını yürütür.

2.10. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Çalışmaları

Türkiye’de yoksullukla mücadelede Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı olarak görevlerini yürüten Vakıflar Genel Müdürlüğü, büyükşehir belediyeleri ile yerel düzeyde hizmetlerini sunan belediyeler, İl Özel İdaresi ve sivil toplum kuruluşları rol almaktadır.

2.10.1. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

2011 yılında 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 10 Temmuz 2018 tarih ve 30747 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 12. Maddesinin dördüncü fıkrası ile Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı adını almış, 4 Ağustos 2018 tarih ve 30499 sayılı 15 nolu Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Bakanlığın adı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) olarak değiştirilmiştir. (Resmi Gazete, 2018)

2.10.1.1. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV), Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü’ne bağlı olarak hizmetlerini yürütmektedir. SYDV, küreselleşmenin etkisi, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin artması, yaşanan ekonomik krizlerle birlikte düzenli iş imkânlarının azalması ile özellikle 1990’lı yılların sonlarında sosyal risklerin artması üzerine toplumsal patlamaları azaltmak amacıyla sistematik değil de geçici-kısa vadeli yardım yapan bir kuruluş olarak görevlerini yürütmüştür (Kesgin, 2012: 93-95).

Muhtaç durumda olan kişilere maddi yardım yapılmasını öngören, kişi ve ailelerin geçimlerini asgari düzeyde de olsa sağlayabilmeleri amacıyla 14.06.1986 tarih ve 3294 sayılı “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu” çerçevesinde “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu” oluşturulmuştur. Fonun gelirleri, kanun veya kararnamelerle kurulmuş veya kurulacak olan fonlardan Bakanlar Kurulu kararı ile % 10’a kadar aktarılacak miktarlardan, 4842 sayılı Kanun’un 38. maddesi gereğince gelir ve kurumlar vergisi toplam tahsilatının % 2.8’inden, trafik para cezalarının % 50’sinden, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu reklam gelirlerinin % 15’inden ve çeşitli bağışlardan oluşur (Seyyar, 2014: 275).

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu’nun 1. Maddesinde amacı: “fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir.” denilmektedir. Bu kapsamda anlaşılmaktadır ki yardımlardan yalnızca Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları değil, Türkiye’de yaşamını sürdüren kişilerin de yararlanması sağlanarak kapsamı genişletilmiştir. Yine Kanunun 2. Maddesinde bu kanun kapsamında yürütülecek hizmetlerden yararlanacaklar tayin edilmiş, buna göre muhtaç durumda olup sosyal güvenlik kuruluşlarına kayıtlı olmayan ve bu kuruluşlardan aylık veya geliri bulunmayanlar ile geçici bir küçük yardımla ve eğitim-öğretim imkânının sağlanması durumunda topluma yararlı ve üretken hale getirilebilecek kişilerin bu kanundan yararlanabileceği ifade edilmiştir. 2012 yılında eklenen ek fıkra ile sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olan, bu kuruluşlardan aylık veya gelir alan ancak hane içerisinde kişi başına düşen gelirin asgari ücretin 1/3’ünden az olması koşuluyla bu kanun kapsamına alınmışlardır. Her türlü acil durum ve afetten dolayı zarara uğrayanlar ve şehit yakınları ile gaziler de fon kurulu ve SYDV tarafından belirlenecek kıstas ve süreler dâhilinde bu kanun kapsamındaki haklardan yararlanmaktadırlar (Resmi Gazete, 1986).

2.10.1.1.1. Aile Yardımları

Aile yardımları kapsamında gıda, barınma, yakacak yardımları, eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yardım, muhtaç asker ailelerine yönelik yardım, öksüz/yetim yardımı ve doğum yardımı gibi uygulamalar bulunmaktadır.

Gıda yardımı, muhtaç ailelere gıda kolisi ve ya gıda çeki verilmesi ya da nakit ödeme yapılarak ürünü temin etmesi amacıyla yapılmaktadır. Yardımın hangi türde yapılacağı SYDV tarafından belirlenmektedir (Kesgin, 2012: 97).

Barınma yardımı kapsamında içinde yaşanılmayacak kadar eski, virane olan evlerde sağlıksız şartlarda yaşam sürdürmek zorunda olan kişilere evlerinin tamiri ve onarımı için aynı ve nakdi yardımlar yapılabilmektedir (Seyyar, 2014: 277).

Yakacak yardımı, 2003 yılı itibariyle Türkiye Kömür İşletmeleri tarafından sağlanan kömürün SYDV aracılığıyla muhtaç ailelere kışlık yakacak ihtiyacının karşılanması amacıyla hane başına en az 500 kg. olacak şekilde dağıtılarak yapılan yardımdır (AÇSHB, 2019).

2012 yılı itibariyle eşi vefat etmiş kadınlara muhtaçlığının ve şartları sağlama durumunun devam etmesi halinde iki ayda bir 550 TL olarak belirlenen düzenli nakdi yardımdır. 2013 yılı itibariyle de zorunlu askerlik hizmetini yürüten er ve erbaşların muhtaç ailelerine yönelik yapılan nakdi yardım, asker evli ise eşine, bekâr ise annesine, annesi vefat ettiyse babasına yapılabilmektedir. Annesi veya babası vefat etmiş çocuklara öksüz ve yetim yardımı adı altında düzenli nakdi yardım yapılmaktadır. SYDV tarafından yapılan bir diğer aile yardımı da doğum yardımıdır. 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin Ek-4. Maddesi doğrultusunda 15.05.2015 tarihinden itibaren Türk vatandaşlarına ve mavi kart sahibi olanlara canlı doğan ilk çocuğu için 300 TL, ikinci çocuk için 400 TL, üçüncü ve sonraki çocukları için ise 600 TL tutarında yapılan nakdi yardımdır (AÇSHB, 2019).

2.10.1.1.2. Eğitim Yardımları

Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) kapsamında, maddi yetersizlikler nedeniyle çocuklarını okula gönderemeyen ailelerin ekonomik yönden devletçe desteklenmesidir. Aktif sosyal yardım politikalarının uygulama biçimlerinden biri

olan şartlı nakit transferi, belli şartların yerine getirilmesi koşuluyla muhtaç ailelere yönelik olarak yapılan nakdi yardımlardır. İnsani sermayenin geliştirilmesi, çocukların korunması ve geleceğinin geniş imkânlarla donatılması, bu sayede yoksulluğun gelecek nesillere aktarılmasının ve yoksulluk kültürünün önüne geçilmesi amacıyla yapılan şartlı yardımdır (Seyyar, 2014: 270). Şartlı eğitim yardımı, iki ayda bir olmak üzere nakit yardım olarak transfer edilmektedir. Eğitim yardımı miktarları 2004 senesine kadar çocuk sayısına göre azaltılarak yani önce dünyaya gelen çocuğun daha sonra dünyaya gelen çocuğa oranla daha fazla eğitim desteği alması sağlanarak uygulanmış ancak 2005 yılından itibaren bu uygulamadan vazgeçilerek çocuğun yaşına ve cinsiyetine göre tutarlar belirlenmiştir. Eğitim yardımlarında kız çocuklarına pozitif ayrımcılık yapılarak erkek çocuklarına oranla daha fazla ödenmektedir. Şartlı eğitim yardımından yararlanabilmek için öğrencinin devamsızlığının okulun açık olduğu günlerin sayısının % 20'sini geçmemesi, yani öğrencinin iki ay üst üste dört gün ve daha fazla devamsızlığının olmaması gerekmektedir. Yardımlar annenin, anne yoksa da babanın hesabına iki ayda bir, iki aylık toplam tutar şeklinde yatırılır. Eğitim materyali kapsamında, SYDV'ler tarafından ekonomik yetersizlik yaşayan ailelerin ilköğretim ve ya ortaöğretimde eğitim gören çocuklarının kırtasiye ve okul giyim ihtiyaçları da SYDV'ler tarafından karşılanmaktadır (Kesgin, 2012: 99-100). 2003-2004 eğitim öğretim yılı itibariyle kaynağı Sosyal yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'ndan aktarılmak üzere Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ilköğretim öğrencilerinin kitapları ücretsiz verilmeye başlanmıştır. Engelli öğrencilerin okullarına ücretsiz taşınması da eğitim yardımları kapsamında sunulan hizmetler arasındadır (AÇSHB, 2019).

2.10.1.1.3. Sağlık Yardımları

Sağlık yardımı bünyesinde yeşil kartla karşılanmayan ve yeşil kartı bulunmayan vatandaşların ödeme gücünü aşan sağlık giderleriyle sosyal güvencesi bulunmayan vatandaşların ilaç ve tedavi masrafları karşılanmaktayken 2012 tarih ve 5510 Sayılı Kanunda Genel Sağlık Sigortası (GSS) hükümlerinin yürürlüğe girmesiyle tüm vatandaşların tedavi ve sağlık hizmeti bedelleri GSS kapsamına alınmıştır. Bu kapsamda sosyal güvencesi bulunmayan ve gelir kriteri şartına uyan vatandaşların sağlık sigortası primleri SYDV tarafından Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)'na

ödenmektedir. Sosyal güvencesi bulunmayan engelli vatandaşların topluma uyumunu güçlendirecek her türlü araç-gereç ihtiyacı da bu kapsamda karşılanmaktadır (AÇSHB, 2019). Yine yoksul ailelerin ve çocuklarının temel sağlık hizmetlerine erişebilmeleri için Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) programı ile muhtaç ailelere 0-6 yaş aralığındaki çocuklarını periyodik olarak sağlık ocaklarına götürerek sağlık kontrolünden geçirmeleri koşuluyla anneye, annenin olmaması durumunda ise babaya düzenli ödeme yapılır. Çocukların sağlık kontrolünden geçmeleri için belirlenen aralık, 0-6 ay aralığındaki bebekler için her ay, 6-12 ay arasındaki bebekler için iki ayda bir, 12 ay- 6 yaş aralığındaki çocuklar için ise altı ayda birdir. Şartlı nakit transferi, sağlık kontrollerinin yaptırılmasından sonraki ödeme döneminde ödenmektedir. Şartlı sağlık yardımı 2014 yılı sonuna kadar yalnızca çocuklar için verilmiş, 2005 yılında gebe kadınlar da buna dâhil edilmiştir. Gebe kadınlar için de doğuma kadar iki defa sağlık kontrolünden geçmeleri koşuluyla iki kez doktora gittiği için bir ödeme, doğumu hastanede gerçekleştirdiği takdirde de bir defa ödeme, doğumdan sonraki iki aylık süreç için de bir defa ödeme yapılmaktadır (Kesgin, 2012: 98-99).

2.10.1.2. Sosyal ve Ekonomik Destek

Sosyal ve Ekonomik Destek, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından sağlanan bir hizmettir. Kadın yoksulluğunun olumsuz etkilerini azaltmadaki önemli yardımlardan birisi de Sosyal ve Ekonomik Destek (SED)'tir. 2015 yılında yürürlüğe giren “Sosyal ve Ekonomik Hizmetleri Hakkında Yönetmelik” in 1. Maddesinde “Bu Yönetmelik, yoksulluk içinde olup temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatını sürdürmekte güçlük çeken çocuk ve gençlerin bakımı konusunda ailelerin desteklenmesi amacıyla verilecek sosyal ve ekonomik destek hizmetine ilişkin esas ve usullerin düzenlenmesi amacıyla hazırlanmıştır” denilmektedir. Yönetmeliğin 6. Maddesinde Sosyal ve Ekonomik Destek hizmetinden yararlanabilecek kişiler sıralanmıştır. Buna göre;

- “Hakkında bakım tedbiri kararı alınmış ancak desteklendikleri takdirde ailesi veya yakınlarının yanına verilebilecek çocuklar,
- Ekonomik yoksunluklar nedeniyle korunmaya muhtaç duruma düşebilecek çocuklardan bakım tedbiri kararı alınmadan sosyal ve ekonomik destek ile

desteklendikleri takdirde ailesinin veya bir yakınının yanında bakılabilecek çocuklar,

- Bakım tedbiri kararı bulunmakta iken yaş sınırını tamamlaması nedeniyle kurum bakımından veya koruyucu aile yanından ayrılanlardan iş ve meslek edinme kursuna veya eğitime devam eden veya bir iş ve meslek sahibi olamayıp desteklenmediği takdirde muhtaç hale gelebilecek gençler,
- Olağanüstü bir felaket, doğal afet, geçirdiği hastalık veya kaza sonucu bir süre kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu aile fertlerinin ihtiyaçlarını karşılayamayacak duruma gelenler ile hayati tehlikesi bulunan ve ameliyat gerektiren durumlarla karşılaşan veya vefat eden kişilerin çocukları yararlanabilir.”

On sekiz yaşından sonra Sosyal ve Ekonomik Destek hizmetinden yararlanmaya devam etmenin şartları Yönetmeliğin 6. Maddesinin 2. Fıkrasında açıklanmıştır. Buna göre;

- “Ekonomik destek almaktayken on sekiz yaşını dolduranlar arasında desteklenmediği takdirde eğitime devam edemeyecek olan ortaöğretim öğrencileri yirmi yaşına kadar, meslek edindirme kursuna devamı halinde kurs süresinde en fazla bir yıla kadar,
- Bakım tedbiri kararı uzatılan ve yükseköğrenimine devam edenler yirmi beş yaşına kadar,
- Bakım tedbir kararlı iken yaş sınırlarını tamamlamaları nedeniyle, sosyal hizmet kuruluşlarından veya koruyucu aile yanından ayrılanlardan iş ve meslek sahibi olamayan, eğitime de devam etmeyenler süreli ekonomik destekten en fazla iki yıl süresince, ön lisans veya lisans eğitime devam edenler ise öğrenim süresi boyunca yararlandırılır.”

Yönetmeliğin 15. Maddesinin 2. Fıkrasında; “Çocuğun ailesi yanında desteklenmesi amacıyla çocuk adına yapılan ekonomik destek ödemeleri bakım ve gözetimini sağlayan kişilere, on sekiz yaşını dolduranların ise kendisine veya ailesine yapılır” ibaresi bulunmaktadır (Resmi Gazete, 2015).

Yönetmeliğin 4. Maddesinde muhtaçlık halinin tanımı yapılmış, buna göre muhtaçlık: “kendisi, eşi, bakmakla yükümlü olduğu çocukları veya diğer aile bireylerini, yaşamlarını sürdürdükleri bölgenin yaşam şartlarına göre asgari

seviyede geçindirmek için yeterli geliri, malı veya kazancının bulunmaması hali” olarak tanımlanmıştır (Resmi Gazete, 2015). Bu tanıma göre, muhtaçlık sınırında bulunan kişiler yönetmelikte belirtilen şartları taşıdıkları takdirde Sosyal ve Ekonomik Destek hizmetinden yararlandırılabilirler. Ailede ekonomik yoksunluk sürekli olabileceği gibi geçici de olabilmektedir. Felaket, doğal afet, hastalık, kaza veya ameliyat gibi beklenmedik olaylarla karşılaşmak aileleri yoksulluk içerisine düşürebilmektedir (Sözer, 2018: 34). Bu gibi durumlarda Sosyal ve Ekonomik Destek hizmeti koruyucu ve önleyici bir niteliğe sahiptir. Özellikle aile içerisinde yoksullukla mücadele etme sorumluluğu yüklenen kadına sağlanan Sosyal ve Ekonomik Destek hizmeti ile aileler yoksulluğun getirdiği sıkıntılarla daha rahat mücadele edebilmektedirler.

2.10.2. Vakıflar Genel Müdürlüğü

Vakıflar Genel Müdürlüğü, Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı olarak görevlerini yürütmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019). Hizmetleri arasında aşevleri açmak bulunmaktadır. Aşevi hizmetlerinden yararlanabilecekler arasında sosyal güvenceden yoksun olanlar, toplam geliri asgari ücret miktarını geçmeyenler ve 2022 sayılı kanun kapsamında aylık alan yaşlılar ve engelliler bulunmaktadır. Aşevi hizmeti olarak ihtiyaç sahibi sayısına göre sıcak yemek ve kuru gıda dağıtımı yapılmaktadır (Sözer, 2018: 246).

Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün hizmetleri arasında muhtaç aylığı verilmesi de bulunmaktadır. Aylık bağlanabilecek kişiler engelliler ve on sekiz yaşından gün almamış yetimler ile sınırlı tutulmuştur. Muhtaçlık aylığından yararlanabilmek için aranan şartlar: sosyal güvenlik kurum ve kuruluşlarından herhangi bir geliri veya aylığı bulunmamak, herhangi bir gelire, taşınır veya taşınmaz mala sahip olmamak veya var ise de bunlardan elde edeceği gelirin yönetmelikle belirlenen muhtaç aylığı miktarından fazla olmaması, mahkeme kararı veya kanunla bakım altına alınmamış olmak, engelliler için ilk üç şartı taşımakla birlikte çalışma gücünden en az % 40 oranında kaybetmiş olmaktır. Bu aylığın miktarı 2022 sayılı kanun kapsamında verilen aylığın miktarından daha yüksektir (Seyyar, 2014: 280; Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2019).

Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün bir diğer hizmeti de eğitim yardımlarıdır. Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı resmi ilkökul, ortaokul ve lise öğrencilerine eğitim-

öğretim dönemi olan dokuz ay boyunca aylık 60 TL olmak üzere burs verilmektedir. Özel okulda veya açık öğretim sisteminden eğitimine devam edenler, Vakıflar Genel Müdürlüğü Ortaöğretim Bursu alan başka bir aile bireyi olan öğrenciler, kamu kurumlarından karşılıksız eğitim yardımı veya burs alanlar ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından verilen muhtaç aylığından yararlananlar ortaöğretim bursundan yararlanamamaktadır. 2012 yılı itibariyle yükseköğrenim öğrencilerine de her eğitim döneminde sekiz ay boyunca aylık 250 TL olmak üzere burs verilmektedir. Sürekli bir işte çalışarak en az asgari ücret düzeyinde gelir elde eden veya başka bir gelire sahip olan, polis akademisinde veya askeri okulda eğitim gören öğrenciler, eğitim gördükleri okulda ek süre ile eğitimine devam eden öğrenciler, yüksek lisans ya da doktora öğrencileri, kamu kurumlarından burs alan öğrenciler ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden muhtaç aylığı alan öğrenciler yükseköğrenim bursundan yararlanamamaktadır (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2019)

2.10.3. Belediyeler

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. Maddesinde belediyelerin görevleri sıralanmış, buna göre "Belediye, mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla imar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı, coğrafi ve kent bilgi sistemleri, çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık, zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans, şehir içi trafik, defin ve mezarlıklar, ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar, konut, kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor orta ve yükseköğrenim öğrenci yurtları (...) sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma, ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır. Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır. Diğer belediyeler de mali durumları ve hizmet önceliklerini değerlendirerek kadınlar ve çocuklar için konukevleri açabilirler". 77. Maddesinde "Belediye; sağlık, eğitim, spor, çevre, sosyal hizmet ve yardım, kütüphane, park, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, engellilere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında belde de dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular"

denilerek belediyeleri sosyal hizmet ve yardım alanında sorumlu kılmıştır (Resmi Gazete, 2005).

5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nun 7. Maddesinde Büyükşehir Belediyeleri "Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksekokullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak" gibi hizmetleri yerine getirmekle yükümlü kılınmış, 24. Maddede, düşük gelirli, yoksul, muhtaç, kimsesiz olanlara ve engellilere yapılacak hizmetler Büyükşehir Belediyelerinin giderleri arasında sayılmıştır (Resmi Gazete, 2004).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin sosyal belediyecilik kapsamında yoksul kişilere yönelik yürüttüğü çalışmalara bakıldığında İstanbul'da ikamet eden, herhangi bir nedenle sosyal ve ekonomik sıkıntı yaşayan, asgari seviyede dahi geçinme imkânına sahip olamayan kişilere karşılıksız olarak eşya ve giyim yardımı, nakdi yardım, psikolojik destek, İstanbul'a göç etmiş ancak büyükşehirde tutunamayan kişilere tersine göç projesi kapsamında memleketlerine rahatlıkla geri dönebilmeleri amacıyla göç yardımı, İstanbul'daki ilkökul, ortaokul, lise ve rehabilitasyon merkezlerinde eğitim ve öğrenim gören engelli, şehit çocuğu, yetim ve öksüz olan öğrencilerin tamamına durumlarını belgelemek koşuluyla yılda bir defaya mahsus olmak üzere nakdi eğitim yardımı ve İSMEK projesi kapsamında özellikle örgün eğitim fırsatlarından yararlanamayan kişilerin eğitim gereksinimlerinin karşılanması için herhangi bir yaş sınırlaması yapmadan ihtiyaçlar doğrultusunda ücretsiz mesleki eğitim kursları düzenlemek yer almaktadır (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2019).

Yerelde hizmet sunan Ümraniye Belediyesi'nin yoksul kişilere sunduğu hizmetlere bakıldığında gıda yardımı, hanede yaşayan kişi sayısınca hanenin günlük ekmek ihtiyacını gidermeye yönelik ekmek kuponu yardımı, sıcak yemek yardımı, nakdi yardım, fakir yetim ve öksüzlere giyim yardımı, kırtasiye seti yardımı, toplu nikâh ve toplu sünnet yardımları, encümen yardımı, dezavantajlı grup içerisinde yer alan kadınların kendi el emeği ürünlerini sergileyip pazarlayabilecekleri yer olan Hanımeli Çarşısında ekonomik yönden desteklenmeleri sağlanmaktadır. Yine

ücretsiz psikolojik danışmanlık ve meslek edindirme kursları da Ümraniye Belediyesi'nin sağladığı hizmetler arasındadır (Ümraniye Belediyesi, 2019).

2.10.4. İl Özel İdaresi

5302 Sayılı Kanun'un 6. Maddesinde İl Özel İdareleri mahalli müşterek nitelikte olmak şartı ile “ Gençlik ve Spor Sağlık, tarım, sanayi ve ticaret; Belediye sınırları il sınırı olan Büyükşehir Belediyeleri hariç ilin çevre düzeni plânı, bayındırlık ve iskân, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi, kültür, sanat, turizm, sosyal hizmet ve yardımlar, yoksullara mikro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları; ilk ve orta öğretim kurumlarının arsa temini, binalarının yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetleri il sınırları içinde...” gibi hizmetleri yerine getirmekle yükümlü kılınmış, 43. Maddede yoksul, muhtaç, kimsesi bulunmayanlara ve engellilere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar İl Özel İdaresinin giderleri arasında yer almıştır (Resmi Gazete, 2005)

2.10.5. Sivil Toplum Örgütleri

Sivil toplum örgütleri toplumsal gruplar tarafından oluşturulmuş gönüllü olarak çalışmaları yürüten birliklerdir. Sosyal bir sorun olan yoksulluk olgusu ile mücadelede devlet sorumlu iken, sivil toplum örgütleri de yoksulluğun tüm insanlığın ortak sorunu olması nedeniyle yoksulluk ile mücadeleyi asli görevleri arasında değerlendirmekte ve bu alanda yer almaktadır. Sivil toplum örgütleri, toplumsal hayatta bir arada yaşayan kişiler arasındaki var olan eşitsizliklerin etkilerini ve şiddetini azaltma açısından yoksullukla mücadelede çeşitli görevler üstlenmiş kuruluşlardır.

Ülkemizde yoksullukla mücadelede en yaygın görülen sivil toplum örgütleri vakıf ve derneklerdir. Hizmetlerini yerine getirirken gereksinim duydukları mali yapıları bağışlardan oluşmaktadır. Kimi zaman diğer kurumlar ile işbirliği halinde kimi zaman da kendi bünyesinde yürüttükleri faaliyetler kapsamında yoksul kişilere giyim, yakacak, barınma, eşya, sağlık, eğitim ve nakdi yardımlar çerçevesinde yardımlar sunarken diğer yandan yoksul kişilere eğitim ve gelişim programları ile toplumun bilinçlendirilmesi yönünde hizmetler sunmaktadırlar (Pire, 2011: 70).

Türkiye’de yoksullukla mücadelede birçok sivil toplum örgütü yer almaktadır. Bunlar arasında en bilinenleri Kızılay, Deniz Feneri Derneği, Uluslararası İşbirliği ve Yardımlaşma Derneği, Verenel Derneği, Cansuyu Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Hayrat Yardım Derneği, Yardımelî Derneği, Yuva Derneği, Hayata Destek Derneği, Yeryüzü Doktorları Derneği, Mavi Hilal İnsani Yardım ve Kalkınma Vakfı, Toplum Gönüllüleri Vakfı, İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH)’dır (Öztürk, 2015: 219-220)

3. GEREÇ ve YÖNTEM

3.1.Araştırma Modeli

Sosyal bilimlerde nicel araştırma yöntemi (pozitivist yöntem) ve nitel araştırma yöntemi (yorumlayıcı yöntem) olmak üzere iki ana araştırma modeli vardır (Bal, 2014: 145). Nicel araştırmanın öznellikten uzak nesnel bir yönü vardır. Neden-sonuç ilişkilerini ve genellenebilir bir bilgi birikimi ortaya koyabilmek için sayısal verilerden yararlanır, ayrıntılı bilgilerden ziyade yüzeysel bir bilgi birikimi sağlar.

İfade dili ve metinde sesinin varlığını birleştiren nitel araştırma modeli ise betimleyici bir niteliğe sahiptir (Eisner, 1991: 36 akt. Erdoğan, 2003: 127). Ancak nitel araştırma bu sınırlar içinde kalmaz; nedensellik bağları kurar, elde ettiği verilerden sonuçlar çıkarır ve ilerisi için tahminde bulunur (Erdoğan, 2003: 127).

Nitel araştırmada araştırmaya dâhil olan bireylerden nicel araştırmada olduğu gibi bir testi cevaplamaları ya da daha önceden tasarlanan bir anketi doldurmaları beklenmemektedir. Araştırmacı, nitel araştırma yöntemi ile katılımcıların dış dünyayı hangi şekilde algıladıkları ve yorumladıkları ile ilgilenir, bu amaçla onlarla konuşur ve gözlem yapar (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 24). Aynı zamanda nitel araştırma, nicel araştırmanın aksine araştırmanın konusunu veya sorunu incelemek için herhangi bir hipotez ve istatistiksel test kullanmaksızın yapılan araştırmadır (Hoepfl, 1997 akt. Erdoğan, 2003: 125). Ancak araştırmacı konusunu desteklemek amacıyla istatistik verilerden yararlanabilir. Bu istatistik bilgileri araştırmacı tarafından toplanabileceği gibi ilgili incelemelerden de yararlanılabilir (Erdoğan, 2003: 125).

Glasser ve Strauss (1967)'a göre, “Nitel araştırmada genellikle, doğruluğu veya yanlışlığı test edilmek üzere önceden belirlenmiş bir kuram ya da denence (hipotez) yoktur. Nitel araştırmada, tümevarım ilkesi hâkimdir ve araştırmacı topladığı tanımlayıcı ve ayrıntılı verilerden yola çıkarak incelediği probleme ilişkin ana temaları ortaya çıkarma, topladığı verileri anlamlı bir yapıya kavuşturma, yani bu verilerden yola çıkarak bir kuram oluşturma çabası içindedir”. Bahse konu olan “kuram oluşturma” kavramı, araştırmacının, topladığı verilerle araştırdığı konuyu açıklaması, yorumlaması ve anlamlandırması olarak açıklanabilir (akt. Şimşek ve Yıldırım, 2000: 27).

Nitel araştırma genellikle problemi belirleme, veri toplama araçlarını oluşturma, verileri toplama, elde edilen sonuçların açıklanması ve yorumlanması aşamalarından oluşmaktadır. Ancak araştırmanın başlangıcında oluşturulan kavramsal ve yöntemsel yapı süreç içinde değişebilir, yeni problemler ortaya çıkabilir, yeni yöntemlere müracaat edilmesi gerekebilir (Maxwell, 1996 akt. Yıldırım ve Şimşek, 2000: 26)

3.2.Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın örneklemini, Ümraniye'nin çeşitli mahallelerinde ikamet eden ve Türk vatandaşlarından oluşan 20 yoksul kadın oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında görüşme yapılacak kişilere ulaşabilmek için kartopu örnekleme yöntemi seçilmiştir. “Kartopu örnekleme, örneklemin aşamalı olarak çekilmesidir. İlk aşamada örneklem az sayıda araştırmacının yakın çevresinden ihtimali olmayan yöntem özelliklerine göre seçilir. İkinci aşamada bu örneklemden denekler kendi yakın çevrelerinden ikinci bir örneklem çekerler. Üçüncü ve devam ederse dördüncü ve beşinci aşamalarda o grup denekler kendi çevrelerinden denekler seçerek örneklemin tümünü oluştururlar. Az denekle başlayıp giderek çoğalan bu tür örneklem, bir kartopunun yuvarlanarak büyümesine benzediğinden kartopu yöntemi olarak adlandırılmaktadır” (Aziz, 2011: 55).

3.3.Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Nitel araştırma “gözlem, görüşme ve doküman analizi” gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlanabilir. Bu yöntemin en büyük avantajı, ele alınan konuyu, araştırma öznesi olan kişilerin bakış açılarından görebilmeye, bu bakış açısını oluşturan sosyal yapı ve süreçleri ortaya koymasına imkân tanınmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 19). Bu çalışmada, kadınların yoksulluk deneyimlerini aktarabilmek ve yoksullukla baş etme stratejileri hakkında bilgi edinebilmek, yararlandıkları hizmetlere ilişkin algılarını yansıtabilmek ve ne tür hizmetlere ihtiyaç duyduklarını analiz edebilmek için nitel araştırma yöntemleri içerisinde en çok kullanılan yöntem olan görüşme tercih edilmiştir.

Çalışma kapsamında katılımcıların yaşam deneyimleri ve kendi yaşamları hakkındaki algılamaları hakkında bilgi edinebilmek için araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu, etik kurul onayı da alındıktan sonra araştırmaya gönüllü olarak katılan kadınlara yöneltilmiştir. Görüşmeye başlamadan önce çalışmanın amacı katılımcılara detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Görüşmeler, kadınların yaşamlarını sürdürdüğü ev ortamında yapılmış ve yaşam koşulları gözlemlenmiştir. Görüşme sırasında araştırma sorularına verilen yanıtların hepsinin yazılması mümkün olmayacağından cevapların daha sonra yazılı ortama aktarılabilmesi için ses kayıt cihazından yararlanılmıştır.

3.4. Veri Toplama Süreci

Çalışma kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu, etik kurul onayı da alındıktan sonra araştırmaya gönüllü olarak katılan kadınlara yöneltilmiştir.

Görüşmeler sırasında katılımcılara yöneltilen soruların yer aldığı yarı yapılandırılmış görüşme formu dört ana başlık ve alt başlıklar halinde hazırlanmıştır. Birinci başlık altında katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bilgiler yer alırken, ikinci başlık altında katılımcıların güçlü/güçsüz yönlerine ilişkin kişisel özellikleri ve kendileri hakkındaki algılamalarına, yeterli ve dengeli beslenme alışkanlıkları hakkındaki düşüncelerine, sosyal aktivitelerine ilişkin bilgileri elde etmek amacıyla hazırlanan sorulardan oluşmakta, üçüncü başlık altında katılımcıların çalışma yaşamına ve gelir durumlarına ilişkin sorulardan oluşmakta, dördüncü başlıkta ise katılımcıların yoksulluk olgusuna dair algılamalarını içeren sorulardan oluşmaktadır.

İstanbul ili Ümraniye ilçesinde yürütülen çalışma kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme formu ile görüşmeler 22.04.2019-18.06.2019 tarihleri arasında araştırmaya gönüllü katılım sağlayan kadınların evlerinde yapılmış, bu sayede yaşam koşullarına ilişkin gözlemlerde de bulunarak bilgi sahibi olunmuştur.

Görüşmeye başlamadan önce çalışmanın amacı katılımcılara detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Görüşme sırasında araştırma sorularına verilen yanıtların hepsinin yazılabilmesi mümkün olmayacağından cevapların daha sonra yazılı ortama aktarılabilmesi için ses kayıt cihazından yararlanılmış, görüşmenin başlangıcında,

katılımcılar ses kayıt cihazı hakkında bilgilendirilmiş ve izinleri alınarak görüşme sağlanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Görüşme sürecinin sonlanmasının ardından elde edilen verilerin yorumlanması için betimsel analiz ve içerik analizi yöntemlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Betimsel analiz yönteminde görüşme yapılan veya gözlem yapılan bireyin görüşlerini çarpıcı bir şekilde yansıtmak amacıyla çoğunlukla doğrudan alıntılara yer verilir. Amaç, edinilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış haliyle okuyucuya sunmaktır. Bu amaç çerçevesinde elde edilen veriler öncelikle mantıklı ve anlaşılır şekilde betimlenir. Sonrasında betimlemeler açıklanır yani yorumlanır, neden-sonuç ilişkisi irdelenerek birtakım sonuçlara ulaşılır. “Ortaya çıkan temaların ilişkilendirilmesi, anlamlandırılması ve ileriye yönelik tahminlerde bulunulması işlemleri de araştırmacının yapacağı yorumlar arasında yer almaktadır” (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 158-159). İçerik analizinde ise, verileri tanımlama ve bu verilerin içerisinde saklı olabilecek gerçekler ortaya çıkarılmaya çalışılır. İçerik analizinde yapılan ana işlem, birbirine benzer verileri belli kavramlar ve temalar kapsamında bir araya getirmek ve onları okuyucunun anlayabileceği şekilde organize edip yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 162).

Bu sayede, alınan cevaplar temalar altında çalışılmış olup Ümraniye ilçesinde yaşayan yoksul hanelerin yoksulluğunun nedenlerinin saptanması, kadınların yoksulluğu nasıl deneyimledikleri, yoksulluk ve buna bağlı olarak yaşadıkları sorunları, kendilerine sunulan hizmetler hakkında farkındalık düzeyleri ve sunulan hizmetlerin yeterliliğine ilişkin düşüncelerini saptamak, betimsel analiz ve içerik analizi yöntemiyle ayrıntılı biçimde ele almak ve ulaşılan bilgiler doğrultusunda alanda yapılan çalışmalara katkı sağlamak ve önerilerde bulunmak amaçlanmaktadır.

3.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın mülakat kısmı İstanbul ilinin Ümraniye ilçesinde ikamet eden ve yoksulluğu deneyimleyen 20 kadınla sınırlı tutulmuştur. Yoksul olduğu halde dil farklılığından dolayı yabancı uyruklu kadınlar araştırmaya dâhil edilmemişlerdir.

Görüşme yapmadan önce, görüşme sırasında verilen cevapların yazılı ortama kaydedilebilmesi amacıyla ses kayıt cihazından faydalanılacağı hakkında katılımcılara bilgi verilmiş ancak bazı kadınların sesinin kaydedilmesinden endişe edip kabul etmemesi nedeniyle onlarla görüşme gerçekleştirilememiştir. Kimi katılımcılar yaşadıkları sıkıntıları ifade ederken zaman zaman zorlanmışlar, kimileri yaşadığı sıkıntıları çok fazla açığa çıkarmak istemezken kimi katılımcılar da sorulara içtenlikle cevap vermiş ve yaşadığı sıkıntıları ifade ettiği için rahatladığını ifade etmiştir.

3.7.Araştırmanın Etik Boyutu

Araştırmada etik kurallar çerçevesinde yürütülmüş olup yararlanılan alıntılar metin içinde ve kaynakçada gösterilmiştir. Görüşme yapılan kadınlar, görüşme öncesinde görüşmenin amacı konusunda bilgilendirilmiş olup araştırmaya gönüllü şekilde katılımları sağlanmıştır. Katılımcıların bilgilerine gizlilik ilkesi gereği çalışmada yer verilmemiş olup görüşmeciler katılımcı olarak ve sıra numarası verilerek (Örneğin: K 1, K 20) kodlanmıştır. Görüşmeler sonrasında elde edilen bulguların sonuçları objektif bir biçimde değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

4. BULGULAR

Araştırma alt sosyo-ekonomik düzeyde yaşam sürdüren kadınların yoksullukla baş etme yöntemleri ve deneyimleri hususunda bilgi edinebilmek, kadınların neden yoksul olduklarına dair, kendilerine sunulan hizmetler hakkındaki farkındalık düzeylerinin, sunulan hizmetlerin yeterliliğine ilişkin algılarının ortaya konulması ve yoksul kadınların ne tür desteklere ihtiyaçlarının olduğunun saptanabilmesi amacıyla yürütülen bir çalışmadır. Araştırma kapsamında Ümraniye ilçesinin çeşitli mahallelerinde yaşayan ve yoksulluğu deneyimleyen araştırmanın örneklemini oluşturan 20 kadınla görüşme sağlanmıştır. Kadınlara ulaşabilmek amacıyla kartopu örneklem yöntemi kullanılmış olup Ümraniye’de yaşamak ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak dışında başka bir kriter aranmamıştır. Görüşme öncesinde kişiler telefonla aranarak randevu talep edilmiş, kişilere uygun zaman diliminde hane ziyaretleri gerçekleştirilmiş, çalışma görüşmecilere yöneltilen açık uçlu sorularla kendilerini birebir ifade etmeleri sağlanarak yaşadığı sıkıntıların ve ihtiyaçlarının anlaşılabilmesi amacıyla derinlemesine mülakat yöntemi ile yürütülmüş olup görüşmeler sırasında doğru aktarımlarda bulunabilmek amacıyla ses kayıt cihazından faydalanılmış, sesinin kaydedilmesi için rızası bulunmayan kişilerle görüşme yapılmamıştır.

4.1.Görüşmecilerin Demografik Özellikleri

Bu tema kendi içerisinde dört alt temaya ayrılmaktadır. Bunlar; eğitim durumu ve yoksulluk ilişkisi, evlilik şekli ve aile yapısına ilişkin bulgular, yoksulluk ve göç arasındaki ilişkiye dair bulgular, istihdama dâhil olma ve yoksulluk ilişkisine dair bulgulardan oluşmaktadır.

Tablo 4: Görüşmecilerin demografik özellikleri

Kodu	Yaşı	Medeni Durumu	Eğitim Durumu	Aile Yapısı	Çocuk Sayısı
K 1	47	Evli(Ayrı yaşıyor)	Okuma-yazma bilmiyor	Parçalanmış	2
K 2	37	Bekâr (Boşanmış)	2. sınıf terk	Parçalanmış	2
K 3	34	Evli	3. Sınıf terk	Çekirdek	5
K 4	28	Evli	Ortaokul mezunu	Çekirdek	1
K 5	36	Evli	İlkokul mezunu	Geçici geniş	1
K 6	29	Evli(Ayrı yaşıyor)	İlkokul mezunu	Parçalanmış	3
K 7	40	Bekâr	Lise mezunu	Tamamlanmamış	2
K 8	35	Bekâr	3.Sınıf terk	Tamamlanmamış	1
K 9	40	Evli	1.Sınıf terk	Çekirdek	5
K 10	41	Evli	İlkokul mezunu	Çekirdek	8

K 11	24	Bekâr	İlkokul mezunu	Tamamlanmamış	1
K 12	28	Bekâr (Boşanmış)	Lise mezunu	Parçalanmış	2
K 13	38	Bekâr (Boşanmış)	İlkokul mezunu	Parçalanmış	3
K 14	34	Bekâr	İlkokul mezunu	Tamamlanmamış	2
K 15	43	Evli	İlkokul mezunu	Geçici geniş	2
K 16	40	Bekâr (Boşanmış)	Okuryazar	Geçici geniş	2
K 17	22	Evli(Ayrı yaşıyor)	İlkokul mezunu	Parçalanmış	2
K 18	34	Evli	Okuma-yazma bilmiyor	Çekirdek	4
K 19	41	Evli(Ayrı yaşıyor)	İlkokul mezunu	Parçalanmış	4
K 20	33	Evli	3. Sınıf terk	Çekirdek	4

- Araştırmaya katılan görüşmecilerin yaş ortalaması 35.2'dir. (En küçük 22, en büyük 47'dir) Ancak görüşme yapılan kadınların birçoğunun yaşadıkları sıkıntılar nedeniyle fiziksel görünümünün biyolojik yaşının çok daha üzerinde olduğu gözlemlenmiştir.

4.1.1. Eğitim Durumu ve Yoksulluk İlişkisi

Araştırma kapsamında görüşülen kadınlardan iki tanesi okuma yazma bilmediğini, bir tanesi hiç okuma gitmediğini ancak oğlunun sayesinde okuma yazmayı öğrendiğini, beş tanesi ilkokul eğitimini dahi tamamlayamadığını, 9 tanesi ilkokul mezunu olduğunu, bir tanesi ortaokul mezunu olduğunu, iki tanesi de lise mezunu olduğunu ifade etmiştir. Eğitim düzeyinin ilkokul düzeyinde yoğunlaştığı araştırmanın bulgularındandır.

Görüşmeye katılan kadınların eğitime erişimde gerek maddi yetersizlikler yüzünden, gerek ailelerin kız çocuklarını okutmaya karşı çıkmasından, gerek ev içerisindeki işlere yardımcı olunması ve hasta bakımı nedeniyle, gerek ailenin geçimine katkı sağlaması amacıyla, kırsal alanlarda okul veya öğretmen eksikliği nedeniyle ve göçebe bir hayat sürdürülmesi nedeniyle eğitim hayatına dâhil olamadığı araştırma kapsamında elde edilen bulgulardandır.

Kadınların ekonomik yetersizlikler nedeniyle eğitim hayatına ya hiç başlayamaması ya da yarıda bırakması yaygın görülen bir durumdur. Ailede maddi yetersizlik varsa erkek çocuğu bir yatırım aracı olarak görüldüğünden genellikle eğitim önceliğini almaktadır. Görüşme yapılan kadınlar eğitim hayatından geri kalmasının sebepleri arasında maddi yetersizlik olmasını şu şekilde ifade etmişlerdir;

“Ben okumayı çok istiyordum. Evlendikten sonra da devam etmek istiyordum. Biz okuduk da ne okuduk. Babam bizi birinci dönemin 35 günü göndermiş, diğerleri hiç gitmemişim. Haftada bir gün gidiyorduk. Sırayla hayvanların önüne gidiyorduk, hayvanlarla ilgilendiğim için okula gidemiyordum. Diğerlerini zaten hiç okutmadılar iş için, ailedeki yoksulluktan dolayı çocukları okutmadılar. Yoksulluktan mıdır, yoksa babam başka görevlerini yapmadığından mıdır biz yapıyorduk. Yani ablalarımı okutmadı, beni de yani öyle.” (K 10)

“Aile sıkıntısından dolayı devam edemedim. Dört kardeş okuyorduk, babam kalp hastası olduğu için hepimize yetişemiyordu, o yüzden okuyamadım ama polis olmayı çok isterdim. Polisleri çok seviyorum, polisleri gördüğüm zaman hatta tüylerim diken diken oluyor. Yunus polisleri çok seviyorum, ben de olmak isterdim ama nasip olmadı ama üç kardeşim okudu, üniversite mezunları şimdi. Benim de böyle oldu.” (K 6)

Özellikle kalabalık ailelerde ev içi sorumlulukların fazla olması ve kadına yüklenmesi, kız çocukların eğitim hayatlarının aksamasına neden olmaktadır. Kız çocuklarının eğitime önem verilmemesi yanında kardeş, hasta ve yaşlı bakımı gibi ev içi roller eğitime erişimin önündeki en büyük engellerden biridir. Ev içerisindeki sorumlulukları paylaşma ve hasta bakımı ile ilgilenme nedeniyle eğitime devam edemeyen K 9 ve K 17 yaşadıkları durumu şu sözlerle ifade etmişlerdir;

“Bilmiyim valla gidemedim. Maddi yetersizlikten dolayı gidemedim. Gitsek bile ikinci ya da üçüncü sınıfa kadar gönderirdi. Kız çocukları fazla gitmez yani bizim köy yerlerinde okula. Bir de sekiz oğlan iki kızdık. Bendim büyük olan küçük kardeşim de vardı benim üç küçüğüm üst üste oldular ya anam da tek bakamidi. Onun için yardımcı olmam için de göndermediler.” (K 9)

“İlkokulu okudum, ortaokulda aldı babam, aldı köye gönderdi. O zaman küçüktüm dedeme bakmak için aldı beni köye gönderdi. Dedem de orda okutmadı beni.” (K 17)

Kız çocuklarının eğitime devam etmesinin önündeki en büyük engel cinsiyet bakımından yapılan ayrımdır. Ataerkil sistem içerisinde toplumsal cinsiyet bakış

açısına göre erkek evin geçimini sağlamakla yükümlüdür, bu nedenle öncelikle eğitim almalıdır. Kadının yeri ise evidir, kadın için öncelikle alınması uygun görülen eğitim modeli, ev içi roller bağlamında yemek yapımı, çamaşır yıkama, ütü yapma, temizlik ve ev içerisindeki günlük rutin işleri öğrenmesidir. Erkek çocuk gelecek için bir yatırım aracı olarak görülürken, kız çocuğun evlenerek aileden ayrılması nedeniyle eğitimi ikinci planda kalmaktadır. Eğitim hayatını ailesinin istememesi nedeniyle yarıda bırakmak zorunda kalan K 2, K 19 ve K 13 yarıda kalan hayallerini ve yaşadıkları üzüntüyü şu şekilde ifade etmektedirler;

“Gittim, ikinci sınıfa kadar gittim üvey abim yüzünden. Sürekli dayak yedim, sürekli şiddet. Okuyup da ne olacaksın, bilmem ne olacaksın diye baskı... Öyle olunca beni okuldan soğuttu, ben de gitmedim. Keşke okusaydım güzel bir yere gelirdim buna inanıyorum, okuyamadım pişman çok pişmanım.” (K 2)

“Babam istemedi, okuyup edebiyat öğretmeni olmak çok istiyordum ama babam okutmak istemedi, kız çocukları okumaz dedi. Baba ne derse onu yapmak zorunda olduğumuz için sorgulamıyorduk. Birkaç sene sonra imam hatibe git istersen kızım dedi. Tabii yaş ilerleyince de ben gidemedim. Tabii evin büyük çocuğu olduğum için bir de annem, babamdan çok eziyet gördüğü için yaşta ilerleyince kaldı öyle gidemedim.” (K 19)

“Ailem yüzünden... Hayatta içimde bir yara varsa eğitim yüzündendir okula gidemediğim için. 11 yaşında sabahlara kadar ağladığımı bilirim. Eğitim konusundan çok hassasım göndermek istemediler aile yapısı düşüncesi o zaman okuyan kızlara yönelik şuan gündemimizdeki gibi değildi, ailem olsun devlet olsun bu kadar olgun düşünmüyorlardı. Belki de bir de köyde yaşadığım içindir.” (K 13)

Eğitime devam etmenin önündeki engellerden birisi de ülke içinde görülen bölgesel eşitsizliklerdir. Özellikle ülkemizin doğu bölgelerinde ve kırsal alanlarında yeterli eğitim olanaklarına kavuşamayan bireyler geç ulaşılabilen imkânlardan da yararlanamamakta ve kişisel gelişimini sağlayamamakta, dolayısıyla kendini gerçekleştirme fırsatlarından da yoksun kalmaktadır. K 1 ve K 8 bölgesel eşitsizlikleri şu şekilde dile getirmişlerdir:

“Hiç. Okuma yazma yok. Burada memlekette mesela okul yoktu, kız çocuğunu göndermiyorlar başka yere.” (K 1)

“Maddiyattan dolayı devam edemedim. Babamın yükü ağırdı, maddiyat durumumuz yoktu. Tek başına hala kendi çabasıyla... Kalabalık bir aileydik. 12 kardeşiz, evde 14 kişiydik, ekmek tutan çalışmak zorunda kalıyordu. Benimki de ondan dolayı. İlkokulda doğru düzgün okuyamadık. İki sene gittim çok zaman okuma hevesi vardı içimde, ben okuyacağım öğretmen gelecek... Aradan kaç sene geçti, yok. Ben iki sene okudum sonra öğretmenler o köye uğramadı bile. Sonra öğretmen geldi ama ben de baya büyümüştüm artık çekindim, gidemedim. Şimdiki aklım olsaydı keşke gitseydim. En azından daha farklı olurdu belki benim hayatım. Yaptığım hataları yapmazdım, ne bileyim okuma içimde uhde kaldı.” (K 8)

Araştırmaya katılan K 3 ve K 18 da düzenli bir aile hayatlarının olmamasından, yani ailelerinin geçimlerini sağlayabilmek adına mevsimlik işçi olarak çalışmalarından dolayı ya ailelerinden ayrılmak istememelerinden ya da aileleri ile birlikte gitmek durumunda kaldıklarından dolayı eğitimlerine devam edemediklerinden bahsetmişlerdir.

“Ailem çalışmak için başka memleketlere gidiyordu. Biz Adana’da yaşıyorduk. Tarlada falan çalışıyorlardı. Beni de amcamlara bırakıyorlardı okumam için. Ben de ailemi istiyordum, o yüzden okumadım.” (K 3)

“Annem babam sürekli bir yerde kalmadığından okula gönderememişler beni. Yani bir yer tutup da oturmadılar. Eskiden baraka yaparlarmış. Baraka zamanlarında İstanbul'a gelirler, Maraş'a giderler, Elbistan'a giderler. Yani böyle sürekli gezdiklerinden bir yerde ikamet etmediklerinden... Onların da okumaları yazmaları yok, tarlalarda çalıştıklarından nerede iş varsa oraya gidiyorlar, göçebe hayatı yani.” (K 18)

Bilindiği üzere yoksulluk ve eğitim arasında çift yönlü bir ilişki vardır. Bireyler yoksulluk nedeniyle eğitim hayatını yarıda bırakarak aile bütçesine katkıda bulunmak için çalışmaya başlamakta, yeterli eğitimi almadığı için de genellikle az gelirlili ve vasıfsız işlerde çalışmak durumunda kaldığından yoksulluğa düşebilmektedirler. Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlara da bakıldığında görüşme yapılan 20 kadından yalnızca iki tanesi en fazla lise eğitimi almış, diğerleri

ya ilkokul mezunu ya ilkokul eğitimini tamamlayamamış, ya da hiç okuma şansı verilmemiş kişilerden oluşmaktadır. Kadınların eğitimine devamının önündeki maddi ve toplumsal engeller, kadınların küçük yaşta eğitim engeli ile karşılaşmalarına neden olmakta, ileriki dönemlerde ise istihdam sürecine katılımını engelleyerek kadınları, yoksulluk karşısında savunmasız bırakmaktadır.

4.1.2. Evlilik Şekli ve Aile Yapısına İlişkin Bulgular

Kadının, toplumsal hayattaki eğitim, sağlık, iş/istihdam vb. fırsatlara erişim imkânının sınırlılıkları ile birlikte, toplumdaki ikincil konumu nedeniyle kadınlar erkeklere göre daha savunmasız kalmakta iken bir de erken yaşta yapılan evlilikler nedeniyle kadınların birçok sorumluluk altına girmesine yol açarken, çoğu sorunla baş edebilme potansiyelini azaltmaktadır.

Tablo 5: Görüşmecilerin ilk evlilik/birliktelik deneyimleri

Kodu	İlk Evlenme veya Birliktelik Yaşı	Evlilik veya Birliktelik Şekli
K 1	26	Görücü usulü
K 2	17	Görücü usulü
K 3	16	Kaçarak
K 4	26	Severek
K 5	28	Severek
K 6	18	Kaçarak
K 7	28	Kendi isteği ile (imam nikâhli)
K 8	15	Cinsel Saldırı
K 9	21	Severek
K 10	20	Görücü usulü
K 11	17	Cinsel saldırı
K 12	20	Severek
K 13	17	Görücü usulü
K 14	26	Kaçarak
K 15	17	Görücü usulü
K 16	12	Görücü usulü
K 17	16	Kaçarak
K 18	13	Kaçarak
K 19	22	Görücü usulü
K 20	15	Görücü usulü

Araştırmaya katılan kadınların ilk evlilik veya birliktelik yaş ortalaması 19.5 olarak bulunmuştur. Kadınların ilk evlilik/birliktelik yaşlarına bakıldığında kimileri kendi isteği ile kaçarak evlendiğini beyan etse de yirmi kadından onunun henüz reşit olmadan yani çocukluk döneminde birliktelik yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kadınlardan dördü kendi isteği ile evlilik kararı aldığını ifade ederken sekiz kişi kendi rızası olup olmadığına bakılmaksızın ailesinin veya akrabalarının kararı ile evlendiğini belirtmiştir. Görüşmecilerden K 16 ve K 11 başlık parası uğruna küçük yaşta evlendirildiklerini şu şekilde anlatmışlardır;

“12 yaşındaydım babam rahmetli oldu. Biz dokuz kardeş, babam öldükten sonra dayım köyden alıp buraya getirdi, oğlumun babasını buldu. Babası 60 yaşında, para karşılığında beni ona verdi.” (K 16)

“Zorla birisine verdiler beni başlık parası almak için zorla görmediğim yabancı uyruklu birisine verdiler. Bizim kültürde nişanlın bayramdan bayrama görmeye gelir, üstelik gece geliyor gece yarısı geliyor birde ikide üçte geliyor. Hiç görmediğim bir insan yani bana tecavüz etti desem daha iyi olur. Görmeden ağzımı kapattı, evimize geldi, kendi evimde dam üstünde kenarda bana tecavüz etti. O zaman küçüktüm 17-18’e giriyordum, dilimiz yoktu kimseye söyleyemedik. O nişanlımı sadece bir kere gördüm, bir kere böyle oldu. Aradan 15 gün geçti aradım, dedim bir şey olursa gideceğim, söyleyeceğim, şikâyetçi olacağım dedim. Yok, yok bir şey olmaz dedi. Benim de adet düzensizliğim oluyordu, herhalde adet düzensizliğinden dolayı. Geçti zaman geçti geçti... Hiç kimseye de söyleyemedim, korktum. Bir gece sancım başladı. Sonra annemle ağabeyim götürdü hastaneye. Abim geliyor sürekli öldüreceğim falan diye tehdit ediyor, ben de gelsin öldürsün dedim. Beni suçlu görüyorlar. Şu an beni istiyorlar, kızımı istemiyorlar. Herhalde tekrar evlendirecekler açıkçası başlık parası için. (K 11)

Görüşmecilerden K 2 *“Yani tanımadığım bir insanla evlendirildim yağmurdan kaçarken doluya yakalanmak. İşte üvey abinin baskısından önüme kim geldiyse evet dedim. Cahilsin, çocuksun. Biri sana el uzatsa gerçekten koca niyetine görüyorsun. Hâlbuki koca değildi de biz yanlışla kapıldık. Ben de çocuktum cahildim öyle bir insanla evlilik yaptım.”*, K 17 *“16 yaşında kaçarak evlendim. Babamla kalıyordum o zaman. Mutlu olurum diyerekten evlendim. Düzenli bir ilişkim zaten yoktu, babam*

çok içen bir insan. Üvey annem var benim annem 3 aylıkken öldü benim. Öyle kaçarakta buldum on altı yaşında kaçmak ne demek bilmiyorsun zaten.” Aile içindeki sıkıntılardan uzaklaşmak adına küçük yaşta evlilik kararı aldığını ifade etmişlerdir.

Görüşmecilerden K 13 evlenmemek için her ne kadar dirense de yaşadığı şiddete dayanamayarak evlenmek zorunda kaldığını şu şekilde ifade etmiştir;

“On sekizimde yoktum. Zorla evlendirildim, (ağlıyor) döverek... Hani biliyordun. Evleneceğim insana dahi söylemiştim, onun yüzünden bile dayak yedim. Diyorum ben evlenmek istemiyorum. Ben ailemin zoruyla senin yanındayım diye. Bunu söylediğimi öğrenince ailem daha çok üstüme geldi. Dayılarımdan tut, abilerime varana kadar hepsinden şiddet gördüm.” (K 13)

K 3 ve K 18, ailelerinin kendilerini istemediği bir kişi ile evlendirmelerine tepki olarak kaçarak evlendiklerini, K 6 ise ailesinin, eşi ile evlenmesine karşı çıkmalarına rağmen kaçarak evlendiğini şu sözlerle ifade etmişlerdir;

“Ben beşik kertmesi nişanlıydım amcamın oğluna, onu istemiyordum. Eşimi seviyordum o yüzden 16 yaşında iken seviyordum kaçarak evlendim.” (K 3)

“Ben kaçtım babam başkasına vermek istedi, ben de kaçtım küçüktüm zaten 13 yaşındaydım.” (K 18)

“18 yaşında evlendim. Hatta kaçarak evlendim. Hatta hala dayı çocuğuyuz eşimle. Severek evlendim, kaçarak evlendim. Babam karşı çıkıyordu eşimin hareketlerinden dolayı, ben de babamı anlamadım, anlayamadım ne demek istediğini. 18 yaşında olduğum için bana her şey laylaylom geliyordu ama babam her şeyin bilincinde idi.”(K 6)

Görüşmeciler içerisinde sekiz kadının halen evliliğinin/birlikteliğinin devam ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu kişilerden ikisi kaçarak bir birliktelik kurmuş, üç tanesi severek evlendiğini, üç tanesi de görücü usulüyle evlendiğini ifade etmiştir. Araştırmaya müdahil olan kadınlardan dört tanesi evli ancak eşinden ayrı yaşamakta, dört tanesi eşinden boşanmış iken dört tanesi de gayri resmi ilişki sonucu çocuk dünyaya getiren yalnız bayanlardan oluşmaktadır. Araştırma kapsamında yalnızca dört kadının kendi isteğiyle ve evlenmek istediği kişiye

ailesinin karşı çıkmaması sonucu evlenmesi, kadınların evlenirken dahi karar alma özgürlüğü olmadığı sonucuna ulaştırmaktadır.

4.1.3. Yoksulluk ve Göç Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

Araştırmaya katılan kadınlardan dört tanesinin doğma büyüme İstanbul’da olduğu, dört tanesinin evlilik sebebiyle İstanbul’a geldiği, bir tanesinin nişanlısı tarafından uğradığı cinsel saldırı sonrası ailesinin kendisini suçlaması ve tehditlerinden kaçmak için İstanbul’a geldiği, sekiz tanesinin iş imkânlarının İstanbul’da daha iyi olması nedeniyle İstanbul’a göç ettiği, bir tanesinin memleketteki akrabalarının da göç etmesi nedeniyle memlekette kimselerinin kalmaması ve iş imkânları sebebiyle göç ettiği, bir tanesinin babasının vefatının sonrasında dayısı tarafından ailesiyle birlikte İstanbul’a getirilmesi göçe ilişkin bulgulardır. İş imkânları sebebiyle göç edenlerden K 10 ve K 3, göç etme nedenlerini şu şekilde açıklamışlardır;

“Evet Batman'dan geldik, Ümraniye'ye geldik. Oradan görümcelerim ile kayınlarım ile beraber göç etmiştik oradan işsizlik yüzünden. Kalabalıktık, 14 kişiydik. Çalışan bir tane kayınım vardı, yetiştiremiyordu. Eşimle kayınım vardı, iş bir gün vardı, bir gün yoktu, inşaat işiydi. Geldik İstanbul'a, üç tane kız tekstilde çalışsın dedik.” (K 10)

“Adana’dan göç ederek geldik. Orda iş, güç, meslek yok. Yine ekmek buluyoruz burada bir şeyler yapıyorlar, boğaz tokluğuna çalışıyoruz. Adana’da hiçbir şey yok.” (K 3)

K 9, memlekette geçim kaynağı olan kâğıt toplama işinin belediye tarafından yasaklanması nedeniyle aynı işi yaparak geçinebilmek için İstanbul’a göç ettiklerini şöyle dile getirmektedir;

“Kâğıt toplıydık memleketimizde, Gaziantep’te. Orada yasak oldu, bize yasak oldu, orada toplatmadılar. Biraz sıkıntı çektik maddi durum açısından. Bizim akrabalar da çok olduğu için İstanbul'da, onlar da siz de gelin dediler, burada iyi dediler iş yaparsınız dediler. Yasak da değildi burada, başka işte yapamadığımız için onun için geldik.” (K 9)

K 9’ın ifadelerinden anlaşılmaktadır ki, kâğıt toplama işi yasaklanmıştır ancak yasak getirilmeden önce, yıllardır o şekilde geçimini sağlayan aileye, yeni iş

imkânlarına adaptasyonu sağlayacak yeterli olanak ve fırsatların sunulmaması, aileyi çare olarak geçimini kâğıt toplayarak sağlayabileceği yer olduğu için göçe itmiştir.

Kadınların İstanbul'da yaşam sürdürmeye ilişkin görüşleri ele alındığında kadınların hemen hemen hepsi İstanbul'da yaşamayı “çok zor” diyerek tabir etmişlerdir. Özellikle onlar için en büyük zorluk olarak maddi gelir yetersizliği başrolü oynamaktadır. K 2, yaşadığı maddi zorluklar bağlamında temel ihtiyaçlarını karşılayamayarak yaşadığı sıkıntıları şöyle anlatmaktadır;

“İstanbul'da yaşamak çok zor, çok zor... Geçim zorluğu çok, ben çok zorluk yaşadığım için çok zor. Çünkü çok aç kaldığım günleri biliyorum. Çok zor yani düşün yani sobamı kuruyorum, kömür bile yok kömür yakayım. Kışın soğukta yattım. Kaymakamlığa gidiyorum ismim çıkıyor kömürde ama kömür gelmiyor. Gidiyorum, diyorum kömür vermiyorsanız parasını verin gidip kendime kömür alayım hani çocuklarım hasta, ben de gidiyorum sürekli ret ret ret... Ben de usandım daha gitmiyorum artık.” (K 2)

Ailesi ile yaşadığı problemlerden dolayı memleketine dönemeyen K 11, İstanbul'da yaşam sürdürme hakkındaki görüşlerini; *“İstanbul'da yaşamak güzel aslında, sıkıntımız olduğundan çok anlamıyoruz güzelliklerini. Sıkıntı çok bir maddi sıkıntıdan, memlekete geri dönmeyi düşünmüyorum, gidemem bildiğiniz gibi. Maddi sıkıntılar olmasa İstanbul'da yaşamaktan memnunum.”* diyerek ifade etmiştir. K 7 ise, *“Pahalılık dışında... Gerçi o da bir bu yıl meyve sebzeden dolayı. Onun haricinde kendi yağımızda kavruluyoruz, sıkıntı biraz da para ama benim için zorlukları yok. Ulaşım falan her şey yerli yerinde.”* Diyerek İstanbul'da yaşamaktan mutlu olduğunu ifade etmiştir.

Ekonomik zorlukların yanında İstanbul'un güvenli bir yer olmaması korkutucu bir yer olarak algılanmaktadır. Yalnız yaşayan bir bayan olmak da kadınlar için namus kavramı açısından zor bir durum olarak nitelendirilmektedir. Bu sebeple çoğu bayan yalnız yaşadığını sosyal çevresine açıklayamamakta ya da onları daha temkinli davranmaya itmekte ve bu durum içe kapanmalarına yol açarak kendilerini sosyal hayatta sınırlandırmaktadır. Buna benzer ifadeleri K 8 ve K 16 şöyle dile getirmektedirler;

“Çok zor, kendimi bildim bileli İstanbul’un yaşantısı beni korkutmuştur. Hani derler ya korktuğun başına gelir. Yani ben hiçbir zaman İstanbul’u tercih etmedim. Bekârken de benim burada birkaç senem geçti ama hiç İstanbul tercihim değil. Hayat, insanları... Şu an inanır mısınız gölgemden bile korkuyorum İstanbul gibi bir yerde. İzmir’de yaşadım mesela hiç öyle bir korkum olmadı. İnsanlara güvenemiyorum, bir de tek başıma yaşadığım için. Bir ara bir iş görüşmesine gittim. Adam baktım hemen orada seni gönderen bana diyor hani tek yaşıyorsun dedi. Ben dedim hayır benim kocam var dedim. Adam elimi tutmuş, ben seni bırakmam diyor. Çek o elini dedim, artık korkudan neye uğradığımı şaşırdım. Oradan nasıl çıktığımı hatırlamıyorum. İstanbul’da hep bayanlara bile selam veremiyorum artık yaşadığım şeylerden mi kaynaklandı. Onun için hep içimde bir korku mu yarattı. Bazen böyle sağıma soluma bakarım bana zarar gelir mi diye. Çünkü çocuğum olduktan sonra daha çok korkuyorum, eskiden daha çok cesaretliydim. Yine iyi kötü mücadele etmeye çalışıyorum bir şeyler yapmaya çalışıyorum. Dediğim gibi ya çocuk beni gözümü korkutuyor tek başıma nasıl bir imkân sağlarım nasıl olur diye. Her şey pahalılaştı yaşam şartları çok zor. Yeri geldi mi kızım bir şey istiyor o zaman alamıyorum, o zaman onun istediklerini yerine getiremiyorum hayat şartları müsaade etmiyor yoksa ben kızıma daha fazlasını yaparım maddi imkânlardan dolayı...”(K 8)

“Sana saçma gelmesin ama dışarı çıkmayı pek sevmiyorum. Evim olsun, diyorum çocuklarımla zaman geçireyim. Dışarı çıkmaktan korkuyorum ev daha güvenli geliyor. Babam yanımda olduğu için daha huzurlu oluyorum. Zor, kapını çalan yok, gelenin yok, gidenin yok Bazı yerde yalan konuşmak zorunda kalıyorsun, dulum diyemiyorsun, kocam var diyorsun. Bu ev sahibi, benim kocam var diye ev verdi bana. Yalnız bayan olmak çok zor, farklı şeylere maruz kalıyorsun. Mesela geçen dediğim de beş altı ay önce bir yere gittim. Ondan sonra çok kötü oldum. Doktorum öyle yerleri yasakladı. Biri beni yönlendirdi oğlum için git dedi buraya, burs verirler... Oğlumun babası diyor ya, annen günahkâr zina yapıyor. Bakkala kadar yaygara ediyor. Diğer evden taşınmamın nedeni; karakol, polis, o adamlar evi basmıştı. Çok kötü şeyler olmuştu. Gittim dernek gibi bir yere, bir hanımefendi var. Kapısını çaldım, oğlum için dedim evde babasının yaptıklarını anlattım, abla dedim böyle böyle... Sen bana doğruyu söyle dedi amcan ile öyle bir ilişkin var mı? Ben üç ay kendimi toparlayamadım, kadının sesi hiç kulağımdan gitmedi. Doktor

hanıma anlattım ilacın dozajını arttırdı, bir daha öyle yerlere gitmiyorsun diye yasak koydu bana. Çok zorluğunu çekiyoruz, yalnız başına mücadele etmek çok zor anneysen... (derin nefes alıyor) korkularım olmasa... Bazen oğlum ya giderse diyorum, bazı şeyleri karşılayamıyorum ya genç yani artık 1.80 boyunda. Mutlaka bir arkadaşı vardır diyorum, bir yere gitmeye ihtiyacı olur diyorum, o da pes ederse çıkıp giderse onu düşünmek istemiyorum. (ağlıyor) Dediğim gibi işte bir yalan söylemesem, bir rahat ev bulabilsem. Dulum diye verseler bana. Burası yıkılacak şimdiden korku sardı, taşınacağım ama kimi kocam diye göstereyim, kime gideyim diyeyim gel kocam olarak görün. Ya babama diyeceğim ama babam da inandırıcı olmaz. Diyorum zor ya çok zor bildiğin gibi değil.” (K 16)

İstanbul’da yaşam sürdürmeye dair kadınların, sosyal çevrenin etkileri bağlamında çocuk yetiştirmenin zorlukları açısından kaygılı oldukları araştırmanın bulguları arasındadır. K 16’nın oğlunun genç bir birey olmasından kaynaklı sosyal ihtiyaçlar bakımından gereksinimlerinin yeterli olarak karşılanamaması nedeniyle oğlunu kaybetmekten endişe duymasının yanında, yaşanan çevrede çocukların risklerle daha fazla karşı karşıya kalma ihtimallerinin olması görüşmecilerin İstanbul’da yaşam sürdürmenin zorluklarına dair algıları hakkında ulaşılan bulgulardır.

“Zor tarafları da var, güzel yanları da var. Ulaşım yönünden hastanemiz yakın, marketlerimiz yakın alışveriş yerlerimiz yakın... Ama zor yönleri çok. Ben en çok çocuklarımı düşünüyorum ileride büyüdükleri delikanlı oldukları zaman dışarıda gördüğümüz serseri insanlar gibi olmasınlar. Daha çok ahlaklı, çevremizde gördüğümüz daha doğrusu şey içenler falan adını vermek gerekir mi? Esrar, sigara ve içki içenler... Bunları gördüğüm zaman istiyorum ki onlar da şey olmasın. Benim çocuklarım da böyle olmasını istemem gibi olmasınlar daha çok bunları isterim.” (K 14)

“İstanbul’da yaşam sürdürmek çok zor bir durum. Maddi olsun, manevi olsun çok zor, çok ağır. Hele benim gibi kiracı olan, kalacak yeri olmayan bir insan için hem maddi, hem manevi olarak çok zor. Çocuk yetiştirmek İstanbul’da çok zor. İlkokula başlayana kadar çocuklara iyi kötü bir eğitim veriyorsunuz ama okula başlayınca çocuklarla baş edemiyorsun. Her arkadaşından bir şeyler görüyorlar, öğretmeninden duyuyorlar artık İstanbul’la baş edilmiyor.” (K 19)

Yaşanılan çevrede akraba, dost, arkadaş bağının kuvvetli olması da görüşmeciler açısından kendilerini İstanbul'a bağlayan bir gerekçe olarak sunulmaktadır. Yaşanılan zorlukların üstesinden gelmekte destek unsuru çok önemli bir role sahiptir. Maddi ya da manevi destek, kişileri yalnızlık hissinden uzaklaştırarak birlikte mücadele etme duygusunu sağladığından kişileri özellikle psikolojik yönden iyi hissettirmektedir. Memlekette yaşayan ailesinden destek göremeyen K 12'ın arkadaşlarının desteği ile güçlenerek yaşadığı zorlukların üstesinden geldiğini şu şekilde anlatmaktadır;

“Aslında İstanbul'da değil de bir yerde yaşıyorsan can bağın olmasa da kan bağın olmasa da arkadaş bağın, dost bağın, onlar olacak. Kendini rahat hissedeceğin insanlar olacak. Bunlar illa anne baba olmayabilir, yedi kat yabancı da olabilir. Senin gönül bağın olacak. Dünyanın her yerinde yaşarsın. Maddi, manevi, psikolojik olarak her anlamda destek olacak, sırtını sıvazlaması yeter arkadaşın ya da sevdiğin her kimse. Evet, o zaman İstanbul'da yaşanır diğer şartlarda hiçbir yerde yaşayamam. Tabii ki de yani ulaşım sıkıntı çekiyorsun, İstanbul malum, herkes bilir ki İstanbul'da yaşamak zor, hem güvenlik açısından zor hem maddi anlamda zor, hem hastanesi kalabalık, şusu busu her şey var ama bir şekilde yaşamaya çalışıyoruz, alışıyoruz.” (K 12)

Mülakatlar sonucunda çoğunluğun görüşüne göre İstanbul'un, yaşanılması zor bir yer olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Maddi zorlukların yanı sıra, yalnız yaşayan bir bayan olmak, sosyal çevrenin etkileri bakımından İstanbul'da çocuk yetiştirmek, İstanbul'da yaşam sürdürmenin zorlukları olarak algılanmaktadır. Yine İstanbul kadınların birkaçı tarafından güvensiz bir durum olarak nitelendirilmekte ve bu durumun kadını sosyal hayattan uzaklaştırdığı araştırmanın bulguları arasındadır. Ataerkil yapı içerisinde kadının sosyal hayatta var olan ikincil konumu kadını güçsüz bırakmakta, eğitim, sağlık, gelir getirici bir işte çalıma imkânlarından yeterince yararlanamayan kadınların bu zorlukların üstesinden gelmesi de daha güç bir hale gelmektedir.

Araştırma kapsamında kadınların her ne kadar İstanbul'da zorluklar yaşasalar da memleketlerine dönmeyi düşünmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Çoğunluğun görüşüne göre iş imkânlarının fazla olması, İstanbul'u yaşamak için tercih etmeleri

için en önemli sebep olmuştur. K 10, K 13 ve K 15'in söylemleri bu durumu şöyle özetlemektedir;

“Memlekete geri dönmeyi düşünmüyoruz iş olmadığı için. Eşimin işi orada olursa belirli bir maaş olursa... Bir gün bir ay bile çalışmasa biz zor durumda kalıyoruz. Oradaki işsizlik sebebiyle geri dönmeyi düşünmüyoruz. Orası kalabalık ve işsizlik çok.” (K 10)

“Ne kadar zorsa o kadar imkânı var, en azından iş sıkıntısı olmaz. Ben eğitimsiz insanım ama temizlik için nereye gitsem bulma şansım var. Kira çok yüksek, pazar konusu da vardır yani, faturalar oradaki gibi geliyor ama Bartın'da iki buçukluk şey burada oldu 5 liraya. Memlekete geri dönemem iş yok, iş olsa oraya gitsem yarı yarıya kira ödemiş olacağım ama iş imkânı yok.” (K 13)

“Hiç düşünmem çünkü ben orada daha rezil olurum. Tarlada çalışırsan ne olur? Benim çocuklarım okuyor, tarla bilmez etmez. Ben bir tarlada çalışacağım, yevmiyeye ırgatlık yapacağım, geçim daha zor olur. Burada o çağırmasa, o çağırır karnın doyar. Allah'ın verdiği binlerce şükürler olsun.” (K 15)

Diğer sebeplerle birlikte İstanbul'daki eğitim imkânlarının diğer illerdeki eğitim olanaklarına göre daha iyi olduğunun düşünülmesi de görüşmeciler tarafından memleketlerine geri dönmeme veya daha küçük bir şehirde yaşamayı düşünmeme için bir sebep teşkil etmektedir. Özellikle eğitim fırsatlarından muhtelif sebeplerle yararlanamayan kadınların, çocuklarının iyi bir eğitim almasını istemesi nedeniyle İstanbul'da yaşamaya devam etme isteğini K 6 ve K 8'in ifadelerinde bulmak mümkündür.

“Düşünmedim, neden? Çünkü benim ailem burada, annem var, kardeşlerim var. Onlar burada ki onu geçtim, çocuklarımla en iyi şekilde İstanbul gibi bir yerde özel eğitim kurumu var. Normal okullar öteki okullara göre daha farklı olduğu için düşünmedim, genelde burada kalmayı istedim.” (K 6)

“Memlekete şu an geri dönmeyi, iş imkânı olsaydı hiç durmazdım burada dönerdim. Oranın hayatı daha şey ama iş imkânı yok. Şu an ben oraya gitsem, iyi kötü burada kızımı okutabilirim ama orada anca ilkokulu okur ya da okumaz. O da benim hayatımı yaşar. Çoğu zaman o fırsat olmuyor. Köye gider yerleşirim, köyde ne kadar imkân olabilir ki. Burada imkânlar fazla olduğu için, en azından kızım bir

okula başlasın. İyi kötü dört dörtlük bir gelecek sağlayamam ama iyi kötü bir eğitimi olur, orada o eğitimi de bulamaz.” (K 8)

Görüşmecilerden K 16, K 18 ve K 1’in ifadelerine bakıldığında kişileri İstanbul’a bağlayan nedenin İstanbul’da bulunan yakınları olması ve/ya memlekette yaşanacak bir evin olmamasıdır.

“Şu anda bilsem orda bir göz toprağımız var, babamı herkesi zorla alıp götürürüm. Orada kapını çalan olur bayramda, seyranda. Orada kimse yok ama orda böyle değil memlekette olsaydı bir yerim yurdum olurdu. Mesela karşımdaki komşum hiç Allah’ın selamını vermez, orada olsa ilişkiler daha sıcak olurdu.” (K 16)

“Bize kalsa zor, ama ne yapalım yani mücadele etmeye çalışıyoruz buralarda. Zor iş işte... Nasıl desem, istediğimiz gibi işe giremiyoruz, istediğimiz yerde iş bulamıyoruz. Okumamız, yazmamız olmadığından dışlanıyoruz, cahil olduğumuz için herhangi bir yerde oturup çalışacağımız bir iş yok. Memlekete geri dönmeyi düşünmüyoruz. Çünkü orada akrabalarımızın hiçbiri orada kalmadı zaten.” (K 18)

“Düşünmüyoruz memlekette de kimse yok ki.” (K 1)

İstanbul’da yoksullukla mücadelede ailelerin geçim zorluklarını hafifletmeyi amaçlayan sosyal yardımlar da kenti cazip hale getirmektedir. Yapılan mülakatlarda kadınların sosyal yardımlardan faydalanmaktan memnun olduğu gözlemlenmiş, kent merkezinde kırsal alanlara göre daha fazla sunulan aynı ve nakdi yardımların bireyleri kent hayatına daha fazla bağladığını düşündürmektedir. Bu durumun yansımasını K 2 ve K 3’in ifadelerinde görmek mümkündür;

“Yok, düşünmüyoruz biz buraya alıştık, burada doğduk burada büyüydük. Memlekete dönmeyi istemiyoruz, memlekete gidince çok rezil oluyoruz. İş yok, güç yok, memlekette evimiz yok. Burada Allah razı olsun devletin desteklerinden yararlanıyoruz.” (K 3)

“Ben memlekete geri gitmeyi düşünmüyorum, çünkü ben memlekete kimin yanına gideyim. Kimsem yok bir tek annem var, annem de zaten hasta, sağlık sorunları çok. Kimin yanına gideyim. Bingöl’e gittiğim zaman herkes kendi adamına göre yardım ediyor, herkes kendi adamını işe alıyor. Ben gittiğim zaman çok afedersin sokaktayım. Nasıl gideyim orada insanlarımız öyle, bizim doğu insanları öyledir.

Bugün beni işe alacağına gider kendi akrabasını işe alır. Küçük bir yerde bana sıra gelene kadar ben açlıktan ölürüm. Yardım kuruluşuna gittiğin zaman öncülük orada yardım kuruluşlarında kendi akrabalarını seçiyor, mesela bana sıra gelene kadar ben zaten sokaktayım, benim gitme gibi bir şansım olamaz.” (K 2)

Eşi tarafından iki çocuğuyla birlikte evden kovulan K 12, memlekete ailesinin yanına gittiğini ancak sonrasında ailesinden destek göremediğini ve yaşadıklarını *“Orada babam durdurmadı. Çocukları, beni istemedi. Yediğimizi, içtiğimizi, oturduğumuzu, kalktığımızı hiçbir şey dedi, istemedi. Geldik buraya düzen kurduk.”* şeklinde aktarmıştır. Ailesinin evi dışında orada kendisine yeni bir düzen kurmayı düşünen K 12, kendisine destek olabilecek kimsenin olmaması nedeniyle Kayseri’de tutunamayarak arkadaşlarının maddi ve manevi desteği ile kendisine İstanbul’da düzen kurmuş, sonrasında Kayseri’de dul kadın olarak yaşamının zorluklarını ve o ortamda çocuk yetiştirmek istemediğini, İstanbul’a gelmesindeki en büyük etkeni şöyle dile getirmiştir;

“Nasıl anlatayım size. Kayseri öyle bir ortam değil, Sevdiklerim yok, insanlar anlayışsız, bakış açısı çok kötü... Orada dul bir kadın olmak çok farklı bir şey çok farklı bir şey. Ben o ortamda çocuk yetiştirmek istemedim, o ortamın içinde büyüsünler istemedim. Sonra zaten kızım rahatsızlandı psikolojik olarak sıkıntılar çekti. Babasını düzenli olarak görmesi gerektiğini bize pedagog söyledi. İstanbul’a gelmemizde en büyük etken buydu, hadi diğerleriyle mücadele edersiniz bir şekilde ama evladınız gözünüzün önünde eriyince onun için önlem almanız gerekiyor. Yoksa öyle İstanbul göze alınıp gelinecek bir yer değil.” (K 12)

Geçimlerini kâğıt toplayarak sağlamaya alışan K 9, kâğıt toplamaya devam ederek İstanbul’da yaşamaya devam etme arzusuyla İstanbul’a göç ettiklerini ancak İstanbul’da da hayal ettikleri fırsatlardan mahrum kalmaları nedeniyle tekrar Gaziantep’e göç etmeyi düşündüklerini şöyle anlatmaktadır;

“Memlekete geri dönmeyi düşünüyüm yalan söylemiyim. Bundan bir sene önce işler iyiydi yani şimdi yasak oldu. İyi olsaydı burada rahattım yani, o da işler olmadığı için fazla eskisi gibi kurtarmi yani getirdiğin bir şey burada. Her şey yasak oldu ora gibi, kurtarmi mesela hafta da iki gün belediye ali kâğıtları, salı günü cuma günü yasak, şimdi belediye evlere tek tek poşet bırakı. Küçük pet şişelere varana

kadar kendileri alılar. Yani hiçbir şey kalımyı bize üç gün kali cumartesi, pazar, pazartesi.” (K 9)

Memleketine dönmeyi isteyen bir diğer kişi de K 20’dir. İnşaat işçisi olan K 20’in eşi İstanbul’da çalışmakta olup başlangıçta K 20’i ve çocuklarını İstanbul’a getirmemiş, K 20 ve çocukları sonradan göç etmişler ancak İstanbul’da yaşam şartlarının çok zor olduğunu düşünse de K 20 memleketine geri dönemediğini şöyle ifade etmektedir;

“İstanbul’da yaşamak zor gerçekten, çok zormuş. Yani maddi durumdan zorlanıyoruz. Bizi genelde maddi sıkıntılar zorluyor. Ben dedim döneym diye ama eşim istemiyor, çocuklardan ayrı kalmak istemiyor. Eşimle beraber gitsem orada çalışma iş imkânı olmadığı için burada kalmak istiyor.”

İstanbul’da yaşadığı zorluklardan uzaklaşmak isteyen K 19, memleketi olmasa dahi kendisine daha iyi yaşam koşulları sunacağını düşünödüğü için Çorlu’ya taşınmak istediğini ancak İstanbul’da kendisine sunulan ekonomik fırsatlar devam ettiği takdirde bunu gerçekteşirebileceğini şöyle dile getirmiştir;

“Memleketimi hiç bilmem ama Çorlu’ya taşınmak istiyorum. Çorlu’da anlattıkları kadarıyla kiralar daha uygun, sessiz... İstanbul’a bakarakdan suç oranı daha az, çocukların ulaşacakları kirli bir ortam yok. Okul çevresi daha temiz, arkadaş çevresi daha iyi. Yeşilliği olduğu için. Bir de İstanbul’a çok uzak olduğu için o yüzden Çorlu’yu düşünüyorum. Bayramdan sonra gidip bakacağım eğer gerçekten kiraları, çevresi uygunsa, yardım devam ederse oraya gitmeyi düşünüyorum açıkçası.” (K 19)

Yapılan araştırma sonuçları ve mülakatlardan elde edilen sonuçlar göstermektedir ki, kırsal alanda yoksulluk düzeyinde yaşamını sürdüren, yeterli iş imkânlarına kavuşamayan kişiler, şehrin iş imkânları ve sosyo-kültürel anlamda çekici fırsatlarından yararlanabilmek için İstanbul’a göç etmişlerdir. Zorunluluktan dolayı İstanbul’da yaşam sürdüren K 11 dışında yine aynı kişilerin bu çekici fırsatlardan yararlanmak uğruna her ne kadar çeşitli zorluklar yaşıyor olsalar da İstanbul’da yaşamaya devam etmek istemeleri ölkemizde ne yazık ki bölgesel eşitliğin sağlanamadığının göstergesidir. Bu bakımdan düşünöldüğünde göç olgusu var olmaya devam edecektir, bir diğer bakımdan kırsal alanda yaşamaya devam eden

ve yerini yurdunu bırakmayıp göç etmeyi düşünmeyen yoksul kesimin fırsat noksanlığı sebebiyle yoksulluk döngüsü içerisinde yer almaya devam edebileceği muhtemeldir.

4.1.4. İstihdama Dâhil Olma ve Yoksulluk İlişkisine Dair Bulgular

Kadınların yoksullukla karşı karşıya kalmasında istihdam sürecine dâhil olup olamamanın önemli etkisi bulunmaktadır. Toplumumuzda benimsenen ataerkil yapı nedeniyle kadınların birçok fırsat ve olanaklardan yeterince yararlanamaması sosyal hayattaki konumunu da belirlemektedir.

Tablo 6: Kadınların çalışma deneyimlerine ilişkin bulgular

Görüşmecilerin Çalışma Deneyimleri	Kişi Sayısı
Çalışma Deneyimine Sahip Olanlar	17
Çalışma Deneyimi Olmayanlar	3
Toplam	20

Araştırmaya dâhil olan kadınlardan 17'sinin çalışma deneyimi bulunmakta iken, üç tanesinin herhangi bir çalışma geçmişi bulunmaktadır. Çalışılan alanlar içerisinde ağırlıklı olarak tekstil sektörü ve ev-merdiven temizliğinin yanı sıra, market, çocuk bakıcılığı, garsonluk, kâğıt ve plastik toplama, sekreterlik ve halkla ilişkiler, hasta bakıcılığı, aşçılık ve laboratuvar gibi alanlar yer almaktadır. Yaşamı boyunca herhangi bir iş deneyimi olmayanlar üç kişiden ibarettir.

Kadının çalışma pratiklerine dâhil olup olmamasında etki eden faktörler arasında kız çocuklarının eğitim almasına gerek olmadığı inancının yanı sıra yine maddi yetersizlikler nedeniyle kız çocuklarının eğitim hayatındaki ikincil konumu nedeniyle yeterli donanımına kavuşamaması en büyük etki eden faktördür. Bir başka açıdan namus kaygısı nedeniyle kadının çalışmasına karşı çıkan inanç biçimlerinin toplumsal yaşamdaki tezahürü, kadının sosyal ve ekonomik gelişimini sınırlandıran bir etkiye sahiptir. Kadının evlendikten sonra ev içi rolleri ile çocuk yetiştirme ve bakımı gibi günlük yaşam pratiklerini tek başına üstleniyor oluşu da kadını istihdam hayatına dâhil olma konusunda sınırlandırıcı etkiye sahip olmaktadır.

Tablo 7: Görüşmecilerin istihdama dâhil olup olmamasına ilişkin bulgular

Görüşmecilerin Çalışma Pratikleri	Kişi Sayısı
Kendisine Ait Bir Geliri Olanlar	5
Kendisine Ait Bir Geliri Bulunmayanlar	15
Toplam	20

Tabloya bakıldığında 20 kadından yalnızca beş tanesinin kendisine ait bir geliri bulunmaktadır. Bunlardan yalnızca K 13'in düzenli olarak hastanede temizlik personeli olarak çalışmakta olduğu ve sosyal güvenceli şekilde istihdam sürecine dâhil olduğu, K 2'in haftanın bir günü merdiven temizliğine giderek gelir elde ettiği, K 8'in haftanın bir günü ev temizliğine giderek gelir elde etmeye çalıştığı, K 12'in evde mantı yapıp satarak ve katalog üzerinden makyaj malzemeleri ve iç giyim ürünleri satarak gelir elde etmeye çalıştığı, K 15'in ise düzensiz şekilde ev temizliğine giderek gelir elde ettiği bilgilerine ulaşılmıştır. Görüşme yapılan kadınların 4/3'ünün istihdam sürecine dâhil olamadığı, herhangi bir gelire sahip olmadığı araştırma sonuçlarındandır. Kadınların istihdama dâhil olamama gerekçeleri arasında sağlık problemlerinin bulunması, çocuk bakımı ve hasta bakımı sorumlulukları, aile bireylerinden herhangi birinin kendisinin çalışmasına karşı çıkması, eğitim eksikliği nedeniyle mesleki kazanımın ve deneyimin bulunmaması, giyim veya kendisini ifade becerileri açısından sosyal dışlanmaya maruz kalmaları ve karşı cins tarafından tacize uğramaları bulunmaktadır.

Görüşmecilerin çalışmak konusunda olumlu düşüncelere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak iş deneyimine sahip olanlar arasında tacize uğrayan kişilerin hukuk aracılığıyla kendisini ve haklarını savunma yoluna gidemedikleri, kendisini koruyabilmek adına çalışma hayatından uzaklaşmak ve içe kapanmak korunmak adına mücadele yöntemleri olmuştur. Birkaç defa işe girme deneyim olan K 11, işverenlerin tutumu nedeniyle çalışma hayatından uzaklaştığını şu şekilde aktarmaktadır;

“Zeytinburnu'nda dul dediniz mi adam bi tuhaf yapıyor, patronlar. Öyle Yoksa çalış ondan bir hafta sonra görelim nasıl iş yaptın... Üç gün sonra sorayım dedim oldu mu olmadı mı diye sorayım dedim. Oldu dedi, bir hafta geçti, bir hafta sonra parasını veririz dedi. Sen nasıl geldin, nereden geldin falan... Sonra bana dedi ki, abuk sabuk laflar attı. Bana dedi ki benimle arkadaş olur musun? Hem

yalnızmışsın, ben sana destek olurum. Ben dedim ben onun için gelmedim, işe gel desen bile ben gelmem dedim. Açlıktan ölürüm, yine de gelmem. Ben Suriyeliler gibi çöpün yanına giderim, bir ekmek bulurum yine de gelmem. Ondan sonra yanımızda bir camcı vardı Zeytinburnu'nda. Otelde bir iş varmış dedi, maaşı var falan var dedi. Ablamın yanında kalıyordum, dedim enişteme bir sorayım dedim, işe gitti bizi tanımıyor demesin diye. Sonra oraya da gittim, orada da öyle bir yaşantı yaşadım. Artık böyle işe gitmeyeceğim dedim.” (K 11)

Ev içinde yaptığı işlerin görünmez oluşu nedeniyle eşi tarafından yapamazsın diyerek engellenen ve eşine kendisini kanıtlamak isteyen K 10, bir hafta deneyimlediği iş sonucunda özgüveninin arttığını ancak evdeki sorumluluklar nedeniyle iş hayatına devam edemediğini, K 14 ise çalışamamanın kendisinde oluşturduğu üzüntüyü şöyle ifade etmektedir;

“Ben dışarıda çalışmak nedir bilmiyor ve sürekli içerde esir gibi olduğum için dışarıda çalışmayı çok istiyorum. Kadın çalıştığında kendine güveni gelir, güçlü hisseder. Sürekli evde çalışıyorum, sürekli güvensizlik olur, kendini iyi hissetmiyorsun. Ben de çalışabilecek bir kişiyim. Eşim sürekli yapamıyorsun, yapamazsın biz sabahtan akşama kadar ayaktayız diyordu. Biz de sabahtan akşama kadar ayaktayız şimdi, biz de oturmuyoruz ama ev içindeki işler görünmez oluyor. Yani eşime kendimi kanıtlamak istiyordum yani bir haftalığına gittim. Biberonun ağzına kapak kapatıyorsun, çocuk malzemeleri yapıyorsun ya ona gittim. Kendimi iyi hissettim, kendime güvenim geldi eve geldiğimde de o güven hep gidiyor. Çünkü çocuklar yemeksiz, bulaşıklar hep duruyor, ev süpürülmemiş... Güvenin hepsi gidiyor.” (K 10)

“Şu an çocuğum küçük olduğu için, ona bakacak kimse olmadığı için çalışamıyorum ama kendim çalışıp da kendim kazansaydım o zaman kendimi daha güçlü hissederdim çocuklarıma kendim bakabilseydim, kendi imkânlarımla. Şu an çalışmadığım için bakıyorum çalışan kadınlara. Ben çalışmadığım için, çocuğum küçük ve bırakacak kimsem yok, baktıracak kimsem yok çalışmadığım için kendimi kötü hissediyorum yalan yok. Keşke diyorum kendim çalışsam da kendi paramı kendim kazanabilsem, çocuklarımı kendi kazancımla okutabilsem.” (K 14)

Görüşmecilerin çoğunun ifadelerine bakıldığında ailelerinin kadının çalışmasına olumlu bir tavırla yaklaştığı araştırmanın bulgularındandır. Görüşmecilerden K 7, çalışma konusunda herhangi bir sıkıntı ile karşılaşmadığını ifade ederken, K 18'in ifadelerinde hayatın müşterek olması nedeniyle ailesinde kadının çalışmasına olumlu bakılırken, K 13'in söylemlerine bakıldığında ailesi tarafından maddi yönden destek olunmak istenmemesi veya olunamaması nedeniyle kadının çalışmasına karşı çıkılmadığına ulaşılmaktadır.

“Onlar pek karışmıyorlar kadınların çalışmasına pek sorun yaşamıyorum.” (K 7)

“Hiç öyle bir ayrımcılık yok bizde. Karşı çıkmazlar, çünkü neden? Hayat müşterektir diyorlar. Eşin çalışmadığında da senin çalışman lazım. Sen çalışmazsan da eşin çalışması lazım. Birbirinize destek verin, kalkın. Bayağı bir gelişme var yani bizim çevremizde.” (K 18)

“Ailemin bana yük olmasın da ne yaparsa yapsın diyorlar. Yakın çevremdeki birçok bayan çalıştığı için çalıştığım ortamdaki hep bayanlar... O yüzden herkes olumlu bakıyor. (K 13)

Görüşmecilerden altı tanesinin, yakınları tarafından istihdam sürecine dâhil olması konusunda engelle karşılaştığı bulgusuna ulaşılmıştır. Kadının çalışması hakkında kendilerinin ve yakınlarının görüşlerini yansıtan ifadeleri K 12, K 8, K 10, K 2 ve K 14 şu şekilde dile getirmişlerdir;

“Bizim aile kesinlikle karşı çıkardı. Hep karşı gelen kişi oldum, tabuları yıktım. Yabancı ile evlenilmez dendi, yabancılarla ben evlendim. Çalışılmaz dendi, ben çalıştım, ilk ben girdim, ilk ben çalıştım. Çok karşılardı, çalıştım paramı kazandım. Şimdiye kadar babam karşılardı. Bizde kadın çalışmaz, kadının parası yenmez. Ben çalıştım. Güya kendi hallerinde kıskanıyorlar. Mahalle baskısı tamamen. Yok o nereye gidiyor, ne oldu karanlıkta çıktı, mesaiye kaldı, kuru namus palavraları bunlar başka bir şey değil. Alnının akıyla çıkabiliyorsan namustur.” (K 12)

“Kadının çalışması konusunda çoğu kişi olumlu bakar ama benim ailem olumlu bakmazdı. Niye kadın çalışmaz, kadın bunu yapamaz... Yani kadın dediğin evde oturur, erkek getirir. Onların görüşü o ama bana göre öyle değil. Kadının da

erkeğin de çalışması lazım. En azından bir ayağının üstünde durması lazım. Kadın bekârken çalışabilir ama evliyken çalışamaz, evinde oturacaksın çocuğuna bakacaksın, evine bakacaksın. Ben o mantığı sevmiyorum ama benim çoğu çevrem mesela öyle düşünüyor. Ben onların içinde büyüdüğüme rağmen onların fikrine katılmıyorum, bayanın da çalışması lazım.” (K 8)

“Eşimin ailesi de benim ailem de kadının dışarda çalışmasına karşıdır. Önceden kayınpederim karşıydı artık değil, kendi kızları da çalıştı. Benim ailem hala kadının dışarıda çalışmasına karşılar. Kadın evde her türlü işi yapar, erkek işi olsun kadın işi olsun ama dışarıda çalışamaz ayıptır diyorlar. Eşim de aynı düşüncede. Kadının görevi evdedir, erkeğin görevi dışarıdadır. Kadının yeri evidir diyor.” (K 10)

“Ben bir doğulu olarak bizim doğu insanları karılarını fazla çalıştırmaz. Yok karı çalışırsa bilmem ne olur, kötü yola düşer yok, şöyle olur, böyle olur diyenler var. Ben çok karşıyım, ben hiçbir zaman o düşünceye kapılmadım. İnsan namusuyla çalıştıktan sonra hiçbir şey olmaz. Kadının çalışması ve ayakta durması lazım. Nereye kadar bir erkek olacak. Mesela eşin vefat etti, nasıl olacak. Şimdi zamanında çalışmış olsaydım, şimdi mesleğim olurdu, ben de ayaklarımın üstünde dururdum. Ben hatalıyım bu konuda çalışmamışım, kendi hatamı da kabul ediyorum ama merdiven siliyorum geç de olsa güç de olsa kendimi bir merdiven mesleğine attım, merdiven siliyorum.” (K 2)

“Mesleğimde yok, geçmişte çalışmışlığım da yoktur. Kadının çalışmasında hiçbir sorun yoktur. Evet, bunu kabul etmeyen erkekler var, kadın da çalışır mı diye. Neden? Çünkü kadın çalışırsa onun eline bakmayacak, ona muhtaç olmayacak, O da erkeğin hiçbir zaman işine gelmez. Erkekler kendinden üstün olacağını düşünürler kadın da para kazandı mı ona ihtiyacı olmadığına. Eski eşim de olsa ben bunu görmüştüm, şahit olmuştum. Gerçekten ne olursa olsun bir kadının ilk önce okuması sonra çalışması, meslek sahibi olması çok önemli. Her yönden önemli. Öncelikle benim durumumda olan... Belki ben de okumuş olsaydım, iyi bir mesleğim olsaydı, daha iyi olurdu. Çalışmak bir kadın için daha iyi olurdu.” (K 14)

Araştırma sonucunda görüşmecilerden birkaçının ailesi tarafından çalışmasına karşı çıkılırken, birçok kadının ailesi tarafından çalışmasının engellenmediği ancak toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak üstlenilen sorumluluklar nedeniyle

istihdam sürecine dâhil olamadıkları araştırmanın bulgularındandır. Görüşülen kadınlardan yalnızca bir tanesinin sosyal güvenceli olarak çalışması, dört tanesinin düzensiz ve sosyal güvencesiz bir şekilde çalışması, diğerlerinin ise çalışmıyor oluşu kadınların istihdam sürecine yeterince dâhil olmadığını göstermektedir. Yoksulluk düzeyinde yaşamını sürdüren kadınların çalışmama sebepleri arasında en önemlisi eğitim imkânlarından yeterince yararlanamamasıdır. Eğitim ve istihdam ilişkisi bakımından bakılacak olursa eğitim imkânları azaldıkça iş piyasasının gerektirdiği niteliklere ve yeterli donanıma sahip olamayan kadınların istihdam sürecine katılım düzeyi de düşmektedir. Kadınların hepsinin çalışma konusunda istekli olduğu araştırmanın bulgularındandır ancak eğitim olanaklarından yararlanmanın kısıtlılığının yanı sıra kendilerine biçilen toplumsal cinsiyet normları çerçevesinde belirlenen vazifelerini yerine getirilme sorumluluğunun paylaşımı açısından sosyal destek sisteminin yeterli düzeyde olmaması da kadınları iş piyasasından uzaklaştıran bir nedendir. Eğitim ve iş imkânlarından yeterince yararlanamayan kadınlar için yoksulluk daha derinden yaşanmaktadır.

4.2. Görüşmecilerin Sosyo-Kültürel Özellikleri

Bu tema kendi içerisinde üç alt temaya ayrılmaktadır. Bunlar; görüşmecilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin düşünceleri, görüşmecilerin gelecek hakkındaki değerlendirmeleri, planları, hayalleri ve sosyal aktivitelerinden oluşmaktadır.

4.2.1. Görüşmecilerin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Düşünceleri

Ataerkil sistem bakış açısına göre kadın için en uygun görülen mekân, ev ve evin en yakın çevresidir. Kadınlar, bu mekânın sınırları dâhilinde kendisinden beklenen evin günlük işlerinin yerine getirilmesi, eve gelen gelire idare ederek ailenin ihtiyaçlarını karşılaması, çocukların bakımı ve büyütülmesi ile ilgilenmesi ve eş olma rollerini yerine getirmekle yükümlüdür. Bu bakış açısına göre yetiştirilen kadın, sınırlı yaşam alanı içerisinde hayatını idame ettirmeye çalışmakta, bir başkasına bağımlı olarak yetiştirilme biçimi nedeniyle yaşadığı zorlukları aşmakta yeterli beceriyi gösterememektedir. Eve giren gelire idare etmenin yanı sıra anne olmanın getirdiği sorumluluklarla yeterince başa çıkamayan kadının yoksulluğu yalnızca maddi yoksulluktan ibaret olmamakta, özellikle çocukların ihtiyaçlarının yeterince karşılanamaması, kadına fiziksel etkilerinin yanında ruhsal yönden de

yıpratıcı etkide bulunmaktadır. Kadınlar, bu roller çerçevesinde kadın olmanın ne demek olduğunu şu sözlerle açıklamışlardır;

“Dünyanın her şeyinin üstünde bence ama çok zor kadın olmak. Çocuk bakıyorsun, çocuk büyütüyorsun, ev işi, her şey kadının üstünde bütün sorumlulukları alıyorsun mecbur.” (K 9)

“Çok zor, bütün yük kadınların üzerinde. Hem ev hem dışarı çok zor. Hem evin bütün ihtiyaçlarını görüyorsun hem de yetmiyor, dışarda çocuk bir şey görüyor, istiyor, alamıyorum o zoruna gidiyor. Kızım şu an yok elimde, sonra alırım diyorum. Hep gözü arkadaşlarında gördüğü için o benim zoruma gidiyor.” (K 5)

Kadının eğitim hayatından mahrum bırakılması, herhangi bir mesleğinin olmaması, toplumsal kabullerde erkeğin evi geçindirme görevi, kadını, özellikle beklenmeyen bir durum karşısında yaşamda karşılaştığı güçlüklerle mücadele etme becerisini de sınırlandırmaktadır. Kadını bilgi, beceri eksikliği yanında çocukların bakım sorumluluğu nedeniyle kadınlar ya hiç istihdama dâhil olamamakta ya da düzenli gelir elde edemeyeceği işler de çalışarak yardımlara bağımlı hale gelmekte, bu durum onları daha da yıpratmaktadır.

“Zor. Benim gibi insanlara zor. Okuyorsa, bir mesleğin varsa zor değil. Benim gibi insana zor. Hastayım bir iş yapamıyorum. Okusaydım bir mesleğim olsaydı, bir gelirim olsaydı kimse de beni bırakmazdı. Gitseydi de elimde bir gelirim olurdu.” (K 1)

“Kadın olmak güzel bir duygudur ama biraz da zorlukları var her kadın güçlü olamıyor. Yani dışarı çıkamıyorsun, bir yere gittiğin zaman dulsun ya dul olduğun için bir işe girdiğinde dul olduğunu öğrendiği zaman sarkıntılık yapıyorlar. Ben buna birkaç kere maruz kaldım. Ev işlerine gittim, evlendiğim zamanlar açtım sürünüyordum, başıma böyle şeyler geldi ben bir daha ev işlerine gitmedim. Sadece merdiven silerek hayatımı geçindirdim, yardımlarla geçindim. Ben 17 yaşından beri yardıma muhtaç bir insanım. Kadın olmak çalışmak açısından zor, mesleğin yoksa kadın değilsin, o kadının zorluklarını gör artık düşün.” (K 2)

Kadınlar için yalnız başına yaşam sürdürmek toplumsal hayatta kendilerini oldukça sınırlandırıcı bir etkiye sahiptir. Çevrenin dul kadına bakış açısı yanında sosyal

destek sistemlerinin de bulunmaması zorlukların üstesinden gelmelerini güçleştirmektedir. Bu durumu K 8, K 16, K 13 ve K 14 şu şekilde dile getirmişlerdir;

“Kadın olmak Türkiye şartlarında çok zor. Bence bizim halkımız kadınlara onlar şey yapıyor, bence yok ediyor. Herkes farklı gözle bakıyor, bazen bir bayana bile yalnız yaşıyorsun dediğinde a nasıl yalnız yaşıyorsun diyor. Sen de bir bayansın, ben de bir bayanım. Senin başında bir kocan var diye mi sen daha benden üstünsün. Kadın bile bana bu kelimeleri kullanıyor, sadece erkek değil. Çoğu bayan sen tek başına nasıl mücadele ediyorsun, iyi kötü bir şeyler başarmaya çalışıyorum, çevre kadınları yok ediyor, engelliyor. Şuan mesela kimisi seni takdir etse, sana özgüven geliyor. Geçen kadın diyor ki sen niye çocuğu doğurdun, niye aldırmadın, moralimi yerle bir etti, eve geldim, birkaç gün o kadının konuşmasını... Ne kadar da olsa etkileniyorsun, senin için iyiliğin için diyorum, keşke aldırseydin, keşke doğurmasaydın babasız çocuğu nasıl büyüteceksin. En azından evlilik yaparsan kimse çocuğunu kabul etmez. Ya benim derdim evlilik değil ki her yönden zor, yalnızsın. Ailen zaten sana sırtını döndü. O da sana çok koyuyor. Her yönden yalnız hissediyorsun. Dediğim gibi daha çok çevre seni etkiliyor. Hani ne bileyim bir insana selam verdiğin zaman farklı anlıyor, her şey de bir art niyet arıyor. Kadın çok zorluk çekiyor yoksa herkes bütün kadınlarımız başarılıdır, hepsi akıllıdır.” (K 8)

“Çok zor, ölümden farkı yok bana göre. Belki sahibim olsaydı, derdim daha güzel derdim. Kadın olmak ama yalnız olmak çok zor gidecek kapın, sahibin olmayınca ne bileyim zor yani.” (K 16)

“Vallahi ben hep erkek gibi düşünmek zorunda kaldığım için kadın olmak benim için hiçbir şey ifade etmiyor. Her zaman derli toplu giymekten bile korktum. Çünkü hayatta tek kaldığım için, belki yalnız kaldığım için... Bir ailem olsaydı arkamda destek olarak maddi değil, manevi destek olarak olsaydı, biz senin arkadayız diye. İnsanlar bana laf edecek korkusu olmazdı en azından. Bir çarşıya çıkarken bile korkuyorum. Şu an resmi olarak boşandım, kararını bekliyorum ama iş yerinde dahi evliyim diyorum. Eşin nerede çalışıyor derlerse şurada diyorum, yalan söylemek zorunda kalıyorum.” (K 13)

“Kadın olmak, çile, eziyet, sıkıntı her türlü... Erkek olmak kolay, her türlü şeyden başını daha kolay kurtarabiliyorlar. Kadın olmak öyle kolay değil, erkek ayrılır bekâr olur, kadın ayrılır dul olur. Herkes kötü gözle bakar. Kadın hayatı daha zor yani. Faydalanmak isteyen olur, farklı düşüncesi olan insanlar olur. Kadın hayatı daha zor erkeğe göre.” (K 14)

Görüşmecilerin hemen hemen hepsi psikolojik yönden dayanıklılık seviyesi olarak kendilerini güçsüz olarak nitelendirmişlerdir. Geçmişte yaşanan olumsuz yaşam deneyimlerinin yanı sıra, bugünkü şartlarda yaşanan güçlükler, yetersiz eğitim, başarıya duygusunun yetersizliği veya yokluğu, özellikle çocukların gereksinimlerinin yeterince karşılanamaması, kadınları güçsüz kılmakta ve kimi zaman mücadele etmekten de alıkoymaktadır. Örneğin;

“Sıkıntılı olursam çok güçsüz hissedirim. Bir şey alamazsan veya yapamazsan çok perişan oluyorsun. Kızıma her şeyi uyduramıyorum, her zaman yalan söyleyemiyorum. Şimdiki çocukları görüyorsunuz bizden akıllı olmuşlar. Uyduruyorsunuz, nereye kadar uyduracağım acaba diyorum kendime. Nasıl anlatsam size benim için yani hayatın tadını almadım yedi senedir altı senedir kızımınla benim güçlü hissettiğim sadece anne kız desem. En büyük güç kaynağı kızım.” (K 11)

“Hiçbir şeyde kendimi güçlü hissetmiyorum gerçekten. Neden dersen? Sözümün geçeceğini ya da yapacağım bir iş, başarabileceğim bir iş olmadığından öyle bir şeyim yok, güçsüz hissediyorum kendimi. Hiçbir şeyle ilgilenmek istemiyorum yapamadığım için.” (K 18)

“Ben kendimi güçlü olarak hissetmedim, vallahi hiç hissetmedim güçlü. Hayatı gördükçe hiç güçlü hissetmedim ama çocuklarıma bir şey olacak diye güçsüz hissettim. Ya bana bir şey olursa arada kalırsa çocuklarım, ya ilerde benim gibi olurlarsa, benim zayıf noktam o.” (K 15)

“Çabuk pes ediyorum, o konuda çok zayıfım. Bir şey denildiğinde aylarca kafam o şeye takılıp kalıyor. Niye niye, niye... Keşke öyle olmasam, oğlum da çok kızıyor bana, anne desinler diyor. Bir tek kötü tarafım o. Oğlum, biri canını yaktığı zaman karşılık ver anne diyor. O da herhalde çok küçükken evlendim ya kalk kalk, otur otur. O zaman özür dilerim senden altıma kaçırıyordum çocukluk işte. Kadınlık

nedir, karı koca nasıl olunur bilmiyorum. Hiç adet görmemişim. Sabaha kadar uyumazdım altıma yaparım diye korkudan. Çünkü öyle çok dövüyordu yatağı yine ıslatmışsın diye, çok dayak yedim öyle. Belki o korkulardan kendimi savunamıyorum, yani oğlum mesela ondan bana hiç kendini savunmuyorsun diyor.” (K 16)

“Ben okumadığım için güçsüz buluyorum. Okusam kültürüm daha iyi olurdu, eğitim seviyem daha iyi olduğundan dolayı iş imkânım olurdu. Daha iyi bir geleceğim olurdu. Kültürüm daha iyi olduğu için insanlarla diyalogum daha kuvvetli olurdu. Okumadığım için kendimi her yerde daha zayıf hissediyorum. Eğitim açısından da karşıdaki insanlarla diyalog kuruyorum ama yanlış yapmamak için bayağı bir zorlanıyorum.” (K 19)

Özellikle herhangi bir nedenle aile yapısının parçalanması sonucunda yaşananları psikolojik yönden atlatmaya çalışan kadının bir de tek başına çocukları için ekonomik problemlerle baş etmeye çalışması kadının çaresizliğini artırırken mücadele etme gücünü azaltabilmektedir. Bu noktada devletin sunduğu aynı ve nakdi yardımlar kadınları güçlendiren bir etkiye sahiptir. Eşinden ayrıldıktan sonra kadın konuk evinde kaldığı zamanlarda hissettiği çaresizliği dile getiren K 17, sonrasında aldığı destekler sayesinde ayakta kalabildiğini;

“Kendimi en güçlü hissettiğim konu kadın sığınmadayken çok güçsüzdüm. Elif ablam da beni aradığında gel kızım devlet sana sahip oluyor, cahil olma dedi. Öyle dediğinde ben kendimi öyle güçlü hissettim ki. Yani ben devletten yardım aldığımda ben kendimi fazlasıyla güçlü hissettim.” sözleriyle ifade ederken, K 2, şiddet gördüğü eşinden boşandıktan sonraki yaşam deneyimlerini şöyle aktarmıştır;

“En büyük kararda güçlü hissettiğim şey, bu insandan boşanmak oldu. En çok mutlu olduğum şey buydu, ondan ayrıldığıma çok mutlu oldum. O gün benim için çok sevinç günüydü, ondan kurtulduğum gün bayramdı. Anadan yeni doğmuş gibi mutlu olursun ya ben de o gün çok mutlu oldum. Çünkü çocuklarımı ondan kurtardım, şiddetten kurtardım, her gün aç kalmaktan kurtardım. Allah devletimizden, milletimizden bin kere razı olsun. Bana bu yardımları veriyorlar, imkânları sağlıyorlar. Ben onlara minnettarım, iyi ki ben bu Türk bayrağının altında yaşıyorum.”

Yaşanılan zorluklarla mücadele etmede sosyal destek sistemi önemli bir yere sahiptir. Maddi ya da manevi destek unsurları, kişiyi yalnızlık duygusundan uzaklaştırarak psikolojik yönden iyilik hali sağlar. Hem fiziksel hem de psikolojik yönden kendisini iyi hisseden bir bireyin yaşadığı zorluklarla mücadele etme becerisi daha güçlü olmaktadır. Yoksul kişilerin genellikle ailelerinin de yoksul olması bu kişilerin maddi yönden dayanışma ağlarını zayıflatabilmektedir. Kimi zaman özellikle eşinden ayrılmış kadınların çocukları da maddi yönden bir yük olarak algılanmakta, bu sebeple kişiler sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedirler. Bu nedenle ailesinden destek göremeyen K 12, güçlü bir şekilde hayata tutunmasını şöyle dile getirmektedir;

“Her konuda güçlü olduğumu hissediyorum. Özellikle evlatlarımdan ve arkadaşlarımdan alıyorum gücümü. Çok şükür başka hiçbir konuda da korkarım, yapamam dediğim hiçbir şey yoktur. Her şeyi başarabilirim çok şükür. Yaşadığım sıkıntılar beni daha çok hırslandırdı, güçlendirdi. Arkadaşarımla biz bir hafta içinde bu evi kurduk, eşyalarımızı aldık, topladık bir şekilde. Hep birlikte ama bir hafta içinde. Ama bu hafta geçmek bilmedi, çok uzun geliyor. Aslında yalnız totalde bu ev bir haftada oldu ve benim cebimde sadece 800 lira para vardı. Arkadaşarımla desteğiyle yaptım.”

Kadınlar, ataerkil sisteme göre alınan kararlara uyması gereken uysal varlıklar olarak yetiştirilmektedir. Kadının kendisi veya ailesi hakkında alınacak kararlarda söz hakkı bulunmamaktadır. Kadın ev içerisindeki işlerin yerine getirilmesinden sorumlu ve alınan kararlara uyması beklenen kişi olarak görülmektedir. Kadının ev içi alana sıkıştırılmış rolleri kadını güçsüz kılmakta, karar alma yetisini sınırlandırmaktadır. Mülakatlarda özellikle evliliğini devam ettirmekte olan kadınlar aile içi karar alma mekanizmalarını şu şekilde ifade etmişlerdir;

“Bence bekârken benim için özgürlüktü. Benim için şu an kadın olmak hizmetçilik gibi bir şey. Ben şu an tamamen hizmetçiyim. Çocuğa bakmak zorundayım, o ne derse yapmak zorundayım, susmak zorundayım. Bu evde oturmak zorundayım. Kadın olmak başlı başına zor, her şey bizden bekleniyor. Belki evlendiğim insandan dolayı böyle, belki Türkiye'deki insanların kadına bakış açısından böyle. Bir şey giysen yollusun. Ben çalışıyordum örnek vereyim mecbur işimiz gereği gülümsüyoruz. Gülüyorsa bu kızın gönlü vardır. Biz bu tarz şeylerle karşılaştık.”

Şimdi evlendim, eşine, çocuğa bakmak zorundasın, yemek yapmak zorundasın. Ben ne yaparsam yapayım susmak zorundasın. Kadın olmanın hiçbir önemi yok bence bizim ülkemizde.” (K 4)

“Kararlarda kendimi hiç iyi hissetmiyorum, güçsüz hissediyorum. Ailemle konuşuyorum, öyle tek başıma karar veremiyorum. Eşime danışarak hareket ediyorum. (K 3)

“Eşime danışarak karar veririm. Ben kendi başıma karar alamam, ben eşime danışırım onun izni ile bir şey yaparım.” (K 5)

“Genellikle eşim veriyor kararları, o yüzden pek de güçlü hissedemiyorum.” (K 20)

“Eşim kendi başıma karar vermeme müsaade etmez. Ben şimdi onun için, yapma hata, yanlışla düşme diye müsaade etmez, danışılmasını ister. Eşime bırakırım ben ona güvenirim.” (K 18)

Mülakatlardan elde edilen sonuçlara bakıldığında kadınların toplumsal cinsiyet rolleri bakımından kadın olmanın tanımını yaparken büyük çoğunluğunun kadın olmanın çok zor olduğundan bahsettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ataerkil sistem yapısı, ülkemizde kadını ev içi rollerle sınırlandırırken, kadını sorumluluklarıyla baş başa bırakmaktadır. Kadının birçok sorumluluğunun yanı sıra çoğu kadının sosyal destek unsurlarının bulunmaması da bu yükün ağırlığını artırmakta ve mücadeleyi güçleştirmektedir. Kadınlar, kendilerinin güç ve motivasyon kaynağı olarak çocuklarının varlığını gösterirken, yine yaşanan yoksulluk nedeniyle çocuklarını iyi bir şekilde yetiştirememek kadınların kaygıları arasındadır.

“Güçsüz olduğum nokta çocuklarıma sahip çıkamamak. Sadece çocuğumu o anda kurtaramadım o çok zoruma gidiyor. (ağlıyor) Güçlü olduğum şey de belki bu, çocuklarımin yanındayım, aynı çatının altındayız. İşte büyük oğlum çok şey yaptı, benim çok üzüldüğüm şey büyük oğlumdur.” (K 2)

“Kendimi düşük, yani çok güçsüz hissediyorum. Bir şey yapamadığım için, hiç hayattan bir şey anlamıyorum. Çocuklarla ilgilenemiyorum, yeterli şeyi gösteremiyorum gibi geliyor. Her gün, o sorunu her gün yaşıyorum. Çünkü ne bileyim görüyorsun yani oturduğum evim akar, şu bu, çocukların sorunları, o bu. Çaresiz oluyorum. Hiç, hiç bir şey yapamıyorum, oturuyorum eli kolu bağlı.” (K 3)

4.2.2. Gelecek Hakkındaki Değerlendirmeleri, Planları ve Hayalleri

Geleceğe yönelik bir planın, bir amacın bulunması kişiyi bu amacı gerçekleştirmek uğruna güçlü kılan bir faktördür. Kendilerine sınırlı bir yaşam alanı sunan kültürel pratiklerin kadınların hayal dünyalarını da sınırlandırdığı gözlemlenmiştir. Mülakatlar sırasında kadınların geleceğe yönelik hayallerinden bahsedilirken mutsuzlaştıkları, çoğunluğunun kendi geleceklerine yönelik bir hayalinin bulunmadığı, hemen hemen hepsinin var olan hayallerinin ise kendilerine ait bir evinin olması ve çocuklarının ihtiyaçlarını daha iyi şekilde karşılamak olmuştur ancak bu hayali gerçekleştirebilmek uğruna herhangi bir mücadele yöntemlerinin bulunmaması kadını sınırlandıran bir durumdur. Özellikle daha önce herhangi bir çalışma deneyimi bulunmayan kadınların, çocuklarını iyi bir şekilde büyütüp meslek sahibi olmalarını istemek ve evlenmelerini istemek kültürel pratikler dâhilindeki hayallerini oluşturmaktadır. Örneğin;

“Hiç kendim için bir şey hayal etmiyorum. Zaten söyleyeyim hiç kendimi düşünmedim, ne olacak benim için geçti. Bilmiyorum, isterim ki sadece çocuklarımın okuması, bir yere gelmeleri, bütün düşüncem odur. İnşallah çocuklarım bizim gibi perişan olmazlar, okurlar. Yuvalarını kursunlar, bizim gibi böyle olmasınlar.”(K 10)

“Çocuklarımın büyümüş olmasını, bir meslek sahibi olmalarını çok istiyorum gelecek değişecek bizim için diye umuyorum o yüzden direniyoruz hayata. Çocukların büyümesini, çok istiyorum bir yere gelmesini. Kendime ait bir hayalim yok, kendimi bıraktım artık. (ağlıyor) Bilmiyorum niye bıraktım, bilmiyorum içimden bir şey yapmak gelmiyor artık vazgeçmişlik var, boşvermişlik var... Nedensizce böyle.” (K 20)

“Kendim için hiçbir şey istemiyorum, diyorum ya ben kendimden vazgeçtim. Hep evlatlarım... Onlara iyi bakayım, onlar dünyaya gelmiş, onlara temiz bakmak, onların ilerde evliliğini ve mutluluğunu görmek.... Benimde bir evim olsun, borcum sıkıntım bitsin istiyorum. En azından hiçbiri olmasa da bir evim olsun istiyorum çünkü çok bıktım. Kira yüzünden ev sahibiyile çok tartışıyoruz. Veremediğimde geliyor kapıma bağıyor, çağırıyor, bende utanıp kapımı kapatıp içeri giriyorum. Yani o yüzden Rabbimden sadece bir evim olsun istiyorum kendi başımı sokacak. (K 3)

“Ben çocuklarımla olsun, çocuklarım bir meslek sahibi olsun. Bir de bir evim olsa içinde durayım. Bunlar olsa belki biraz rahatlarım.” (K 1)

“Planım şöyle var. Bir evimin olmasını isterim yani hep böyle evim olsun, kimseyle ilgilenmeyeyim yani kendi evinde aç da kalsam susuz da kalsam kendi evinde kafam rahat olsun isterim. Sadece bu planım var başka bir hayalim yok yani.” (K 18)

Kimi görüşmecilerin kendilerini gerçekleştirme adına hayalleri bulunmaktadır. Ancak maddi yetersizlikler kadının başarma, güçlüklerle mücadele etme duygusunu köreltmektedir. Görüşmecilerden K 9 ve K 12'nin hayallerini gerçekleştirmesinin önünde duran maddi yetersizlikler kendilerini sınırlandırıcı bir etkiye sahiptir.

“Benim hayalim mesela bir lokanta açmak isterdim. Yemek yapmak isterdim, var öyle şeyler var.” (K 9)

“Mantıcı açmayı düşünüyorum. İmkânım olsa böyle güzel bir restoran açsam. Hatta böyle benim gibi zor durumda olan birkaç kadın toplasam etrafıma. Biri mantı açsa, biri gözleme... Biri kasaya, biri servise baksın. Güzel bir şey yapsak, çok harika bir şey olur.” (K 12)

Kadının yoksulluk sorunu karşısında istihdam sürecine dâhil olarak yaşadığı sorunlara çözüm getirebilmesinin önündeki en büyük engellerden biri bakıma muhtaç küçük çocukların bulunmasıdır. Kreş ücretlerinin çok yüksek olması nedeniyle özellikle yalnız başına yaşam mücadelesi veren kadının bu sorunla mücadele etme becerisi zayıflamaktadır. Çocuklarının bakım sorumluluğu nedeniyle istihdam sürecine dâhil olamayan K 17, yaşadığı maddi sorunlarla mücadele edebilmek adına ihtiyaç duyduğu desteği şöyle ifade etmektedir;

“Allah'ın izniyle şu an devletten istediğim sadece ama sadece ücretsiz bir kreş istiyorum. Ben işimi her türlü bulurum. Ben çocuklarımı asla bırakmayacağım, ölene kadar bırakmayacağım. Ben bir kreş istiyorum başka hiçbir şey istemiyorum devletten. Parada onda bunda hiçbir şeyde gözüm yok. Çocuklarıma kreş istiyorum, çalışıp ilerleyen zamanlarda kredi çekip ev alıp evim onlara kalsın tek hedefim bu.”

İki hayalinden birisi polis olmak olan K 6'nın ailesinde yaşanan maddi yetersizlikler nedeniyle eğitim hayatını yarıda bırakması, hayalinin gerçekleşmesini engellemiş ve eğitim eksikliği nedeniyle bir meslek sahibi olamaması da onu yoksullukla karşı

karşıya getirmiştir. Halen bu hayalini gerçekleştirmek isteyen K 6'nın çocuklarının bakım sorumlulukları kendisini eğitim ve iş hayatından sınırlandırmaktadır.

“Şuan okuma imkânım olsaydı polis olurdum. Hep bu hayali kurarım yani okula girsem şu an, ne zaman polis olabilirim, kaç yaşında olabilirim. Acaba sınavları kazanabilir miyim? Çünkü ömür boyu içimde yaşadığım bir şey vardı. Çocukluğumdan beri gelinlik giyeceğim. Onu giyemedim. Benim ikinci hedefim polislikti, polisliği heves ettiğim kadar dünyada hiçbir şeye heves etmem. Hatta iki tane oğlum var, hatta onlar büyük olduğu için söylüyorum yattığımda onlara dua ettiğimde Allah'ım üç oğlumdan birini bana polis olarak göster o zaman canımı alıyorsan al. Kendi hevesim olduğu için polisliği çocukların birinde tatmak isterim. Çok çok isterim tabii ki de. İleride okusaydım, okula gitseydim. Acaba nasıl polis olurum. Kaç yaşında polis olurum diye bir hevesim, bir hayalim var polislik. (K 6)

Nişanlısı tarafından yaşadığı cinsel saldırı sonrasında bir çocuk dünyaya getiren ve yaşadıklarından kendisi sorumlu görülen K 11, yaşam mücadelesi verebilmek adına ailesinin tehditlerinden kaçarak İstanbul'a gelmiş, geçimini sağlamak için özel sektörde birkaç kez işe girme deneyiminde bulunmuş ancak orada da işverenlerin sözlü tacizine uğrayarak kendisini istihdam sürecinden geri çekmiştir. İş yerlerinde yaşadığı sorunların çözümü olarak kamu sektöründe bir işe girmeyi hayal eden K 11, planlarından şu şekilde bahsetmektedir;

“Geleceğim dediğimiz gibi iyi bir şey düşünmek istiyorum. Devlet kurumuna bir işe girsem, kızım için çabalasam. Kızım memur olsa, kızımın anne babamın karşısına çıksam. Bu benim kızım alın, şimdi bununla ne yaparsanız yapın desem, yüreğim ferahlasa... Sadece düşüneceğim kızım, sadece iyi yerlere gelsin istiyorum.” (K 11)

Görüşmecilerden sekiz tanesinin geleceğe ilişkin olumlu ifadelerde bulunduğu gözlemlenirken, sekiz tanesinin gelecekteki yaşantılarına ilişkin herhangi bir görüşünün bulunmadığı, dört tanesinin ise gelecek hakkında karamsar ve kaygılı oldukları gözlemlenmiştir. Eğitim durumu diğerlerine göre daha yüksek olan veya çalışma deneyimi olan kadınların geleceklerine ilişkin daha umutlu oldukları araştırmanın bulgularındandır. Lise mezunu olan K 7 ve ortaokul mezunu olan K 4'ün ifadelerinde görülmektedir ki;

“İnşallah bundan iki yıl sonrasını diyorum, inşallah dikiş kursu eğitimi alırsam, ailemden de bir destek isterim. Dükkân kiralamak istiyorum. Çocuklarımı da kendi alın teriyle kazanıp giydirmek istiyorum. İyi yerlere geleceğime inanıyorum her zaman.” (K 7)

“Geleceğimden şöyle ümitliyim; çocuklarımı iki-üç yaşına getirip çalışmayı düşünüyorum. İnşallah kendimi daha iyi hissetmemi sağlayacak, hayatta daha sağlam durabilmemi sağlayacak. Ben şu an kendi hayatımdan ziyade sadece onları düşünüyorum, belki kreşe verebilirim diyorum. Belki çalışırsam, ekonomik özgürlüğüm olursa bana da karışamaz diye düşünüyorum, sorun yaşamayız o şekilde.” (K 4)

İlkokul mezunu olan K 5, ilkokul eğitimini tamamlayamamış olan K 3 ve okuma yazma bilmeyen K 18’in ifadelerine bakıldığında gelecek hakkındaki düşünceleri, değerlendirmeleri hayatlarının bir değişikliğe uğramadan yoksul şartlarda devam edeceğidir. Buradan çıkan sonuç; eğitim seviyesi düştükçe kadının yaşamda karşılaştığı sorunlar karşısında çözüm üretme becerileri de düşmektedir. Çünkü kadın, sınırlı yaşam çizgisi içerisinde, çevresinde var olan fırsat ve olanakların farkına varamamaktadır. Burada öğrenilmiş çaresizlik durumundan bahsedilebilir. Örneğin;

“Geleceğimi bilmiyorum, yani hiç iyi göremiyorum. Böyle geldik, böyle gideriz diye düşünüyorum. Gelecekte bir beklentimiz yok. Çalışma yönünden baktığımızda gene böyle oluruz. Hiç bir değişiklik olmaz gibi düşünüyorum.” (K 3)

“Geleceğimde değişen bir şey olmayacak. Yani her şeye zam üstüne zam. Değişen bir şey olmayacak. Kiralar alıp başını gidiyor, insafsız oluyorlar. O yönden bizim hayatımızda bir şey değişmeyecek, her şey aynı kalacak. Hep ekonomik problemler yaşayacağız. En büyük hayalim kızımın iyi bir okul kazanmasını isterim, eli ekmek tutsun isterim.” (K 5)

“Vallahi hiç bilmiyorum. Geleceğimiz nasıl olur, nereye sürükleniriz. İnşallah çocuklarım okur da, çalışırlar da iyi bir yerlerde olurlarsa... Geleceğimiz sadece onlara şeyi düşünüyorum, iyi bir yerde oluruz diyorum.” (K 18)

“Gelecekte hiç umudum yok (ağlıyor). Bir tek şey, oğlumun eli ekmek tutsa da kardeşiyle yaşadıklarını yaşamasınlar. Tamam, benle babam yaşımı aldım diyorum, oğlumun okuması gerekiyor. Kendi adıma umudum yok ama çocuklarım okur kendini kurtarırsa biraz umudum olur.” (K 16)

Yukarıdaki ifadelerden de görülmektedir ki, yoksulluk kadınlar için hayal etme becerilerini dahi sınırlandırmaktadır. Kadınlar için çocuklarının eğitim alıp bir meslek sahibi olmaları yoksulluktan kurtulmaları için bir gerekçedir. Çoğu kadının zorlukları aşmak için herhangi bir mücadele yöntemi bulunmamaktadır. Hayali olanlar için ise maddi imkânların yetersizliği kendilerini sınırlandıran bir durumdur. Kadınları sınırlandıran ekonomik yetersizliklerin geleceğe yönelik kaygıları artırdığı gözlemlenmektedir.

4.2.3. Sosyal Aktiviteler

Yoksulluk, sosyal aktiviteler üzerinde de belirleyici olmaktadır. Sosyal aktiviteler, yaşamda karşılaşılan stresörlerin etkilerinin azaltılmasında önemli bir yere sahiptir. Ekonomik güç, yapılan etkinliğin türünü belirlediği gibi aynı zamanda sıklığını da belirlemektedir. Temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çeken bireyler için yaşamın büyük bir bölümünün geçirildiği hanede, mücadele alanı içerisine hapsolmek kişilerin umutsuzluk, öfke ve kin gibi olumsuz düşüncelerini artırabilmektedir. Yaşamını sürdürdüğü toplumun genel refah seviyesine ulaşamayan bireyler sosyo-kültürel ihtiyaçlarının karşılanamaması nedeniyle “görelî yoksul” kavramı ile nitelendirilmekte, kişilerin bu yoksunluğu sosyal alandan çekilmelerine yol açmaktadır.

Yoksul hanelerde öncelikle temel ihtiyaçların karşılanma çabası sosyal etkinliklere dâhil olma olanağını oldukça sınırlandırmaktadır. Kira, faturalar ve gıdaya ayrılan bütçe bu ihtiyaçların karşılanmasında yetersiz kalırken genellikle merkeze uzak yerlerdeki konutlarda yaşamını sürdüren kişiler için çarşıya çıkma düşüncesi bile uzak kalmaktadır. Sosyal etkinlikler için bütçe ayıramayan K 1, K 17, K 18, K 13 ve K 8’in ifadelerinde yaşanan görelî yoksulluk kavramının etkileri görülmektedir;

“Gidemiyorum ki. Maddi olarak çıkamıyorum, gidemiyorum. Nasıl gideyim? Bir gelirim yok (ağlıyor) Bir de desteğim yok, çocuklar var. Maddi imkânsızlık ve çocuklar olduğu için... Sen şimdi Ümraniye'ye çıksan, hiçbir şey yapmasan en az

10 milyon cebinden gidiyor, nasıl gideyim? Seni gezdiren olmazsa çıkmıyorsun tanımiyorsun, sıkıntı bu iki duvarın arasında otur otur... Nasıl olur böyle bunlar hep sıkıntı.” (K 1)

“Vallahi bilmiyorum, ben pek dışarı çıkmıyorum. Görüyorsunuz ben burada oturuyorum, ben bir tek dışarı bakkala ekmek almaya gidiyorum. Çocuklarla bir parka gidiyoruz o var işte. Şuradan şuraya gittiğimde İstanbul güzel gözüküyor, başka bir şey yok.” (K 17)

“İşte onların hepsi maddiyat. Bugün yirmi milyonum var çok afedersin. Akşama yemek yapacağım. Dükkândan alıyorum, onlardan alıyorum. Yiyecek paralarını ancak parayı türlü abur cubura verecek, dışarı gidecek para yok.” (K 18)

“Arkadaşlarım mesela çıkışta şurada bir çay içelim, dertleşelim diyorlar bana. Ben cebimde param yok diyemiyorum onlara, siz oturun benim işim var, çocuğu almaya gitmek zorundayım diyorum.” (K 13)

Sosyal alana dâhil olma konusunda özellikle çocuklarının isteklerini karşılayamamak kadınlar için daha yıpratıcı olmaktadır. Kimi kadınlar çocuklarına yalan söylemek zorunda kalarak durumla mücadele etmeye çalışırken, kimisi de çocuklarının hayal kurmasının ötesinde gerçeklerle yüzleşmesi adına mücadele vermektedir. Bu durumu yansıtan ifadeleri K 2'nin ve K 11'in ifadelerinde görmek mümkündür;

“Oğlumla bakıyoruz, cebimizde para yok. Nereye gidelim. Bir yere adım atıyorsun gitmek için bile yol parasını aldım biz çıkamıyoruz ki, imkânımız yok. Bizim önceliğimiz kiralarımız, faturalarımız, bunları ödediğimiz zaman mutlu oluyoruz. Biliyoruz ki ev sahibi evden çıkarmıyor, onun mutluluğu oluyor. En azından karanlıkta kalmıyoruz, suyumuzu ödüyorum, Onun korkusunu yaşamak çok zor. Onu çok yaşadım zamanında. Çocuğum da istiyor tabii bir lokantada oturalım, yemek yiyelim, sahile gidelim... Herkes gibi gidelim oturalım. Öyle bir imkânımız yok ki, gidemiyoruz çünkü paramız yok. Çocuk onları gördüğü zaman söylüyor, üzülüyor. Bak diyor benim arkadaşım tatile gitti, biz niye gidemiyoruz diyor. Çünkü diyorum bizim paramız yok. Ben buna hep gerçekleri öğretiyorum bizim paramız da olsa biz de giderdik ben onu kandırmıyorum bir gün gideriz oğlum diye. Çünkü bu vaatlerde bulunmuyorum. Ben onun hayal kurmasını da istemiyorum, çünkü öyle

bir imkânımız yoktur. Allah büyüktür. Sen çalışırsın yaşa gelirsin, benim sağlığım iyi olur işe girerim. Paraları birleştirir beraber baş başa bir yere gideriz diyorum. Bunları öyle söylüyorum şu an öyle bir imkânımız yoktur.” (K 2)

“15 tatil oldu. Kızımın arkadaşları tablet falan almış, ister istemez gönü gidiliyor. Okula gidiyor diyor anne bu tableti almış. Tatili bile bilmiyor kızım, anne tatil yapmışlar biz de gidelim tatilimizi yapalım diyor. Cumartesi pazar parka götürüyorum. Diyorum ki bu tatil diyorum kandırıyorum çocuğu. Yok diyor bu gezmek diyor. Yok diyorum bu tatil diyorum.” (K 11)

Sosyal alana katılım araçlarından yoksun olan kişilerin yürüyüş yapmak, eve yakın yerde bulunan parka gitmek, komşulara veya akrabalara gitmek yaygın görülen etkinlikleri arasındadır. Sosyal alana dâhil olmaya çalışırken bu aktivitelerin maliyetinin ya hiç olmaması ya da az bir maliyetinin bulunması bu etkinliklerin tercih edilme sebebidir. Örneğin;

“Canım sıkıldığında ailemin yanında gidiyorum. Oturup geliyorum. Öyle eğlenceye falan şuna, buna gidemiyoruz. İsterdim ama gidemiyoruz. Çocuklarla ilgili küçük o küçük, bu küçük. Maddi durum olmayınca kapıya bile çıkamıyorsun, öyle eli kolu bağlı duruyorsun. Bende isterim güzel yaşamak, gitmek, gezmek, tozmak, eğlenmek... Olmadığı için boynu bükük kalıyorum.” (K 3)

“Komşuya gideriz, konu komşuya gider otururuz. Onun dışında başka bir şey yapmayız. Ne sinema, ne tiyatro, ne başka bir yer hiçbir şey görmemişim. Canpark derler burada. Daha onun içini görmemişim, dışından görüyorum işte.” (K 15)

Görüşmeciler arasında yalnızca dört kişinin nadiren de olsa çocuklarını bir alışveriş merkezi vb. yerlere götürerek sosyal etkinliklerde bulunduğu, onun dışındaki görüşmecilerden bir kişinin İnsani Yardım Vakfı'nın sunduğu etkinliklere çocuklarıyla birlikte dâhil olduğu, geri kalanının ise maddi imkânsızlıklar nedeniyle sosyal aktivitelerinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Komşuya veya akrabalara gitmek yaygın görülen etkinlerdendir. İnsan çevresinden etkilendiği gibi, çevresindekilere de etkide bulunmaktadır. Ekonomik mağduriyet içerisindeki kişiler, genellikle kiraların daha uygun olması nedeniyle benzer sosyo-ekonomik düzeye sahip kişilerin yaşadığı merkeze uzak yerleşim yerlerinde ikamet etmektedirler. Ekonomik yetersizlikler nedeniyle yoksulluk kültürünün

sürdürüldüğü çevre içerisinde yaşamını devam ettirmeye devam eden kadınların yoksulluktan kurtulabilmek adına fırsat ve olanakların farkına varması ve bilinçlenmesi de güçleşmektedir.

Tablo 8: Görüşmecilerin meslek edindirme kursları hakkında bilgi düzeyleri

Görüşmecilerin Meslek Edindirme Kurslarına İlişkin Bilgileri	Kişi Sayısı
Kursların Varlığı Hakkında Bilgi Sahibi Olanlar	10
Kursların Varlığı Hakkında Bilgi Sahibi Olmayanlar	10
Toplam	20

Tabloya bakıldığında kadınların Belediyeler tarafından sunulan mesleki gelişim kursları hakkında yarısının bilgi sahibi olduğu, yarısının ise kursların varlığı hakkında bilgisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Günümüzde ya da yakın bir tarihte bu kurslardan yararlanan bulunmamakta iken, kadınlardan K 18'in 12 yaşlarında iken dikiş-nakış kursuna gittiği, sonrasında kurs hizmetlerinden yararlanmadığı, K 9'un yedi-sekiz sene önce kuaförlük kursu için başvuruda bulunduğu ancak çocuklarını yalnız başına bıraktığı takdirde başlarına kötü bir şey geleceği endişesiyle kursa başlayamadığı, K 2'nin kuaförlük kursuna başladığı ancak malzemeleri alamadığı için yarıda bıraktığı ulaşılan bilgilerdir. Görüşmeciler kişisel uğraşları hakkındaki deneyimlerini şu şekilde aktarmışlardır;

“Bir ara ben bir şeyler yapmaya çalıştım bundan on sene önce. Belki öyle olsaydı şimdi başka yerlerde olurdum buna inaniyim ama cesaretim yoktu. Bir kere başvurduğum, kuaförlüğe başvurduğum Halk Eğitime. Şimdi değil, bayağı oluyor yedi-sekiz sene önce. Tam gününü hatırlamıyorum. Şu gün gideceğim, başlayacağım ama gidemedim cesaret edemedim cesaretimden kaybettim. Bence çocuklar vardı. Gözüm hep arkadaydı. Hep birbiriyle kavga eder, bir şey olur. Onun korkusuyla da cesaret edemedim.” (K 9)

“Gittim kursa, kuaförlük kursuna gittim. 150 milyon (lira) para istediler malzeme için. Para bulamadığım için gidemedim, yarıda bıraktım. Şimdi para istiyorlar şunu alalım, bunu alalım diye benim param çıkışmıyor. Bırakmak zorunda kaldım. Öyle sanmıştım yani bize öğretiyorlar, malzeme veriyorlar. Öyle yapalım, böyle yapalım diye ama öyle değilmiş. 150 liraymış o, bu alınacak. Şunun parası, bunun parası derken benim de imkânım yoktu alamadığım için çıktım.” (K 2)

“Benim bazen dış dünya ile ilgim kesilir. Bilmiyorum bir şeylik vardır bende. Mesela bir şey yapılacak ya birinin bana destek vermesi lazım. Kalk işte sen yapabilirsin demesi lazım. Kendi kendime bir şey yapamam yani tek başına yapma cesaretimiz yok. Çünkü sekiz senelik evlilikte sürekli psikolojik baskı olduğu için hep evin içinde hep evin içinde... Sürekli psikolojik baskı... Dışarıya yönelik de endişeli korkulu... Yapabilir miyim ben bunu başarabilir miyim, gitsem nasıl olur, bana bakarlar mı, gülerler mi? Cesaret yok açıkçası.” (K 14)

Kadının yaşamını sürdürdüğü ev hayatı ve çevresi kendisine sınırlı olanaklar sunmaktadır. Ev içerisindeki sorumlulukların çokluğu yanında maddi imkânların yetersizliği de kadını ev içi alana hapsetmektedir. Kişisel gelişim imkânlarından yararlanmak istese de daha önce başarma duygusunu yaşamayan/yaşatılmayan kadının ya cesareti yoktur ya da kişisel gelişimini sağlayacak maddi gücü bulunmamaktadır. Yaşamının erken dönemlerinden itibaren türlü sebeplerle eğitim hayatı engellenen kadın, yaşamının ileriki dönemlerinde de güçlenmek adına ekonomik, sosyal ve psikolojik desteğe ihtiyaç duymaktadır.

4.3. Görüşmecilerin Yoksulluk Olgusuna İlişkin Algıları

Bu tema kendi içerisinde sekiz alt temaya ayrılmaktadır. Bunlar; görüşmecilerin yoksulluğu tanımlamaları ve yoksulluk deneyimleri, görüşmecilerin beslenme ve sağlık durumlarına ilişkin bulgular, görüşmecilerin yoksulluğun sebeplerine yönelik algıları, yoksul ailelerin gelir kaynakları ve yoksullukla baş etme stratejileri, devletin yoksullara yönelik sunduğu hizmetlere ilişkin farkındalık düzeyleri, kamu kurumları tarafından sunulan hizmetlere ilişkin değerlendirmeleri, görüşmecilerin yakınları ve çevresi bağlamında sosyal destek algılarına dair bulgular ve yoksulluk sorununun çözümüne yönelik düşüncelerinden oluşmaktadır.

4.3.1. Görüşmecilerin Yoksulluğu Tanımlamaları ve Yoksulluk Deneyimleri

Yoksulluğu tarif etmeleri istenen görüşmeciler yoksulluğu çok zor ifadeyle tanımlamışlardır. Temel ihtiyaçların karşılanmasından ziyade genelde toplumun asgari yaşam standartlarına ulaşamama şeklinde ifade edilen yoksulluk olgusunu “görelî yoksulluk” tanımı çerçevesinde açıklamışlardır.

“Yoksulluk çok zor. İnsan sıkılıyor bir yere çıkamıyor. İnsan etrafına bakıp üzülüyor. Başka komşunun yanına çıksam, çocukları bir şey olsa ben

alamasam üzülüyorum. Benim çocuğumun gözü kalıyor alamıyorum. (ağlıyor) Mesela benim kız lise bire gidiyor. Param olmazsa kızım ekmek arası al evden diyorum, kızım utanıyorum diyor. (K 1)

“Yoksulluğu çok biliyorum, yani biz zaten hep yoksul büyüdük. Hiç iyi bir durum değil yani yoksulluk, çok kötü onu yaşamak lazım. Dışardan siz baktığınızda basit ama ben çektiğim için çok kötü bir durum. Allah kimseyi yoksul yapmasın, üzülüyorsun. Bir şey yapmaya kalksak cesaret edemiyoruz, bir şey alacak olsak alamıyoruz. Biz de iyi bir şey isteriz. Temiz eşya, iyi giyinmek, iyi bakılmak, iyi beslenmek ama yapamıyoruz. Aza kanaat ediyoruz. Çok kötü bir şey iyi bir şey değil yani.” (K 3)

Yoksulluğun toplumsal yapı ve aile sistemi üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Yoksulluk, temel ihtiyaçların karşılanamaması nedeniyle kimi zaman insanları kötü alışkanlıklara sevk edebilmektedir. Bu nedenle devletin insan hakları bağlamında vatandaşlarının insana yaraşır bir hayat sürdürmesini sağlama sorumluluğu bulunmaktadır. Yoksulluğun etkileri bağlamında yoksulluğu açıklamaya çalışan K 8, yoksulluğu ve kızı adına duyduğu kaygıları şu şekilde tanımlamıştır;

“Biliyorsun zaten huzursuzluk maddiyattan çıkıyor. Maddi durumu iyi olduktan sonra yoksulluk olmaz, yani ondan kaynaklanıyor. Yoksulluk kavgaya da yol açıyor, kötü şeylere yol açıyor. Kimi kendisini dışarıya vuruyor. Ben her zaman düşünüyorum. Bugün yarın benim kızım büyümüş, benden bir şey isterse Allah göstermesin durumumuz böyle devam ederse kızım her şeyi dışarıda arar. Esrar olsun, kötü alışkanlıklar olsun... Hep kendini dışarıda bulacak. İster istemez birisi ama şöyle yapalım derse hırsızlığa, her şeye varana kadar sebebiyet verir.” (K 8)

Maddi gelir kaynakları, yaşanan konutun niteliklerini ve sosyal çevrenin özelliklerini de belirlemektedir. Kadınlar, yoksulluk nedeniyle temel ihtiyaçların karşılanmasının güçlüğü yanında olumsuz çevre koşulları ve sağlıklı olmayan ev koşullarında yaşam mücadelesi vermektedirler. Görüşmecilerin yaşamını sürdürdüğü alanlarda yapılan mülakatlarda yaşamın idame ettirilmeye çalışılan konutların birçoğunun sağlıklı koşullara sahip olmadığı gözlemlenmiştir. Görüşmecilerden beş tanesi binanın birinci katında ikamet etmekteyken, diğerlerinin evleri ya giriş ya da bodrum katında bulunduğu, rutubetli ve yeterince hijyenik olmadığı, konutta bulunan eşyaların çoğunun eski ve ihtiyaçlara cevap

vermede yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir. Konuttaki eşyaların çoğunlukla ikinci el olarak temin edildiği araştırma kapsamında elde edilen bilgilerdir. Yaşadığı konut için borçlanarak da olsa ufak bir eşya alabilmek mülakat sırasında görüşmecinin gözlerinin dolmasına sebep olmuştur. Sağlık açısından risk faktörü oluşturan konutların bazılarının ısınma probleminin olduğu ifade edilmektedir. Konutlardan beş tanesinin ısınma ihtiyacının doğalgaz ile sağlandığı, bir tanesinin elektrik sobası ile ısındığı, 14 tanesinin ısınma ihtiyacı için soba kullandığı gözlemlenmiştir. Görüşmecilerin hepsinin yaşadığı konutların kira bedeli bulunmaktadır. Görüşmecilerin hepsinin, kötü şartlara sahip olsa dahi kendilerine ait bir evlerinin olması en çok arzu edilen istekleridir. Yaşamını evinde bir buzdolabı, soba, bozuk bir televizyon, bir halı, yer yatağı ve oturma için dizilmiş birkaç minderden ibaret olan eşyaları çerçevesinde idame ettirmeye çalışan K 11 yaşam koşullarını şöyle tarif etmektedir;

“Büyükşehirden gelen kişi dedi ki yatak falan vereceğiz. Öyle sevindim ki, görmemişmiş açıkçası... Görmemiş gibi davrandım, kusura bakmayın. Şu ana kadar burada altı-yedi tane halı çürüdü rutubetten. Bir de çok titretiyor soğuk geceleri, çok titriyoruz. Bazı geceler hiç çaremiz kalmıyor, geceleri ablama gidiyoruz. Karşı komşu bize yatak vermiş, o da artık çürüdü resmen. Kızım yatıyor anne diyor koku var. Dışarıdan geliyor herhalde... Uyduruyorum kızıma. Sabaha kadar titreyerek uyumak olur mu sizce siz söyleyin. Yazın da fare giriyor, çok korkuyorum, korkudan kalbim duracak gibi oluyor. Hiç uyuyamıyoruz, en iyisi titresem de durayım diyorum.” (K 11)

Yaşanılan konut kadar konutun sosyal çevresi de insan sağlığı üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Maddi imkânsızlıklar nedeniyle yaşanılan mekânın dışına çıkma fırsatlarından yoksun olan bireylere, var olan çevrenin yeni fırsatlar sunmaması bireyleri risk ve tehlikelere açık hale getirebilmekte, kişileri kötü alışkanlıklara meylettirebilmektedir. Özellikle yoksulluğun yoğun yaşandığı bölgelerde yoğun şekilde görülen bağımlılık yapıcı madde kullanımı ve suç oranının yüksek olması gibi sosyal problemler, bu alanlarda yaşamını sürdüren kişilerin eğitim seviyesinin düşüklüğü kişileri bu tür risklere karşı daha fazla açık hale getirmektedir. Yaşamını sürdürdüğü çevrenin özelliklerini K 19, şu şekilde anlatmaktadır;

“Benim yaşadığım çevre şu an çok kötü bir çevre. Semt olarak güzel ama insan eğitimi olarak çok düşük bir çevrede yaşıyorum. Hırsızlığın, yolsuzluğun, uyuşturucunun, esrarın olduğu bir çevrede yaşıyorum. Maddiyatım iyi olsaydı, Çekmeköy gibi, Çengelköy gibi o tip bir yere taşınırdım. Çocuklarımın eğitimi açısından olsun, çevre açısından olsun daha iyi bir yerlere giderdim.” (K 19)

Olumsuz yaşam koşullarının sağlığa olan etkileri yanında temel ihtiyaçların karşılanabilmesi adına yapılan tasarruflar da sağlığı olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Özellikle ısınma problemi bulunan evlerin kış döneminde doğalgaz faturasının yüklü miktarda gelmesine sebep olması, aileleri bu yönde tasarruf etmeye mecbur etmektedir. Bu durumu K 16 *“Mesela bunu (doğalgaz peteğini gösteriyor) açmadım 10 gün, babam zatürre oldu.”* diyerek aslında tasarruf etmek adına kısıtlamaya gittiği bazı harcamalar nedeniyle giderlerine sağlık masraflarını eklemek durumunda kalmıştır.

Maddi imkânlar dâhilinde kira, faturalar, gıda vb. ihtiyaçların karşılanmasına ayrılan bütçenin yetersizliği kişisel ihtiyaçların karşılanması konusunda kişileri çevresine bağımlı kılmaktadır. Özellikle giyim konusunda çevre desteği yoksul aileler için çok önemlidir. Kısıtlı imkânlar nedeniyle eve giren gelirin yetiştirilmesi çabası kadınları, kişisel ihtiyaçlarının karşılanması noktasında geri plana itmektedir. Kadınlar, kendi kişisel birçok hakkından feragat ederek toplumsal cinsiyet rolleri örüntüsü bağlamında ailesine adanmışlık ruhu ile ihtiyaçların karşılanma önceliğini çocuklarına vermektedirler. Bu da kadınların hane içinde imkânlara ulaşım konusunda eşitsizliğini gözler önüne sermektedir. Bu açıdan bakıldığında hane bireyleri arasında yoksulluğu en derinden yaşayan kadınlar olmaktadır. Örneğin;

“Giyim almıyorum, öyle dikkat etmiyorum. Öyle veren olursa giyiniyorum. Ama kayınpederimin bir lafı beni çok incitmişti. Benim karım böyle giyinse arkama dolaştırmam dedi. Döndüm acaba niye böyle bir şey söyledi dedim. Ben öncelikle çocuklarımı düşündüğüm, çocuklarımın ihtiyaçlarını karşıladığım için kendi ihtiyaçlarım ikinci planda kalıyor aslında. Kendimi çok fazla düşünmüyorum.” (K 10)

“Karşılıyamyorum. Zar, zor boğazımızı geçindiriyoruz onu söyleyeyim. Ama mesela gidip üstümüze öyle bir kıyafet ya da evimize bir çekyat ya da halı... Öyle şeyler, onu bunu alamıyoruz. Dışarıdan bulup getirip katıyoruz. Ben de istiyorum düzenli bir koltuğum olsun, halım falan. Ama olmadığı için sadece boğaz... Tenceremiz kaynıyor yiyoruz o.” (K 3)

“Yani maddiyat el vermiyor. Öncelikle diyorum ki dur bir karnımızı doyuralım. Bir iç çamaşırı bile alamıyorum.” (K 8)

Tablo 9: Görüşmecilerin mevsime uygun giyinme hakkındaki görüşleri

Görüşmecilerin Mevsimsel Giyim İhtiyaçlarının Karşılanmasına İlişkin Algıları	Kişi Sayısı
Mevsime Uygun Giyindiğini Düşünenler	7
Mevsime Uygun Kıyafeti Bulunmadığını Düşünenler	13
Toplam	20

Tabloya bakıldığında yirmi kadından yedi tanesi mevsime uygun giyinebildiğini düşünmekte iken, 13 kadın mevsime uygun kıyafeti bulunmadığını ifade etmiştir. Özellikle kış aylarında giderlerin daha fazla artması, kişisel ihtiyaçların karşılanmasını daha da güçleştirmektedir. Kışlık kıyafetlerin daha pahalı oluşu yoksul ailelerin bu ihtiyaçlarının karşılanmasını mümkün kılmamaktadır. Kadın fedakâr yapısı nedeniyle “çocuktur, hasta olur” düşüncesiyle de her konuda olduğu gibi bu konuda da kendisini ikinci plana atmaktadır.

“Kış geliyor yürüyorsunuz, kim istemez ki bir mont alsam, ama alamıyorum, sıkıntı yaşıyorum, olmuyor. Kışın-yazın, yazlık giyiyoruz üstümüz kapansın diye. Titresek de mecbur alamıyoruz.” (K 11)

“Konu komşu verirse alıp giyiyoruz, olmazsa olanları giyiyoruz. Mevsime uygun giyinemiyoruz.” (K 3)

“Bazen kışın mesela mont alamadım çocuklara, bot istiyorlar alamıyorsun. O zaman ince giyip gittiler. Mevsime uygun giyindiğimizi de düşünmüyorum, o kadar karşılayamıyoruz” (K 20)

“Kışın uygun giyinemiyoruz. Çünkü bir hırka ile dışarı çıkıyoruz. Ceketle, yelekle, montumuz yok, botumuz yok. Ama yazın iyi yani.” (K 18)

Kişisel ihtiyaçların karşılanmasının güçlüğü yanında giyim ihtiyacının bir başkasına bağımlı olması nedeniyle sağlık problemlerinin yaşanması da mülakatta ulaşılan bir bilgidir. Görüşmecilerden K 2 bu durumu şöyle ifade etmiştir;

“Yok hiç... İsteddiğimiz kıyafet oluyor, alıp giyemiyoruz. Bazen ayakkabı alamıyoruz, insanlar bize ayakkabı veriyor. Başkalarının ayakkabılarını giydim, ayağım mantar oldu... Bazı insanların kıyafetlerini giydiğim zaman vücudumda kaşıntı oluyor. Yıkıyoruz ama yine de kaşıntı oluyor. Bazen insanlar temiz yeni kıyafetler verdi, ne yalan konuşayım çocuğuma da bana da. Ben bunlardan utanmıyorum. Allah razı olsun çıplak gezeceğime giyiyorum. Çocuğum o yüzden isyan ediyor. Yani yeter anne ben büyüdüm, ben de yeni giymek istiyorum diyor. Ben çocuğuma bir şey veremiyorum, üzülüyorum. Üzülmemesi için diyorum ki tamam tamam merdiven parasını alayım alacağım sana kıyafet... Geçen belediyeye gittim işte alışverişe. Çocuğu da götürdüm çok istiyordu gelmeyi... Çocuk geldiği zaman koştı tişörtlere sarıldı düşünebiliyor musun? Hani bana alsana anne bundan alsana... Çocuğumu öyle gördüğüm zaman çok üzülüyorum, duygulanıyorum, içim parçalandı. Keşke imkânım olsa da alsam... Okul açıldığından beri bir pantolon almıştım hala çocuk onu giyiyor...” (K 2)

Kadının, eğitim imkânlarından yararlanamaması ve dolayısıyla ekonomik problemlerin çözümü adına istihdam sürecine dâhil olamaması, olsa bile düşük ücretli ve sosyal güvencesiz işlerde çalışması aile bireylerinin yoksulluk nedeniyle ihtiyaçlarını karşılayamamasına neden olmakta, bu durum kişilerin yaşanan stres seviyesini yükselterek kimi zaman aile içi çatışmalara, kavgalara, şiddete sebebiyet verebilmektedir. Şiddetin sağlığa fiziksel yönden yaralanmalar, travmalar, sakatlanmalar gibi olumsuz etkileri bulunmakta iken aynı zamanda şiddet psikolojik travmalara da neden olmaktadır. Kadının toplumsal yaşamda ikinci plana itilmesi, bir başkasına bağımlı olmadan başarıya duygusunu köreltirken, toplumda sesini duyurmasını güçleştirmekte, bu durum kadının özgüvenini zedelerken şiddet

yaşasa dahi kadını erkeğe muhtaç kılmaktadır. Toplumsal inançlarımızda yer alan “aile içinde yaşanan problemler aile içerisinde kalır” inancı gereği birçok kadın yaşadığı şiddeti açıklamaktan utanç duyarak bu durumu gizlemektedir. Kimi zaman da yaşadığı şiddetin sorumlusu olarak kendisini görmektedir. Bu nedenle kimi kadınlarımız “kocamdır, sever de, döver de” anlayışıyla yaşadığı şiddeti eşinin sevgisinin bir parçası olarak algılamakta, kimi kadınlarımız da yaşadığı çaresizlik ve kendisini erkeğe bağımlı hissetmesi nedeniyle şiddete boyun eğmekte, kimi kadınlarımız da son zamanlarda yayınlanan kamu spotları vs. ile kendilerine sunulan destekler hakkında daha bilinçli hale gelmiş ve şiddetle mücadele etmeye başlamıştır.

Görüşmecilerden sekiz kadın halen evliliğini sürdürmekte olup bu kadınlardan yalnızca bir tanesi eşinin fiziksel ve psikolojik şiddetine maruz kaldığını ifade ederken, bir tanesi kayınvalidesi tarafından ekonomik ve psikolojik şiddete maruz kaldığını ifade etmiş, diğerleri ise şiddete maruz kalmadığını ancak sözel tartışmalarının olduğunu ifade etmektedir. Görüşmecilerden evli olup ayrı yaşayan dört kadından üç tanesi fiilen evliliğini devam ettirdiği dönemde eşinden şiddet gördüğünü, bir tanesi şiddete maruz kalmadığını, resmi olarak eşinden boşanmış dört kadından dördü de şiddete maruz kaldığını ifade etmiş, gayri resmi olarak birliktelik yaşayan dört kadından iki tanesinin şiddete maruz kalmadığı, bir tanesinin ekonomik şiddete maruz kaldığı, bir tanesinin de cinsel şiddete maruz kaldığı araştırmanın bulgularıdır.

Araştırma sonuçlarından görülmektedir ki şiddet kadınlar arasında yaygın görülen bir durumdur. Görüşmeye katılan kadınlar arasında iki tanesinden birinin halen eşi tarafından fiziksel şiddete ve psikolojik şiddete maruz kaldığı, bir tanesinin de eşi tarafından değil ancak kayınvalidesinin ekonomik ve psikolojik şiddetine maruz kaldığı ulaşılan sonuçtur. Kadınların şiddetten uzaklaşmak adına kadın konuk evine gitme veya boşanma/ayrılık kararı almaları şiddetle mücadele yöntemleri olmuştur. Kadınlar şiddet deneyimlerini şöyle aktarmışlardır;

“Para istediğim zaman neden para istiyorsun, parayı nereye harcıyorsun? Kendisi çalışmıyordu. Çalışmadığı için para istediğim zaman şiddet uyguluyordu. Millet bize yardım ediyordu, ekmek getiriyordu. Allah bin kere razı olsun onlardan. 17

yaşından beri yardımla geçiniyorum, şu an 37 yaşındayım. 17 yaşında evlendirildim. 17 yaşından beri İstanbul'dayım ve hala yardıma muhtacım.” (K 2)

“Genelde geçim sıkıntısı bize biz de tartışmaya sebep oluyor şiddete sebep oluyor evde iki senedir evdeyim kaç gün güldüm desem tek tek saysam üç dört gün diyebilirim. Bir şey konuşamıyorum. O, şu an çok borç içinde muhtemelen sıkıntıları var. Evin giderleri falan çok sıkıntılar yaşadım. Ben ikinci çocuğu öğrenince konuşmak zorunda kaldım. Ağzımı açsam sıkıntı yaşıyorum, akşam gelen eşim zaten borçlardan harçlardan sıkılmış geliyor. Kalk çocuğa bak bile desem tartışma oluyor, şiddete gidiyor bir anda. Ekonomik durumun iyi olduğu bir şekilde yaşasak daha iyi olacağını düşünüyorum bu kadar sıkıntı yaşamazdık. Benim kendi ayakta duracak gücüm yok, maddi sıkıntılardan hiçbir şey yapamıyorum.” (K 4)

“Mesela ben ona derdim, çocuğun bezi bitti. Ya yeter derdi, Allah için doğru kullan derdi. Zaten bir haftada biten bir bez, zaten iki tane çocuğu bezliyorum derdim anlamıyordu. Beynimiz bizi yönlendirir ya onun beyni yönlendirme yapmıyordu.” (K 17)

Eve giren gelirin idaresi kadının üzerinde olduğundan çeşitli yoksunluklarla mücadele etmeye çalışan kadın için çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamamak kadınların en çok üzüldüğü konudur. Kadınlar için çocukları uğruna yokluğa katlanmak, mücadele etmek yıpratıcı olsa da kadınları en çok yoran çocuklarının isteklerinin karşılanmadığı durumlarda isyan etmeleridir. Yoksul ailelerde büyüyen çocuklarda ihtiyaçlarının yeterince karşılanamaması çocuklarda hırçınlık, öfke, saldırganlık gibi davranış problemleri görülebilmektedir. Kadın, bir yandan çocuklarının isteklerini karşılamaya çalışma, bir yandan da evin temel ihtiyaçlarını karşılama çabası arasında yoğun mücadele vermektedir. Kadınlar çocuklarının ihtiyaçlarını yeterince karşılayamamanın verdiği üzüntü ile kimi zaman ağlayarak bu durumu şu şekilde açıklamaya çalışmışlardır;

“Özellikle bu büyük çocuğum saç olmanın. Bir türlü ona bir şey yapmadık. Giyim konusunda da, gezme konusunda da... Genç oldu arkadaşları ile dolaşmak istiyor, mesela çoğu zaman Canpark' a gitmek istiyor. Sürekli arkadaşlarından yemesi de hoşuna gitmiyor, utanıyor. Ya gitmeyecek, sonra arkadaşları da ısrar ediyor. Niye gelmiyorsun? İşte eve gelip diyor niye bu kadar çocuk getirdiniz dünyaya, bir iki kişi getirseydiniz daha iyi bakardınız...” (K 10)

“Kızım diyor ki anne beni gezmeye götür. Para olmayınca kızım diyor hep sen hep fakirsin, gezme bilmezsin, tozma bilmezsin. Oğlum diyor sen insan mısın, hayattan haberin yok diyor. Sen zaten hep fakirsin, ne zaman para ne oldu ki! Aşağılıyorlar. O beni üzüyor. Hâlbuki param olsa ben onu Üsküdar’a götürüp gezdirmeyi isterim. Kız kulesi olsun, galata kulesi olsun, İstanbul’u tanıtmak isterim, çevreyi tanımak isterim. Para olmayınca her şey çok zor olur.” (K 19)

“Çocuklar ihtiyaçları karşılanmadığında sinirleniyor. Bize niye yapmıyorsun, başkalarının anneleri hemen alıyor. Siz niye yapmıyorsunuz... Ben de isterim ama anlamıyorlar varın yoğun ne demek olduğunu, anlamıyorlar. Var ama yapmıyorsunuz diyorlar. Bir pazara gitsem, kızım görse kıyafet falan, anne bundan alalım... Al ama neyle alayım yok. Yok kızım dediğimde yüzü ekşiyor. Diyor ki var mahsus yapıyorsun almıyorsun falan. Yemin de ediyorum ama anlamıyorlar. Gözlerinden düşüyoruz gibime geliyor. Dışardan biri bir şey verse alıyorlar evden görmedikleri için, almayın diyorum alıyorlar.” (K 3)

K 3’ün söylediklerine bakılacak olursa temel ihtiyaçlarının ailesi tarafından yeterince karşılanamaması, bu konuda uyarılmasına rağmen çocukları isteklerinin karşılanması adına başkalarının sunduğu alternatiflere meylettirebilmektedir. Bu durum ise çocukları istismara açık hale getirme riski barındırması nedeniyle önemli bir konudur.

Yoksulluk olgusundan çocuklar da türlü şekillerde etkilenebilmektedir. Bunlardan birisi de eğitime devam sorunudur. Yoksulluk aile bireylerinin yeterli besin kaynaklarına ulaşmasını engellemekte, bu durum ise çocukların zihinsel gelişimini sınırlandırmakta, çocukların akademik başarısının ve okula duyduğu ilginin azalmasına neden olurken çocukların eğitim hayatından uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Bir diğer neden ise çocukların maddi ihtiyaçlarının karşılanamaması eğitim hayatından kopmalarına neden olmaktadır.

“Bazen çocukların ihtiyaçları bazen eksik olarak oluyor. Bazen bu durumda okula gidemedikleri oluyor para veremediğimiz için. İhtiyaçlarını karşılayamadığımız için okula gitmediği oluyor. Kızıyorlar, bağıyorlar, bu bizi üzüyor, gerçekten üzülüyorum. (ağlıyor) Beni en çok yoran çocukların ihtiyaçlarını karşılayamamak. Çok üzülüyorum, onların günahına girmişiz gibi hissediyorum. Elimden bir şey gelmiyor ama. O yüzden çok üzülüyorum.” (K 20)

“Örneğin proje ödevleri oluyor. Kitap almak zorunda kalıyoruz, alamıyoruz. Kırtasiye masrafı oluyor, ayda bir sefer kitap okuyorlar. Bir kitap 15-20 milyon. Alamadığım oluyor, oluyor açıkçası oluyor. Böyle dediğim gibi maddi durumum iyi olsa, çocuklarımın ders notları belki de daha iyi olacak. Çocuklarım okumayı istiyor. O lise dörde giden, inanın bazen yol parası olmadığı oldu. Fatura ödemekten, kira ödemekten yol parası veremediğim oldu. Oğlum bazen okula gidemedi, bazen de buradan Ümraniye’ye kadar yürüyerek gitti.” (K 19)

Yoksul ailelerin genellikle düşük eğitim seviyesine sahip olması veya herhangi bir eğitim almamasına bağlı olarak aileler kimi zaman çocuklarını, eğitimine devam etmesi konusunda gerekli teşvik ve motivasyonu sağlama becerisi de gösterememektedirler. Bu durum okul ihtiyaçlarının karşılanmasının güçlüğü yanında ailelerinden de yeterli desteği görmemesi, çocukların eğitim hayatından daha kolay uzaklaşmasına sebebiyet verebilmektedir. Kimi zaman da çocuğun eğitim hayatından ayrılarak çalışıp eve gelir getirmeye başlaması kısa vadede ailenin ekonomik yükünü azaltacağından hoş karşılanan bir durumdur. Örneğin;

“Oğlum bıraktı. Bilmem gerekli midir acaba liseyi bitirdi. Pardon ortayı bitirdi. Ayakkabısı diğerlerinden daha şeymiş. Kitapları da pahalıymış. O yüzden ben dedi açık öğretim okuyacağım dedi. Ben dedi kendim ihtiyaçlarımı karşılarım dedi. Zaten okuldan soğumuştü öğretmenleri biraz baskı yapmış ona. Kitap, defter, ne bileyim bir şeyler için. İki sene okula gitmek istemedi. Biz de baktık, elimizden bir şeyler gelmiyordu, biz de bıraktık. Şimdi açık öğretime yazıldı, açık öğretimde okuyor. Şimdi iş arıyor bulabilirse eğer girmeyi düşünüyor.” (K 18)

“Benim büyük oğlum orada lisede okuyordu. Buraya gelince okumadı. 14 yaşında benim oğlum sıkıntılarından dolayı okumadı. Ev geçindirmeye baktı çocuk, orada kâğıt topladı, plastik topladı ondan okumadı. Ben dedim oğlum yapma, burada oku dedim istemedi evin geçimine katkı sağlamak için. Şimdi diyor ki ben sizin yüzünüzden okumadım.” (K 15)

Aile içerisinde yaşanan ekonomik problemlere bağlı olarak çocuklar evde yaşanan sıkıntılardan uzaklaşabilmek adına sokakta kendisine çevre edinebilmekte ancak bu çevre genellikle kendisine olumlu fırsatlar sunamamaktadır. Çocuklar, sokakta bali, tiner, alkol, sigara ve uyuşturucu maddeyi deneyimlemekte ve istismara açık hale gelebilmektedirler. Kimi zaman da çocukların ayırt etme becerisi henüz tam olarak

gelişmediğinden çocuklar için ne şekilde olursa olsun ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına çalışmak ve para kazanmak eğitime tercih edilen bir durum olmaktadır. Ancak erken yaşta çalışmaya başlamak da çocukları istismara açık hale getirmekte, çocuğun sağlıklı gelişimini engellemektedir. Kadınlar, bir yandan ekonomik problemlerle baş etmeye çalışırken bir yandan da uğruna kendilerinden vazgeçtiği çocuklarının davranış problemleri ile baş etmeye çalışmak kadınları türlü sıkıntılarla karşı karşıya getirmektedir. Örneğin;

“Büyük oğlum, evde çocuk mutlu değildi. Baba şiddet uyguluyordu anneye, çocuk bunu görüyordu. Çocuğun evden kaçma sebebi bunlardır. Evde mutluluk görmedi, annesi ne kadar ilgilense de de baba sevgisi yoktu, çocuk da kaçmayı tercih ediyor. O da diyordu anne bu şekilde gelip seni görüyorum her yerin morarmış, dayak yemişsin, ben bu evde nasıl durayım. Çok kötü çevre edindi, arkadaşlara bulaştı. Çocuk da ne yapsın, cahil. Çocuklar bir tane sigara içer misin demişler, sigaranın içine ne koymuşlarsa bilmiyorum. Bir madde vardı onu kullandı ölümden döndü... Baktım olacak gibi değil kadın başımla mücadele edemezdim, iki üçe kadar sokaklardaydı. Ben iki üç kere sokaklara çıktım onu aramak için. Hatta önüme çok insanlar çıktı, şittt seni götüreyim gelsene, ne arıyorsun sokaklarda... Ben de kadın olarak korktum da bir daha peşine düşemedim, en sonunda gece dörtte benim yeğenim geldi teyze kalk kalk oğlun ölüyor dedi, hastaneye gidelim dedi. Doktor beş dakika geç gelseydi ölürdü dedi.” (K 2)

“Para olmadığı için oğlum dört gün tekelerde çalıştı. Benim çok zoruma gitti, içki satılan yerlerde insanlara hizmet etti, içki servisi yaptı. Günlük 150 milyon diye gitti çalıştı orda. İçki bile içti. Kahroldum, üzüldüm, ağladım... Beni insan yerine koymadı. Sen de anne olsaydın bize bakardın, bize bakamıyorsun, o zaman karışma dedi. Çok ağladım, çok zoruma gitti. Ama dediğim gibi param olsaydı, dört gün bir tekelerde çalışmazdı. İçkinin ne kadar kötü olduğunu bilmesine rağmen sırf para ihtiyacı olduğunu bilmesine rağmen patron dedi 200 liralık içki iç. Benim çocuğum orada içki içmeye başladı, daha içmeyeceğim dedi ama içmeye başladı. Yoksulluk insanı gerçekten çok zorluyor, bazen altından kalkamıyorsun. Bazen o kadar çaresiz kalıyorsunuz ki ne yapacağınızı bilemiyorsunuz. İnanın ağladım, ağladım dört gün sonra geldi dedi ki tamam anne daha çalışmayacağım dedi. Ama anne beni de anla dedi, param yok, ayakkabı ihtiyacım var, kıyafete ihtiyacım var, okuldan yemek yiyeceğim param yok, sen de beni anla dedi. İnsan, parası olmadığı

zaman çaresiz olduğu zaman bitiyor. Onu kelimeler yetmiyor anlatmaya, ne konuşsam boş şu an kelimeler bitti yani.” (K 19)

Mülakatlardan elde edinilen bilgilere göre yoksulluğun yaşandığı ailelerde büyüyen çocuklarda hırçınlık, agresiflik gibi davranışlar yaygın görülen durumlardır. Kadınların eğitimine çeşitli sebeplerle devam edemediği ancak yoksulluktan kurtulmak adına çocuklarının eğitimini önemsedikleri gözlemlenmiştir. Kadınlar “okusunlar, bizim gibi olmasınlar” diyerek kendilerinin yaşadığı eğitim eksikliğini çocuklarının yaşamasını istememektedir. Ancak gerek eğitim konusunda aile içerisinde rol-model olmayışı, gerek ailelerin, çocukların eğitimine devam etmesi konusunda gerekli motivasyon ve teşviki sağlayamaması, gerek ihtiyaçların karşılanmaması, gerek çocuğun ekonomik yoksunluklar nedeniyle eğitim hayatından uzaklaşarak para kazanma arzusu gibi nedenlerle görüşülen 20 aileden beşinde eğitime devam sorunu bulunmaktadır. Tek ebeveynli bir ailesi olması nedeniyle çalışmak zorunda kalan K 13, küçük oğlu ile ilgilenebilecek bir bakıcının masraflarını karşılayamadığından büyük kızını okuldan ayırmak zorunda kalmıştır. Kadınlar, çocuklarının eğitimine devam edebilmesi için verilen ücretsiz kitap hizmetinden memnundurlar ancak bir kısmı test kitabı, okuma kitabı gibi ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu ifadelerden anlaşılmaktadır ki, yalnızca ders kitaplarının ücretsiz olarak verilmesi, çocukların kendini geliştirmesi ve eğitime devam etmenin önündeki engelleri aşabilmek adına yeterli görünmemektedir.

Görüşme yapılan hanelerden ikisinde çocukların madde ve alkol kullanımı öyküsü bulunduğu araştırmanın bulgularındandır. Çocuklardan birisi, evde yaşanan ekonomik problemler ve şiddetten uzaklaşmak adına sokağa yönelmiş ve madde kullanmaya başlamış, bir diğeri ise ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına kendisine günlük 150 TL vererek cazip fırsatlar sunan alkol satışı yapılan bir yerde çalışmaya, aynı zamanda alkol kullanımına başlamıştır. Özellikle yoksunluğun izleri genç kuşak arasında daha yaygın görülmektedir. Ergenlik dönemi itibarıyla gençler arasında arkadaşlarının kendileri hakkındaki algıları, fikirleri, düşünceleri daha da önem kazanmaktadır. İhtiyaçları karşılanamayan bireylerde özgüven eksikliği yaşanabilmekte, ya sosyal hayattan ve eğitim hayatından uzaklaşmalarına neden olmakta ya da kötü alışkanlıklar edinmelerine sebebiyet verebilmektedir. Bu

bakımdan geleceğin teminatı olan bireyler açısından da yoksulluk ve etkileri oldukça önemli bir konudur.

4.3.2. Görüşmecilerin Beslenme ve Sağlık Durumlarına İlişkin Bulgular

Yoksulluk, çok boyutlu etkileri sebebiyledir ki sağlıkla arasındaki ilişki bakımından bakılacak olursa kişilerin yoksulluk nedeniyle temel ihtiyaçlarını karşılayamamaları, yeterli beslenme ve tedavi olanaklarına ulaşmakta yaşadıkları güçlükler, onları çeşitli kronik hastalıklarla karşı karşıya bırakabilmektedir. Yeterli besin kaynaklarından yararlanamayan kişilerin bağışıklık sistemi güçsüz kalmakta ve kişileri hastalıklara karşı savunmasız bırakmakta, bireyler sağlık sorunları sebebiyle de istihdam sürecine katılamayarak yoksul duruma düşebilmektedir.

Tablo 10: Görüşmecilerin beslenme düzeylerine ilişkin algıları

Görüşmecilerin Beslenme Eylemine Dair Görüşleri	Kişi Sayısı
Yeterli ve Dengeli Beslendiğini Düşünenler	9
Orta Düzeyde Besin İhtiyacını Karşılıdığını Düşünenler	1
Yeterli ve Dengeli Beslenme Olanağının Olmadığını Düşünenler	10
Toplam	20

Tablo incelendiğinde görüşmecilerden dokuz tanesi yeterli ve dengeli beslendiğini düşünmekteyken, bir kişi orta düzeyde beslendiklerini düşünmekte, 10 kişi ise yeterli ve dengeli beslendiğini düşünmemektedir. Görüşmecilerin bazıları her öğün beslenemediğini söylerken, kimileri de her öğün de yemek yediklerini ancak yeterli besin ihtiyacını karşılayamadıklarını düşünmektedir. Ağırlıklı olarak kahvaltılık ve kuru baklagillerle beslendiğini ifade eden kadınlar, meyve-sebze ve et fiyatlarının çok pahalı olması nedeniyle bu ürünleri tüketemediklerini ifade etmişlerdir. Kızının beslenmesi için peynir, zeytin dışında farklı alternatifler sunamadığını K 11, şu şekilde ifade etmiştir;

“Bu (kızını gösteriyor) okula gidince beslenme istiyor. Badem, fıstık, ceviz falan alamıyorum. Peynir, zeytin koyup sandviç yapıyorum. Anne bıktım diyor, e bıksan da bıksan da onu yiyeceksin mecbur. Ben bıksam da bıksam da kendime hiç önem vermiyorum.” K 3 ve K 19 da beslenme pratiklerini şöyle açıklamaktadır;

“Yok, düşünmüyorum. Çünkü sağlıklı besleniyoruz. Tam sağlıklı şeyler yediremiyorum. Üç öğün tam yediremiyorum ne bileyim mesela birini bulursam birini bulamıyorum. Bazen oluyor her gün aynı yemeği yiyorlar. Ne bileyim çok şeye üzülüyorum.” (K 3)

“Dengeli ve sağlıklı beslendiğimize de inanmıyorum, yani inanamıyorum. O da maddiyata bağlı olan bir şey çünkü. Hayat çok pahalı, her şey çok pahalı. İsteddiğiniz gibi hatta istediğiniz altında alıp yiyemiyoruz. Sebze, süt ürünleri, eti geçtim et altından da pahalı. Sebzesi olsun, meyvesi olsun o kadar pahalı ki alıp yediremiyorum. O yüzden sağlıklı beslenemiyoruz.” (K 19)

Maddi yetersizlikler nedeniyle kimi ihtiyaçların karşılanması daha öncelikli olurken kimi ihtiyaçlar da ikinci plana itilebilmektedir. Aile içinde yaşanan sıkıntılar ve ekonomik nedenlere bağlı olarak ilk çocuğunun kötü alışkanlıklar edinmesi nedeniyle diğer oğlunun da evden uzaklaşmaması için evine internet alan K 2, yaşamsal öneme sahip beslenme hakkından feragat ettiğini şöyle dile getirmektedir;

“Yeterli beslenemiyoruz. Beslenme konusunda her gün sebze alıp yiyemiyoruz. Bir meyveye hasretiz. İmkânımız ona el vermiyor. Ancak ödediğimiz şey faturalardır. Ben hayatımda internet almış değilim. Sırf çocuğum sokağa gitmesin, kötü insanlara bulaşmasın, büyük çocuğumu öyle kaybettim bunu kaybetmeyeyim diye onun için eve internet bağlamışım. Meyve desen yiyemiyoruz, sebze desen yiyemiyoruz. Geçen gittim Büyükşehir Belediyesi'nin kartı var her ay 150 lira yatıyor. Her ay ne yapıyorum, ancak getirdiklerim kahvaltılık, belki oğluma çocuktur canı çeker abur-cubur bişeyler alıyorum, belki bir büsküvit, belki bir cips... İki-üç biber, birkaç domates öyle alıp evime getirmişim, hemen hemen iki-üç senedir evime doğru dürüst sebze-meyve girmemiş yani.” (K 2)

Besin yetersizliğine bağlı olarak sağlık problemleri yaşayan K 8 ve K 15 ekonomik yetersizlikler nedeniyle doktorun tavsiyelerine uyamamakta ve tedavi olamamaktadırlar. Kadınlar genellikle fedakâr yapıları sebebiyle de genellikle kendilerini ikinci plana atmaktadırlar. Görüşme sırasında birçok kadın maddi yetersizlikler nedeniyle beslenme konusunda da önceliği çocuklarına verdiğini, kendilerinin beslenip beslenemediğinin çok önemli olmadığını ifade etmişlerdir.

Süreç içerisinde fiziksel sağlık problemlerinin yanı sıra psikolojik olarak yaşanan sıkıntılar da hastalık sürecini hızlandırmaktadır. Örneğin;

“Yeterli beslenebildiğimizi düşünmüyorum. Mesela ne bileyim her şey çok eksikimiz var. Ayda yılda bir kez yiyorsak ancak yiyebiliyoruz eti. Mesela doktora gittim B12 eksik çıktı. Doktor dedi ki haftada iki kez ciğer, kırmızı et yemen lazım ama imkânlar el vermiyor. Maddiyat biraz kısıtlı olduğu için yani meyve, sebze çok pahalı pek öyle yiyemiyoruz. Ağırıklı olarak bakliyatla besleniriz. Geçen mesela ıspanak alacağım 10 milyon ıspanak, ben kilosunu 10 milyona nasıl ıspanak alayım.”

(K 8)

“Yeterince beslenemiyorum çünkü bana dedi ki doktor senin vücudunda hayvansal gıda yok. Dedim birini alsam, birini alamıyorum. Et yiyeceksin, süt içeceksin sen hayvansal gıdalla besleneceksin... Yiyemiyorum, alacak durumum yok, beslenemiyorum yeterli. Bir süt içiyorum, içersem. Bir de yumurta... Yeterli beslenemiyoruz. Mesela sebze, meyve en iyisi ama onu da bulamıyoruz. Ekmek bol yeniyor bizde makarna, bulgur, çay, kahve, zeytin, tost...” (K 15)

Kişilerin yaşadığı sağlık problemleri veya evde bakıma muhtaç bir hasta bireyin olması da kadınların istihdam sürecine dâhil olmasını engelleyebilmekte, bu sebeple kişiler yoksulluk ile yüz yüze kalabilmekte, bu durum kadınların hane içerisindeki durumlarını daha da kötüleştirebilmektedir. Toplumumuzda evin geçimini sağlama görevini erkeğe yükleyen toplumsal değerler nedeniyle kadınlar genellikle yetersiz eğitim nedeniyle meslek sahibi olamamakta, kimi zaman hayatında karşılaştığı çeşitli sorunlar da kadını birden bire evin geçimini üstlenmek durumunda bırakabilir. Eşinin hastalığı nedeniyle evin geçimini sağlama, aynı zamanda ev içi rolleri yerine getirme yükümlülüğü altında bulunan K 15 durumunu şu şekilde anlatmaktadır:

“Ben de psikolojik rahatsızlıklar işte bayılmam var. Sinirlenince ellerde titreme oluyor, her şeye kafayı yora yora sıkıntılardan öyle oluyor. Kira, elektrik, su geçim çok zor. Çocukların istekleri, eşin hasta oldu mu... Kocan çalışırsa iyisin kocan çalışmadı mı olmuyor. Allah herkese sağlık sıhhat versin, geçim zorluklarından dolayı psikolojik rahatsızlık yaşıyorum, 12-15 yıldır ilaç kullanıyorum.” (K 15)

Kadınların kanser, mide ağrıları, astım, diyabet, tansiyon, sedef hastalığı, beyincik sarkması, kalp rahatsızlığı, eklem rahatsızlıkları ve vücudun çeşitli bölgelerinde ağrılar, felç geçirme ve psikolojik rahatsızlıklar gibi çeşitli rahatsızlıklarla mücadele ettikleri araştırmanın bulguları arasındadır. Kadınların çoğu psikolojilerinin iyi olmadığını ifade ederken, bir kısmı psikolojik ya da fizyolojik herhangi bir rahatsızlığının olmadığını ifade etmiş ancak görüşme sırasında uyku uyuyamayanların yanı sıra, sıkıntılardan uzaklaşmak adına uyumayı tercih ederek uyku problemleri yaşayanlar da araştırmanın bulgularındandır. Kimi kadınlar yaşam deneyimleri ve geleceklerine ilişkin umutsuzluk ve kaygı içerisinde olduklarını ifade ederken, kimileri yaşadıkları zorluklar nedeniyle dişlerini kaybettiğini, düşünmekten şeker (diyabet) hastası olduğunu, bayılmalarının olduğunu, psikolojik tedavi gördüklerini ifade etmişlerdir. Örneğin;

“Her gün oluyor diyorum ya her gün oluyor çok çaresizim yani düşünüyorum her gün çok kafaya takıyorum, geceleri aklıma geliyor mesela bazen uyuyamıyorum yarın ne yapacağım çocuklarımla nasıl ilgileneceğim ne yedireceğim ne giydireceğim acaba okula gönderebilecek miyim hani. Durumum olmuyor çok şeyler istiyorum ama yapamıyorum. Şudur, budur... Üzüliyorum sabaha kadar uykum gelmiyor. Düşünmekten şeker hastası oldum. Kendime bile tedaviye gidemiyorum gidip kendimin çaresine bakamıyorum. Sabır istedim hep Rabbinden sabır, sabır... Sabır dileyerek kendimi kandırıyorum ne yapayım.” (K 3)

“Sıkıntılarını unutmak adına uyumayı tercih ediyorum, aslında unutulmuyor da bir süre düşünmüyorsun işte. Sonra ağlıyorum rahatlıyorum.” (K 11)

“Çaresiz hissettiğimde hep uykusuz hiss ediyorum. Yani uyumak istiyorum. Maddi yetersizlikler sebebiyle moralim düşer, canım hiçbir şey yapmak istemez, bazen kızım soru sorduğumda cevap veresim bile olmuyor. Sürekli uyumak istiyorum.” (K 8)

“Ben hep içime atıyorum hep içimde tutuyorum o yüzden ağzımda diş kalmadı 35 yaşından beri ağzımdaki diş takma. O da stresten oluyor, hepsini sık sık mahvetmişim.” (K 5)

“Sinir stresten hafif bir felç geçirdim üç-dört ay önce. Suratımda bir kasılma oluyordu. Ben bunu fark etmedim bir-bir buçuk ay önce suratıma bir geçici ya da

geçici olmayan bir felç indi ağızımda biraz konuşmama da etki yapıyor. Ben psikolojik tedavi gördüm, görmedim değil ama ilaçları aldığım zaman çok uyku yaptığı için kullanamıyorum.” (K 6)

İnsanın yaşamını sürdürdüğü çevre, fırsat ve olanaklara ulaşmada yaşanan kolaylık veya zorluk, yaşamını sürdürdüğü konutun özellikleri, yaşanan maddi ve manevi zorluklar, kişilerin eğitim düzeyi, gelir düzeyi, ailesiyle ve çevresiyle sürdürdüğü sosyal ilişkileri ve bireysel özellikleri gibi unsurlar sağlığın özellikle psikolojik yönüne etki eden faktörlerdendir. Özellikle eğitim imkânlarından yoksun bırakılan ve maddi gelir yetersizliği gibi faktörler nedeniyle zorlu yaşam şartları ile mücadele etmeye çalışan kadın için bu süreç daha yıpratıcı olmaktadır. Çoğu kadının manevi destekten de yoksun olması psikolojik olarak bu süreci daha ağır yaşamasına neden olmaktadır. Görüşmecilerden birkaçı yaşadıkları sorunlarla mücadele edebilmek adına psikolojik destekten yararlandığını ifade etmişlerdir. Örneğin;

“Tabii ki de insan kötü hissediyor ister istemez moralin bozuluyor yani morali düşüyor. Şu an başıma durup dururken ağrılar giriyor çok düşünmekten, çok stres yapmaktan. Yine kendimi çok şey yapmıyorum, söz konusu benim çocuğum olduğu zaman daha çok karamsarlığa kapılıyorum. Eskiden böyle değildim. Aman derdim nasıl olsa ben bir şekilde ben döndüreceğim ama çocuk büyüdükçe korkularım daha çok var. Psikolojik destek almayı denedim de gittim de psikologlarla görüştim belediyenin İSADEM’e gittim, konuştum. Bir gün rica ettim, birebir görüşmek istiyorum diyerek görüştim. Psikolojik destek alıyorum tabii kötü hissettiğimde kendimi.” (K 8)

Görüşmecilerden K 19 ve K 16, yaşadıkları sıkıntılardan dolayı bu süreci daha sıkıntılı atlatmakta, K 19, bir kez intihara kalkıştığını ancak inancı gereği vazgeçtiğini, psikolojik destek ile ayakta kalabildiğini, K 16 ise yaşadığı sıkıntıları unutmak adına psikiyatri ilacı olarak güçlü kalmaya çalıştığını şu sözlerle ifade etmiştir;

“Danışmanlık almak istedim, Aile Bakanlığı psikoloğundan yardım alıyorum. Allah razı olsun. Dediğim gibi yaşadıklarım çok zor, hem anne hem baba görevi görmek çok zor bir şey. Hayatta tabii bir de tek olmak çok zor bir şey annen baban olsa da yok, kardeşin olsa da yok. İnsana bir müddet sonra annesi, babası, kendi çocuğunu

gözü görmüyor hayat çok zor. O yüzden psikolojik danışmanlık desteği alıyorum bu destek olmasa gerçekten hayatta kalamam çünkü bazen gerçekten ne yapacağımı ne edeceğimi çocuklara karşı olsun, kendime karşı olsun bilemiyorum bazen canıma bile kıymak istediğim oluyor. Bir kere canıma kıymak istediğim oldu ne yalan söyleyeyim. Çok eziyet etti, hakaret etti, Hastaneye gidiyorum çocuklarım hakaret ediyor, küfür ediyor, eve geliyorum öyle yani kiramı, düzenli faturaları ödememe rağmen çocukların kavgaları yüzünden bana çok hakaret etti, aşağıladılar. Bir kere gittim denizin kenarına gittim, küçüğü aldım kucağıma sonra dedim dur dedim ne yapıyorsun? (ağlıyor) Allah'ın verdiği bir can, Allah'a emanetsin sen alamazsın. Sonra dedim bu dünyadan göçüp gideceksin, sonradan vazgeçtim. Bu hayatta tek olmak çok kötü bir şey... Psikologlar yönlendiriyor, konuşuyoruz, görüşüyoruz, insan bir komşusuna gitse konuşsa bir yığın laf olur ama psikolog hanıma gidiyoruz konuştuğumuz orada kalıyor. O bizi yönlendiriyor, o yüzden psikolojik destek almak çok önemli, almayanlar varsa tavsiye ederim gerçekten.” (K 19)

“Yeğenim iki yaşındaydı, yanıma aldım annesi cezaevine girdi. Lise ikiye kadar okuttum. O dönem onun arkasından gittim, çok kötü bir şeylere de maruz kaldım. Dilek, teyze buraya gel dedi, oraya gittim. Kadıköy Yoğurtçu Parkı diye bir yer. Oraya çağırdı beni. Dilek buradadır eve dönecek diye... Beş-altı erkek vardı işte, harabe bir yere götürdüler beni, kötü olaylar yaşadım işte dişlerimi kırdılar, saçlarımı bıçakla kestiler. Erenköy'e kaldırdılar, hala gidiyorum Erenköy'e. Handan abla var doktor, ilaçlarım hala devam ediyor. Geçmişini hatırlamayayım diye, hatırladığımda intihara meyilli oluyorum, depresyon tedavisine gidiyorum güçlü değilmişim zayıfmışım hemen pes ediyormuşum.” (K 16)

Tablo 11: Görüşmecilerin sosyal güvencesine ilişkin bulgular

Görüşmecilerin Sosyal Güvencesi	Kişi Sayısı
Sosyal Güvenlik Kapsamında Sigortalı Olanlar	9
Genel Sağlık Sigortası (Yeşil Kart)'tan Yararlananlar	8
Sosyal Güvencesi Olmayanlar	3
Toplam	20

Araştırma kapsamında görüşülen kadınlardan dokuz tanesi Sosyal Güvenlik Kapsamında sigorta hizmetlerinden yararlanmakta olup kadınlardan bir tanesi

kendisi çalıştığı için Sosyal Güvenlik Kurumu'na tabiidir. Altı tanesi eşinin sigortasından faydalanmakta olup bir tanesi de annesinin sigortasından yararlanmaktadır. Kadınların sekiz tanesi Genel Sağlık Sigortası (Yeşilkart)'tan yararlanmakta iken üç kişi herhangi bir sosyal güvencesinin olmadığını ifade etmiştir.

Görüşmecilerden 15 kadının tedavi olanaklarına ulaşmakta herhangi bir güçlük yaşamadığı sonucuna ulaşılmış, K 20 ve K 1'in hastalandıklarında doktora gidebildikleri ancak maddi yetersizlikler nedeniyle ilaçları almakta ve doktorun tavsiyelerine uymakta güçlük yaşadıkları, K 15'in aldığı psikolojik desteğin kendisine fayda sağlamaması nedeniyle tedavide güçlük yaşaması, K 6'nın sosyal güvencesi olmaması nedeniyle randevu alamaması, saat: 16.00'dan sonra tedavi hizmetlerinden yararlanabilmek amacıyla acile gitmesi, K 3'ün ise çocukların bakım sorumluluğu nedeniyle kendi sağlık sorunlarını ihmal etmesi nedeniyle yaşanan problemler görüşmecilerin tedavi hizmetlerine ulaşma hakkındaki algılarını yansıtan bulgulardır. K 2 ise sağlık alanında yaşadığı problemi şu şekilde ifade etmiştir;

“Vallahi benim rahatsızlığım var. Gitsem tedavi olmam lazım. Sadece benim psikolojim de iyi değil. Ben de çok kötüyüm, artık bu zamanda yıpranıyor insan, beyin olarak yıpranıyor. Hayat şartları çok zor, kafam çok dolu boşaltmam lazım. 17 yaşından beri şiddet gördüm ta ki 25-26 yaşına kadar şiddet gördüm, ben de iyi değilim aslında benim de tedavi olmam lazım mide ağrısı yaşıyorum, astım bronşitim var. Omuzumda ne varsa bilmiyorum. Biliyorum desem yalan konuşurum. Tedavi olmakta sorun yaşıyorum mesela diyorum ki MR çekilirken bana iğne vurun çekilirken, uyusturun ki gireyim. Yani sıkıntımı ben de öğrenmek istiyorum, kolumu kaybetmek istemiyorum, bir şey mi var, kangren mi var ne oluyor bilmiyorum, bana uyusturucu, sakinleştirici yapın diyorum gittiğim zaman doktorlar bana diyorlar ki özele git yapabilecek bir şeyim yok diyor. Nasıl gideyim özele param yok, ben ayaklarının üzerinde zor duran bir insanım.” (K 2)

4.3.3. Yoksulluğun Sebeplerine Yönelik Algıları

Yoksulluğun çok çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bu konuda kadınların algılarına ilişkin bulgular aşağıdaki tabloda açıklanmıştır.

Tablo 12: Kadınların yoksulluğun sebepleri hakkındaki düşüncelerine dair bulgular

Görüşmecilerin Yoksulluğun Nedenlerine İlişkin Düşünceleri	Kişi Sayısı
Eğitimsizlik	6
İşsizlik	3
Ülke Ekonomisinin İyi Olmaması	2
Aile Desteğinin Bulunmaması	3
Varlıklı Kişilerce Destek Olunmaması	2
Çocuk Bakımı Nedeniyle Çalışamamak	1
Yanlış Evlilik Kararı	1
Bireysel Sebepler	2
Toplam	20

Tabloya bakıldığında görüşmecilerden altı tanesi yoksulluğun sebebini yeterli eğitim almama ile açıklarken, üç kişi işsizlik ile açıklamış, iki kişi ülkedeki ekonomik durumların iyi olmaması nedeniyle insanların yoksul olduğunu savunurken, üç kişi aile desteği olmaması nedeniyle yoksul olunduğu görüşündedir. İki kişi varlıklı kişilerin destek olmaması nedeniyle yoksulluk sorununun var olduğunu düşünürken, bir kişi çocukların bakım sorumluluğu nedeniyle çalışmadığı için yoksul olduğunu düşünmekte, bir kişi yanlış bir evlilik yaptığı için yoksul olduğu görüşündedir. Bir kişi eşinin iş piyasasında cesaretli davranmaması nedeniyle az gelir elde ettiği için yoksul olduklarını düşünürken, bir kişi de yoksul olmanın sebebini çalışmamaya bağlamaktadır.

Yoksulluğun sebepleri arasında en büyük etkiye sahip olanı yeterli eğitim imkânlarından yararlanamamadır. Eğitim seviyesi düştükçe kişinin gelir seviyesi de azalmaktadır. Eğitim imkânlarından yeterince yararlanamayan kadınlar, toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde evdeki sorumlulukları üstlenmekte, maddi yönden eşe bağımlı olmaktadır. Ancak büyükşehirlerde kira vb. giderlerin yüksek olması, özellikle dar gelirli ailelerde bir kişinin kazancı ile geçinmeyi güçleştirmektedir. Kadının düşük eğitim seviyesine sahip olması, daha önce çalışma deneyiminin bulunmaması ve çocukların bakım sorumluluğu gibi sebepler, içinde bulunduğu olumsuz şartları değiştirebilmek için mücadele etmesini güçleştirmektedir. Mülakatlarda da kadınların yoksulluğun nedenlerine ilişkin görüşlerine bakıldığında birçoğu yoksulluğun sebebini eğitimsizlik olarak görmektedir. Eğitim sayesinde birçok sorun daha kolay aşılabılır. Eğitim seviyesi

arttıkça bireylerin kişisel donanımı da artmakta, eğitim seviyesi yüksek olan bireyler yaşadıkları sorunlarla baş etmede farklı alternatifleri deneyerek sorunla mücadele ederken özellikle eğitim seviyesi düşük olan, bu sebeple istihdam sürecine dâhil olamayan, bir başkasına bağımlı bir şekilde yetiştirilen kadınların yaşamda karşılaştığı sorunlarla baş etme kabiliyeti de azalmaktadır. Yoksulluğun sebepleri hakkında kadınların görüşlerine bakıldığında, kendisine sahip çıkan bir eşin veya aile desteğinin bulunmaması, varlıklı kişiler tarafından destek sağlanmaması gibi düşünceleri, kadınların sorunlarla mücadele etmede yeterli özgüvene sahip olmadığını göstermektedir.

4.3.4. Yoksul Ailelerin Gelir Kaynakları ve Yoksullukla Baş Etme Stratejileri

Eve gelen gelirle idare etmenin sorumluluğunu üstlenen kadın, yoksulluk durumunda aile bireylerinin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına kendine has, çeşitli çözüm yolları üretmektedir. Burada da dikkat edilmesi gereken husus, kadınların erkeklere göre toplumsal alanda farklı rol ve sorumluluklarının olması, kadının erkeğe göre sınırlı bir yaşam alanının bulunması, mücadele yöntemlerini de yaşam alanı içerisinde bu rol ve sorumluluklar çerçevesinde yürütmesini gerektirmektedir. Kadın istihdama dâhil olsa dahi, ev içerisindeki görevlerin yerine getirilme sorumluluğu yine kadının üzerinde olduğundan, ev içi alan kadın için ikinci çalışma alanını oluşturmakta, bu durum ise kadının toplumsal alandaki dezavantajlı konumunu yansıtmaktadır.

Mevcut gelirin yetersiz olması, kadınları çeşitli çözüm yolları aramaya mecbur etmektedir. Daha önce de bahsedildiği üzere yoksullukla mücadele etmek için kadınlardan biri düzenli olarak çalışmakta olup geliri asgari ücrettir, iki kadın ev ve merdiven temizliğine giderek düzensiz de olsa aile bütçesini artırmak için mücadele etmekte, üç kadın da evde mantı, çörek, kurabiye yaparak, örgü örüp satarak evden üretim yapmakta ve bu şekilde geçinme stratejileri oluşturmaktadır. Ancak bu işlerden elde edilen gelirin düşük olması, sosyal güvencesiz olması, yoksulluk durumunu geçici değil, kalıcı hale getirmektedir. Yapılan işlerden elde edilen gelir kadınların yaşam koşullarında önemli bir değişiklik getirmese de, az da olsa bir ihtiyacın karşılanması açısından tercih edilir, özgüvenlerini destekleyici olmuştur. Örneğin;

“Ne bir mesleğim var ne bir şeyim var. Merdiven silmekten de utanmıyorum. Bazı insanlar diyor ya merdiven mi silinir. Neden silinmesin? Alın teriyle kazanıyorsan silinir. Ben onlardan hiçbir zaman utanmıyorum. İyi ki de gidiyorum, siliyorum. Olsa daha fazlasını yapardım. (K 2)

“Şu an için lif yapmaya başladım, tasarlamaya başladım. Normal sokakta gördüklerimizin dışına çıktım. Kendi tasarımı yapıyorum. Onu da onları satarsam evimin diğer ihtiyaçlarını alırım.” (K 7)

“Bir arkadaşım var gidiyorum, ona diyorum ki iş olursa merdiven temizliği, ev temizliği bana haber verin diyorum. Olmuyor, çağırıyorlar, başkalarını götürüyorlar. Anlatıyorum ama anlamak istemiyorlar. Daha doğrusu hep çaresiz kalıyorum, neye elimi atsam geri dönüyor. Bere ördüm, atkı ördüm. Belli bir süre ördüm, sattım, isteyen olmadı, alıcı olmadı. Çörek, kurabiye yapmaya çalıştım. Doğum günü olursa evde yapıyorum, hazırlıyorum, satıyorum gelip alıyorlar.” (K 5)

Araştırmaya katılan evli olan kadınlardan ise üç tanesinin eşinin geliri asgari ücret düzeyindedir, dört tanesinin eşinin geliri düzensiz olup asgari ücretten daha azdır. Evli olan kadınlar arasında bir tanesi eşinin çalışmaması nedeniyle evin geçimini sağlama yükümlülüğünü üstlenmiş olup ev temizliği yaparak ailesinin geçimini sağlamaya çalışmakta ancak hem ev işlerinin sorumluluğu hem de evin geçimini sağlama yükümlülüğünü üstlenmesi kendisi için daha yıpratıcı olmaktadır. Onun dışında evli olan kadınlar arasında gelir getirici bir işte çalışan bulunmamaktadır. Yoksul kadınlar arasında baş etme yöntemi olarak kamu hizmetlerinden yardım alma çabası yaygın görülen bir durumdur. Görüşülen kadınların yararlandığı hizmetler arasında Sosyal ve Ekonomik Destek, Ümraniye Belediyesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından sağlanan market kartı desteği, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından düzensiz olarak verilen nakit yardımlar bulunmaktadır. 15 kadın Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinden yararlanmakta iken, 16 kadının Ümraniye Belediyesi'nin gıda yardımından yararlandığı, beş kadının İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin gıda yardımından yararlandığı, iki kişinin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından verilen yakacak yardımından yararlandığı, iki kişinin de yine Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından verilen düzensiz nakit yardımdan yararlandığı

araştırmanın bulgularındandır. Kadınların giderlerine bakıldığında düzenli bir gider olarak en düşük kira bedeli 400 TL iken, en yüksek kira ödemesi ise 1000 TL'dir. Ev sahiplerinin kira bedellerini yüksek tutması kadınların ortak görüşüne göre yoksulluğun sebeplerindedir. Yine kadınların görüşlerine göre üç tanesi gelirini çok düşük yani yoksulluk sınırının altında şeklinde tanımlarken, 15 tanesi düşük olarak tanımlanmakta, iki tanesi de gelir durumunu orta düzey olarak tanımlamaktadır.

Görüşme yapılan kadınların büyük çoğunluğu, çocukların bakım sorumluluğu nedeniyle istihdamda yer alamamakta, hemen hemen hepsinin yoksullukla mücadele yöntemleri arasında ev içi üretim modelleri yer almaktadır. Yaz mevsiminde meyve-sebzenin uygun olması nedeniyle konserve yapmak, buzluga ürün koymak en çok yapılan geçinme stratejileri arasındadır. Ancak kimi kadınlar da mevcut gelirin ancak o ay içerisinde geçinmeye yettiği için kısa yönelik herhangi bir hazırlık yapamadığını ifade etmektedir. Günlük ihtiyaçları karşılamak bile yoğun mücadele gerektiren bir durumdur.

Araştırmaya katılan kadınların bir diğer baş etme yöntemi de fatura giderlerini azaltmak adına akşamları lambayı kapatıp oturmak, banyo suyunu ısıtabilmek ve yemek pişirmek için sobayı kullanarak elektrik kullanımını azaltmak, elektrikli eşyaların kullanımını azaltmak, doğalgaz giderini azaltmak adına gündüzleri doğalgazı kapatmak veya bir oda ile sınırlı tutmak yapılan tasarruflar arasındadır. Örneğin;

“Süpürgeyi fazla açmam, elimle silmeye çalışıyorum fatura çok gelmesin diye.” (K 16)

“Tüp fazla gitmesin diye sobada pişiriyim, fırın ocağı çalıştırmıyım, elektrik gitmesin diye sobanın fırınında pişiriyim. Oradan da tasarruf ediyorum mesela.” (K 9)

“Çocuğum küçük diye yani çoğunlukla arkadaşlarımda evinde geçiriyorum vaktimi. Bütün kışın faturalar yüksek gelmesin diye. Sağ olsun komşular da yani çoğunlukla onlarda geçiyor, yemek de orada yiyorum. Mesela orada kaldığım zaman ister istemez de orada yiyip içiyoruz.” (K 8)

“Elektrikte olsun, akşam otururken elektriği yakmıyoruz mesela televizyon ışığıyla. Hepimiz bir odada yatmak durumunda kalıyoruz doğalgaz az yansın diye.” (K 13)

“Akşamları elektriğimizi kapatıyor, dışarıda gece lambası nereye vuruyor onu kapatıp duruyorum. Çocuklara diyorum bu nasıl olsa vuruyor. Bu şekilde tasarruf etmeye çalışıyorum.” (K 19)

“Bir abla var gidip ona ona yardımcı oluyorum. Onunla birlikte pazara gidiyorum. O da bana da bir şeyler alıp veriyor. O da bir mücadeledir. İlla her şey para değildir.” (K 8)

Olumsuz ev koşullarıyla baş etmeye çalışan K 11’in mağduriyeti kış mevsiminin gelmesiyle daha da artmaktadır. Evin ısınma problemiyle duvara tahta koyarak soğuğu engellemeye çalışan K 11, yaşam deneyimlerini şu şekilde aktarmaktadır;

“Gece nemli oluyor buralarda ablama gidip gelmekten çok yorulduk. Yanımızda olursa duvara tahta koyuyorduk. Soğuğun gelmesini engelliyorduk. O da çürüyordu, tekrardan götürüyorduk. Yeterince çile çektik. Elektriği arada sırada yakmıyorum, anne ben korkuyorum diyor. Çok yemek yemiyorum, boğazımdan kesiyorum. Nerde ucuz şey var oraya koşuyorum, ufak bir kuru fasulye alıyoruz, iki-üç gün onu yiyorum. Kim istemez ki başka şey almayı, nerede ucuz ben orda.” (K 11)

Yoksul aileleri zora sokan bir diğer etmen de yeterli besin kaynaklarına kavuşamamaktır. Besin ihtiyacını karşılayabilmek adına mücadele eden kadınların bazıları, çaresizlik durumunda hiç tanımadığı kişilerden yardım istemek zorunda kaldıklarını ve yaşadıkları şu şekilde ifade etmişlerdir;

“Zeytinburnu'nda ne ki ekmek 50 kuruş ne ki onu bile bulamıyorduk. Eniştemiz vardı sabahtan akşama kadar onu bekliyorduk. Açlıktan anne acıktık, anne acıktık. Ben diyordum, ne yapsam ne yapsam... Bir gün utandım, bir lokantacıya gittim abi dedim fazla ekmeğiniz var mı dedim. Onu dediğimden sadece bir ekmek almışım. Onu, şekerle çayı karıştırıp bir kâseye koyup ekmekle yemişim. Bir tuhaf oluyor insan ister istemez.” (K 11)

“Mesela ben hiç unutmam, Allah şahidim olsun. Çocuğumun sütü yok. İyice daraldım, bunaldım maaşımı aldım kiraya verdim, elektrik suyu ödedim, taksitim

vardı onu ödedim. On gün boyunca da 60 milyon para ile idare ettim. Para bitti, çocuklarımın ilacı da bitti. Gittim yazdırmaya, yazdırdım. Oğlum süt istiyordu. Oğlum söz bu akşam alacağım, bu akşam alacağım diyorum. Bak dün akşam camiye gittim, cami hocası ile konuştum. Hocaya dedim çocuğumun ilacı yok. Allah rızası için yardım eder misin? Hatta oğluma dedim biraz süt götüreceğim. 10 lira bana süt parası verdi. Yarın vaaz vereceğim, öğleden sonra gel dedi. O gün gittim 430 lira para verdi bana. Cami cemaatinden alarak çocuğumun ilacını karşıladım karnını da doyurmaya çalıştım. Yani yoksulluk bu yani, bilinçsiz bir insan her yola başvurabilir. Hırsızlığa da gider söylemesi ayıp kendini satar da. Çünkü bir anne için çocuğunu çaresiz görmek insanı bitirir. Hele ki aç olduğunu görmek her yere itebilir.”(K 6)

Varlıklı olan insanlardan yardım isterim. (K 15)

Gelir imkânlarının yetersizliği ile yaşanan çaresizlik durumu kadınları alternatif çözüm yolları üretmeye mecbur etmektedir. Mevcut gelir ile ihtiyaçlarını karşılayamayan kadınlardan birkaçı, ihtiyaç duyduğu besin kaynaklarına ulaşabilmek için pazardan, marketten atılan ürünlerden almakta, besin ve giyim ihtiyacını çöpe atılan ürünler arasından bularak karşıladıklarını şu şekilde dile getirmişlerdir;

“Ben bazen pazar sonlarına gidiyorum. Hani millet atıyor ya ne yalan deyim gidiyorum, getiriyorum onlarla da idare ediyorum.” (K 3)

“Elimden ne gelir. Bugün mesela para kazanmak için plastiğe çıkarım, toplarım, orada satarım. Markette de çıkma sebzeler oluyor, onlardan alırım evin ihtiyacını görmek için yaparım bir şeyler. Suyumuzu, elektriğimizi elimizden geldiği kadar az kullanıyoruz, kesiyoruz.” (K 18)

“Mesela 15 tane ekmek yiyoruz. Giderim fırına bayat ekmek söylerim para vermemek için. Bazen olduğu zaman Allah razı olsun veriyorlar. O yöntemleri yaparım. İkincisini söylemeye utanıyorum. Çöp poşetlerine sebze, meyve atıyorlar. Onları alırım ama mecbur kaldı mı alıyorum.” (K 15)

“Hep kendimi geriye bırakıyorum, kendime bir şey gidip alıyım kıyafet falan kolay kolay. Bir bayram gelecek, senede bir gidip belki bluz, etek alabilirsin. Ben, benden

kısıtlıyım. Çöpten de çok getiriyim. Dediğim gibi atılar, poşet poşet koyular, giysiler koyular, ayakkabı koyular. Getiriyim yani öyle, yani çöpten ayakkabı buluyum, iyi ayakkabı yırtığı yok, bir şey yok. Alıp çocuklarıma giydirim, onunla bile sevini benim çocuklarım.” (K 9)

Ekonomik imkânların yetersiz oluşu kadınları besin tüketimi açısından da tasarruf etmeye mecbur etmektedir. Öğün sayısını azaltarak giderleri azaltmaya çalışmak da kadınlar arasında baş etme yöntemi olmuştur. Örneğin;

“Biz de sabah yiyoruz, öğlen yemiyoruz, akşam yiyoruz tasarruf etmek için. Sabah hazırlıyorum, bir de akşam hazırlıyorum, öğlenleyin yemiyorsun. Üç gibi dört gibi yedikleri gibi zaten ihtiyaç duymuyorlar, iki öğün besleniyorum.” (K 18)

“Üç öğün yemek yiyemiyorum, yediğim iki öğündür. Beslenmemiz sabah kahvaltımız, akşam yemeğimizdir.” (K 2)

Araştırma kapsamında elde edilen bilgilere bakıldığında görüşülen kadınların baş etme yöntemleri arasında yardım alma çabası yaygın görülen bir durumdur. Kadınların eğitim imkânların yararlanamayışı, toplumsal kabullerde kadınların ev içerisindeki alanda sınırlandırılması, istihdamda yer almasına müsaade edilmeyişi, kadınların yaşamda karşılaştığı güçlüklerle mücadele etmesini de güçleştirmektedir. Bu açıdan bakıldığında toplum tarafından kadınların güçsüz, bir başkasına bağımlı şekilde yetiştirilme biçimi kadınları, yaşadığı zorlukları aşmak için yine bir başkasına bağımlı kılmaktadır. Kadının yoksulluktan kurtulma ümidi yardım isteme çabasının içerisinde bulunmaktadır.

Kadınlar arasında bir diğer yoksullukla mücadele yöntemi ev içi alanda tasarruf etmektir. Bu tasarruf yöntemleri ise yeterli beslenmemek, karanlıkta ve soğukta kalmak gibi kimi zaman sağlığı olumsuz yönde etkileyen durumlardır. Kadınlardan bazıları, besin ve giysi ihtiyacını çöpten bularak karşıladığını ifade etmişlerdir. Bu durum, kadınların temel tüketim maddelerine ulaşmadaki zorluğunu ve çaresizliğini net bir biçimde yansıtmaktadır.

4.3.5. Görüşmecilerin Devletin Yoksullara Sunduğu Hizmetlere Yönelik Farkındalık Düzeyleri

Daha önce de bahsedildiği üzere çeşitli kurumlar türlü hizmetler sunarak yoksullukla mücadele etmektedir. Kadınların, kamu kurumları tarafından yoksul

kişilere yönelik sunulan hizmetlere ilişkin farkındalık düzeylerini saptamak amacıyla sorulan soru neticesinde anlaşılmaktadır ki sunulan hizmetlere ilişkin farkındalık düzeylerinin yaşanılan bölgede sunulan hizmetler ile sınırlı olduğudur. Yapılan mülakatlarda görüşmecilerin yapılan yardımlar hakkında çoğunlukla komşularından olmakla birlikte muhtardan, öğretmenlerden, kamu kurumlarından öğrenerek bilgi sahibi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buradan çıkan sonuç, kadınların sınırlandırılan yaşam alanı içerisinde bilgi kaynakları da ve bilgi düzeyi de sosyal çevresi ile sınırlı kalmaktadır. Araştırma sonucunda İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin hizmetlerine göre, Ümraniye Belediyesi'nin hizmetlerinden daha fazla kadının yararlanıyor oluşu, hizmetlerin yakın çevrede sunulması ve kadınların sınırlı yaşam alanına sahip olması ile yakından ilgilidir.

Bir diğer konu da araştırmaya katılan kadınların eğitim seviyesinin düşük olması da sunulan hizmetlere ilişkin farkındalığını azaltmaktadır. Kadının eğitim seviyesi düştükçe kendisine sunulan olanak ve fırsatlara ilişkin bilgi birikimi de azalmakta, bu durum kadının ev içi alanda çaresizliğini artırmaktadır. Kadınların kamu kurumlarının sunduğu hizmetlere yönelik farkındalık düzeylerini saptamak amacıyla sorulan soru neticesinde görülmektedir ki, çoğu kadının yalnızca kendilerinin yararlandığı nakit yardım, gıda yardımları gibi kaynaklar hakkında bilgisinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin;

“Ben hiçbir şey bilmiyorum. O zaman komşum önermişti. Kötü durumumu görüp sosyal hizmetlere gitmemi söylemişti. (K 4)

“Ben 15 senedir buradayım haberim yoktu. Bir abla girip çıkıyordu, bir arkadaşım Suriyeliler nedeniyle tanıştık. Suriyelileri yardım kuruluşlarına götürüyordu. Sordum da sadece dul olanlara veriliyormuş. Ama bu çocuklarla verirler sana dedi. Git sen de durumunu anlat dedi, götürdü beni oraya. Gittim dilekçe verdim Allah razı olsun çıktı. 15 senedir ben buradayım fazla haberim yoktu, bilmiyordum öyle şeyleri. Ama belediyeye çok başvurdum, belediyeden vermediler. Kayınım yanımdaydı bir ara, kayınım gittikten sonra verdiler.” (K 10)

“Devlet yoksullara ne gibi yardım yapıyor, ellerinden tutuyor, yardım veriyor. Ayaklarının üzerinde durdurmaya çalışıyorlar. Ben dedim ya hep 17 yaşından beri devletten yardım gördüm diye. Devletin ne gibi yardımları var? Benim bildiğim

budur çalışmayan eşler olsun, aileler olsun, yardım veriyor. Para veriyor, erzak veriyor. Ben bunu biliyorum, başka yardımı var mı yok mu bilmiyorum. Benim bu konuda faydalandığım şeyler bunlar.” (K 2)

Kadınlar yararlandığı yardımlar hakkında bilgi verirken şartlı eğitim veya şartlı sağlık yardımından bahsetmemişler ancak görüşmeler neticesinde öğrenilmektedir ki birçoğu şartlı eğitim ve şartlı sağlık yardımından da yararlanmaktadır. Bu verilen yardımın miktarının az oluşu, kadınlar tarafından alınan yardımlar arasında sayılmama nedeni olduğunu düşündürmektedir.

4.3.6. Görüşmecilerin Kamu Kurumları Tarafından Sunulan Hizmetlere İlişkin Değerlendirmeleri

Kadınların, aldıkları yardımların yeterliliği hakkındaki görüşlerini ve beklentilerini anlamak amacıyla kadınlara yöneltilen soru kapsamında 20 görüşmeciden 18 kadının kamu yardımlarından yararlandığı bilgisine ulaşılmıştır. 18 kadından beş tanesi aldığı yardımlardan memnuniyetini dile getirirken, 13 kadın aldığı yardımları yeterli bulmamaktadır. K 1 ve K 19, aldığı yardımların hayatlarında çok iyi yönde bir değişikliğe neden olmadığını ancak idare etmek zorunda olduklarını ve şükrettiklerini şöyle ifade etmektedirler;

“Eee napalım, mecbur. Olmuyor.” (K 1)

“Yağmasa bile gürlüyor. Allah razı olsun veriyorlar. Hiç yoktan çok çok iyi. Tabi yeterli olmuyor, gerçekten yeterli olmuyor. En azından hayattayız, başımızı sokacak bir yerdeyiz, kiramızı da ödüyoruz. En azından geçinmeye çalışıyorum, sokakta kalmaktan iyidir. Kötü yola düşmekten, kötü şeyler yapmaktan çok çok iyi. Ona bakarsan şükür, çok şükür ama bazen yeterli olmadığı oluyor.” (K 19)

Temel ihtiyaçların karşılanması hususunda kimi kadınlar temel besin maddelerine ulaşamadıklarını ifade etmektedirler. Belediyenin verdiği kart ile yalnızca sosyal marketten belirlenen miktarda alışveriş yapılabilmektedir ancak kadınların görüşlerine göre orada bulunan ürünlerin kısıtlılığı ihtiyaçlara cevap vermemekte, maddi imkânların yetersizliği de kimi zaman bu ürünlerin alımını mümkün kılmamaktadır. Örneğin;

“Tabi ki şöyle bir şey var ondan olabilir. Marketin içinde meyve, sebze, soğan, patates olsa daha iyi olur. Ben daha çok sevinirim. Belediyenin verdiği kart ile sadece İstiklal Mahallesi'nde Belediyenin marketi var. Orada zaten deterjan ve bakliyat var. Onlardan alabiliyoruz. Ben parasızlıktan diğerlerini alamıyorum. Ben de istiyorum ki meyve, sebze alayım. Hani kartım var ya 100 milyonla ondan alsam, 100 milyonluk bakliyat alsam. 50 lirayla da deterjan alsam. En azından iki hafta da olsa çocuğum gıda alır diyorum.” (K 6)

Görüşmecilerden K 4, yapılan yardımların yetersizliğini dile getirirken aynı zamanda aldığı yardımların insan hakları bakımından ele alındığında insana yaraşır bir şekilde sunulmadığını dile getirmektedir. Gıda yardımı yerine nakdi yardım verilerek hizmetin kalitesinin artırılabilceğini şu şekilde ifade etmektedir;

“Bunu niye veriyorsun, şunu niye vermiyorsun diyemezsin. Devlet gıda olarak yardımcı oluyor. Aldığımız yardımlar içerisinde her şey yok. Makarna, pirinç, yağ... Temel gıdaların birazını veriyor, her şey değil... Devleti eleştirmek adına söylemiyorum ama belki bu kadarını yapabiliyorlar ama marka olarak da düşük şeyler. İçinden kurt falan çıktı... Nasıl söyleyeyim, biz de hayat standartlarında fakirlik düzeyinde yaşıyoruz ama yani biz de insanız. Salam, sucuk, zeytinin daha iyisi olur. Yani bunlar yok. Verebildikleri şeyler daha düşük kalitede oluyor, ağırlıklı kuru baklagil veriliyor. Her istediğimizi bulamıyoruz. Şu an bez vardı benim için önemli olan, onu kaldırmışlar. Çamaşırlarım için kullandığım deterjan yok. Temizlik ürünleri var ama yeterli değil. Aileye gıda yerine nakit yardımı yapsa daha iyi olur. İnsanlar hem kendi giderlerini, istediklerini alabilirler en azından. Çünkü ben çocuğuma kötüsünü almak istemiyorum. Mamanın, bezin ya da bisküvinin iyisini almak istiyorum ama yapamıyorum. Nakit olsa belki bunlar daha iyi olacaktır.”

Yapılan yardımların geç sonuçlanması da görüşmeciler tarafından mağduriyetlerini artıran bir durum olarak ifade edilmektedir. Bu durumu K 4 ve K 14 şöyle dile getirmektedirler;

“Çok teşekkür ediyorum ama direkt hani değil bir buçuk-iki ay süre geçtikten sonra... O dönemde kartım vardı, kredi kartımı kullandım, o dönemde borçlandım. Başvuru yaptım, biraz yardımcı olundu ama geç oldu. Yani daha kısa sürede mi yardımcı olunsa. Yani en azından acil ihtiyacı olanlara yapılsın. Yani ben o zaman

çok acil ihtiyacım vardı, yani yeni doğum yapmıştım, lohusalık vardı. Evde hiçbir şey yok...” (K 4)

“Aldığım yardımlar bana fazlasıyla yetiyor. 2019'dan 2020'ye geçeceğiz mesela aralık ayında Büyükşehir Belediye kartını son kullanıyoruz. Ondan sonra üç-dört ay daha açılmıyor mesela. O zaman bayağı bir sıkıntıya giriyorum. Keşke aralık bitti 2020'ye geçtiğimizde ocak ayında tekrar açılrsa. Çünkü üç-dört ay sürdü müydü onun açılması baya sıkıntıya giriyorum. Çünkü çoğunlukla oğlumun beslenmesine koyduğum eşyaları Büyükşehir Belediyesi'nin kartı ile alırım.” (K 14)

Daha önce de değinildiği gibi kadınlardan biri haricinde diğerlerinin düzenli bir geliri bulunmamaktadır. Özellikle tek başına yaşam mücadelesi veren, aldığı yardımlar dışında ya hiç geliri bulunmayan ya da geliri olsa dahi düzensiz ve yetersiz olan gelire evin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmak kadınları daha da çaresiz bırakmaktadır. Görüşmecilerin hepsinin evinin kira olması, giderler arasında en büyük payın kiraya ayrılmasına neden olmaktadır. Sosyal yardımlar içinde alınan Sosyal ve Ekonomik Desteğin özellikle barınma ihtiyacının karşılanmasında önemli bir fonksiyona sahip olduğu düşünülmektedir. Hatta Sosyal ve Ekonomik Destek, kimi zaman görüşmeciler arasında kira desteği olarak ifade edilmektedir. Ancak, kira giderlerinin yüksek olması, bazı görüşmeciler tarafından alınan desteğin yetersiz olarak algılanmasına neden olmaktadır. Örneğin;

“Yok, yeterli olmuyor. Yani hani eşleri olanlar, çalışanlar için... Hani çocuk sayısı fazladır, onlar için bilmiyorum yeterli olabilir ama ben 940 TL yardım alıyorum. Bana yetmiyor. Çünkü 750 lira kira veriyorum. Oradan gelen parayla kendimi çeviremiyorum, döndüremiyorum. Yine açım, yine açım. Şu yönden mutluyum ki sokakta kalmıyoruz.” (K 2)

“Yok, hiç yani hayat şartları... En azından kiradan yola çıkarsan hiç yeterli gelmiyor. Şu an 620 lira alıyorum ama kiramı bile karşılamıyor. Faturası var, yemeği var, içmesi var. Yani bir tık, bir kira... Hani şu an kiraya göre değerlendirme yapsan, bir tık sen de çalışırsın. Ama alıyorsun, ben paramı harcayamıyorum. Fatura yatırıyorum yani diğer faturanın hesabını yapıyorum. Kenara koyuyorum, dokunamıyorum. Yine benim faturam ne zaman gelir ne kadar veririm bilemiyorsun ki. Ya zaten yetmiyor. Devlet en az 1000 lira vermesi lazım

çocuk için. O para geldiği için sosyal hizmetler diyor ki bu yardımı çocuğa harca. E, çocuğa... Kiramı nasıl ödeyeceğim, aldığım bütün yardımları hesaplıyorum, dönmüyor yani döndüremiyorum..." (K 8)

Görüşmeciler arasında yapılan yardımların adaletli olmadığını düşünenler de bulunmaktadır. K 5, yardıma ihtiyacı olması nedeniyle kamu kurumlarına başvuru yaptığını ancak yardıma ihtiyacı olmayan insanların dahi yardım alıp kendisinin yardım alamamasını üzüntü ile ifade ederken, K 7 da evdeki eşyalara bakılarak yardım kararı verilmesinin insanları mağdur ettiğini ifade etmektedir. Görüşmecilerden birkaçı da yardıma ihtiyacı olmayan insanların gerçeğe aykırı beyanlar ile yardım alarak yatırım yaptıklarını ifade ederek kamu kurumları tarafından yapılan sosyal incelemelerin daha dikkatli yapılması gerektiğini düşünmektedirler. K 19, K 14 ve K 7'in söylemleri bu durumu örneklendirmektedir;

"Ümraniye Belediyesi'nden yardım istedim ama ret geldi. Ama benim arkadaşlarımla durumları çok iyi, alıyor. Ama ben alamayınca benim zoruma gidiyor." (K 5)

"Bazıları da var aynı şekilde genel olarak konuştuğumuzda çoğunlukla incelemeler doğru yapılıyor ama arada atlanan insanlar da oluyor. Yani benim gördüğüm kadarıyla gelince evin eşyasına bakan da oluyor. Ben dedim eşyayı mı yiyeyim, duvarları mı yiyeyim dedim. Evim var, her şeyim var, düzgün ama param yok, ekmeğim yok." (K 7)

"Devletin yardım verdiği insanların çok iyi araştırılması lazım. Ben çok insan tanıyorum devletten, Aile Bakanlığı'ndan yardım alıp kendine altın yapan insanlar var. Yalan söylüyorlar, başvuruyorlar." (K 19)

"Yardım alan insanların birçoğunun iyice araştırılması lazım. Gerçekten onun yardıma ihtiyacı var mı? Bence bunu iyice araştırmak lazım. Duyuyoruz, buna izin vermem, kimseye karışmam, kimsenin ekmeğiyle de uğraşmam ama duyduğumuz diyorlar şu insanın arabası var. Arabası onun üstüne ama yardım alıyor." (K 14)

Kadının, yoksulluk sorununu aşmak için mesleki bilgi ve beceriye sahip olmamasının yanında hane içerisindeki rol ve sorumlulukları nedeniyle istihdam sürecine dâhil olamaması kadın yoksulluğunu artıran bir durumdur. Aile

bireylerinin ihtiyaçlarını karşılamaktan sorumlu olan kadın, yoksullukla baş edebilmek uğruna alternatif yollar aramakta, kadınlar için yoksulluk durumunda sosyal yardımlara tutunma çabası, çaresizlik durumunu azaltıcı bir yöntem olarak görölmektedir. Araştırmaya katılan kadınlara yardım almaya gittiklerinde ne hissettikleri hakkında yöneltilen soru kapsamında kadınlardan beş tanesi yardım istemekten utandığını ifade ederken, 10 tanesi de yardım isterken üzüldüğünü ifade etmiş ve kimi görüşmeciler üzüldüğünü ifade ederken dahi gözyaşlarına hâkim olamamıştır. Görüşmecilerden dört tanesi de yardım almanın kendisi için bir hak olduğunu, temel ihtiyaçlarını tek başına karşılayamayan bireyler için devletin, vatandaşlarına bu imkânları sağlaması gerektiğini düşünmektedir. Örneğin;

“Yani keşke durumum olsaydı da istemeseydim. Benden durumu daha kötü olanlar alsaydı. Onun için iyi hissetmem yoksa devletimiz koruyup kollaması gerek milletini, vatandaşını. Ondan kötü bir şey yok ama illaki şey oluyorum.” (K 9)

“Keşke elimde olsa da gidip istemesem ama geldiğime göre inşallah alabilirim... Kendimi küçümseyerek görmüyorum. Çünkü neden, ihtiyacım var diyorum. İhtiyacım olmasa zaten gelmem diyorum.” (K 18)

“Ben bu kadar sıkıntı çekerken başvuru yaptım da zar zor... Sıkıntı çektim, ağlıyordum. Yani ben çalışan bir kadındım. Yüzüm kızararak ağlaya ağlaya gidiyordum. Bayağı uğraştıktan sonra aldım. Yani dışarıdan gelen insanlar daha kolay yardım alabiliyorlar.” (K 4)

“Kötü hissediyorum, istemek istemiyorum. (ağlıyor) İstemek istemezdim. (K 20)

“Açıkçası utanıyorum, elim ayağım tutuyor ama utanıyorum. Sağlık açısından çalışamıyorum. Ondan sonra bebeğim var diye çalışamıyorum, ama ben devlet kurumlarından yardım isterken utanıyorum. O paranın içinde tiiyi bitmemiş yetimin hakkı var. Ben kendimi çok rahatsız hissediyorum. Çalışsam para kazansam kendimi hiç bu kadar huzursuz hissetmem... Ama çaresizlikten dolayı da mecbur yardım istiyorum.” (K 19)

Özellikle büyükşehirlerde yaşanan geçim zorluğu akrabalar arasında dayanışma ağlarını da zayıflatmaktadır. Bu durumda kadınların yaşadığı sorunlar karşısında hissettiği çaresizlik duygusu ile kamu kurumlarından yardım alma çabası bir yandan kadınların özgüvenini azaltan bir durumdur. Kadınların çoğu yardım

istemekten utandığını, üzüldüğünü ifade etmekte, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına ise başka bir çözüm yolu bulamamaktadır. Kadınlara, sosyal yardımlara başvuru yaptığında kendileriyle ilgilenen personelin yaklaşımı hakkında ne düşündükleri sorulduğunda kadınlardan üçü kamu kurumlarında çalışan personelin yaklaşımından memnun olmadığını dile getirirken, bir kişi hem iyi bir yaklaşımla hem de kötü, kaba bir yaklaşımla karşılaştığını dile getirmiş, geri kalan 16 kişi kurumlarda çalışan personelin yaklaşımından memnun olduğunu ifade etmektedir. Örneğin;

“Çok üzüliyorum. Ben sağlıklı değilim ama onların yanında sağlıklı gözüküyorum. Elin, ayağın tutuyor, git çalış dediği zamanları da gördüm. Ben onlara dedim ki tek bir kelimeyle gece yaşadığım sıkıntıları siz yaşasaydınız belki bunları söylemezsiniz. Bazen nefes alamadığım zamanlar oluyor. Gerçekten sıkıntı yaşıyorum, yürürken çok zorlanıyorum. Tabi o yaşadığım sıkıntıları bilmediği için öyle diyor. Fiziksel olarak sağlıklı görüldüğüm için öyle söylüyor. Vallahi çok iyi insanlar da var, çok tepki veren insanlar da var. Bazı insanlar çok iyi yaklaşıyor, hoş geldiniz diyor. Güler yüz, ilgilenmesi çok güzel bir duygu ama bazı insanlar bunu yapmıyor. Niye geldin, sağlığın iyi, git kocan çalışsın, baksın diyor. Kocam yok diyorum, sağlıklısın git çalış dediği zamanlar da oluyor. Bence insanı bir dinleyin, önce bir anlayın ne derdi var, ne sıkıntısı var bu insan senin kapına gelmiş. Bu insan zaten mağdur olmasa senin kapına gelip çalmaz. Ben zaten zor durumdaysam tabi ki gidip devletin kapısını çalacağım, başka kimin kapısını çalacağım. Kötü yola düşmektense devletin kapısına giderim yani. Gittim, kötü insanlara da denk geldim, çok iyi insanlara da...” (K 2)

“Birkaç tanesinden ben kendimi dilenci gibi hissettim. O kadar kötü oldum ki Büyükşehir'i aradığım zaman dedim ki ben yaşamak zorundayım. Yani o kadar utandım ki ben şu ana kadar babamdan bir lira almadım. Yani ben hep çalışıyordum. O kadar utandırdılar ki beni çok kötü hissettim kendimi. Yapacak bir şey yok gidin falan... Sosyal yardıma geldiğimde bir bayan vardı hatta ben tartışıp çıktım. Yani lanet olsun, ben ihtiyacım olmasa gelmezdim zaten dedim. Öyle yani genelde iyi. Öyle arada birkaç kişi öyle hissettirmiştir bana.” (K 4)

“Çok iyiydi. Bir kere gittim Belediyeye gayet iyi karşıladılar. Sorup yazdılar, çizdiler.” (K 9)

“Çok güzel. Herhangi bir sıkıntı yaşamadım hiçbir zaman. Gayet düzgün, iyi insanlar. Hiçbir şekilde kötü tepki, kötü konuşma, hiçbir şey görmedim.” (K 7)

“İyi davranıyorlar, herhangi bir sıkıntıyla karşılaşmadım.” (K 20)

“Onlarla bir ilgisi yok, çok iyi. Bizlere kötü davranan görmedim ben, çünkü neden? Zaten kendilerine bağlı bir şey olmadığından belki. İlgiyle, kötü davrananlar yok bize hiç. Çok efendi, çok içten, yürekte davrandılar.” (K 18)

4.3.7. Görüşmecilerin Yakınları ve Çevresi Bağlamında Sosyal Destek Algularına Dair Bulgular

Toplumda yaşlılar, engelliler, çocuklar, kadınlar, herhangi bir sebeple ülkesini terk ederek başka bir ülkeye göç etmek durumunda kalan kişiler toplumsal kaynaklardan yararlanma bakımından diğerlerine göre daha dezavantajlı konumdadırlar. Kadın odağından bakıldığında, özellikle eğitim, sağlık, iş/istihdam gibi toplumsal kaynakları kullanma bakımından ikinci plana itilen ve bu sebeple yoksullukla karşı karşıya kalan kadınlar için sosyal destek unsurunun varlığı güçlendirici bir niteliğe sahiptir. Yoksulluğun getirdiği olumsuz yaşam deneyimleriyle baş etmede öncelikle kişinin sosyal çevresinin maddi ve manevi desteği kişiyi yalnızlık duygusundan uzaklaştırarak sosyal koruma sağlar, yaşanan sorunlarla, birlik ve dayanışma olgusunun varlığı ile daha kolay mücadele edilebilmektedir. Araştırma kapsamında görüşülen kadınlara yakın çevresinden destek alıp almadığı hakkında sorulan soru kapsamında görüşmecilerin çoğu ailesinden maddi yönden destek görmediğini ifade şöyle ifade etmektedirler;

“Yok, yok. Herkes kendi yağında kavruluyor zaten. Herkes bizim gibi maddi sıkıntıda zaten. Bir yerden destek aldığımız yok.” (K 9)

“Yardım eden kimse yok. Aileden, kimseden yok, yok. Herkesin kendine göre yani. Durumları olmadığı için aynıyız.” (K 3)

“Yok, hiç kimse. Kim destek olsun. Herkes kendi halinde. Bir sefer gelse, sana beş milyon verse, bir destek verse ikincisi yok, ne olacak.” (K 1)

Görüşmecilerden üç kişi ailesinde maddi durumu iyi olan kimseler bulunmasına rağmen herhangi bir destek görmediklerini şu şekilde ifade etmektedir;

“Hiç akrabalarımın destek görmedim. Yedi kat yabancı insandan destek gördüm, akrabalarımın destek görmedim. En büyük örneği vereyim. Üvey abimin durumu çok iyi. Gittim yeri geldi fitre istedim, yani para istemedim fitre istedim. Onu bile verirken tantana ile veriyor. Allah belanızı versin, sizin şöylesiniz, siz böylesiniz, hep hakaret... Gitmedim bir daha kapısına. Yedi kat yabancıнын kapısını çalıyorum ama kendi ailemden istemiyorum. Bu lafları duymaktan bıktım. Hep Allah belanızı versin, Allah belanızı versin... Ben mi istedim fakir olmayı. İnsan hayatını seçerken böyle seçmez. Bu benim kaderimdir, cenabı Allah bunu bana layık görmüş ki ben bunu yaşıyorum. Benim babam vefat etmiş, babam anneme ev bırakmış olmasaydı benim annem de şu an sokaktaydı. Aileden o yüzden hiç destek görmüyorum.” (K 2)

“Babamdan hiçbir zaman destek görmedim. Abilerim var mobilyacı, durumları iyi ama bana yardım ederlerse çocukların babasının rahatlayacağını düşündükleri için yardım etmiyorlar.” (K 7)

Maddi desteğin dışında aileden manevi destek görememek kadınları ya yaşadığı zorluklar karşısında boyun eğmeye ya da çocukları uğruna bir başkasının desteğini aramaya mecbur etmektedir. Ailesinin desteğini göremeyen K 4, eşinden gördüğü şiddet karşısında yaşadığı çaresizliği dile getirirken, K 13 de çocuklarıyla birlikte ablasının yanında tutunamayarak çareyi yeniden evlilik yapmakta bulunduğunu şöyle ifade etmiştir;

“Ekonomik gelirim olmadığı için, ailemden desteğim olmadığı için, sığınacak bir yerim olmadığı için bunu yaşamak zorundaymışım gibi hissediyorum. Mesela benim kendi arkadaşım var. O da böyle şeyler yaşadı. Aile durumu iyi olduğu için hemen bırakıp gidebildi. Ben bir kere gittim, bir ay orda mecburen kaldım. Erkek kardeşlerim vardı, laf ettiler. Çocuğun uyumuyor... Çocuğum küçük bebektir, kavga çıktı. Benim zoruma gitti, kalamadım. Onların da maddi geliri iyi değildi. Yetmiyordu. Bunun maması var, bezi var, ek gıdası var. O yüzden olmuyor.” (K 4)

“Ablamın yanına yerleştik. İşe girdim, çocuk bakıyordum. Sonra dediğim gibi çocuklarım sorun oldu, ablam çocuklara iyi davranmamaya başladı. Ne yapacağımı şaşırdım. O esnada arkadaş vasıtasıyla ikinci eşimle tanıştım. Ben senden bir şey istemiyorum dedim. Sadece başımda ol, ben çalışıp çocuklarıma

bakacağım, ben sana hiçbir zaman yük olmam. Benim olmazsa olmazım evlatlarım diye.” (K 13)

Görüşmecilerden yalnızca bir tanesi annesi tarafından kendisine erzak yardımı yapıldığını ifade ederken diğerleri ailelerinden maddi yönden herhangi bir destek görmediğini dile getirmişlerdir. 13 kişi ailesinin manevi olarak desteğini hissettiğini, geriye kalan yedi kişi ise ailesinden manevi destek dahi görmediğini ifade etmiştir. Araştırma kapsamında görüşmecilerin çoğunluğunun komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerinin ve dayanışma ağlarının güçlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 14 kişi komşu ve arkadaş desteğinin bulunduğunu ifade ederken, altı kişinin ise komşu ve arkadaş çevresinden destek görmediği ifade edilmiştir. Örneğin;

“Ateş çemberinin içinde olduğunu düşün, ateşe değmeden döneceksin, yapacak bir şey yok. Tutumlu olmaktan başka bir şey yok. Yakın çevremden maddi anlamda herkes kendi yağında kavruluyor zaten. Manevi anlamda biz zaten kendimize bağlıyız. Maddi anlamda biri gelsin beni kalkındırsın istemem zaten. Arkadaşlarım da olsa. Arkadaşlarım elinde olsa yaparlar, elimi sıcak sudan soğuk suya koymazlar ama ben de bunu kabul edemem. Manevi destek var.” (K 12)

“Giyemedikleri çocukların giysilerini komşular veriyor. Komşulardan alıyorum. Bu çocukların giyimi olsun onlar veriyorlar.” (K 10)

“Komşulardan Allah razı olsun üstteki abla var. Evimde şu iki-üç haftadır dolabımda salçadan başka hiçbir şey yoktu. O abla kahvaltılık getirdi, meyve aldı getirdi... Bir o abla yardım ediyor. Onun dışında da zaten kendi durumumu birilerine izah edip açıklamadığım için öteki ablalar da hep biliyor ama geri çekiliyor. Ailemden hiçbir destek yok manevi destek var. Çocuklarımı gelip bakıp görüyorlar. Onun dışında hiçbir destek yok.” (K 6)

“Annem arada erzak yardımı yapar. Çocukları var, götüreyim yesinler der. Onun dışında akrabalar yardım yapmaz. Herkes kendini doyuruyor ama manevi destekleri var. Birbirimize gelir gideriz, kendileri de gelirler. Çocuklarım hasta, ben hastayım, eşim hasta. Öyle düşkünlük yaparlar. Komşular yardım yaparlar. Gecekonuda oturduğumuz için fakir olduğumuzu bilirler, sağ olsunlar getiriyorlar. Uzakta da olsa gecekonuda olduğumuzu bildiği için, fakir olduğumuzu bildikleri için erzak alıyorlar.” (K 18)

Akraba, komşu veya arkadaş desteğinin yanı sıra öğretmen yardımları da ailelere sağlanan destekler arasında ifade edilmiştir. Gelecek nesli yetiştiren öğretmenlerimizin, çocukların eğitiminin aksamaması ve yoksulluk döngüsünün kırılması adına yaptıkları fedakârlıklar şöyle dile getirilmiştir;

“Yakın çevreden bize destek sağlayan oğlumun birinci sınıf öğretmeni Candan öğretmen, o bizi hiç yalnız bırakmadı. Oğlumun odasını Candan öğretmenim karne hediyesi diye aldı lise bire geçtiğinde. Diğerlerini Ebru abla aldı. Benim işim yoktu, kabım kaşığım yoktu. Yavaş yavaş hepsini aldım. Ebru ablam kendi ailesi gibi görüyor bizi. Ebru abla da 10 yıldan beri bizim yanımızda oldu. Bazen kapıyı çalar, elinde poşetle gelir. Oğlumun çağırır, bazen cebine harçlık koyar. Mesela geçen bayram oğlumun götürdü, kıyafet aldı ona. Birilerinin yanımızda olup destek vermesi iyi geliyor bana.” (K 16)

“Oğlumun öğretmeni destek sağlıyor. Gelir, oğlumun kalemini alıp kitabını alır, gelir. O karşılar, okuldan iki ayda üç ayda bir gelir. Akrabalarımın destek olan kimse yok akrabalarım da benim gibi, benden kötü.” (K 15)

Kızımın okul formalarını okul müdürü alıverdi. Müdür sorun yapıyormuş. Sen neden böyle geliyorsun diye yeni taşındım forma alma imkânım yok yani. Eve alışveriş yapma imkânım bile yok. Kızım anne beni hep mahcup ediyorsun diyordu. Ben okul saatlerinde çalıştığım için, okula gidemediğim için büyük kızımı gönderdim okula, okul müdürü ile görüştü. Allah razı olsun kızımın okul formalarını aldı hiçbir şekilde yetişemiyorum.” (K 13)

Yoksul aileler maddesel ihtiyaçların karşılanmasının yoksunluğunun yanı sıra çoğunlukla sosyal destek sisteminden de mahrumdurlar. Akrabalık sistemi içerisinde dayanışma ağlarının azlığı ya da yokluğu yoksul kişileri yetersiz kaynaklarla baş başa bırakmaktadır. 20 görüşmeciden bir kadın haricinde diğerleri aile/akraba çevresi tarafından kendisine maddi destek sağlanmadığını ifade etmiş, maddi destek sağlamama nedenini ise üç kadın ailesinde maddi durumu iyi olan kişiler bulunmasına rağmen destek sağlamadıklarını ifade ederken, diğerleri akrabalarının da maddi durumunun iyi olmaması ile açıklamışlardır. Burada bir yoksulluk döngüsünden söz edilebilir. Görüşülen kişilerin ailelerinin, yoksulluğu kendi çocuklarına miras olarak bıraktıkları sonucu çıkarılabilir. Yoksulluk

döngüsünün kırılmasının eğitimle aşılabileceği düşünülmekte, yoksul ailelerin çocukları, ya maddi yetersizlikler nedeniyle eğitimini yarıda bırakmakta ya da yeterli eğitim araçlarına ulaşımı sağlayamamaları nedeniyle eğitim hayatında beklenen başarıyı gösterememekte, bu sebeple gerek vasıfsız iş kollarında gerekse illegal işlerde çalışarak “günü kurtarma” düşüncesiyle istihdamda yer almaktadır. Yoksul ailelerin çocuklarının eğitiminin önündeki engelleri kaldırmak adına gerekli desteklerin sağlanması gerektiği düşünülmektedir.

Günümüzde tüketim kültürü alışkanlığı, özellikle genç kuşak arasında benzer tüketim nesnelere sahip olarak sosyal alanda var olma, kabul görme isteği yaygın olarak görülmektedir. Yoksul ailelerde maddi imkânların yetersizliği, temel ihtiyaçların karşılanmasını güçleştirmekte, yaşam, giyim, eğitim, kendisini ifade etme biçimi açısından toplumun genel düzeyini yakalamayan insanlar, diğerleri tarafından dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalabilmektedir.

Görüşmeye katılan kadınların birçoğu hiç tanımadıkları insanlar tarafından yoksul olmaları nedeniyle dışlanmaya maruz kaldıkları gibi, en yakınları tarafından da dışlandıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin;

“Çocuklarımla bir çay içmeye gidiyoruz ailemin yanına. O zaman bile hor görülüyor, sürekli azarlıyorlar. Değil evlerinde kalmak, onlarla derdini paylaşmak... Çocukların bile okşanmadığı yerde ne kadar durabilirsin. Bir de dulsun. Dul kalmak beni her zaman korkuttu. O dönemde insanların bakış açısı. Günümüzde kadınlar ne kadar eşit denilse de eğitim almayan bir kadın için ayakta durmak çok zor. Eğitim alabilseydim, çocuklukta düşüncelerimi eğitime dökebilseydim eğer bu durumda olmazdık. Çevremde daha kültürlü insanlar olurdu. En azından bana akıl verirlerdi. Ne bileyim derdimi paylaştığım insanlar farklı olurdu en azından.” (K 13)

“Yakın çevremden kimse bana destek sağlamıyor. Ne annemle babam, ne kardeşlerim. Kimsem yok, çünkü kardeşlerim yani nasıl diyeyim size biliyor musunuz çok dışlıyorlar, gerçekten dışlıyorlar. Eşimden dolayı, çocuklarımdan dolayı çok dışlıyorlar, çocuklarım çok kavga ettikleri için, birbirine küfür ettikleri için çok dışlıyorlar. Biz de onlar gibi pek dışarı hayatına gitmiyoruz o yüzden dışlıyorlar. Bir de bu maddi yönden. Nasıl diyeyim annem, çocuklarla birlikte

başına kalırım diye evine bile almıyor. Babam ikide bir çocukları bahane ediyor. Esirgeme yurduna veriyor. Babalarından dolayı dışlıyorlar...” (K 19)

“Giyimine bakıyorlar, sana cevap vermiyorlar. Çok yol kaybetmişimdir, okumuş yazmışlığım olmadığından. Yolda çok şaşırıyorsun. Biraz fazla giyinemiyorum ya, üstüm başım çok uygun olmayınca da, sanki ben onlardan bir şey isteyecekmişim gibi cevap vermiyorlar. Hemen gidiyorlar, orada çok zorlanıyorum.” (K 16)

“Düşünüyorum. Çünkü evde problem yaşayınca insanlar merhaba bile demiyorlar görünce. Kapımı çalıp burada aylarca yalnız kaldım. Anne, baba, kardeş de yoktu. Bu çocukla tek başıma kaldım. Kimse kapıyı açıp aç mısın, susuz musun demiyor. Kimse insan yerine koymuyor. Ekonomik özgürlüğün varsa, paran varsa daha çok değer veriyor sanki. Kendi ailen de bile öyle. Gittiğinde seni çok farklı karşılıyor amcan olsun, dayın olsun, annen olsun, baban olsun. Onlar bile eğer durumun kötü ise, sorunluysan, pek takmıyorlar yani. Burada kimse merhaba bile demiyor.” (K 4)

“Çevredeki insanlar kendilerini hep tepede görüyorlar. Ben böyle giyiniyorum, onlar beni hor görüyorlar, kötü davranıyorlar. Kılık kıyafetimi beğenmiyorlar, şeklimi şemalimi beğenmiyorlar. Ben de diyorum ki, siz ilk önce kendinize bakın. Sonra karşıdaki insanı yargılayın. Kimse kimseyi yargılamasın, yukarıda Allah var siz de aynısı olursunuz.” (K 5)

Toplumsal yaşamda kadın olmanın zorlukları kadar, tek başına yaşam sürdürmenin de kadınlar tarafından oldukça zor olduğu dile getirilmektedir. Namus kavramının kadınla özdeşleştirilmesi, özellikle yalnız yaşayan kadınlar açısından “namusuna zarar geleceği” düşüncesi sosyal alana katılımı etkilemekte, kimi kadınlar yalnız bir bayan olması sebebiyle ayrımcılığa maruz kaldığını ifade ederken, kimileri de yalnız olmaktan korktuğu için toplumsal alandan kendini soyutladığını dile getirmiştir. Örneğin;

“Şöyle, bayanlar tarafından maruz kaldım. Bir iki kere hissettim, hissetmedim değil. 29 yaşındayım, eşim yok. Acaba kadınlarda kıskançlık vardır, bunu hissedebiliyorum çocuk değilim. Kocasıyla beni konuşurken görür mü, görmez mi, kocam buna bakar mı... Bana üç tane abla bu hissi uyandırdı. Ama ben arımla şerefimle oturur, çocuğuma bakarım. Benim senin ailenle alakam yok. Başta çok

iyilerdi ablalar ama eşi mi bir şey söyledi, ablalar benden uzak durdu, mesafe koydular yalnız bir bayan olduğumdan.” (K 6)

“Kalyorum, biraz muhitten mi kaynaklanıyor bilmiyorum ama birisi kapımı çalsa ben de insanım. Tamam, ben tek başıma hayat mücadelesi verdim. Akrabam, eşim, dostum yok ama benim evime bir bayan gelmesi gayet normal ama onlara göre kimdir, neyin nesidir... Benim hiç arkadaşım olmasın mı? Yalnız olduğum için çevre çok sorguluyor bayan gelmesine rağmen. Sanki eve erkek gelmiş gibi o algılama şey... Geçen komşumla zaten onun tartışmasını yaptık. Allah'ı seversen belki onun bir akrabası geldi. Tabii senin kocan var diye göze batmıyor ama benim kapımı çalan bir insan senin gözüne batıyor. Ben neden korkayım ki evime bayan geliyor. Yani, erkek gelse ben de senin gibi şüphelenirim bu kimdir? Senin evine bir şey bozulduğu zaman tamirci geliyor, erkek yani. Beni rahatsız ediyor şu an. Benim maddi durumum el verseydi, gelen giden kim olsaydı, erkek bile olsaydı böyle olmazdı.” (K 8)

“Yoksulluk anlamında dul kadınlara keşke ayrı bir bina yapılırsa. En büyük zorluk ev sahibinin hakareti, farklı şeye maruz kalıyon ya. Bir de o yardım alıyorsunuz, o kirayı otomatik olarak ev sahibi kimin ödediğini görmeden onun hesabına şey yapsak.” (K 16)

4.3.8. Yoksulluk Sorununun Çözümüne Yönelik Düşünceleri

Yoksul kadınların hangi türden desteğe ihtiyaç duyduğunun tespit edilmesi amacıyla görüşmecilere “yoksulluk sorununun ortadan kalkması için neler yapılabilir?” sorusu yöneltilmiş, yoksulluğu deneyimleyen kişiler olmaları sebebiyle kendilerinin duyduğu gereksinimlerin belirlenmesi ve doğrudan yansıtılması hedeflenmiştir. Yöneltilen soru kapsamında K 4, yoksulluğun giderilebilmesi için asgari ücretin artırılması gerektiğini düşünürken, kadınlardan 12 tanesi yoksulluğun giderilebilmesi için iş imkânlarının artırılması, kendilerine uygun iş fırsatları sağlanması gerektiği kanaatindedirler. Örneğin;

“Her insanın kendi ayakları üzerinde durması lazım. Yardımlardan ziyade insanlara daha iyi bir iş imkânı sağlanırsa daha iyi olur. İşsizlikle alakalı bir çözüm bulunursa, kadın olsun, erkek olsun herkese eşit bir şekilde iş imkânı sağlarsa...

Yardım da bir yere kadar. Bir insanın kendisinin kendi ayakları üzerinde durması lazım. Her zaman devletin eline bakılmaz.” (K 14)

“Oğullarım diyor ki sen dilencisin, devletten dileniyorsun, ondan bundan dileniyorsun. En azından hem çalışsam çocuklarımın hakaretlerini işitmem hem de insanın getirdiği ekmek daha tatlı olur. Daha huzurlu oluruz. Yoksullukla mücadele için öncelikle insanlara iş imkânı olması lazım. Öyle fabrikaları olsa, ayda bir primi olsa, bayram izni olsa, bayram harçlığı olsa. Atalarımız ne demiş, işleyen demir pas tutmaz. Çalışsak hastalanmayız beyin işle meşgul olduğu için hastalanmaz da. Çalışıyorum, çabalıyorum, eve ekmek götürüyorum... Çalışma ortamında insanlar kendilerini geliştirme, kültür sahibi oluyor, tecrübe sahibi oluyor. Yardımların artması yerine insanlara iş imkânı verilsin daha iyi olur.” (K 19)

İllegal işlerde çalışmak da yoksulluğun artmasının sebepleri arasındadır. Çocukların bakımı nedeniyle istihdama dâhil olamayan K 3’ün ailesinin geçimi eşi tarafından sağlanmaktadır. Ancak eşinin düzenli bir işinin olmaması, günlük serbest işlerde çalışması nedeniyle aile maddi zorluk yaşamaktadır. Eşinin, düzenli bir işe girmeme/girememe sebepleri arasında sabıka kaydının bulunması ve kredi kartı borcunun ödenmemesi nedeniyle hakkında haciz kararı bulunduğu için, sosyal güvencesi bulunan bir işe girdiği takdirde maaşının alıkonulacağı düşüncesi, kişileri illegal işlere yönlendirebilmekte, bu durum ise aileleri yoksulluk döngüsünden kurtaramamaktadır.

“Bize de bir iş imkânı, güzel bir iş olsun, belirli bir işi. Ailesine destek çıksın. Vallahi iyi olur yani böyle yani seyyar satıcılık ile hurda ile falan hiç olmuyor. Eşimin şeyleri vardı daha önceden kredi kartı falan almıştı, onu kullandı. Ondan ödeyemediği için onu da şey yapıyorlar, yani üzerinde haciz falan var. Yani üzerinden, yani bir işe girdiği zaman direkt kendisi çekemiyor, haciz olduğu için devlet el koyuyor. Sabıkalı olduğu için de iş bulamıyor, sabıkalı olanlara da iş imkânları sağlansın.” (K 3)

İş imkânlarının, bulunduğu bölgede yeterli düzeyde olmaması kişileri, geçimini sağlayabilmek adına büyükşehirlere göç etmeye mecbur hale getirmektedir. Büyükşehirler, bir yandan kişilere iş imkânı sağlarken bir yandan da diğer bölgelere göre kira vb. giderlerin daha yüksek oluşu kişileri yoksulluk sorunundan

kurtaramamaktadır. Yaşadığı bölgede iş bulamayıp İstanbul'a göç eden K 13, yoksulluğun ortadan kalkması için ülkenin diğer bölgelerinde de fırsatlara eşit erişimin sağlanması gerektiğini düşündüğünü şöyle ifade etmiştir;

“Şimdi çevreye baktığın zaman tamam ben temizlik personeliyim ama üniversite mezunu olup da iş imkânları yaratılması lazım. Sadece üniversite mezunları değil. Bartın'da kalsaydım ben, imkânım olsaydı gelmezdim koskoca bilmediğim İstanbul'a, gelmezdim. Nasıl geldin, nasıl cesaret ediyorsun diyor bana. Yeğenim olsun, benim yakından derdimi paylaştığım birkaç arkadaşım var onlar olsun, helal olsun sana diyor. Çarem yok diyorum. Anne de benim baba da benim. Bartın'da bir ay daha kalsam ben sokaktayım, ev sahibi atacak. Gidecek kapım yoktu. Çocuğa bakmak zorundasın, ne yapacaksın, ekmeğinin peşine düşeceksin. En mantıklısı İstanbul. Allah'a sığındım, işimi aradım, işimi de buldum. İş imkânları artırılsın, her yerde iş imkânları arttırsın. Eğitim sorunu ve işsizlik sorununun çözülmesi lazım.” (K 13)

Okuryazar olmamak da kadınları, mesleki bilgi ve becerilerden yoksun olmak, kendini toplumsal alanda savunamamak, sesini duyuramamak şeklinde sınırlandırmaktadır. Bu durum kadını yoksulluk durumunda güçsüz ve çaresiz bırakmakta, kadını yoksullukla mücadelede sosyal yardımlara bağımlı hale getirebilmektedir. Okuryazarlığı olmayan K 3 ve K 1, bu durumu şöyle açıklamaktadırlar;

“Benim okuryazarlığım olsa çalışmak isterdim. Çocuklarıma, aileme destek çıkmak isterdim, iyi olurdu yani. Mesleğim olmadığı için, bir işim, gücüm, okuryazarlığım... Çok böyle düşük kalıyorum. Kadınlara destek çıkılmasını istiyorum.” (K 3)

“Kadınları ezmesinler. Her şeyi kadınlar yapıyor. Her desteği devlet kadına versin. İş konusunda, yardım konusunda, okuma konusunda. Kocam hasta olsaydı ben bırakmazdım, gücüm yetene kadar dilencilik yapardım, gene kocamı bırakmazdım ama koca beni bıraktı. Onun için kadınlara destek versin... Bir iş açsa. Benim mesela okuryazarlığım yok, ne hastaneye ne başka bir yere giremem. Öyle bir iş yeri açsın ki, demesinler bunun okuryazarlığı yok. Herkes çalışsın, herkes kazansın.” (K 1)

Kadınların ev içerisindeki rol ve sorumlulukları, istihdam sürecine tam olarak katılım sağlayamamasına neden olmaktadır. Ağır engelli amcasının bakımını üstlenen K 16, bu sorumluluğu nedeniyle ev içi alandan uzaklaşmamakta, yoksulluktan kurtulabilmek için var olan talepleri de bu doğrultuda şekillenmektedir.

“Kadınların evde yapabileceği işler versin. Mesela ben çıkamıyorum. Gelse dese ki, kapımı çalsa, ne iş yapabiliyorsun? Ben de desem yemek yapabiliyorum. Günlük desem, bu yemeğim çıkar. O, senin evine giren bir kimseye yük olmadan, devlete yük olmadan da olan bir iş. Çalışıp emek vereceğim, emeğimin karşılığını alacağım. Ben hiç dışarı çıkamıyorum, kapımı çalsa dese ki, üç çeşit yemek yap, ben bunu alacağım senden.” (K 16)

Çocukların bakımı nedeniyle tam zamanlı bir işte çalışamayan lise mezunu K 12, sosyal yardımlardan ziyade kadınların güçlendirilmesini talep etmektedir. Çeşitli sebeplerle tam olarak istihdama katılamayan, günlük işler yaparak geçinmeye çalışan kadınlar için devlet tarafından sosyal güvence sağlanmasını, illegal çalışma şekillerinin kayıt altına alınmasını, kadınların korunması ve güçlendirilmesi adına bir öneri olarak şöyle dile getirmektedir;

“Hani diyorlar ya bana balık verme, bana balık tutmayı öğret. Kadınların elinden tutsa. Mesela ben temizliğe gidiyorum, devlet bana sigorta yapsa ve bana dese ki diyelim çalışan memurlara bir temizlikçi istiyorlar, beni kaydetse dese ki A Hanım seni çağırıyor deseler. Gel mesela aylık ne kadar çalışman gerekiyor. Mesela çalıştın devlette benim çalıştığım kadar yatırsın hem çalışsam hem de sigortam yatsa hem de bir kadın olarak devlet tarafından korunup kollansam. Bu çok güzel bir şey. Başka meslek dallarında ne iş yapıyorsan mesela kağıt toplayanlar vardı, mesela Ankara'da temizlik işçisi giydirilip devlet kendi aldı kartonları. Bu tarz bir şey istiyorum. Biz de çalışıyoruz, biz de belli bir saat çalışıyoruz. Avrupa'da da öyle. Gidiyorsun belli bir saat çalışıyorsun, sosyal güvencen de var ve bu her yerde kayıtlı. Bu tarz bir şey istiyorum. Mesela tuvalet bile temizlesem en azından sigortam yatsın da yaşlandığımda üç-beş gelirim olsa. Çoluğuma çocuğuma muhtaç olmayayım. Öyle bir şey yapılabilir.” (K 12)

Kadınların istihdam sürecine dâhil olmalarının önündeki engellerden bir tanesi de çocukların bakım sorumluluğudur. Araştırmaya katılan kadınların eğitim imkânlarından yeterince yararlanamamış oluşu, iyi gelir getiren işlerde çalışmasına fırsat tanımamaktadır. Kadın, istihdamda yer alsa dahi, kreş ücretlerinin yüksek olması, mevcut geliri ile evin kira giderini ve çocukların kreş ücretlerini karşılama olanağı tanımamakta, bu durum ise kadını yine ev içi alanla sınırlandırmakta ve sosyal yardımlara bağımlı hale getirmektedir. Kadınların bu yönde kendilerine kreş desteği sağlanması, en çok görülen talepleri arasındadır.

“Bana göre çocuğa kreş ayarlınsa. Şu an yani, en düşük kreş 1000 lira. Mesela ben bir işe girsem, asgari ücret verecek bana. Ben 1000 lirayı kreşe versem, kalan para ile ben ne yapabilirim. Yine aynı hesap. Yani zaten asgari ücret 2000 lira. Kreş desteği sağlanabilir çalışan anneler için. Bence o şart. Ev kira olmasa yine bir şekilde kurtarabilir kendini ama ev kira oldu mu çok zor.” (K 8)

“Allah razı olsun... Devletten ben dediğim gibi ücretsiz bir kreş istiyorum. Sabah bırakayım, akşam alayım. Ben geçimimi sağlarım, ben o paramı kazanırım. Onlar bana vermesin. Diyorum elim, ayağım var. Allah bana beynimi de vermiş çok şükür... Ben sadece kreş istiyorum.” (K 17)

“Çalışan anne benim. Çocuğuma bakıcı tutmak zorunda olduğum için tutamadım, kızımı liseden aldım oğlumu okula bırakması için... Çocuğuma da eziyet ama çarem yok, bakıcı tutamam. Arkadaşın dahi iyi olsa kaç gün çocuğunu bırakabilirsin, nasıl güvenebilirsin, güven ayrı. Kreş, çalışan annelere, özellikle bütçesi olmayan ailelere... Kreş var ama gönderemiyor ki. Diyor ki 800 lira, gülüyorum teşekkür ediyorum, çıkıyorum yani yapacak bir şey yok.” (K 13)

Araştırmaya katılan kadınlardan K 20 yoksulluk sorununun çözümü için *“Okumamız lazım, okumaları lazım çocuklarımızın, ayakları üzerinde durmaları lazım. Yoksulluk eğitimle aşılabılır.”* görüşünde iken, kadınların altı tanesi ise yoksulluğun etkilerinin azaltılabilmesi için sosyal yardım kurumları ile muhtarlıkların daha fazla işbirliği içerisinde girerek yoksul ailelerin ihtiyaçlarının tespit edilmesi, yoksul kişilere daha fazla destek sağlanması görüşündedirler. Örneğin;

“Bu konuda devletin daha iyi çalışması gereki. Araştırsın, daha fazla çalışan koysun baktırsın. Sağına, soluna yardım yapsın.” (K 9)

“Sürekli gezilmesi gerekiyor. Bu konuda sürekli muhtarlıkla sosyal hizmetin işbirliği yapması gerekir. Çünkü muhtar biliyor, yani ikametgâh alıyorsun ya orada seni görüyorlar.” (K 17)

“Çocuklar en azından eğitimlerini tamamlayana kadar, kendilerini kurtarana kadar yardım yapılırsa en azından biz yoksulluktan kurtulabiliriz. Üniversiteye gelecek sene iki tane başlayacak. Bunları masrafları daha çok artacak.” (K 10)

“Daha çok destek vermeleri daha iyidir. Babası olmayan çocuklara, aile düzeni olmayıp boşanmış eşlere, çoluğu çocuğu olan kadınlara yardım edilmesi lazım. Çünkü anneler bitmiş bir durumda zaten.” (K 6)

Ev kiralarının yüksek oluşu da görüşmecileri zorlayan bir durumdur. Maddi imkânların yetersizliği ancak temel ihtiyaçların giderilebilmesini sağlarken, görüşmecilerin kiradan kurtulabilmeleri için TOKİ gibi imkânlardan yararlanmasına fırsat vermemektedir. Pahalılığın giderilmesi ve ev kiralarının aşırı yükselmesinin önlenmesi amacıyla bir standart getirilmesi de görüşmecilerin talepleri arasındadır. Örneğin;

“Ev versin, biraz destek versin. O da biraz destek alsın ki, o da kendine yuva yapsın. Nereye kadar kira vereceksin, kira günü geldiğinde kirayı vermezsen ev sahibi çık dışarı diyor.” (K 1)

“Ev sahiplerine belli bir standart getirilsin, haddinden fazla kira alıyorlar. Pazarlarda her şey pahalı. Pahalandıkça onlar da kirayı yükseltiyor. Öncelikle durumu kötü olan insanları çok araştırsınlar, durumu çok çok kötü olan insanlar var. Çok kötü durumu olana biraz daha çok alışveriş kartı versin, daha fazla olana daha az, gelir durumuna göre...”(K 5)

Suriyelilerin ülkemize gelmiş olmasıyla mevcut işlerin Suriyeliler tarafından daha uygun fiyata yapılması nedeniyle iş imkânlarının ellerin alındığı ve Suriyelilerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına göre sosyal yardımlardan daha fazla yararlandığı düşüncesi de görüşmeciler arasında tepkiye neden olan bir durumdur.

Bu bakımdan kendilerinin mağdur olduğunu düşünen görüşmeciler, bu soruna çözüm getirilmesini istediklerini şu şekilde ifade etmektedirler;

“İş imkânların artması lazım. Bence en büyük bir şey yoksulluğun en büyük sebebi zaten işsizliktir. İşsizliği halletsinler ki, bu insanlar geçinebilsin. Her şey çok zamlı, çok pahalı. Böyle pahalılık yükseldikçe bence yoksulluk hiçbir zaman bitmez, pahalılık giderilmelidir. Bu Suriyeliler Türkiye’ye geldikten sonra işsizlik artmıştır. Mesela ben merdiveni 20’ye siliyorum Suriyeliler ben 15’e silerim diyor. O bizim Devletimiz onlara daha çok yardım ediyor. Onlardan önce bizim ülkemizdeki insanlara çözüm olsun. Bana sen silmesen de o Suriyeli var silerler diyor, Suriyeliler çoğu insanın işini elinden aldılar. Suriyelilere verilen yardımlardan bizim insanlarımız yararlanamıyor. Ben gidiyorum, Suriyelilere bakıyorum, bilmem ne kadar kira yardımı yapıyor. Ben de fakirim bana da kira yardımı yapılması lazım.” (K 2)

“Ben şöyle söyleyeyim. Bugün baktığımız zaman her yerde Suriyelilerin dükkânını görüyoruz. Bize bu imkânlar verilmiyor. Biz de çok isterdik, küçük ekonomi ile çalışabileceğim üç-beş bin lira para atabilseydim, bir kenara atabilseydim. Yani bizim şartlarımız da kolay değil. Onların bile ülkemizde çok iyi geçindiğini düşünüyorum. Ben bu kadar sıkıntı çekerken başvuru yaptım da zar zor sıkıntı çektim, ağlıyordum yani... Yani dışarıdan gelen insanlar daha kolay yardım alabiliyorlar.”

Araştırmaya katılan kadınların bir tanesi haricinde diğerlerinin çeşitli sebeplerle istihdama dâhil olamaması, aldığı kararlarda kendisini güçlü hissetmemesi, bunun yanı sıra içinde bulunduğu şartları değiştirebilmek için bilgi, beceri ve olanaklara sahip olmaması kadınları sınırlandıran ve mutsuz eden bir durumdur. Kadınlar, yaşam deneyimlerini paylaşıırken zaman zaman gözyaşlarına hâkim olamamış, büyük çoğunluğu yardım almaktan dolayı utandığını, üzüldüğünü ifade etmekte ve yaşadığı zorlu yaşam şartlarından dolayı mutsuz bir görünüme sahiptirler. Yoksullukla mücadelede kişilere sunulan sosyal yardımlar kalıcı bir çözüm getirmemekte, kişileri günü kurtarma adına desteklemektedir. Yani, yoksul kişileri, içinde bulunduğu yaşam koşullarından çıkarmak yerine adeta o alanda yaşayabilmesi için yardımlarla beslemektedir. Ancak kişilerin yaşadığı zorlu yaşam şartları, kişileri hem beden ve ruhen yıpratmakta, özellikle gelecek nesli

yetiştiren annelerin kendisini güçsüz hissetmesi, sağlıklı bir geleceğin yetiştirilmesini de engellemektedir. Kadımlar, yoksulluğun giderilebilmesi ve hayatlarında kalıcı değişimler için sosyal yardımlardan ziyade, bilgi, beceri ve sorumlulukların paylaşımı noktasında desteğe ihtiyaç duymaktadırlar.

5. TARTIŞMA

Çalışma İstanbul ili Ümraniye ilçesi örnekleminde Ümraniye'nin farklı mahallelerinde ikamet eden 20 kadın yoksul ile yüz yüze görüşme sağlanarak gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın ilk bölümünde kadınların demografik bilgilerine yer verilmiştir. Araştırmaya katılan kadınların yaş ortalaması 35.2 olarak bulunmuştur. Kadınların eğitim durumları ele alındığında, kadınlardan iki tanesinin okuma yazma bilmediği, bir tanesinin hiç eğitim hayatına dâhil olamadığı ancak oğlunun yardımıyla okuma yazmayı öğrendiği, beş tanesinin çeşitli sebeplerle ilkokul eğitimini yarıda bıraktığı, dokuz tanesinin ilkokul mezunu olduğu, bir tanesinin ortaokul mezunu olduğu, iki tanesinin de lise mezunu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görüşmecilerin eğitim düzeyinin ilkokul düzeyinde yoğunlaştığı araştırmanın bulgularındandır. Bu sonuçların ülke genelinde yoksul ailelerin eğitim durumlarına ilişkin yapılan istatistiklerle uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Görüşmeye katılan kadınların hemen hemen hepsinin ailelerinin de maddi durumlarının iyi olmaması, ailelerin kız çocuklarını okutmaya karşı çıkması, ev içerisindeki işlere yardımcı olması ve hasta bakımı nedeniyle, ailenin geçimine katkı sağlaması amacıyla, kırsal alanlarda okul veya öğretmen eksikliği nedeniyle ve göçebe bir hayat sürdürülmesi nedeniyle eğitim sürecine hiç dâhil olamadığı ya da yarıda bırakmak zorunda kaldığı araştırmanın bulgularındandır. Benzer sonuçları Yusufoglu (2010) ve Göktaş (2019)'ın çalışmalarında da görmek mümkündür. Bireyler, yoksulluk nedeniyle eğitim hayatını yarıda bırakma durumunda kalmakta, aile bütçesine katkıda bulunmak için henüz eğitim çağında iken çalışmaya başlamakta, yeterli eğitimi almadığı için de genellikle az gelirli ve vasıfsız işlerde çalışmak durumunda kaldığından yoksulluğa düşebilmektedirler. Görüşmecilerin eğitim durumlarına ilişkin bulgular, eğitim ve yoksulluk arasındaki ters yönlü ilişkiyi doğrular niteliktedir.

Kadınların hepsi eğitim hayatlarını yarıda bırakmaları nedeniyle üzgün olduklarını ifade etmiştir. Kendi hayatlarında yaşadıkları eğitim eksikliğini çocuklarının yaşamasını istememektedirler. Her ne kadar diğer kaynaklara olduğu gibi eğitime erişim konusunda da maddi yönden güçlükler yaşansa da çocukların eğitimini yarıda bırakıp aile bütçesine katkıda bulunması kanaatinin aksine, günümüzde

kadınların, yoksulluktan kurtulabilmek için çocukların eğitimine devam etmesi ana amaçları arasında görülmektedir.

Bayat (2015)'in yaptığı çalışmada, araştırmaya dahil olan kadınlardan %12.4'ünün çocuklarından en az birinin ekonomik nedenlere bağlı olarak eğitimini yarıda bıraktığı, ailesinde on beş yaş altı çalışan çocuk bulunan kadınların oranı ise % 2.1 olarak tespit edilmiştir. Çamur Duyan (2006)'in yaptığı çalışmada ise okul çağında olmakla birlikte eğitimini yarıda bırakan çocukların oranı % 16 olarak bulunmuş, kadınların % 10'a yakınının on beş yaş altı çocuklarını aile bütçesine katkıda bulunması için çalıştırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırma kapsamında ise 20 aileden beşinde eğitime devam sorunu bulunmaktadır. Bu çocuklar arasında ise okulu bırakma yaşı yaygın olarak ergenlik dönemi olarak görülmektedir. Ergenlik döneminde tüketim ihtiyaçlarının artması ve günümüzde tüketerek sosyal alana dahil olma isteği, yoksul ailelerde bu imkanlara sahip olunmaması nedeniyle çocukları eğitim hayatından uzaklaştırdığını düşündürmektedir. Bu beş aileden birinde kadının ailesinin geçimini sağlamak adına çalışmak zorunda olması, büyük kızını kardeşinin bakımını sağlaması için örgün eğitimden almasına neden olmuş ancak aynı zamanda açık öğretim sisteminden liseyi tamamlayarak üniversite sınavına hazırlanması için annenin yoğun çabası bulunmaktadır. Çalışması için eğitim hayatından alıkonulan çocuk bulunmamakta olup diğer dört ailedeki çocukların ise, gerek maddi yetersizlikler, gerek okula devam konusunda motivasyon eksikliği nedeniyle eğitim hayatından uzaklaştığı araştırmanın sonuçlarındandır. Kadınların, çocukların eğitim hayatına devamına ilişkin önemseyici yaklaşımları Aksan (2009) ve Çiçek (2018)'in çalışmalarında da görmek mümkündür.

Çamur Duyan (2006)'in yaptığı çalışmada kadınların ilk evlenme yaşı 17.3 olarak bulunmuştur. Yapılan bu çalışmada ise, araştırmaya katılan kadınların ilk evlilik veya birliktelik yaş ortalaması Çamur Duyan (2006)'in tespitinin biraz üzerinde, 19.5 olarak bulunmuştur. Yirmi kadından onunun henüz reşit olmadan yani çocukluk döneminde birliktelik yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç ile Çamur Duyan (2006)'in yaptığı çalışma karşılaştırıldığında, çocuk yaşta yapılan erken evliliklerin oranının fazla olması iki araştırmanın sonucunun benzerliğini göstermektedir. Kadınlardan dördü kendi isteği ile evlilik kararı aldığını ifade ederken sekiz kişi kendi rızası olup olmadığına bakılmaksızın ailesinin veya

akrabalarının kararı ile evlendiğini belirtmiştir. Bu şekilde gerçekleştirilen sağlıklı evlilikler, zamanla aile içerisinde yaşanan problemlere bağlı olarak boşanma veya terk gibi durumlarla karşılaşılmasına neden olmuştur. Tek ebeveyn olarak ailede kadının hem anne hem baba rolünü üstlenmesi de kadının yoksulluğunu artıran bir olgudur.

Görüşmeciler içerisinde sekiz bayanın halen evliliğinin/birlikteliğinin devam ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Kadınlardan dört tanesi evli ancak eşinden ayrı yaşamakta, dört tanesi eşinden boşanmış iken dört tanesi de gayri resmi ilişki sonucu çocuk dünyaya getiren yalnız bayanlardan oluşmaktadır. Araştırma kapsamında yalnızca dört bayanın kendi isteğiyle ve evlenmek istediği kişiye ailesinin karşı çıkması sonucu evlenmesi, kadınların evlenirken dahi karar alma özgürlüğü olmadığı sonucuna ulaştırmaktadır. Çoban (2007) da yaptığı çalışmada, kadınların çocukların eğitimi konusunda ya da evlilik kararı alma sürecinde bağımsız karar alamadığını savunmaktadır.

Çamur Duyan (2006)'ın yaptığı çalışmada kadınların %45'inin düzenli yemek yemediği, günde iki öğün olarak beslenme şeklinin bulunduğu, % 50'sinin sebze, % 35'inin kuru baklagil ağırlıklı olarak beslendiği sonucuna ulaşılmış, yapılan bu çalışmada ise görüşmecilerden dokuz tanesi yeterli ve dengeli beslendiğini düşünmekteyken, bir kişi orta düzeyde beslendiklerini düşünmekte, 10 kişi ise yeterli ve dengeli beslendiğini düşünmemektedir. Görüşmecilerden iki kişi günde iki öğün beslendiğini ifade ederken, büyük bir kısmı da her öğün yemek yediklerini ancak yeterli besin ihtiyacını karşılayamadıklarını düşünmektedir. Ağırlıklı olarak kahvaltılık ve kuru baklagillerle beslendiğini ifade eden kadınlar, meyve-sebze ve et fiyatlarının çok pahalı olması nedeniyle bu ürünleri tüketemediklerini ifade etmişlerdir.

Kadınların kanser, mide ağrıları, astım, diyabet, tansiyon, sedef hastalığı, beyincik sarkması, kalp rahatsızlığı, eklem rahatsızlıkları ve vücudun çeşitli bölgelerinde ağrılar, felç geçirme ve psikolojik rahatsızlıklar gibi çeşitli rahatsızlıklarla mücadele ettikleri ulaşılan bilgilerdir. Kadınların çoğu psikolojilerinin iyi olmadığını ifade ederken, bir kısmı psikolojik ya da fizyolojik herhangi bir rahatsızlığının olmadığını ifade etmiş ancak görüşme sırasında uyku uyuyamayanların yanı sıra, sıkıntılardan uzaklaşmak adına uyumayı tercih ederek

uyku problemleri yaşayanlar da araştırmanın bulgularındandır. Kimi kadınlar yaşam deneyimleri ve geleceklerine ilişkin umutsuzluk ve kaygı içerisinde olduklarını ifade ederken, kimileri yaşadıkları zorluklar nedeniyle sağlık problemleri yaşadığını (kendisini sıkmaktan dişlerini kaybetmek, düşünmekten şeker hastası olmak), bayılmalarının olduğunu, psikolojik tedavi gördüklerini ifade etmişlerdir. Mülakatlar sırasında kadınların geleceğe yönelik hayallerinden bahsedilirken mutsuzlaştıkları, görüşmecilerden üçü dışında büyük çoğunluğunun kendi geleceklerine yönelik bir hayalinin bulunmadığı, hemen hemen hepsinin var olan hayallerinin ise kendilerine ait bir evinin olması ve çocuklarının ihtiyaçlarını daha iyi şekilde karşılamak olmuştur ancak bu hayali gerçekleştirilebilmek uğruna herhangi bir mücadele yöntemlerinin bulunmaması kadını sınırlandıran bir durumdur. Görüşmecilerden sekiz tanesinin geleceğe ilişkin olumlu ifadelerde bulunduğu gözlemlenirken, sekiz tanesinin gelecekteki yaşantılarına ilişkin herhangi bir görüşünün bulunmadığı öğrenilmiş ancak geleceğe dair umutlu olmadıkları gözlemlenmiş, dört tanesinin ise gelecek hakkında karamsar ve kaygılı ifadelerde buldukları gözlemlenmiştir. Eğitim durumu diğerlerine göre daha yüksek olan veya çalışma deneyimi olan kadınların geleceklerine ilişkin daha umutlu oldukları araştırmanın bulgularındandır. Özen (2015)'in, sosyal yardım alan ve almayan bireyler arasındaki depresyon ve umutsuzluk düzeyini ölçtüğü çalışmada sosyal yardım alan bireylerin depresyon ve umutsuzluk düzeyinin daha yüksek olduğu sonucu ile Çiçek (2018)'in kadınlarla yaptığı görüşmeler neticesinde kadınların depresif belirtiler içerisinde olduğu sonucu ile yaptığımız çalışmada kadınların kaygı ve umutsuzluk düzeylerinin yüksek olduğuna dair gözlemlenen ve ulaşılan sonuçlar benzerlik göstermektedir.

Aksan (2009) ve Yusufoglu (2010)'nun yaptıkları çalışmalarda görüşülen kişilerin büyük çoğunluğunun sosyal güvence kapsamında yeşil karttan yararlandığı ancak sosyal güvencesi olmayanların oranının da yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan bu çalışmada ise Aksan (2009) ve Yusufoglu (2010)'nun ulaştığı sonuçlardan farklı olarak bir kişi kendisi düzenli olarak çalıştığı için Sosyal Güvenlik Kurumu'na tabi olmaktan, sekiz tanesi ise herhangi bir işte çalışmadığı halde yakınları üzerinden sosyal güvencesi olmaya hak kazanmıştır. Sekiz kişi yeşil karttan yararlanırken, üç kişinin herhangi bir sosyal güvencesinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Güzel (2017) yaptığı çalışmada görüşme yaptığı yoksul kadınların yarıdan fazlasının hastaneye gidecek, ilaç alacak paraları olmadığını söyleyerek tedavi olanaklarına ulaşamayan kişiler olduğu sonucuna ulaşmış, yapılan bu araştırmada 20 kadından 15'inin tedavi olanaklarına ulaşmada güçlük yaşamadığı, ikisinin ilaçları almakta güçlük çektiği, bir tanesinin sosyal güvencesi olmaması nedeniyle acile gitmek dışında tedavi olmakta güçlük yaşamaması ve bir tanesinin de tedavi olanaklarına ulaştığı ancak tedaviden olumlu sonuç alamadığı sonuçlarına ulaşılmış, bu çalışma Güzel (2017)'in Malatya'da yaptığı çalışma ile kıyaslandığında Ümraniye'de yaşayan yoksul kadınların tedavi olanaklarına erişiminin daha fazla olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Metin (2011)'in Ankara ili üzerinden yürüttüğü çalışmada ailelerin göç etme nedenleri arasında %72,0 oranıyla iş bulmak, % 14,9'unun evlilik nedeniyle, % 4,8'inin ise çocukların eğitimi için göç ettiği sonucuna ulaşılmış, yapılan bu çalışmada ise kadınlardan dört tanesinin doğma-büyüme İstanbullu olduğu, dokuz tanesinin iş imkanları nedeniyle göç ettiği, iki tanesinin ise vefat ve cinsel saldırı gibi olumsuz yaşam deneyimleri sonrasında İstanbul'a göç ettiği araştırmanın bulgularındandır. İki çalışmada da iş imkânları nedeniyle büyükşehire göç etme isteğinin fazla oluşu benzerlik taşımaktadır. Buradan çıkan sonuç, küçük yerleşim yerlerinde fırsat ve olanakların kısıtlı oluşu ve büyükşehirlerde bulunan imkanların çekici özelliği, kişileri göçe yönlendirmekte ancak büyükşehirlerde meslek dallarında aranan mesleki bilgi ve beceriden yoksun olan kişiler çoğunlukla düşük gelirli ve enformel sektörde çalışarak bu defa da kentsel yoksulluğu deneyimlemektedirler.

Çamur Duyan (2006)'ın yaptığı çalışmada kadınların % 88'i geldiği yere geri dönmeyi istememektedir. Araştırma kapsamında görüşülen 20 kadından bir tanesi memleketine geri döneceğini ifade ederken, bir tanesi de memlekete geri dönmek istemekte ancak eşinin, İstanbul'daki iş imkânlarının iyi olması nedeniyle dönmek istememesi nedeniyle İstanbul'da yaşamaya devam etmekte, bir tanesi memlekette kalacak yerinin olmaması nedeniyle geri dönemediğini ifade etmekte, bir tanesi de küçük bir yerleşim yerine yerleşmek istemektedir. 20 kadından 16'sının İstanbul'da yaşadığı zorluklara rağmen memleketine geri dönmek istememesi Çamur Duyan (2006)'ın sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Araştırmaya dâhil olan kadınlardan 17'sinin çalışma deneyimi bulunmakta iken, üç tanesinin herhangi bir çalışma geçmişi bulunmaktadır. Çalışılan alanlar içerisinde ağırlıklı olarak tekstil sektörü, ev ve merdiven temizliği, market, çocuk bakıcılığı, garsonluk, kâğıt ve plastik toplama, sekreterlik ve halkla ilişkiler, hasta bakıcılığı, aşçılık ve laboratuvar gibi alanlar yer almaktadır. Göktaş (2019)'un yaptığı çalışmada araştırma örnekleminde bulunan kadınların büyük bir kısmının çalışmadığı saptanmıştır. Kadınların çalışmama nedenleri arasında; çocuk, engelli ve yaşlı bakımı gibi sorumluluklarının olması, ev işlerinin yerine getirilmesi ve düşük eğitim seviyesi nedeniyle mesleki bilgi ve beceriden yoksun olmak bulunmaktadır. Bu çalışmada da kadınlardan yalnızca bir tanesinin düzenli ve sosyal güvenceli bir işe sahip olduğu, üç tanesinin enformel sektörde çalışarak düzensiz gelire sahip olduğu, bir tanesinin evde üretim yaparak gelir elde ettiği, kadınların 4/3'ünün istihdam sürecine dâhil olamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kadınlar arasında sosyal yardımlara bağımlılık oranı yüksektir. Göktaş (2019)'ın kadınların istihdamda yer alamama sebeplerine ek olarak sağlık problemlerinin bulunması, aile bireylerinden herhangi birinin kendisinin çalışmasına karşı çıkması, giyim veya kendisini ifade becerileri açısından sosyal dışlanmaya maruz kalmaları ve karşı cins tarafından tacize uğramaları kadınların istihdam sürecinde yer alamamalarının sebepleri arasında yer almıştır.

Çiçek (2018)'in çalışmasında kişilerin sosyal aktivitelerinin yaşanılan mekânla sınırlı olduğu sonucuna ulaşılmış, bu çalışmada da öncelikle temel ihtiyaçların karşılanma çabası, sosyal alana katılımı sınırlandırmakta, görüşmeye katılan yoksul kişilerin büyük çoğunluğunun sosyal aktiviteleri çoğunlukla evin yakınında bulunan parklara, komşulara ve akrabalara gitme şeklinde tezahür etmektedir.

Göktaş (2019) çalışmasında, kadınların yoksulluktan kurtulabilmek için sosyal yardımlardan yararlanmak dışında, kendilerinin herhangi bir çabasının bulunmadığı, hanesinin gelirine katkı sağlayacak üretimlerinin oldukça sınırlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmada da, kadınları sınırlandıran ev içi alandaki sorumlulukların yanı sıra, maddi imkânların yetersizliği ve kadının başarıma duygusunun köreltilmişliği, kadının kendisinden vazgeçişine neden olmaktadır. Kadınlara, kendilerini geliştirme olanağı sağlayan mesleki gelişim kursları bulunmaktadır. Araştırma kapsamında, bu kursların varlığından 10 kadın haberdar iken, 10 kadının da kurslar hakkında bilgi sahibi olmadığı, geçmiş dönemlerde

yalnızca üç kadının kurslardan yararlanma girişiminde bulunduğu ancak yalnızca bir tanesinin kursu tamamladığı, günümüzde ise aktif olarak bu kurslardan yararlanan kadının olmadığı araştırmanın bulgularındandır.

Göktaş (2019), çalışmasında şiddete maruz kaldığını ifade eden kadınlardan 19'unun fiziksel şiddet, 33'ünün psikolojik şiddet, ikisinin ise ekonomik şiddet yaşadığı sonucuna ulaşmış, Yusufoglu (2010)'nun çalışmasında ise kadınların farklı türden şiddete maruz kaldığı ancak şiddet gören kadınların şiddeti daha çok fiziksel şiddet ile ifade ettiği, şiddet uygulayanın ise genellikle eşleri olduğunu ifade ettiği sonucuna ulaşmış, bu çalışmada da Yusufoglu (2010)'nun elde ettiği sonuçlara benzer sonuçlara ulaşılmış, görüşmecilerden 11 kadın şiddete maruz kaldığını ifade etmiş, sekiz kadın halen evliliğini sürdürmekte, bir kişi halen eşinin fiziksel ve psikolojik şiddetine maruz kaldığını dile getirirken, bir kişi de kendisine ekonomik ve psikolojik şiddet uygulayan kişinin kayınvalidesi olduğunu belirtmiştir. Evli olan kadınlardan diğerleri ise şiddete maruz kalmadığını ancak eşi ile sözel tartışmalarının olduğunu ifade etmektedir. Görüşmecilerden evli olup ayrı yaşayan dört kadından üç tanesi fiilen evliliğini devam ettirdiği dönemde eşinden şiddet gördüğünü, resmi olarak eşinden boşanmış dört kadından dördü de şiddete maruz kaldığını ifade etmiş, gayri resmi olarak birliktelik yaşayan dört kadından bir tanesinin ekonomik şiddete maruz kaldığı, bir tanesinin de cinsel şiddete maruz kaldığı araştırmanın bulgularıdır. Araştırma sonuçlarından görülmektedir ki şiddet kadınlar arasında yaygın görülen bir durumdur. Kadınların şiddetten uzaklaşmak adına kadın konuk evine gitme veya boşanma/ayrılık kararı almaları şiddetle mücadele yöntemleri olmuştur.

Yoksul ailelerde büyüyen çocukların suça karışma ve kötü alışkanlıklar edinme riski bulunmaktadır. Araştırma kapsamında görüşülen kadınlardan ikisinin çocuğunda zararlı alışkanlıklara meyiletme davranışı bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görüşmecilerden biri, oğlunun, evde yaşanan sıkıntılardan uzaklaşmak adına sokağa yönelip madde kullanmaya başladığını ifade ederken, bir diğer görüşmeci de oğlunun, ihtiyaçlarını karşılayabilmek için para kazanmak uğruna girdiği işyerinde alkol tüketimine başladığını ifade etmiştir. Kadınlar için çocuklarını risk faktörlerine karşı koruyamamanın üzüntüsü ağlayarak dile getirilmiştir.

Araştırmaya katılan evli olan kadınlardan ise üç tanesinin eşinin geliri asgari ücret düzeyindedir, dört tanesinin eşinin geliri asgari ücretten daha azdır. Evli olan kadınlar arasında bir tanesi eşinin çalışmaması nedeniyle evin geçimini sağlama yükümlülüğünü üstlenmiş olup ev temizliği yaparak ailesinin geçimini sağlamaya çalışmaktadır. Yoksul kadınlar arasında baş etme yöntemi olarak kamusal sosyal hizmetlerinden yardım alma çabası yaygın görülen bir durumdur. Yusifoğlu (2010)'nun da belirttiği gibi kadınların ev içi alanla sınırlandırılan yaşamı, yoksullukla mücadelesini de bu alanla sınırlandırmıştır. Kadınların evde yiyecek üretimi yapıp satmak, kışlık ürün hazırlamak, pazardan, marketten veya çöpten atık ürün almak, öğün sayısını azaltmak, komşuda veya akraba yanında vakit geçirmek, elektrik, su, doğalgaz gibi temel gereksinimlerin kullanımını azaltmak, merdiven ve ev temizliğine giderek gelir elde etmeye çalışmak başlıca yoksullukla baş etme stratejileri arasında yer almaktadır.

Yoksul kişilerin yoksul ailelerden geldiği yaygın görülen bir durumdur. Bu araştırmada da görüşmecilerden yalnızca bir tanesi annesi tarafından kendisine erzak yardımı yapıldığını ifade ederken diğerleri ailelerinden herhangi bir maddi destek görmediğini dile getirmişlerdir. 13 kişi ailesinin manevi olarak desteğini hissettiğini, geriye kalan yedi kişi ise ailesinden manevi destek dahi görmediğini ifade etmiştir. Görüşmeye katılan kadınların birçoğu hiç tanımadıkları insanlar tarafından yoksul olmaları nedeniyle dışlanmaya maruz kaldıkları gibi, en yakınları tarafından da dışlandıklarını ifade etmişlerdir. Araştırma sonuçları, yoksulluk kültürü ile yoksulluğun nesiller arasında transfer edildiğinin bir kez daha göstergesidir.

Çoban (2007)'in Ankara Gökçeneffe mahallesinde ve Çiçek (2018)'in İstanbul'un Göngören ilçesinde yürüttüğü araştırmalarda komşular arasında dayanışma ilişkisine rastlanmazken, Çamur Duyan (2006)'in Ankara Altındağ'da çalışmasında ihtiyaç durumunda yoksul kişilerin komşularından borç aldığı, yani komşuluk ilişkilerinin bulunduğu sonucuna ulaşılmış, Ümraniye'de yapılan bu çalışmada ise görüşmecilerin çoğunluğunun komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerinin ve dayanışma ağlarının güçlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 14 kişi komşu ve arkadaş desteğinin bulunduğunu ifade ederken, altı kişinin ise komşu ve arkadaş çevresinden destek görmediği ifade edilmiştir. Özellikle giyim ve eşya gibi ihtiyaçlar için yeterli

bütçeyi ayıramayan yoksul bireyler için bu gibi ihtiyaçlar konusunda komşu ve arkadaş desteğinin bulunması büyük önem taşımaktadır.

Göktaş (2019)'ın yaptığı çalışmada “kadınların, yoksulluktan kurtulmak için sosyal yardımlar dışında kendilerinin bir çaba sarf etmediklerini, hanenin gelirine katkı sağlayacak üretimlerinin oldukça sınırlı düzeyde” olduğunu savunsa da, kadının yoksulluğu konusunda yapısal faktörlere de değinmek gerekir. Kadınların ev içi alandaki rollerin, özellikle çocuk ve hasta bakımı gibi sorumlulukların aile, akraba, arkadaş, komşu gibi sosyal destek sistemleri tarafından paylaşılmaması, bu konuda kamusal desteğin de olmaması kadınları ev içi alanla sınırlandırmaktadır. Ümraniye örneğinde yapılan bu çalışmada ise, kadınların büyük çoğunluğunun kendilerine uygun fırsatlar sağlandığı takdirde istihdam sürecine dâhil olma konusunda oldukça istekli olduğu araştırmanın bulgularındandır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Yoksulluk, en genel tanımı ile bireylerin, yaşamlarını normal bir şekilde idame ettirebilmesi için gereksinim duyduğu kaynaklara yeterli ulaşımı sağlayamaması ve bu nedenle toplumsal yaşama yeterli katılımı sağlayamamasıdır. Toplumdaki diğer insanlar tarafından farklı olarak algılanmaları dışlanmaya maruz kalmalarına neden olabilmektedir. Bu durum ise var olan yoksunlukların daha fazla hissedilmesine neden olarak toplumsal alana aidiyet duygusunu azaltabilmekte, bu durum ise yoksul bireylerin içe kapanmalarına yol açarak yoksulluktan kurtulma fırsatlarını kullanmalarını engelleyebilmektedir.

Araştırma kapsamında kadınların ekonomik durumlarına ilişkin ulaşılan sonuçlara bakıldığında, kadınlardan üç tanesinin eşinin geliri asgari ücret düzeyindedir, dört tanesinin eşinin geliri düzensiz olup asgari ücretten daha azdır. 20 kadından yalnızca beş tanesinin kendisine ait bir geliri bulunmaktadır. Bunlardan yalnızca bir tanesinin düzenli bir geliri bulunmakta olup gelir düzeyi asgari ücrettir. Diğerlerinin ev-merdiven temizliği ve evden üretim yaparak düzensiz gelir elde ettiği öğrenilmiştir. Görüşme yapılan kadınların 4/3'ünün istihdam sürecine dâhil olamadığı, herhangi bir gelire sahip olmadığı araştırma sonuçlarındandır. Görüşmecilerin çoğunun ifadelerine bakıldığında ailelerinin kadının çalışmasına olumlu bir tavırla yaklaştığı, yalnızca altı kadının yakınları tarafından istihdam sürecine dâhil olması konusunda engelle karşılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Kadınların istihdama dâhil olma konusunda istekli olduğu sonucuna ulaşılmış ancak çoğunluğunun istihdama dâhil olmalarının önündeki en büyük engeller hane içerisindeki sorumluluklarının paylaşımı konusunda herhangi bir desteklerinin bulunmaması ve mesleki bilgi ve becerilerinden yoksun olmaları bulunmaktadır.

Araştırmaya katılan kadınların eğitime erişimde gerek maddi yetersizlikler yüzünden, gerek ailelerin kız çocuklarını okutmaya karşı çıkmasından, gerek ev içerisindeki işlere yardımcı olunması ve hasta bakımı nedeniyle, gerek ailenin geçimine katkı sağlaması amacıyla, kırsal alanlarda okul veya öğretmen eksikliği nedeniyle ve göçebe bir hayat sürdürülmesi nedeniyle eğitim hayatına dâhil olamadığı öğrenilmiştir. Kadınlardan iki tanesinin okuma yazma bilmediği, bir tanesinin hiç okula gitmediği ancak oğlunun sayesinde okuma yazmayı öğrendiği,

beş tanesinin ilkokul eğitimini dahi tamamlayamadığı, dokuz tanesinin ilkokul mezunu olduğu, bir tanesinin ortaokul mezunu olduğu, iki tanesinin de lise mezunu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ülkemizde yoksulluk konusu üzerine yapılan çalışmalarda olduğu gibi bu çalışmada da kadınların eğitim seviyesinin düşük düzeyde olduğu, mezuniyet durumunun ilkokul düzeyinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu çalışmada kadınların, yoksulluktan kurtulabilmeleri adına çocuklarının eğitimini oldukça önemseydiği ve çocuklar arasında okullaşma oranının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yoksulluktan kurtulabilmek için kadınların eğitim düzeyi düştükçe çaresizlik ve umutsuzluk düzeylerinin yükseldiği, eğitim seviyesi yükseldikçe kadınların yoksullukla baş etme girişim ve düşüncelerinin yükseldiği gözlemlenmiştir.

Araştırma kapsamında görüşülen kadınlardan dokuz tanesi Sosyal Güvenlik Kapsamında sigorta hizmetlerinden yararlanmakta olup kadınlardan bir tanesi kendisi çalıştığı için Sosyal Güvenlik Kurumu'na tabiidir. Altı tanesi eşinin sigortasından faydalanmakta olup bir tanesi de annesinin sigortasından yararlanmaktadır. Kadınların sekiz tanesi Genel Sağlık Sigortası (Yeşilkart)'tan yararlanmakta iken üç kişi herhangi bir sosyal güvencesinin olmadığını ifade etmiştir. Yoksulluk araştırmalarında yeşilkart hizmetlerinden yararlanma oranının yüksek olması yaygın görülen bir durumdur ancak bu araştırmada sosyal güvenlik kurumuna tabi olanların sayısının da yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine yoksulluk araştırmalarında tedavi olanaklarına erişimdeki engeller yaygın görülen bir durum iken, bu araştırmada kadınların çoğunluğunun sağlık imkânlarından yararlanabilme olanağı bulunmaktadır.

Araştırma kapsamında, kadınların evlenirken dahi karar alma özgürlüğü olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Birçoğunun şehrin iş imkânları ve sosyo-kültürel anlamda çekici fırsatlarından yararlanabilmek için İstanbul'a göç etme deneyiminin bulunduğu, İstanbul'da birçok sorun yaşasalar dahi, birçoğunun memleketine geri dönmeyi düşünmediği sonucuna ulaşılmıştır. Maddi yetersizlikler kadınların sosyal aktivitelerini de sınırlandırmakta, yoksul kadınlar arasında komşuya veya akrabalara gitmek yaygın görülen etkinlerdendir. Ekonomik mağduriyet içerisindeki kişiler, genellikle kiraların daha uygun olması nedeniyle benzer sosyo-ekonomik düzeye sahip kişilerin yaşadığı merkeze uzak yerleşim yerlerinde ikamet etmektedirler. Ekonomik yetersizlikler nedeniyle yoksulluk kültürünün

sürdürüldüğü çevre içerisinde yaşamını sürdürmeye devam eden kadınların yoksulluktan kurtulabilmek adına fırsat ve olanakların farkına varması ve bilinçlenmesi de güçleşmektedir. Kadınların ev içi sorumlulukları ve maddi yetersizlikleri, kişisel gelişimlerini de sınırlandırmakta, görüşmeye katılan kadınların yarısının mesleki gelişim kursları hakkında bilgisi var iken, yarısının herhangi bir bilgisinin bulunmadığı, hiç birinin ise bu kurslara katılım sağlamadığı sonucuna ulaşılmış, kişisel gelişim fırsatlarından yararlanmanın bulunmayışı ise yoksulluktan kurtulma imkânını sağlamamaktadır.

Araştırma sonuçlarından görülmektedir ki şiddet kadınlar arasında yaygın görülen bir durumdur. Görüşmeye katılan kadınlar arasında iki tanesinden birinin halen eşi tarafından fiziksel şiddete ve psikolojik şiddete maruz kaldığı, bir tanesinin de eşi tarafından değil ancak kayınvalidesinin ekonomik ve psikolojik şiddetine maruz kaldığı ulaşılan sonuçtur. Kadınların şiddetten uzaklaşmak adına kadın konuk evine gitme veya boşanma/ayrılık kararı almaları şiddetle mücadele yöntemleri olmuştur.

Araştırma kapsamında kadınların çoğunun akrabalık ilişkileri içerisinde dayanışma ağlarının zayıf olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kadınlar arasında ailelerinin de yoksul olmaları sebebiyle aile ve akraba çevresinden destek alamamaları yaygın görülen bir durumdur. Birçoğunun komşuluk ilişkileri çerçevesinde yardımlaşma ve dayanışma içerisinde olduğu, özellikle giyim ve eşya ihtiyacının komşuların desteği ile karşılandığı sonucuna ulaşılmıştır. Kadınlar arasında sosyal çevre tarafından dışlanmaya maruz kalındığı düşüncesi yaygın görülen bir durumdur.

Yoksul kadınlar arasında baş etme yöntemi olarak kamu hizmetlerinden yardım alma çabası yaygın görülen bir durumdur. Alınan yardımların yetersiz olduğunu düşünen kadınların sayısı daha yüksektir. Yardım almak birçok kadın tarafından utarılan, üzüntüye yol açan bir durum olarak nitelendirilirken, birkaç tanesi de yardım almayı kendisi için bir hak olarak görmektedir. Kadınların birkaçı kamu personelinin yaklaşımından rahatsız olduğunu dile getirirken, çoğunluğunun kamu kurumlarında çalışan personelin kendilerine yönelik yaklaşımlarından memnun olduğunu düşündüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Kadınların yoksullukla mücadele etmede kendisine sunulan sınırlı yaşam alanı nedeniyle baş etme yöntemleri de bu sınırlı alanla şekillenmektedir. Kadınlar arasında bir diğer yoksullukla mücadele yöntemi ev içi alanda tasarruf etmektir. Bu tasarruf yöntemleri ise yeterli beslenmemek, karanlıkta ve soğukta kalmak gibi kimi zaman sağlığı olumsuz yönde etkileyen durumlardır. Kadınlardan bazıları, besin ve giysi ihtiyacını çöpten bularak karşıladığını ifade etmişlerdir. Bu durum, kadınların temel tüketim maddelerine ulaşmadaki zorluğunu ve çaresizliğini net bir biçimde yansıtmaktadır.

Yoksul kişilere yönelik sosyal politikalar bağlamında yürütülen sosyal hizmet uygulamalarına bakıldığında yoksul bireyleri desteklemek adına sunulan ayni ve nakdi hizmetlerinin yoksul bireylerin mevcut yaşam koşulları içerisinde yaşamını değiştirmeden sürdürmesine neden olduğu görülmektedir. Alanda yoksul bireylerin kişisel gelişimini ve bu doğrultuda güçlenmelerini sağlamaları için toplum kaynakları ile bütünleşmelerini sağlama yönünde eksikliklerin olduğu, yani sosyal hizmet uygulamaları kapsamında güçlendirme yaklaşımının uygulanmasında yetersizlik bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

6.2. Öneriler

Yoksulluk, önlenmediği takdirde birçok sosyal soruna sebebiyet vermektedir. Toplumda kadınlar, çocuklar, engelliler, yaşlılar, göçmen ve mülteciler dezavantajlı gruplar arasında yer almaktadır. Yoksulluk olgusu kadın odağında ele alındığında, kadının yoksulluğuna sebep olan en temel sebep toplumsal cinsiyet bakış açısıyla kadının toplumsal alanda ikinci plana itilmesidir. Bu bakış açısıyla kadınlar, yaşamının erken dönemlerinde eğitim hizmetlerinden yararlanma konusunda çeşitli engellerle karşılaşmakta, yaşamının ileriki dönemlerinde ise eğitim eksikliği nedeniyle yaşadığı sorunlarla mücadele etmesi güçleşmektedir.

Bu kapsamda yoksulluk sorununun çözümü ve kadınların güçlendirilmesi adına;

- Eğitim çağındaki çocukların eğitime devamının önündeki engeller kaldırılmalı, eğitim araç ve gereçlerine erişim imkânları artırılmalı, bu kapsamda SYDV tarafından verilen şartlı eğitim desteğinin miktarı yükseltilmeli, kız çocuklarına yapılan pozitif ayrımcılıklar artırılmalıdır.

- Toplumda var olan toplumsal cinsiyete yönelik kadınların içinde bulunduğu dezavantajlı konum hususunda toplumsal bilinçlendirme ile kadının toplumdaki değerinin yükseltilmesi ve aile içerisindeki rollerinin paylaşımının sağlanması konusunda çalışmalar yürütülmelidir. Kadınlara ise, özsaygısını yükseltme ve güçlü yönlerini keşfetmeleri, bireysel hak ve özgürlüklerinin farkına varmaları için bireysel ve grup görüşmeleri düzenlenebilir.
- Kadınların okur-yazarlık ve mesleki gelişimini sağlamak için kurslar yaygınlaştırılmalıdır. Yalnızca kursların yaygınlaştırılması yeterli olmamakta, kadınların bu kurslar hakkındaki farkındalık düzeylerini artırmak için sosyal yardım aldıkları kurumlar tarafından bilgilendirilmeli, kurslar, ekonomik mağduriyet içerisinde olanlar için günlük ücret verilerek hem kurs ihtiyaçları için maddi destek sağlanabilir, hem de bu sayede mesleki gelişim kurslarına katılım teşvik edilmiş olur. Bu vesileyle mesleki becerilerle donanan kadın için yeni gelir kaynaklarına ulaşmada yeni bir kapı açılmış olacaktır.
- Yoksul kadının yaşadığı maddi yetersizlikler, yaşamını sürdürdüğü sosyal çevrenin sınırları dışına çıkma imkânı tanımamaktadır. Genellikle, ilçe merkezinde bulunan kişisel gelişim kurslarının, kadınların yaşadığı bölgeye uzak bir mesafede yer alması, kadınların kurslar hakkındaki bilgi düzeyini ve katılımını etkilemektedir. Kadınların, çocuklarını getirip götürmesi nedeniyle sık kullanılan mekân olan okul çevresinde bu kursların düzenlenmesi, kurslara olan katılımı artıracaktır.
- Kadınların çocuk bakımı sorumluluğu, aktif olarak istihdama katılımını engellemektedir. Kadın, yoksulluk sorunu ile baş etmesi için bir süre sosyal yardımlarla desteklenmeli ancak yardımlara bağımlılığı engellemek ve kadını güçlendirmek için bu süreçte çocukların bakımı adına kreş desteği sağlanması gerekmektedir. İstihdam sürecine katılmak isteyen yoksul kadınlar için ise yardımlara ayrılan bütçe ile kreş desteğinin ya ücretsiz olarak ya da düşük bir ücretle sunulması kadınların istihdama dahil olmasının önündeki engellerin kaldırılmasına yardımcı olacaktır.

- Yoksulluk sorunu ile m¼cadelede devlet sorumlu olduğu kadar t¼m vatandaş da sorumludur. Sosyal hizmet çalışmaları kapsamında yoksul ailelerin sosyal destek sistemi g¼çlendirilebilir. Eğitim kurumlarında g¼n¼ll¼ kardeş aile uygulamaları ile çocuklar eğitim yoluyla uygulamalı olarak bilinçlendirilebilir.

7. KAYNAKLAR

AİLE, ÇALIŞMA ve SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI (AÇSHB)
<https://www.ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/> Erişim Tarihi: 29.04.2019.

AİLE, ÇALIŞMA ve SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI (AÇSHB)
<https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/yonetmelikler/sosyal-ve-ekonomik-destek-hizmetleri-hakkinda-yonetmelik.pdf> Erişim Tarihi: 29.04.2019.

AK, M. (2016) *Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk*, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E- Dergisi, sayı: 54.

AK, R., TÜRK, A., AK BİNGÜL, B. (2018) *Yoksulluğun Ölçülmesi*, G. Cerev, B. Yenihan (Ed.) Yoksulluk Farklı Boyutlarıyla, (1. Baskı) içinde (15-36) Bursa: Dora Basım Yayın.

AKSAN, G. (2009) *Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

AKTAN, C. C. (2002) *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ankara: Hak-İş Federasyonu Yayınları.

ALPAYDIN, Y. (2008) *Türkiye’de Yoksulluk ve Eğitim İlişkileri*, İLEM, 3 (3), 49-64.

ALPTEKİN, D. (2014) *Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Örüntüsünde Kadının Yoksulluğu ve Yoksunlukları*, A. Topçuoğlu, G. Aksan, D. Alptekin (Ed.) Yoksulluk ve Kadın (1. Baskı) içinde (15-33) İstanbul: Ayrıntı yayınları.

ALPTEKİN, K. (2016) *Başlangıçtan Bugüne ve Yarına Türkiye’de Sosyal Hizmet Eğitimi*, (1. Baskı) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.

ARABACI YÜKSEL, R. (2012) *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, A. Tokol, Y. Alper (Ed.) Sosyal Politika, (3. Baskı) içinde (117-142) Bursa: Dora Basım Yayın.

ARPACIOĞLU, Ö., YILDIRIM, M. (2011) *Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi*, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 4 (2) 60-76.

ARPACIOĞLU, Ö. (2012) *Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele* Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

ASLAN, C. (2005) *Sosyolojiye Giriş, Kavramları ve Kullanımları*, Adana: Karahan Kitabevi.

ATATANIR, H. (2016) *Türkiye’de Yoksulluk Sosyal Yardım ve Sivil Toplum*, (1. Baskı) Ankara: Dorlion Yayınları.

AZİZ, A. (2011) *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri* (6. Baskı) Ankara: Nobel Yayıncılık

BAL, H. (2014) *Sosyolojide Yöntem ve Araştırma Teknikleri* (1. Baskı) Ankara: Sentez Yayıncılık

BAUMAN, Z. (1999) *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*, (Çev. Ümit Öktem) İstanbul: Sarmal Yayınevi.

BAYAT, İ. (2015) *Kadın Yoksulluğu Enformel İstihdam İlişkisi Uygulamalı Bir Araştırma*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

BAYİR, M. (2018) *Kadın Yoksulluğunun Sosyo-Ekonomik Önemi: Türkiye-Avrupa Birliği Karşılaştırması*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

BAZI CUMHURBAŞKANLIĞI KARARNAMELERİNDE DEĞİŞİKLİK YAPILMASI HAKKINDA CUMHURBAŞKANLIĞI KARARNAMESİ, Erişim adresi: (04.08.2018 tarih ve 30499 sayılı Resmi Gazete) Erişim tarihi: 27.07.2019

BELEDİYE KANUNU (5393) (13.07.2005 tarih ve 25874 sayılı Resmi Gazete) Erişim tarihi: 30.04.2019

BENLİ, A., YENİHAN, B. (2018) *Yoksulluğun Kavramsal Çerçevesi*, G. Cerev, B. Yenihan (Ed.) *Yoksulluk Farklı Boyutlarıyla*, (1. Baskı) içinde (1-14) Bursa: Dora Basım Yayın.

BİLGE, O. (2009) *Ekonomik Krizlerin Yoksulluk Üzerine Etkileri*, T. C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KALKINMA PROGRAMI (UNDP)
<http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/articles/2018/09/tuerkiye-nsani-gelime-endeksinde-64--oldu0.html> Erişim Tarihi: 09.03.2019

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KALKINMA PROGRAMI (UNDP)
<http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html> Erişim Tarihi: 01.05.2019

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KALKINMA PROGRAMI (UNDP)
<http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals/background.html> Erişim tarihi: 27.07.2019

BORA, A. (2016) *Kadınlar ve Hane: Olmayanın Nesini İdare Edeceksin?*, N. Erdoğan (Ed.) içinde, *Yoksulluk Halleri Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*, İstanbul: İletişim yaym.

BUĞRA, A. (2015) *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika* (7. Baskı) İstanbul: İletişim yayınları.

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ KANUNU (5216) (23.07.2004 tarih ve 25531 sayılı Resmi Gazete) Erişim tarihi: 30.04.2019

CEREV, G. (2018) *Türkiye’de Yoksulluğun Boyutu*, G. Cerev, B. Yenihan (Ed.) *Yoksulluk Farklı Boyutlarıyla*, (1. Baskı) içinde (225-239) Bursa: Dora Basım Yayın.

CHANT, S. (2014) *Kadın Hane Reisliği ve Yoksulluğun Kadınsulaşması: Olgular, Kurgular ve Gelecek Stratejileri*, (Çev: Mina Furat) A. Topçuoğlu, G. Aksan, D. Alptekin (Ed.) *Yoksulluk ve Kadın*, (1. Baskı) içinde 34-88.

COŞKUN, S., TİRELİ, M. (2008) *Avrupa Birliğinde Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Türkiye* (1. Baskı) İstanbul: Nobel Yayın.

ÇALIŞKAN, Ş. (2007) *Eğitim-İşsizlik ve Yoksulluk İlişkisi*, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 7 (13), 285-308.

ÇAMUR DUYAN, G. (2006) *Sosyal Hizmet Bakış Açısından Yoksul Kadınlar: Altındağ Örneği*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

ÇAMUR DUYAN, G. (2014) *Kadın Yoksulluğunu Anlamak Üzere*, G. Polat, A. İçağasioğlu Çoban (Ed.) Yoksulluk ve Sosyal Hizmet Yeni Zorluklar ve Yaklaşımlar (1. Baskı) içinde (220-235) İstanbul: Sosyal Çalışma Yayınları.

ÇİÇEK, D., B. (2018) *Kadınların Yoksulluk Deneyimi ve Baş Etme Stratejileri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Lisansüstü Programlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

ÇOBAN, S. (2007) *Gecekondu Kadınının Yoksulluğu Ankara Altındağ Örneği*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

DAM, M. M., ERTEKİN, Ş., KIZILCA, N., (2018) *Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdamın Boyutu: Ekonometrik Bir Analiz*, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 33 (1), 293-318.

DUYAN, V. (2014) *Sosyal Hizmet Temelleri Yaklaşımları Müdahale Yöntemleri* (1. Baskı) Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.

ECEVİT, Y., (2003) *Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir?*, C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi, 25 (4) 83-88.

ERBAY, E. (2019) *Güç ve Güçlendirme Kavramları Bağlamında Sosyal Hizmet Uygulaması*, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 19 (42) 41-64.

ERDOĞAN, G. (2002) *Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler*, C. C. Aktan (Ed.) “Yoksullukla Mücadele Stratejileri” (1.Baskı) içinde (363-433) Ankara: Hak İş Yayınları.

ERDOĞAN, İ. (2003) *Pozitivist Metodoloji: Bilimsel Araştırma Tasarımı İstatistiksel Yöntemler Analiz ve Yorum* (1. Baskı) Ankara: Pozitif Matbaacılık.

ERDOĞDU, S., KUTLU, D. (2014) *Dünyada ve Türkiye’de Çalışan Yoksulluğu: İşgücü Piyasası ve Sosyal Koruma Politikaları Bağlamında Bir Değerlendirme*, Çalışma ve Toplum, 41 (2), 63-114.

FİDAN, F. Z. (2016) *Yoksulluk Kışkacında Kadın* (1. Baskı) İstanbul: Opsiyon kitap.

GİDDENS, A. (2008) *Sosyoloji*, (Çev. Cemal Güzel) İstanbul: Kırmızı Yayınları.

GİDDENS, A., SUTTON, W.P. (2014) *Sosyolojide Temel Kavramlar* (Çev: Ali Esgin) Ankara: Phoenix Yayınevi.

GÖKTAŞ, S. (2019) *Kadın Yoksulluğu Üzerine Bir Alan Araştırması: Kars Örneği*, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

GÜLOĞLU, T., ES, M. (2011) *Bilgi Toplumuna Geçişte Kentleşme ve Kentsel Yoksulluk: Kocaeli Örneği*, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi: TASAM. http://www.tasam.org/trTR/Icerik/3177/bilgi_toplumuna_geciste_kentlesme_ve_kentsel_yoksulluk_kocaeli_ornegi Erişim tarihi: 15.03.2019

GÜNDOĞAN, N. (2008) *Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele*, Ankara Sanayi Odası, Erişim adresi: <http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedy/ocak-subat2008/Dosya.pdf> Erişim tarihi: 17.03.2019

GÜNDÜZ HOŞGÖR. A. (2010) *Türkiye’de Kırsal Kadının Toplumsal Konumu: Bölgesel Eşitsizlikler, Yasal Müdahaleler ve Kısmi Kazanımlar*, H. Durudoğan, F., B. E. Öder, D. Yüksek (Ed.) *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, Eşitsizlikler Mücadeleler Kazanımlar* (1. Baskı) içinde (295-313) İstanbul: Koç Üniversitesi yayınları.

GÜNEŞ, F. (2011) *Farklı Emek Kategorileri Açısından Kadın Yoksulluğu*, *Çalışma ve Toplum*, 2 (29), 217-248.

GÜRSES, D. (2007) *Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları*, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (1), 59-74.

GÜZEL, E. (2017) *Malatya’da Kadın Yoksulluğu*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN, A. (2007) *Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Ailede Yaşam Kalitesi*, N. Yıldırım, K. Yıldırım (Ed.) *Sakarya Üniversitesi Sosyal Hizmet Sempozyumu Çocuk ve Aileye Yönelik Sosyal Hizmetler* (1. Baskı) içinde (131-145) Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Sakarya.

İL ÖZEL İDARESİ KANUNU (5302) (04.03.2005 tarih ve 25745 sayılı Resmî Gazete) Erişim tarihi: 30.04.2019

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, <https://www.ibb.istanbul/SitePage/Index/118> Erişim Tarihi: 07.06.2019.

KABAKLI ÇİMEN, L. (2008) *Türk Töresinde Kadın ve Aile* (1. Baskı) İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

KABAŞ, T., KANDIR, E. D. (2013) *Türkiye’de Demografik Geçiş ve Yoksulluk İlişisinin Değerlendirilmesi*, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(2), 411-426.

KALE, N. (2003) *İnsan Hakları Bağlamında Yoksulluk*, A. E. Bilgili, İ. Altan (Ed.) Yoksulluk 1. Cilt, (1. Baskı) içinde (70-77) İstanbul: Deniz Feneri Yayınları.

KARAKAŞ, M. (2010) *Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: XII, Sayı: 2, 1-16.

KARASAR, N. (2007) *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (17. Baskı) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

KARATAŞ, K. (2003) *Yoksulluk, Yoksullukla Savaşımında Sivil Toplum ve Etik Boyut: Bir Sosyal Hizmet Yaklaşımı*, A. E. Bilgili, İ. Altan (Ed.) Yoksulluk Sempozyumu (1. Cilt) içinde (90-103) İstanbul: Deniz Feneri Yayınları.

KARTAL, N., DEMİRHAN, Y. (2014) *Türkiye’de Kentsel Yoksulluğun Kırsal Nedenleri ve Çözüm Önerileri Üzerine*, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 15 (2) 135-154.

KESİCİ, M. R. (2007) *Yoksulluk Şiddet Döngüsünün Sosyal Politika Açısından Analizi*, Çalışma ve Toplum, sayı: 2, 121-158.

KESGİN, B. (2012) *Kamu Sorumluluğunda Sosyal Hizmet*, (1. Baskı) İstanbul: Açılım Kitap.

KESGİN, B. (2013) *Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım*, (1. Baskı) İstanbul: Açılım Kitap.

KIRLIOĞLU, M. (2015) *Sosyal ve Ekonomik Destek Alan Ailelerde Yoksulluk, Sağlık ve Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi: Konya Örneği*, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

KOÇ, N. (2016) *Mali, Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Yönleriyle Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi*, Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 3(2), 85-103.

KONDRAT, D. C. (2015) *Güçler Perspektifi* (çev. Burcu Yakut Çakar) B. Teater (Çev. Ed. Abdullah Karatay) Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri, Uygulama İçin Bir Giriş (1. Baskı) içinde (49-66) Ankara: Nika Yayınevi.

KORAY, M., ALEV, H. (2002) *Yoksulluk ve Yoksunluk Konusunda Bütünlükçü Bir İnsan Hakları Yaklaşımının Gerekliliği*, Y. Özdek (Ed.) Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, (1. Baskı) içinde (441-466) Ankara: Todaie Yayın.

KORAY, M. (2005) *Sosyal Politika*, (2. Baskı) İstanbul: İmge Yayınevi.

KURT TOPUZ, S., ERKANLI, H. (2017) *Türkiye 'de Kadın Yoksulluğu ve Kadının Özgürlüğü Meselesi* (1. Baskı) İstanbul: Kriter Yayınevi.

KÜÇÜKKARACA, N. (2013) *İnsan Hakları, Sosyal Adalet ve Sosyal Hizmet*, H. Acar, N. Negiz, E. Akman (Ed.) Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları(1. Baskı) içinde (83-96) Ankara: Maya Akademi Yayın Dağıtım Eğitim Danışmanlık.

KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI <http://www.kultur.gov.tr/TR-96682/birimlerimiz.html>, Erişim tarihi: 07.06.2019

METİN, B. (2011) *Türkiye 'de 2000 Sonrası Dönemde Uygulanan Ekonomik ve Sosyal Politikalar Temelinde Yoksulluk Sorunu Ankara 'da Uygulamalı Bir Araştırma*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

OFLUOĞLU, G. BALCI, A. İ., (2016) *Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Çalışan Yoksullar*, HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 5 (11), 56-75.

ÖZÇELİK ADAK, N. (2002) *Sağlık Sosyolojisi Kadın ve Kentleşme* (1. Baskı) İstanbul: Birey Yayıncılık.

ÖZDEK, Y. (2002) *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, Ankara: Todaie yayın.

ÖZEN, M. (2015) *Sosyal Yardım Alan Bireylerin Depresyon ve Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi*, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

ÖZGÜÇ, N. (1998) *Kadınların Coğrafyası*, (1. Baskı) İstanbul: Çantay Kitabevi.

ÖZTÜRK, A., AKDOĞANOĞLU, E. (2018) *Küresel Problem: Eğitim*, N. Adak (Ed.) Sosyal Problemler Sosyolojisi, Dünyadan ve Türkiye'den Örnekler, (3. Baskı) içinde (67-98) Ankara: Siyasal Kitabevi.

ÖZTÜRK, M., ÇETİN, B. I. (2009). *Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluk ve Kadınlar*, Journal of Yasar University, 3(11), 2661-2698.

ÖZTÜRK, Ş. (2008) *Kırsal Yoksulluk*, N. Oktik (Ed.) Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları, (1. Baskı) içinde (265-301) İzmir: Yakın Kitabevi.

ÖZTÜRK, Y. (2015) *Sivil Toplum Örgütleri ve Yoksulluk*, İstanbul: Akademik Kitaplar.

PIRE, Ö. (2011) *Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Sosyal Politika Programları: Isparta İli Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

POLAT, E. (2017) *Yoksulluk ve Şiddet Kıskaçında Kadın*, (1. Baskı) Ankara: Kurgu Kültür Merkezi Yayınları.

RANKİN, B. H., AYTAÇ, I. A. (2010) *Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Araştırma Sonuçları ve Düşündürdükleri*, H. Durudoğan, F. Gökşen, B. E. Öder, D. Yüksek (Ed.) Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, Eşitsizlikler Mücadeleler Kazanımlar (1. Baskı) içinde (281-294) İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

SALLAN GÜL, S., ALİCAN ŞEN, A. (2016) *Türkiye'de Kadın Hakları ve Sosyal Hizmet Uygulamalarında Yeni Liberal Dönüşüm*, P. Akkuş, Ö. Başpınar Aktükün (Ed.) Sosyal Hizmet ve Öteki-Disiplinlerarası Yaklaşım, (2. Baskı) içinde (112-144) İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

SARIPEK, D. B. (2018) *Yoksulluğun Tanımlanmasında Yeni Boyutlar, Karşılaştırmalı Bir Analiz*, G. Cerev, B. Yenihan (Ed.) Yoksulluk Farklı Boyutlarıyla (1. Baskı) içinde (37-62) Bursa: Dora Basım Yayın.

SEYYAR, A. (2014) *Sosyal Politika Bilimine Giriş* (2. Baskı) Sakarya: Sakarya Yayıncılık

SHEAFOR, B. W., HOREJSÍ, C. J. (2015) *Sosyal Hizmet Uygulaması, Temel Teknikler ve İlkeler* (Çev. Ayşe Bilgen ve ark.) (2. Baskı) Ankara: Nika Yayınevi.

SOSYAL YARDIMLAŞMA ve DAYANIŞMAYI TEŞVİK KANUNU (3294) (14.06.1986 tarih ve 19134 sayılı Resmi Gazete) Erişim Tarihi: 29.04.2019

SÖZER, A., N. (2018) *Türk Sosyal Hukuku Yoksulluk Yoksunluk Mevzuatı* (1. Baskı) İstanbul: Beta Yayıncılık

ŞAHİN TAŞĞIN, N. (2017) *Yoksulluk, İnsan Hakları ve Sosyal Hizmetler* (1. Baskı) Ankara: Nika Yayınevi.

ŞENER, Ü. (2009) *Kadın Yoksulluğu*, TEPAV Değerlendirme Notu. https://www.tepav.org.tr/upload/files/1271312994r5658.Kadin_Yoksullugu.pdf
Erişim Tarihi: 12.02.2019

ŞENER, Ü. (2012) *Kadın Yoksulluğu*, Mülkiye Dergisi, 36 (4), 51-67.

ŞENSES, F. (2017) *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk* (8. Baskı) İstanbul: İletişim yayımları.

ŞENTÜRK, Ü. (2008) *Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler*, Aile ve Toplum, 4 (14), 7-32.

TEATER, B. (2015) *Güçlendirme ve Dilin Kullanımı* (çev. Burcu Yakut Çakar) Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri, Uygulama İçin Bir Giriş (Çev. Ed. Abdullah Karatay) (1. Baskı) içinde (67-86) Ankara: Nika Yayınevi.

TİMURTURKAN, M. (2018) *Cinsiyet Eşitsizliği Sorunu*, N. Adak (Ed.) Sosyal Problemler Sosyolojisi, Dünyadan ve Türkiye'den Örnekler, (3. Baskı) içinde (135-161) Ankara: Siyasal Kitabevi.

TİRELİ, M. (2009) *Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz*, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi.

TOPÇUOĞLU, A., AKSAN, G., ALPTEKİN, D. (2014) *Yoksulluk ve Kadın* (1. Baskı) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

TOPGÜL, S. (2013) *Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınsılaşması*, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 14 (1) 277-296.

TUFAN, B., SAYAR, Ö. Ö., KOÇYILDIRIM, G. (2009) *Sosyal Bir Hak Olarak Sosyal Hizmet*, Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu, 76-86.

TÜRK DİL KURUMU SÖZLÜĞÜ (TDK), <http://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 03.01.2019.

TÜİK, <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30689> Erişim Tarihi: 09.03.2019.

TÜİK, <http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> Erişim Tarihi: 09.03.2019.

TÜİK, www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=16204 Erişim Tarihi: 10.03.2019.

TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr> Erişim Tarihi: 09.03.2019.

TÜİK, <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18861> Erişim Tarihi: 09.03.2019.

ULUSLARARASI SOSYAL HİZMET ÇALIŞANLARI FEDERASYONU (IFSW) <https://www.ifsw.org/tr/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/> Erişim tarihi: 23.04.2019.

UZUN, A., M. (2003) *Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası*, C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4 (2), 155-173.

UZUN, H. (2018) *Yoksulluğun Toplumsal Yansımaları*, G. Cerev, B. Yenihan (Ed.) “Yoksulluk Farklı Boyutlarıyla” (1. Baskı) içinde (83-98) Bursa: Dora Basım Yayın.

ÜMRANIYE BELEDİYESİ, <https://www.umraniye.bel.tr/tr/main/hizmetrehberi> Erişim Tarihi: 07.06.2019.

ÜNLÜTÜRK, ULUTAŞ, Ç. (2009) *Yoksulluğun Kadınsılaşması ve Görünmeyen Emek*, Çalışma ve Toplum, 2 (21), 25-40.

ÜZÜMCÜ, A., KORKAT, M. (2014) *Türkiye’de Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Gelişimi (2003-2012)*, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5 (8), 135-166.

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ,
<https://www.vgm.gov.tr/faaliyetler/hay%C4%B1r-hizmetleri/muhta%C3%A7-ayl%C4%B1%C4%9F%C4%B1> Erişim tarihi: 29.04.2019

<https://www.vgm.gov.tr/faaliyetler/hay%C4%B1r-hizmetleri/vgm-burs-hizmeti>

Erişim tarihi: 29.04.2019

YANIKKEREM, E., KAVLAK, O., SEVİL, Ü. (2007) *Şiddetin Kadın Sağlığına Etkileri ve Sağlık Çalışanlarının Rolü*, Kadın Çalışmaları Dergisi, 2 (4), 32-45.

YAPICI, A. (2016) *Toplumsal Cinsiyet, Din ve Kadın* (1. Baskı) İstanbul: Çamlıca Yayınları.

YAVUZER, H. (2013) *Ana-Baba ve Çocuk*, (24. Baskı), İstanbul: Remzi Kitabevi.

YILDIRIM, A., ŞİMŞEK, H. (2000) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (2. Baskı) Ankara: Seçkin Yayıncılık.

YILDIRIMALP, S. (2018) *Yoksulluk Nedenleri*, G. Cerev, B. Yenihan (Ed.) *Yoksulluk Farklı Boyutlarıyla* (1. Baskı) içinde (99-113) Bursa: Dora Basım Yayın.

YILDIZ, İ. (2015) *İnsani Gelişme ve Yoksulluk Bağlamında İnsani Gelişme Endeksi: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler ile Türkiye Karşılaştırması*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

YÖRÜKOĞLU, A. (2007) *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk* (7. Baskı) İstanbul: Özgür Yayınları.

YUSUFOĞLU, Ö., Ş. (2010) *Kadın Yoksulluğu Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ Örneği*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

YÜCEL, B. (2017) *2000 Yılı Sonrası Türkiye’de Yoksulluk ve Sosyal Politika*, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

ZASTROW, C. (2015) *Sosyal Hizmete Giriş* (Ed. Durdu Baran Çiftci)(3. Baskı) Ankara: Nika Yayınevi.

ZENGİN, O., ALTINDAĞ, Ö. (2016) *Bir İnsan Hakları Mesleği Olarak Sosyal Hizmet*, Toplum ve Sosyal Hizmet, 27 (1), 1-15.

ZEYBEKOĞLU, Ö. (2018) *Sosyal Problem Boyutuyla Aile*, N. Adak (Ed.) *Sosyal Problemler Sosyolojisi, Dünyadan ve Türkiye’den Örnekler*, (3. Baskı) içinde (35-65) Ankara: Siyasal Kitabevi.

EKLER

Ek 1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Sayın katılımcı;

Bu çalışma “Alt Sosyo-Ekonomik Düzeye Sahip Kadınların Yoksullukla Baş Etme Stratejileri ve Yaşam Mücadelesi Üzerine Nitel Bir Araştırma: Ümraniye Örneği” araştırması çerçevesinde Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı yüksek lisans tezi kapsamında yürütülmekte olup araştırmanın amacı, Ümraniye ilçesinde yaşayan yoksul hanelerin yoksulluğunun nedenlerinin saptanması, yoksulluğu nasıl deneyimledikleri, yoksulluk ve buna bağlı olarak yaşadıkları sorunlar, kendilerine sunulan hizmetler hakkında farkındalık düzeyleri ve sunulan hizmetlerin yeterliliğine ilişkin düşüncelerini saptamak ve ulaşılan bilgiler doğrultusunda alanda yapılan çalışmalara katkı sağlamak ve önerilerde bulunmaktır.

Formda bulunan soruların tamamı bilimsel amaçlı kullanılacak olup verdiğiniz cevaplar hiçbir şekilde aleyhinize kullanılmayacak ve gizliliğe önem gösterilecektir. Formda bulunan soruları samimi ve doğru olarak cevaplamanız araştırmanın güvenilirliğini artıracaktır.

İlginiz ve desteğiniz için teşekkür ederim.

Rukiye AKALIN

Üsküdar Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrencisi

SORULAR

1. Demografik Sorular

- 1.1. Yaşınız?
- 1.2. Eğitim durumunuz?
- 1.3. Medeni durumunuz?
- 1.4. Kaç yaşında ve ne şekilde evlendiniz?
- 1.5. Çocuğunuz var mı? (Var ise kaç tane?)
- 1.6. Sosyal güvenceniz nedir? Aile bireylerinin psikolojik veya fizyolojik herhangi bir rahatsızlığı var mıdır? Var ise tedavi olanaklarına ulaşmada güçlük yaşanmakta mıdır?

2. Kişisel Sorular

- 2.1. Ümraniye'ye göç ederek mi geldiniz? Göç ettiyseniz nereden ve hangi sebeple geldiniz?
- 2.2. Şehrin yaşam şartları hakkında ne düşünüyorsunuz? Memlekete geri dönmeyi düşünüyor musunuz?
- 2.3. Çocuklarınıza yeterli ilgi ve özeni gösterebildiğinizi düşünüyor musunuz?
- 2.4. Kadın olmak ne demektir?
- 2.5. Kendinizi hangi konularda güçlü ve zayıf hissedersiniz? Kendinizi çaresiz, tükenmiş hissettiğiniz oluyor mu?
- 2.6. Geleceğinizi nasıl görüyorsunuz? Geleceğe yönelik planlarınız, hayalleriniz var mıdır? Sizce ne olursa hayatınızda bir şeyler değişir?
- 2.6. Sosyal aktiviteleriniz var mıdır?
- 2.7. Beslenme alışkanlıklarınız nasıldır? Yeterince beslenebildiğinizi düşünüyor musunuz?
- 2.8. Kişisel gelişiminiz için veya kendinizi güçlendirmek adına yaptığınız etkinlikler var mıdır?

3. Çalışma Yaşamına İlişkin Sorular

- 3.1. Mesleğiniz var mı? Çalışıyor musunuz veya çalışma geçmişiniz var mı? Kadının çalışması konusunda sizin ve çevrenizdeki yakın bireylerin görüşleri nelerdir?
- 3.2. Geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz? Ailenizin aylık kazancı ne kadardır, kazancınızın büyük çoğunluğu ne tür ihtiyaçlar için harcanmaktadır? (Kira, faturalar, gıda, eğitim vb.)
- 3.3. Ailenizin gelir durumuna göre ekonomik düzeyinizi nasıl tanımlarsınız? (Düşük, orta, yüksek)

4.Yoksulluk Olgusuna İlişkin Sorular

- 4.1. Yoksulluğu nasıl tanımlarsınız, sebepleri hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 4.2.Yoksulluğa bağlı olarak sizin ve aile bireylerinin yaşadığı problemler nelerdir?
- 4.3.Yoksullukla baş etmede ne gibi yöntemler uygularsınız? Yakın çevrenizden size destek sağlayan kimse var mıdır?
- 4.4. Yoksullukla mücadelede devletin sosyal politika araçlarından haberdar mısınız?
- 4.5.Herhangi bir kamu kurumu veya sivil toplum kuruluşlarından yardım alıyor musunuz?
- 4.6. Elde ettiğiniz gelire kişisel ihtiyaçlarınızı ve aile bireylerinin ihtiyaçlarını karşılayabiliyor musunuz?
- 4.7. Yoksullukla mücadelede kimlerden destek istersiniz? Yakın çevrenizden size destek sağlayan kimse var mıdır?
- 4.8. Yoksullukla mücadelede devletin sosyal politika araçlarından haberdar mısınız, yapılan yardımların yeterliliği hususunda görüşünüz nedir?
- 4.9. Sizce yoksulluk sorunun çözümü için neler yapılabilir?

Ek 2. Etik Kurul Formu

www.uskudar.edu.tr

Altunizade Mahallesi Haluk Türksoy Sokak No:14 34662 Üsküdar/İSTANBUL
T: 0216 400 22 22 F: 0216 474 12 56 bilgi@uskudar.edu.tr

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
GİRİŞİMSSEL OLMAYAN ARAŞTIRMALAR
ETİK KURULU BAŞKANLIĞI

SAYI: B.08.6.YÖK.2.ÜS.0.05.0.06 /2018/1057

24/12/2018

Sayın Prof. Dr. İsmet Galip YOLCUOĞLU
(Rukiye AKALIN)

Üsküdar Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulunun 24/12/2018 tarihinde yapılan 13 No.lu toplantısında “**Alt Sosyo-Ekonomik Düzeye Sahip Kadınların Yoksullukla Baş Etme Stratejileri ve Yaşam Mücadelesi Üzerine Nitel Bir Araştırma: Üraniye Örneği**” adlı araştırma projenizin etik açıdan uygun olduğuna karar verilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

Doç. Dr. Cumhuri TAŞ
Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik
Kurulu Başkanı

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Rukiye AKALİN
Doğum Yeri ve Tarihi : Aybastı/07.08.1988
Yabancı Dili : İngilizce
İletişim : rukiye.akalin@hotmail.com

Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl)

Lise : Ümraniye Kız Meslek Lisesi-2007
Üniversite : Anadolu Üniversitesi (Sosyal Hizmetler)-2010
Anadolu Üniversitesi (Sosyoloji)-2013
Atatürk Üniversitesi (Sosyal Hizmet)-2016
Yüksek Lisans : Üsküdar Üniversitesi-Tez aşaması
Çalıştığı Kurum/lar ve Yılı : Kalem Eğitim Kurumları/2007-2011
: Çocuk Kalbi Anaokulu/2011-2012
: Ümraniye Sosyal Hizmet Merkezi/2016-...

Yayımları (SCI ve diğer) : -

Diğer Konular : AÇSHB- Aile Sosyal Destek Projesi Hizmet İçi Eğitim Programı-2016
: AÇSHB- SED Hizmeti Yürüten Meslek Elemanlarına Yönelik Hizmet İçi Eğitim Programı-2018